

Харитон Довбасюк

Сокулова
Дочка

CHARYTON DOWHALUK

SOKIL'S DAUGHTER

(NOVEL)

LA HIJA DE SOKIL

(NOVELA)

SEREDIAK JULIAN PUBLISHER

Buenos Aires — 1973

Харитон Довгалюк

СОКОЛОВА ДОЧКА

(П о в і с т ь)

ВИДАВНИЦТВО ЮЛІЯНА СЕРЕДЯКА

БУЕНОС-АЙРЕС — 1973

Тираж 1.000 примірників.

Обкладинка у виконанні Євстахія Загачевського

NOTICE

The name of any living person
or persons mentioned in this book
is purely coincidental.
No real names are intended.

Library of Congres Catalog Card: PC 3980
.D5 S6

Copyright 1973 by the Publisher

**Impreso en la Rep. Argentina
Printed in Argentina**

ПРО АВТОРА І ЙОГО ТВІР

Харитон Довгалюк народився 15-го жовтня, 1918 року в селі Криволуці, Заславського району, на Волині. Почав писати в студентські роки, але російський окупаційний режим в Україні зауважив у тій творчості прояви «буржуазного націоналізму», і рукопис його першої повісті «Розділ» було реквізовано ГШУ, а Довгалюка звільнено від арешту з наказом, щоб ніколи більше не писав. Стероризований молодий автор замовк.

Під час другої світової війни Х. Довгалюкові пощастило вирватися з комуністичної неволі у вільний світ, і тут він почав новив свою літературну діяльність. Його новелі, фейлетони, короткі оповідання друкуються на сторінках українських газет і журналів, а в 1969 році видавництво Юліяна Середяка в Аргентині видало його першу збірку оповідань під назвою «Кладка над потоком». Читачі і літературні критики прихильно відгукнулись на ту збірку. Це, мабуть, заохотило автора до дальнішої праці на літературному полі, бо два роки пізніше з'явилася його по-

вість «Буревій», — про події в Україні між двома війнами. Про цей твір також були позитивні відгуки. Між іншим, в ньому класично описано українське весілля на Волині. «Сюжет повісті побудований вправною рукою, вражає читача майже сенсаційними розв'язками, цікавими сценами та вірним психологочним змалюванням окремих постатей, дуже різноманітних і дбайливо опрацьованих», — так сказано про повість «Буревій» в журналі «Українська Книга» (Філадельфія), ч. 1 за 1972 р.

Тривожні події в суспільному житті людства, як то: розрив між двома генераціями, занепад моралі серед молоді, втеча дітей з дому, масове вживання — переважно студентами — наркотиків, постання різних антиморальних течій серед молоді, як гіпні, іппі та ім подібних, що домагаються ліквідації всіх законів, як людських, так і Божеских, стали поштовхом для нового творчого задуму: Харитон Довгалюк написав повість «Соколова дочка», яку оце подаємо читачам.

Руйнницька сила кинула клич до молоді: «визволитись від батьків». Найлегший спосіб того визволення — залишити родинне гніздо, громаду, друзів, школу, церкву, а тоді: обрви в сорочці рукави, одягни подерті штаны, бери на плечі гітару та йди у світ і співай жалісні пісні про втрачену волю. Утримання дасть тобі мати-земля. І живи, не визнаючи законів, а в кожному прожитому дні відшукай загублене людством щастя та будь щасливий.

Чимало молодих сердець стали жертвою тієї руйнницької сили. Героїня твору «Соколова дочка», Катерина Сокіл, також залишила рідну хату й пішла в гіпні.

Майже в кожному розділі повісті автор пробує знайти причину, чому могло таке статися. Він торкається справ соціального, громадського, релігійного життя та державного ладу. Розуміється, там є різні недомагання, і вони могли в певній мірі стати причиною такого занепаду серед сучасної молоді. Громада в місті Орчарі, де виховувалась Катерина, не була байдужою до тих подій, навіть влаштували панель — зустріч двох генерацій, де виголошувались палкі промови, шукали зачиною, чому настав розрив між двома генераціями, але там було забуто про головче: школа дає пізнання життя через науку, а про збереження й формування душі дитини мають подбати бать-

ки і церква; але якщо захитані основи, на які спирається авторитет батьків і святість церкви, то цьогося знати неможливо. Чи не в цьому корінь зла?

Майже 200 сторінок повісті автор приділив на те, щоб розповісти про страждання, яких Катерина зазнала серед гіпні, про її моральний занепад, голод, наркоманію. А терпіння батьків? Воно не зміряне. Ось старі Соколи поїхали до Нью-Йорку, розшукали там свою найдорожчу дочку, але вона втікає від них, і мати від тієї розпути збожеволіла. Читаючи повість, не раз мусив закрити сторінку, аби з полегшенням ствердiti, що ти перед іншої дійсності.

В повісті образно подано батька Катерини — Марка. Він багато пережив. Був у Сибірі на засланні, був на фронті, зазнав чимало горя і пригод, але йому було суджено приїхати в Америку. Про своє життя Марко написав спогади, та коли довідався, що дочка повертається додому, рукопис спалив, бо «нашо писати в погожий день про захмарене небо?» Автор знайомить читача з уривками тих спогадів. Там показано цікаві епізоди, з яких можна зробити такий висновок: якщо душу не опанує диявольська сила, то навіть в умовах каторжного життя людина залишається людиною. Маркова любов з Ориєссю в Сибірі — це вияв високої моралі, яку автор протиставив аморальним вчинкам сучасної людини типу гіпні. Марко не нарикає на свою долю, вірить, що кожна людина має призначенну її хресну дорогу, і він ітиме нею до кінця життя. Він добрий батько, ніколи не гасив у собі надій і мав непохитну віру, що йому вдасться повернути дочку до хати.

Повість Харитона Довгалюка «Соколова дочка» — цінний вклад в українську літературу; вона вражабє свіжістю й актуальністю, в ній написано про життя сучасної молоді, в тому числі й української.

Д-р Іван Кмета-Ічнянський

ІЧНЯНСЬКИЙ
ІЧНЯНСЬКА

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1.

Коли Курт Гутке потелефонував до своїх сусідів, щоб доглядали його фарму, то Луїза з перших слів догодалась у чому справа: Гутке пойдуть до пристані привезти свого емігранта. Про це вже була розмова минулого тижня.

— Луїзе, а знаєш що? — звернувся Сальваторе Барбаро до своєї дружини. — Гутки добре плянують, вони виграють на тому емігрантові. Молодий американець не хоче працювати на фармі, старий багато із себе не дастъ, а тут треба робітника. І я думаю, що ми на другий рік також спровадимо з Італії когось на поміч, можливо, молоду емігрантку...

Сальваторе багатозначно підморгнув бровою й заміявся.

— Ах, Сальваторе, чи ж маєш серце, щоб отаке...

Вона сказала ніби з почуттям докору.

— Е-е, — розвів руками й знизав плечима Сальваторе так, щоб Луїза зрозуміла, що він зажартував. Хвилину сидів мовчки, ніби вагався, чи варто говорити те, що має на думці. Але раптом на його обличчі з'явилася рішучість і він каже:

— А чи ти знаєш, Луїзо, що Гутки були в суді?

— О, мама мія! — скрикнула Луїза. — То як же тепер вони житимуть разом?

— Яке там у них «разом», коли півроку одне до одного не говорять. Якщо привезуть емігранта, то буде в них посередником...

Це розсмішило Луїзу.

— Я того не розумію, — каже Луїза. — Він же не магнітофон, а жива людина, той емігрант. Хіба Ганна

може говорити йому все, що має на думці? Ти мене розумієш, Сальваторе?

— Розумію, розумію, Луїзо.

— Ах, Сальваторе, ти навіть не знаєш, які ми щасливі!

— Е-е, — знову розвів руками, тримаючи їх долонями догори близько грудей, якби намагався затримати щастя, що падає з неба. — А що інакше придумаєш, Луїзо? Так мусить бути.

Луїза пригадала розмову про суд.

— Скажи мені, Сальваторе, звідки ти довідався про той суд?

— Бо мене покликали за свідка.

— О, мама мія! За свідка? То чому ж я про це не знаю?! — дивується Луїза, а потім питает: — А про що ж ти свідчив?

— Ні про що; суддя навіть не кликав мене до слова.

— А про що там говорили? — допитується Луїза.

— Про все на світі. Курт оскаржував Ганну, що вона йому зраджує, а Ганна — про невідповідне віком подружжя, — вияснює Сальваторе. — Коли Курт брав собі Ганну за жінку, йому було сорок два роки, а їй вісімнадцять, тобто вік, в якому кожна панна мріє день і ніч, щоб вийти заміж, хай би навіть і за диявола, тільки, щоб був високий, пристійний та багатий. Курт тоді не був сивий і не горбився, а залишився, як дурень, і нажив собі клопоту. Друге в них нещастя — це мішане подружжя. Вона польського роду, а він німець. І я думаю, що в тому вся трагедія Гутків. Пам'ятай, Луїзо, що в кожній людини душа зберігає в собі національне «Я», і воно безкінечно жевріє вогником, якого не загасиш і не затопчеш.

— А суддя, як він розумів це? Чи вникав у деталі?

— О, Луїзо, ти таке питает... Суддя — восьмидесятирічний дідусь, ледве дихав. Він слухав Гутків, як доросла дитина казку. Не всміхався, не вибухав гнівом, лише втомлено позіхав. А присуд виголосив в одному слові: «Замиріться!» Тоді стукнув молоточком, від-

кашлявся, і — по всьому. А Гутки, з чим прийшли до суду, з тим і вийшли.

— О, Сальваторе, які ми щасливі! — висловлює свої почування Луїза. — Але чи знаєш, чому ти щасливий?

Сальваторе дещо подумав, а тоді каже:

— Знаю. Я купив нові черевики, і вони не тиснуть мені пальців...

Луїза щиро сміється. Очі кидають ласкавий погляд, а обличчя Сальваторе сповнене мудрістю...

— А коли б я одного вечора пішла з Ганною на гуляння, що тоді сказав би ти про свої черевики?..

— Ой тиснули б, Луїзо, болюче тиснули б...

Він підійшов до дружини, по-домашньому пригорнув і поцілував у скроню. На цьому закінчилася розмова.

Сальваторе і Луїза Барбаро прибули до Америки шість років тому. Купили в сусістві Гутке фарму і стали з ними добрими приятелями. Дуже слабенько говорять по-англійському, живуть італійським життям, плекають традицію і культуру свого народу. Щасливі тим, що над ними вранці сходить сонце, а ввечері світить на небі місяць.

Через дорогу маєток Гутків. Вони колись були ба-гачі. Мали свій іподром, коней на перегонах тримали, про яких знала вся спортова Америка, а тепер там родинна драма, і фарма занепадає. Із шістнадцяти росових коней, які брали участь у перегонах в Америці, Канаді і Мексіко, Курт залишив собі лише одного на пам'ятку, а решту продав. Гроші пустила Ганна з вітром, прогуляла, як поміщиця в часи кріпацтва.

2.

П'ятнадцятого серпня 1946 року був теплий соняшний день. До нью-йоркської пристані заплив пасажирський корабель, привіз із Європи емігрантів. Тут відбуваються різні зустрічі: одні захоплюючі, з поцілун-

ками та сльозами радости, а другі без надзвичайних емоцій.

Гутки чекають на свого емігранта. Його ім'я та прізвище — Марко Сокіл. Ганна тримає в руках його фотографію, оглядає лиця новоприбулих, але пізнати Марка їй не щастить, мабуть, він перебуває ще в глибині залі. Він не володіє англійською мовою, але, як писав до них, добре знає німецьку, чеську, польську — всі слов'янські мови, не говорячи про рідну — українську. Курт плавко говорить по-німецькому, Ганна по-польському, так що незнання англійської мови не стане для Марка на заваді, якось даватиме в перші дні собі раду, а згодом — навчиться.

Емігранти стоять у черзі, в альфабетному порядку. Он уже починають викликати тих, що мають прізвища на літеру «с».

— Сокіл Марко! — голосно прочитав урядовець.

Також покликали Маркових поручителів, так званих «спонзорів» — Ганну і Курта Гутке.

Курт стояв ближче й підійшов першим. Він вітеться з Марком, швидко нав'язує приятельську розмову; бачить перед собою юнака, якому місце не на фармі, а в Голівуді.

Марко одягнений в голубого кольору майку з короткими рукавами і з одним гудзиком на грудях, який ніколи не застібається, а служить для декорації; він високий, стрункий, у нових черевиках, у темно-синіх штанах. Біляве волосся, недбало зачесане, хвилями лягло понад чолом, а з під кошлатих брів лагідно світяться голубі очі; зуби, наче з білої порцеляни, голос — приемний соковитий баритон, а його усмішка причаровує жінок.

Курт ще раз поглянув на Марка й подумав: «Цей красунь не буде довго на фармі». А згадавши вдачу своєї дружини, родинну драму, він таки дуже засмутився. Трапилася помилка, яку важко було передбачити, а ще важче тепер поправити.

Ось і Ганна прибігла. Вона десь там приглядалася

зустрічам матросів із дівчатами. Курт знайомить її з Марком.

Вітаючись, Марко по-европейському, цілує своїй господині руку, чисту, пахучу, зовсім не таку, як у звичайної фармерки.

Ось вони вже йдуть до авта. Попереду — Ганна, притримує рукою крислатого капелюха, щоб не зніс вітер. Її постать нагадує Маркові жінок-єспанок, із смагливим обличчям, з карими очима, в погляді яких лукавство і наївна задуманість; брови тонкі, підведені тушом, уста повні, усміхнені. Вона середнього росту, з довгими гарними ногами, намагається тримати високо голову й тим видовжує гарну шию. Її гнучкий стан підкреслює широкий пояс, а декольте в сукні вірізано надто глибоко й через те надмірно спокусливо відкриті плечі та груди. Ганна всією своєю постаттю хоче звернути на себе увагу. Марко ж намагається не дивитись на оголені плечі господині, веде ділову розмову з Куртом. Розмовляють по-німецькому. Ганна прислухається, щоб уловити зміст, але не розуміє про що йде мова. Вона кокетливо запитує Марка: «Вас іст дас»?

Сідаючи до авта, Ганна зміряла гострим поглядом Курта, що мало б означати: «Ну, куди лізеш? Не знаєш свого місця?» І Курт послушно сів іззаду. Ганна зайняла місце шофера, Марка посадила коло себе, мовляв, на переді він побачить більше світу.

Ганна дуже вправно шоферує, здається, що авто само знає дорогу й розпорядок вуличного руху. Вона кількома пальцями притримує керівницю, а водночас розпитує Марка про подорож. Чи не було на океані буревію? Цікавиться життям в Європі й навіть тим, чи дуже плакала за ним дівчина, виряджаючи за океан...

На запитання загального характеру Марко відповів, а про заплакану дівчину промовчав. Ганна глянула на нього прижмуреним оком, але Марко в той момент підхопив розмову господаря, який час від часу давав про себе знати, здавалося, розмовляв сам із собою. Інколи пробував про щось спитати Марка, або щось вияс-

нював, що дуже дражнило Ганну. Вона кинула дотеп на адресу Курта в польській мові, якої він не розумів. Усміхаючись Маркові, Ганна каже:

— Коли в сусідньому подвір'ї чути рух, то домашній пес також дає про себе чути...

Маркові неприємно таке слухати, подумав, щоб як найшвидше вийти з цього авта.

3.

Змучені подорожжю, Гутки спали довше, як звичайно. Але Марко прокинувся разом із світанком, вийшов на подвір'я й розглядається, немов той птах, що спустився з високості. Під ногами тверда земля, довкола туман, трава й дерева покриті росою, будинки чорніють, індик з півнем перекликаються... Думав пройтися доріжкою до ставка, але пес, який ще не знає Марка, зчинив лемент, розбудив господарів.

У хаті загорілося світло, і на порозі появився заспаний та невдоволений Курт.

— Прошу, Марку, близче, не бійся. Він нікого не кусає. А ти, Рекс, перестань гавкати, привітайся з Марком, дай йому лапу... Отак, ти мудрий пес...

Курт повів Марка зарошеними стежками, показує господарство і як далеко сягає його поле. Побували над ставком, оглянули будинки та іподром для тренування коней.

— Ставок приваблює туристів з великих міст, — каже Курт, — а іподром спортивців, найбільше тих, що захоплюються кінськими перегонами.

Він говорить з неохотою, а занедбане озерце, оброслий бур'янами іподром та подвір'я піддало Маркові думку, що життя на цій фармі не функціонує нормально. Господар про це не говорить, а наймит не сміє запитати, чому.

В широкій та просторій стайні стоїть лише один кінь. Тут затримались довше. Курт із захопленням розповідає про свого Люкса, який приносить Гуткам гроши й славу. Про цього коня знає вся спортова Америка.

Купці давали триста тисяч доларів, але не продав. Два роки тому Люкс виграв на перегонах двісті тисяч. Фарма за десять років того не дасть. Якби стався нещасний випадок, то Курт одержить сто п'ятдесят тисяч відшкодування за Люкса.

Маркові-емігрантові, що не має ані цента в кишенні, від таких астрономічних цифр крутиться в голові. Він розуміє, що цього коня треба доглядати так, як у королівському палаці дитину, відбувати з ним щодені вправи, інакше — втратить свою вартість.

— Я постарівся, Марку, — каже Курт, — сідло мене дуже втомляє, серце б'ється так, що мушу рукою притримувати. Отже, догляд коня буде твоїм першим обов'язком. Я покажу тобі як, що, й коли, та в якій мірі, а тоді давай собі раду. Запам'ятай: якщо ти розігрієш Люкса, він тратить над собою контролю, летить із неймовірною швидкістю, і якби спрямував його в стіну стайні, або в оте дерево, то так і вріжеться головою... Він гине і ти з ним. Я вже мав таке нещастя. То був кінь вартості півмільйона доларів! Ти розумієш, що це значить? На одну секунду вершник загубив контроль, і кінь з повного галопу влетів у стайню. Обидва згинули на місці.

Коротка павза. Курт прикурує цигарку, пропонує Маркові, але він не курить.

— А в сіdlі вмієш сидіти? — запитує Курт.

— Так. Я три роки служив у кінноті, навчав новобранців манежної їзди, джигітування знаю.

Для Курта це приемна несподіванка. Він затоптує цигарку, з комірчини виносить сідло й каже:

— А-ну, сіdlай.

Марко осіdlав Люкса, вивів зі стайні, лівою ногою, здавалося, ледь торкнувся стремена — і вже в сіdlі. Кінь відчув на собі досвідченого вершника і розуміє кожний його намір.

«Між Марком і Люксом повний контакт» — подумав Курт із задоволенням.

На площі — домашньому іподромі, Марко виграє конем, неначе в цирку. Куртові від радості лоскоче

в грудях. Ганна, зауваживши через вікно вправи, вийшла, щоб побачити зблизька. Сусідка, Луїза, також прибігла зі свого подвір'я. Вона аж у долоні сплеснула:

— Мама мія! Оце так емігрант!

Луїза підійшла до Ганни.

— А скажи, як його кликати?

— Марко.

— По-італійському буде Маркус...

— Луїзо! — кричить Ганна, — не роби з Марка макаронів...

— А скільки йому років? — цікавиться Луїза.

— Не скажу, — сміється Ганна.

— Він молодий, — зауважує Луїза.

Жінки обмінялись поглядом. Вони себе розуміють.

.....

Марко з Куртом зайдли до хати напитися кави. Вони вдвох у кухні. Ганна залишилась побалакати з Луїзою.

Курт припрошує Марка до кави, до солодкого, і, ніяковіючи, розповідає про свою сімейну драму.

— Може, тобі, Марку, покажеться дивним, але я хочу, щоб ти знов, що ми, тобто я й моя дружина, одне з одним не розмовляємо. Дожилися до найвищого ступеня відчуження. Ліпше було б розійтись, але я ще якийсь час потерплю, а там буде видно.

Марко слухає мовчки. Курт доливає кави й продовжує:

— Якщо мені треба буде звернутись до Ганни, то я скажу тобі, а ти перекажеш, будеш між нами за посередника. Доки тебе не було, ми вели між собою розмову записками: я пишу, а вона відписує... Тому в нас немає сварні. Я ще не сказав Ганні жодного прикрого слова, дарма, що вона на те заслужила. Не раз у злости, здається, всадив би їй ножа в груди, але поки ту лютъ виллю на клаптику паперу, нерви охолонуть, і як прочитаю написане, то швидко рву на дрібні кусники, бо там немає нічого путнього, соромлюся, що міг таке

написати. Порву, і в нас тихо. Назовні, про людське око. А в серці болі, жадоба помсти, полум'я ненависті. Гей, Марку, коли б я був письменником-драматургом, то написав би драму про своє життя. Живу, як у пеклі. Ганна не покидає мене, бо має вигоду — розгулює, мов баронеса. А я не проганяю її і не втікаю від неї, бо таке маю серце. Колись, у минулому, щиро кхав я Ганну, та й тепер...

Від хвилювання в Курта затинається голос, він ледве здержує в очах слізози.

Марко забув про каву. Оповідання Курта його дуже вразило. Тяжко зітхнувши, він каже:

— Добре, я буду чинити вашу волю.

— Тільки мою, Марку! — підкреслив Курт. — Хай Бог збереже тебе від виконання волі моого супротивника...

**

Від того часу, коли прибув на фарму Марко, Ганна почала вести «осіле» життя, вечорами більше неходить на забави. Їй подобався емігрант. Щоправда, він надто офіційний з господиною, часто косить на неї гострим поглядом погорди, вперто відвертається. Але це не відштовхує Ганну, а заохочує. Вона мріє, щоб якось попасті в Маркові обійми. Це випробувана метода, проти якої не має сил встояти жодний мужчина. Укладала різні пляни-спокуси й вирішила пробувати вчитися верхової їзди. Тут без Маркової допомоги не обайдешся.

Кожного дня Ганна виводить зі стайні коня і ніби пробує сісти в сідло, але нетерплячий кінь виривається. Треба кликати на поміч Марка.

— Марку! — кричить Ганна, — та йди ж, поможи мені...

Марко притримує за гнуздечку коня, але Ганна тим незадоволена.

— Та ти ж помагай! Стремено високо, я не можу так сягнути ногою, підсади мене... Отак добре... Я вже в сіdlі.

Об'їхала раз іподром і знову кличе Марка, цим разом, щоб зняв із сідла.

Марко невдоволений, бурмоче собі під ніс: «Оте знімання, то тірш усього. Вона не квапиться ставати ногами на землю, а обвиває руками шию, як кобра»...

— Я для тебе легенька, мов пушинка, правда?.. Хаха-ха! — кокетує Ганна.

— Пані Гутке, чи ви думаете, що я риба? У моїх жилах також людська кров...

— А ти думав, як? Без серця до інших прожити? І прошу, не клич мене «пані Гутке», мое ім'я Ганна.

— Я все це розумію, але не забувайте, що ви не можете легковажити родинним життям. А якщо мої слова не дійдуть до вашого сумління, то я розкажу Куртові.

Ганна цинічно сміється.

— Не будь, Марку, дитиною. Ти знаєш, що я з Куртом майже рік не розмовляю. У нас різні характери й погляди на життя. Ти можеш йому сказати все, що хочеш, мені байдуже.

Ганна пішла до хати незадоволена, але з порога ласково усміхнулась, і послала Маркові поцілунок.

Щоденъ, то скрутніше стає жити Маркові, але він не здає позицій, пробує знайти порятунок у Куртові. Під час однієї розмови він каже:

— Я мушу залишити фарму.

— Чому? — дивується Курт.

— Я навіть не вмію розповісти про той клопіт. Ваша пані не дає мені спокою. Думаю, що ви мене розумієте...

Помовчавши хвилину, Курт каже:

— Я тебе розумію, Марку, і я все бачу, що довкола мене діється. Але з фарми не тікай. Від цього тобі ліпше не буде, і мені доля також не всміхнеться. Още, про що я розповідав тобі, коли ми вперше пили разом каву, пригадуеш?

— Пригадую.

Курт закурив цигарку; він глибоко вдихає дим, його обличчя зробилось сіре від жури. Він мовчки ві-

дійшов від Марка, підігнав авто під поріг хати й виносить свої речі, готується в дорогу. Перед від'їздом зайшов у стайню провідати коня, гукнув собаку, погладив мовчки і поїхав. На Ганну навіть не глянув, з Марком також не попрощався.

4.

Зараз же на другий день після від'їзду Курта, Марко мав нещасливий випадок — звихнув ногу. В коліні з'явився опух, без костура не може вийти на подвір'я, словом — біда.

— Треба до лікаря, або прикладати компрес, — додав Ганна.

Марко заявив, що воно пройде й без лікаря. Щодо компресу то він не запротестував рішуче, й Ганна кинулась по домашньому лікувати. Гріла воду, робила якийсь розчин і нозі помогло, але під час того лікування сталося гріхопадіння, якраз те, чого він старався уникнути.

• • • • •

А Курт не появляється на фарму. Де він пропадає — невідомо. Про нього починають забувати. Лише офіційні листи, які часто приносить поштар, пригађають, що він тут законний господар, а Марко заступає його на якийсь час. На жаль, в тому «заступництві» загублено міру. Ганна і на крок не відходить від Марка. Якось, жартуючи, вона сказала, що він її дорогий і найдорожчий... коханець! І це слово так пригнітило Марка, що не може знайти собі місця. Отаким він і є, слабодухий, безхарактерний коханець. Не дотримав даного слова Куртові, а тепер навіть не уявляє, якою буде їхня зустріч. А Курт колись таки повернеться на фарму, в тому нема жодного сумніву. Як Марко гляне йому в очі? Ні, він не дочекається такої зустрічі! Якраз кінчається реченець контракту, який він підписав, коли виїжджав до Америки, зобов'язуючись рік працювати на фармі Гутке. Залишилось тиждень посидіти в цій пастці й Марка нема — полетить на край світу.

Одного ранку він мав розмову з Сальваторе Барбою. Ім тяжко дается балачка. Розговірною мовою в них — англійська, якої обидва не розуміють, і приглянувшись тій розмові з віддалі, можна б подумати, що зійшлися два глухонімі, зійшлися на міждоріжкій пояснюють один одному, в якому напрямку бажана стежка... Але Марка спокусив злий дух похвалитися Сальваторові, що він залишає оцю злощасну фарму, Марко навіть замахав руками, як пташка крилами, отак він випурхне звідси й тоді поминай, як звали...

Годину пізніше телефонує до Ганни Луїза:

— Ганно, ти уважай, тримай Маркуса!

— А що він, з вітряка падає?

— Ні, не з вітряка. Він сказав Сальваторові, що має крила й завтра випурхне з твого подвір'я, мов фазан. Допиши йому ще одне контракто...

Ганна відкладає слухавку й біжить до Марка. Зайшла в кімнату, не стукаючи, вдає, що в неї надзвичайно святочний настрій.

— Марку! Я прийшла поздоровити тебе, — уро-часто проголошує Ганна.

— З чим?

— Ти вже тато, а я мама; будемо мати сина чи дочку.

Вона кинулась Маркові в обійми.

— Та вияви хоч крихітку радости! Ой, який же ти бездушний, ти не розумієш, що таке любов жінки.

— Розумію, розумію, — з досадою повторив Марко, — але не забувай, що я не є твоїм законним мужем, а коханцем. А ми люди не камінної доби, і нас зобов'язують людські та Божі закони.

— Ми підемо до шлюбу.

— Оцього то я не розумію! Ти хочеш мати два шлюбних чоловіки?

— Ні, Курт не існує для мене. А те, що сталося між нами, то вже пропало! І не згадуй про аморальність. Хто не грішив у цьому світі, хай кине в нас каменем, — це моя відповідь законодавцям, а в Бога я вимолю прощення.

Марко зажурено похитує головою й каже:

— Тепер я ще раз переконався, що спокуса жінки сильніша від розуму мужчини, навіть тоді, коли він його має...

— О, так, ти вже мав раз таке «переконання»? — пробує жартувати Ганна.

— Мені не до жартів! — у гніві кричить Марко. — І знаєш що? Я не вірю, що ти так швидко дізналася про свою вагітність.

— Дорогий, Маркусю-татусю, — ніжно прислонившись до нього, щебече Ганна. — Затям собі, що в Америці не так, як у старому краю, де жінка до останньої хвилини не знає, чи буде родити...

Але й цей жарт не пробудив у Маркові гумору.

Ганна вийшла з кімнати усміхнена. Їй вдалося одурити Марка. Вона покищо не вагітна.

•

Спорожніли кишені, і Курт повернувся на свою фарму. Була четверта година ранку, час, коли довкола все спить. Собака, почувши рух, загавкав, але в ту ж мить пізнав господаря і побіг йому назустріч, виявляючи свою собачу радість: скаче Куртові на груди, лиже йому руки, радісно скавулить і погавкує на все, що довкола.

Кожного разу, коли Рекс спинається лапами Куртові на груди, він зазнає пестощів. Господар розкудлуючи на шкірі шерсть, поплескує й запитує:

— Скажи мені, Рекс, чи ще хто тужив тут за мною?

Собака того не знає. Курт і не чекає на відповідь, це він сам до себе промовляє.

— Ну, а тепер веди мене до стайні, ми провідаємо Люкса...

Собака забігає наперед, щоб знати, в якому напрямку піде господар, улесливо вимахує хвостом, біжить до дверей стайні й знову повертається до Курта.

Кінь привітав господаря легким іржанням.

— Ось хто тужить за мною — мій Люкс, — сказав Курт, поплескуючи коня. — На тобі трохи...

Сипнув до жолоба мірку вівса і вийшов зі стайні.

— А тепер підемо, Рекс, до хати, як там нас зустрінуть?

Собака біжить наперед, заохочує господаря на пегони, але Курт іде так, наче б тягнув за собою плуга. А Рекс уже кілька разів побував на ганку, стрибає по сходах сюди та туди. Нарешті дочекався господаря. От він вже стукає до дверей, потім у вікно, але йому не відчиняють. В кімнаті блимнуло світло й зараз же погасло.

Курт має здогад, чому Ганна не відчиняє. Вона з Марком... А раз так, то зараз вилетять двері!

Але для здійснення такого наміру бракувало відваги. Курт побіг до авта, відшукав у багажнику пляшку горілки, припав до шийки і жадібно п'є. Перервав на секунду, щоб вдихнути повітря і знову п'є, розглядаючись довкола, щоб знайти, чим вломитися до хати.

Він побачив довбню, яку зробив Марко, щоб мати чим забивати в садку палі. Курт ухопив її і з усієї сили гатить у двері. Луна повторює удари, і Куртові здається, що він має надійну поміч.

Вибігли на подвір'я сусіди. Луїза кричить:

— Сальваторе, іди поклич поліцію! Скажи, що Курт привіз з міста на Ганну артилерію!..

Сальваторе не поспішає кликати поліцію, а Курт б'є із ще більшим завзяттям. Довкола гул, зчинився рух. В загородці нервово гелгочуть індикі. Нараз вікно не витримало струсу і з дзеленьком розсипало на підлогу скло. Переляканій Рекс утік з ганку і коло загородки огризається з індиками.

Грюкіт розбудив Марка. Він вискочив на подвір'я заспаний, розхрістаний, пробує опам'ятати господаря:

— Пане Гутке, що ви робите?!

Гутке не обізвався до Марка. Ще один удар, від якого піддалися завіси, і двері гримнули на підлогу.

Тоді розганяється й з усієї сили вдаряє плечем у двері спальні. Відскакує замок, і Курт заходить...

Він бачить Ганну в ліжку. Запитав би, чому не відчиняла, але це неможливо, вони ж бо не розмовляють... Курт рвучко повернувся й вийшов із спальні.

На ганку затримав гострий погляд на Маркові.

— Скажи мені, Марку, чи ти...

— Чи я що?

— Я хочу знати, чи ти дотримав слова чести, чи ти вірний мій друг, і чи маєш чисту совість супроти мене?

Марко опустив очі. Відчуває допитливий погляд, але відповіді не дає, бо правда не по його боці.

— Ну? — підганяє Курт, і вложив руку в кишеню піджака, наче він там щось має...

Марка пройняв страх; у цю ж хвилину Курт застрелить його. Тікати, чи боронитись? Ні! Він на те заслужив... Але бачить, що Курт вийняв із кишені порожню руку, значить, він змінив думку.

Марко почав вільніше дихати, страх осів у ньому й з'явилася відвага: він також має право на життя.

— Прошу залишити мене в спокої, — сказав Марко крізь зуби. — Чи не говорив я вам про мій намір виїхати з фарми? Ви злегковажили, уважали за ліпше тікати самому, а тепер розпочинаєте допит? Я знаю свою помилку; треба було мені за всяку ціну втікати з фарми.

Курт різко відвернувся від Марка, вибіг на двір, сів до авта й виїхав на вулицю. Кілька хвилин постояв, ніби роздумував у якому напрямку ліпше їхати, а тоді повернув у подвір'я Сальваторе.

Луїза приготовила снідання, але Курт не їв, випив налиту йому каву й почав розповідати про своє родинне нещастя, про яке було всім відомо, але він мусів вилляти свій жаль, інакше не витримало б серце.

— Я змінив свою думку, — оповідає Курт, — вставуючи з-за стола. Це було ніби заключне слово до тієї промови, яку він тут виголошував на протязі години.

— Я хотів постріляти їх, але роздумав, бо то була б для них легка кара. Хай живуть. Ганну ви знаєте. А

щодо Марка, то може і я в тому дещо завинив. Шкода, що так з ним сталося. Не заздрю я його долі.

Луїза з Сальватором пробували заспокоїти Курта тим, що нещасливі подружжя трапляються у всьому світі. Але це були невтішні слова. Так заспокоюють малих дітей, щоб не плакали на похоронах рідної мами.

— Ну, то бувайте здорові, — прощається Курт. — Я виїжджаю в Південну Америку, щоб у теплі перебути зimu.

Курт виїхав і більше не повернувся на свою фарму.

Ганна одержала урядове повідомлення, що її чоловік, Курт Гутке, загинув в Уругваї під час автомобільної катастрофи.

Він не написав тестаменту, і фарма залишилась Ганні.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

1.

Повідомлення з консульяту про смерть Курта було офіційним документом, на підставі якого Ганна мала право вийти заміж, але Марко чомусь зволікав. Також дивним було, що він залишився мешкати в будинку для робітників, коли Ганна умовляла мешкати разом. Брак відваги, чи любови, трудно було зрозуміти, він досі не розгаданий для Ганни. Але час назрівав, щоб раз і наважди вирішити справу їхнього шлюбу. Марко має сказати остаточно: так, або ні.

Був недільний ранок. На дворі дощ із домішкою снігу, здалека доноситься бамкання церковного дзвону. Ганна накинула дощовик і біжить до Маркового мешкання. При дверях зупинилась, чує, що він з кимось розмовляє.

«Мов Прометей, прикутий до скелі, так і я караюсь на цій фармі...»

Відхиливши двері, Ганна бачить, що Марко в умивальці, голиться, хлюпає водою, витирається рушником та наспівuje пісню:

Повій вітре на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув карі очі,
Повій вітре опівночі...

Він починає тихенъко, немов над колискою, щоб приспати тугу, але там, де мова йде про карі очі, співає на повні груди.

Легкий стук до дверей, спів уривається, і Ганна заходить в кімнату. На Марковому обличчі помітне внутрішнє напруження, він щось переживає.

— Співай, Марку, або плач, якщо тобі так тяжко біля мене. Я не прикувала тебе, мов Прометея, до скелі. Йди, куди хочеш. Якщо тужиш за карими очима в Україні, то ми ніколи не будемо щасливі.

— Я там нікого не залишив.

— То чому ж так жалісно співаєш?

— Як то розуміти «жалісно»? З пісні слова не викинеш.

— В тому маєш рацію, але якщо кохаєш іншу — йди до неї. Тепер уже нема чого жартувати про мою вагітність, сам бачиш... Не легко мені буде тебе забути, але я знайду собі когось. Мені життя дано один раз.

Очі в Ганни наповнились слізами. Марка також огортає жаль. Він поспішає з поясненням:

— Ганнусю, тобі тяжко мене зрозуміти, — оправдується Марко. — Я недавно став ногами на нову землю і перебуваю в такому стані, як та щепа, що її вирвали з коренем і пересадили. Щепу підв'язують, щоб не розхитав вітер, підливають, щоб не всохла, але все-одно жовкнуть листки... Отак і зі мною. Ти не маєш найменшої уяви, що означає для людини втратити батьківщину, де все довкола тебе росло, цвіло, жило, співало, сміялось, і раптом виривають тебе з того ґрунту та пересаджують на чужину. Ти починаєш в'януть, заччасно в'януть, коріння твої не можуть потягнути з чужої землі соків... Сама знаєш, що мені не дуже тут солодко, пережив багато тривожних днів, бо те, що сталося між Куртом і тобою, а пізніше між нами трьома, болюче пригнобило мене, відчуваю, що маю надщерблене сумління, і мені здається, що я найбільший винуватель. Я міг того уникнути.

Ганна слухає, але не всі слова доходять до неї. Вона не знає української мови, лише окремі слова в перекладі на польську мову помагають створити якусь цілість. Так що про пересаджену рослину та загублену батьківщину Ганна мало зрозуміла.

— Ти, Марку, говориш від серця, але не забувай, що нам треба негайно взяти шлюб...

— На це я готовий навіть і завтра.

— Готовий, але відкладаєш з дня на день. Чому?

— Бо ти для мене — викрадене у Курта щастя. Я бачу довкола нас тінь знедоленої постстаті Курта й не маю спокою. Я знаю, що люди осуджують, а людська опінія служить для мене мірилом моєї вартості в цьому світі.

— Думаєш, що я того не розумію, чи не переживаю? Але я знаю, що доля сама до тебе не прийде; щастя здобувається силою, і я тебе здобула...

Ганна ласково усміхнулась і пригорнулась до Марка, кажучи:

— Тепер ми любимо тебе вдвох: я і твій син, чи дочка, що б'ється під моїм серцем, і ніяка пісня про карі очі, ані образ про закованого Прометея тобі не поможуть. Ти наш!

.....

В управі міста одержали дозвіл на одруження й поспішають до священика полагодити справу церковного шлюбу. Ганна міцно тримає Марка під руку, намагається відчути радість, святковість, але в ньому холод.

— Марку, — шарпає Ганна*, — в тобі немає душі, навіть руки холодні, як лід. А твій поцілунок був, ніби на відчіпне... Ти загубив почуття. Чи ти щасливий, Марку?

— Та щасливий, але...

— Але що?

— Знаєш, Ганнусю, народження людини, одруження і смерть — це надзвичайні події. З народженням дитини біль і радість переживають батьки, але не дитина. Живо смерти переживає той, хто залишився серед живих, а не небіжчик, лише одруження людина сприймає, як кажуть, власним розумом. На жаль, воно відбувається в нас дуже прозаїчно. Розуміється, я не чекав, що тут затрублять нам весільні фанфари, але не відчуваю найменшої психологічної зміни, вступаючи в нове життя.

— Про яку зміну ти говориш? — запитує Ганна.

— Я не вмію того пояснити. Наприклад, коли ви-пустили мене з тюрми на волю і я ступив на хідник ногсю, як вільна людина, я відчував потрясення. А сідаючи до поїзду, уявляв зустріч із батьками, братами, сестрами та друзями й переживав радість, якої слова-ми не передаси.

— А знаєш, Марку, чому? Бо на тебе чекала ко-хана дівчина, ти залишив у старій батьківщині наре-чену, а може, й жінку...

— Ні, я не залишив там нікого. Під час утечі з за-слання, в сибірській тайзі я припадково зустрів удо-вицю, вона врятувала мое життя, і ми присягали на іконі про вірність, так би сказати, самі собі давали шлюб, але трапився страхітливий випадок... Її нема серед живих.

— А ти любив її?

— Для чого про таке питиаеш? — з уразою відпові-дає Марко. — Хіба я цікавлюся тим, кого ти в мину-лому любила? Цим лише викличемо неповагу до себе.

Ганна не може подарувати, що Марко колись ко-гось любив, її проймають ревнощі. Вона вже не так чупко тримається його руки.

— Але все таки, пообіцяй мені, Марку, що колись розкажеш про той випадок у сибірській тайзі.

— Добре, колись при нагоді.

При головній вулиці стоїть модерний готель, де переважно зупиняються погуляти багаті люди. Марко-ві спало на думку зайти, хай відрізниться цей день від щоденних буднів.

Відчинивши двері до сальону, Марко і Ганна ба-чать перед собою інший світ. Тут пишність, елегант-ність, розкіш, немов у королівському палаці. Все, що міг придумати розум, використано, аби викликати в людини почуття радості та ілюзію, що вона щаслива.

Обслуга підбігла до столика, мов та швидка допо-мога, кабаретна оркестра привітала їх уривком гарної мелодії (тут кожного гостя так вітають), у кельнера французький акцент і паризькі манери, які найбільш виявили себе під час відкривання пляшки шампансько-

го, наповнення чарок та шанобливого звернення до Ганни: «мадам»... Все те разом мало б викликати приємні почування.

У Ганни бадьорий настрій, але Марко насуплений, його не діткнули ані мелодія, ані навіть шампанське. Йому чомусь запала в голову думка про зайві контрасти в людському житті, і чому вони існують? На вулиці під цим готелем зустрінеш сотки людей. Сірі лица, спрацьовані руки, плечі, згорблені щоденними турботами. Вони не мріють про такі розкоші. Раді, що вистачає утримати родинний дім, заплатити борг банків, різні податки: міський, стейтовий та державний. А в цьому готелі люди, ніби на іншій планеті... Соціальне життя країни їх не обходить, вони користуються такими привілеями, що навіть не платять державного податку, лише знають: гуляй, душе моя, гуляй...

— У тебе, Марку, заклопотаний вигляд, — зауважує Ганна. — Про що ти так думаєш? Ще непокоїть твою душу?

— Нічого, Ганнусю. Абсолютно нічого.

— А чого ж ти кислий?

Марко ухиляється від відповіді. Він каже:

— Зараз подзвоню до отця пароха, щоб прийняв нас у справі шлюбу.

— Ти маєш добру думку, — каже Ганна, — але чому ж вона пригнічує тебе? Ти глянь на цих людей, бачиш? У них бурлить життя, у них є чому повчитися.

Марко поспішив до телефону, радий, що позбудеться нудних думок і нудних запитань.

• • • • •

Отець привітав шлюбну пару теплими словами. Він задоволений, що Ганна переходить із римо-католицького віровизнання на православне, але має клопіт, бо мусить пристішувати шлюб, щоб випередити христини.

— Маємо перешкоду, — каже отець, переглядаючи сторінки церковного календаря. — Закон вимагає, щоб проголосити три оповіді в церкві про майбутній шлюб; кожної неділі одну оповідь, а в нас брак часу...

— Марко зачовгався на кріслі.

— Та воно, панотче...

Отець обриває Марка на слові, й каже:

— Власне, оте «воно» наступає нам на п'яти...

Ганна зашарілась і подумала: «воно ще не прийшло на світ, а вже завдає клопоту. Що ж буде пізніше?»

— Може, нам удастся приспішити, — потішає отець, не відводячи очей від сторінок календаря. — Серед тижня маемо свята. Буде відправлено дві Літургії, під час яких я проголошу оповіді, а в неділю — третю, так що в понеділок можна буде завершити таїнство шлюбу.

— Ми заплянували тихий шлюб, — каже Ганна.

— Навіть хору не треба, — додав Марко.

— Добре, — погоджується отець, — шлюб буде тихий. Я вас розумію. Але я молитимусь так, щоб ви чули мене, — з усмішкою додав отець.

Шлюб відбувся в призначений понеділок. Свідками були: старша віком пані від церковного Сестрицтва й дідусь — від церковного Братства.

2.

У Соколів народилася дочка. Її охрестили й дали ім'я — Катерина. Батьки кличуть Катрусею, а часом ще ніжніше — Котусею, або «мамин Котусик»...

— Марку, вона до тебе подібна, як дві краплі води... Правда, Котусю? Татові не треба дзеркала: гляне на свою донечку й себе побачить...

Марко часто стоїть над колискою, мов лелека над гніздом. Він відчуває батьківську любов до дитини, якої в минулому не мав, але він певний, що його любов не така, як у матері. Ганна безкінечно розповідала б досі небачені чуда про свою Катрусю, переконує, що в них не родилася звичайна дитина, а з неба впала зірка.

— Ти тільки послухай, Марку, яке воно мудре: воно не любить моркви, але я знаю, що це дуже добре на очі. Я вчора окремо наварила й додала до супу. І зна-

еш, що? Котуся суп з'їла, а кусники моркви сховала в піжамку... Моя ж ти розумнице!

Ганна пригортає, цілує, безмежно пестить і допитується в Марка, що він про ту мудрість думає?

— Який кущ, така й хворостина, — відповів приказкою Марко.

Ганна не дуже розуміє гостроту жарту про кущ та хворостину, але від імені донечки наказала татові, щоб не дуже розводив свою філософію, а то вони удвох, як розплачуться, то не обберешся клопоту...

Марко в цьому не має жодних сумнівів.

З кожним днем Катруся приносить батькам більше радості. Великою втіхою було, коли дитина стала на власні ноги. Ганна закликала до хати Марка, щоб побачив те чудо.

— Та ходи швидше, не гойдайся, як китаєць... Отут прихились і клич її до себе...

Марко кличе, дитина з радісним сміхом робить кілька кроків, мама підхоплює її на руки й подає татові.

— Ах ти, моя красуне, — пестить донечку Марко, — дай, я вколо тебе трохи вусом...

— Не вільно ангелика колоти вусом! І пам'ятай, що вона мамина красуня, — заперечує Ганна, — правда, Котусю? І ми вже незадовго навчимося говорити, воно вже язичком пробує, але ще нічого з того не виходить...

— Ну, то добре, бавтеся тут, — каже Марко, — я мушу йти.

І від порога докинув:

— А вчи мови наших батьків, англійська сама приайде.

— Я вже думала над тим, — погоджується Ганна.

— Я знаю польську мову. Мій тато був француз, а мама полька. Ми всі виховані в польському дусі. Я хотіла навчитись по-французькому, але тато не мав для нас часу.

Ганна звертається до дитини:

— Мама навчить тебе мувіць по-польську... Правда, Котусю?

Дитина не відповіла, воно ж ще немовля, але Маркова душа скрикнула з болю і закам'яніла. Так, він пропаший на чужині; і не продовжить культури свого народу з роду в рід. Тут він зів'яне, як вирвана квітка з-під вікна рідної хати.

**

У родині Соколів радість спалахує і попеліє. Різні мови, різні віровизнання, які причаїлися лише на час шлюбу, тепер дошкульно відчуваються. А найбільше дас про себе знати корінь предків — національне походження. Якби то був корінь зуба — Марко давно був би в дентиста... Корінь батьківських національних почувань не вирвеш із серця.

У Соколів відчулося тертя на релігійному тлі. Православне (Маркове) віровизнання Ганна почала не так вшановувати, як давніше. Різдво і Великдень вона святкує разом з латинською церквою, за новим календарем. Православні свята приходять пізніше. Виникло в родині непорозуміння на тлі двох календарів. Неможливо ж із таким самим душевним відчуттям святкувати Різдво за новим календарем, а два тижні пізніше повторювати ті ж святкування за старим. А ще гірше, коли приходять великолітні свята. Ганнина церква співає «Христос воскрес», а Маркова ще постить. Тоді Соколову хату потрясає запитання: чому два церковні календари? Чому світ так розшарпаний вірами, церквами, ненавистю? Як виховати в релігійному дусі дитину?

Катерина покищо на тому не терпить. Із подвійних різдвяних свят має подвійну користь. Два рази святочні прийняття, два рази приходять колядники, два рази обдаровують її різдвяними подарунками. Принесена ялинка на «мамине Різдво» не в силах вистояти до днів «татового Різду» — осипається. Марко приносить свіжу ялинку, Ганна прикрашує її тими прикрасами, що були на старій ялинці, і знову блимають лямпочки... Та чи пробуджують вони радість?

Ганна чекає, щоб швидше проминули «Маркові свята» й позбутися ялинки. Але вона не відважується про те сказати. Він і без того носить у собі якісь таємні переживання. Що там у ньому кипить — невідомо.

Настав ще один небуденний день в родині Соколів: донечка йде до школи.

Мовчазний, завжди пригноблений Марко цим разом вголос висловив свої міркування:

— Чи ти зауважуеш, Ганно, як людина вростає в життя? Починає ніби з дрібниць: учиться ходити, говорити, а тоді йде до школи, щоб через науку пізнати світ. Мусить навчитися читати, писати, рахувати, бо без цього людина, як мавпа...

Ганна з увагою слухає Марка, вона хотіла б знати, як піде наука Катрусі, чий буде мати характер.

— Якої ти думки, Марку?

— О, про успіхи в науці покаже час, а щодо характеру, то кожна людина — це окрема індивідуальність, із своїм власним «я», зі своїм мисленням і поглядами, вона по-своєму сприймає життя, по-своєму живе, підноситься до вершин самопізнання, а тоді, тліючи, по-своєму гасне, наче свічка...

Катерина здібна до науки, має добре оцінки з усіх предметів, але належить до тих маминих розпещених дочок, для яких не існує встановлений порядок. У польській парохіяльній школі діти не долюблювали Катерину за те, що в неї батько не з польського роду, підсміювалися з її другого Різдва та Великодня. Розуміється, такі шовіністичні погляди в школі поборюються, але всього не припильнуеш. В середній, публічній школі ця проблема зникла. Тут суміш усіх національностей, віровизнань, рас, але з'явилися інші причини, за які не люблять Катерину. Вона сповнена гордості. Фізична зрілість та дівоча краса роблять Катрусю зарозумілою. Її завжди можна бачити в товаристві «бравих», серед тих, що «греблі рвуть». В кожному клопоті в школі мусить бути замішана Катерина Сокіл. Про це знають учителі й учні.

Нарешті шкільна адміністрація кличе на допомогу

батьків. Ось панство Соколи в кабінеті директора, який розповідає про неймовірні труднощі у вихованні їхньої дочки.

Два дні тому Катерина прикинулась хворою, сказала, що розболівся зуб. Одержала звільнення й ніби пішла до лікаря. Але в лікаря не була, а додому з'явилася о другій годині ночі. Дирекція школи й поліція кинулись на розшуки.

— Що вона вам сказала, коли прийшла додому? — запитує директор. — Чи розуміє дівчина, якого клопоту завдає батькам та вчителям?

— Сказала, що заблудилась, — відповідає мати. — Шукала адресу зубного лікаря й не могла знайти.

Батько сидить мовчки.

— А хто привіз її додому? Ви ж мешкаєте на фармі.

— Вона не знає, — знову відповідає мати. — Іхало якесь авто, за керівницею сидів старенький дідусь, і він привіз Катрусю до хати.

— А ви бачили того дідуся?

— Ні, не бачили.

— Це фантазія, — каже директор, — фантазія, шита грубими нитками, до якої ми вже привичаїлись. Кожна дівчина в таких випадках потрапляє на «дідуся»-добродія... А я тієї думки, що ваша донечка підшукала собі кавалера, до чого вона має потяг, і висмікується нам із рук. Вона в тому віці, коли озивається природа. Якщо молода людина не має сили волі, щоб керуватися розумовими помислами, а не інстинктом, то пропаща її доля!

Розмова затягнулася, триває другу годину. Кожне слово директора школи лягає Маркові на серце каменем. Йому тяжко сидіти, він переплітає ноги, часто поправляє краватку, але від того йому не легшає. Має лише одне задоволення: хай Ганна довідається про дочку від сторонніх людей. В хаті Катерина тепер причинює сварки. Мама боронить її, як ту неприступну фортецю, залишаючи батькові право дати матеріальне забезпечення і більш нічого.

Встаючи з крісла, щоб попрощатись, директор школи

ли ще раз просить припильнувати Катерину, вірить, що спільними зусиллями вдастся осягнути мету.

— Це наш прямий обов'язок, — відповідає Ганна, — але я тієї думки, що в школі необхідно змінити систему навчання. На жаль, у тій ділянці ніхто нічого не робить. Учителі лише безпорадно розводять руками, але не вникають у суть справи, чому діти тікають із лекцій. Мабуть, проїдають їм печінки сухими викладами...

Ганна говорить таким тоном, щоб «провчити» директора. Марко намагається зупинити її поглядом — не помагає. Директор проковтнув «повчання» пані Сокіл із зовнішнім спокоєм, але, подумавши, вирішив дати відповідь. Він каже:

— Я цілком погоджуєсь, що система навчання потребує вдосконалення. Але не забувайте, що навчальний процес впливає лише на розум, тобто, школа навчає пізнати життя через науку. А кожна людина має такі складники, як тіло, розум і душу. Душі школа не формує, це понад людську силу, і сьогодні в американських школах навіть заборонено молитву. Отже, про збереження й формування душі дитини мають дбати батьки й церква.

Директор подякував за візиту, Соколи попроща-лися й поїхали додому.

3.

В той час, коли батьки Катерини від'їхали на розмову з директором школи, вона викликала телефоном Джова Дер, колишнього студента університету. Вони познайомилися під час виступу на телевізійній програмі, де Катерина співала, а Джов із своєю оркестрою давав їй музичний супровід.

Джов негайно приїхав на фарму. Катерина вискачила з хати, немов пташка з клітки, й сіла в авто. Мотор заревів, пілюга з-під коліс знялася, наче від буревію, але можна було зауважити, що авто круто повернуло в гущавину соснового переліску й затихло. Кат-

руся в обіймах Джова, і вони щасливі. Над ними не те небо, молодечо усміхається з-за хмар сонце, незвичайно швидко кружляє земля... Яка сила може відняти в Катерини ці вимріяні хвилини? Батьки? Школа? Людський осуд? Нема тієї сили! Школа та батьківські повчання лише шарпають нерви. В Катерини єдине бажання вирватись від тих повчань на волю, мати раз і назавжди спокій, жити власними думками, а не на в'язаними, мати волю, повну волю, бо вже остохортіло слухати про різні закони, заборони, а найгірше оті повчання: того не роби, того не їж, з тим не йди, голосно не говори, визначено час на спання, час на науку, а де ж життя? Справжнє життя?

— Знаєш, Джове, я тобі маю щось сказати, — почала Катерина розмову. — Моїх батьків викликав директор школи. Деесь там міркують, щоб спільними силами затягнути на мені гнуздечку, як на коняці... Ale повір, Джове, що їм це не вдастеться. Я ліпше піду з дому. Я більше не буду послушною рабиною.

Джов слухає без ентузіазму. Це зауважила Катерина і намагається сказати щось ґрунтовніше, більш переконуюче.

— Тобі тяжко мене зрозуміти, — каже Катерина. — Інколи я й сама себе не розумію. Мене гнітить почутия меншевартості. Тобі тяжко це зрозуміти, бо маєш батька, професора університету, а мій — фармер, і я мушу жити на тому рівні. Я не нарікаю на матеріальне забезпечення. Ми багаті грішми, але вбогі наші душі. З моєю мамою хоч не появляється між людьми, бо тільки й того, що наберешся сорому. Вона гарно виглядає, по моді одягається, але, як скаже слово — вуха в'януть. А з батьком ще гірше. Навіть не знає англійської мови...

Джов зупинив Катерину.

— Гей, опам'ятайся, Катрусо, ти говориш, наче зпросоння. Я також не знаю японської, німецької ані французької мови, одну англійську, але це не викликає в мені депресії. Знання тих мов та багатьох інших є мо-

сю мрією, але це не значить, що я меншевартісна людина.

— Ти не так мене зрозумів.

— Можливо.

— Я маю на думці несправедливість у соціальному житті цілого світу.

— То на яку ж планету ти переселишся, коли в цілому світі несправедливість? Якщо будеш безкінечно вишукувати причини для того, щоб залишити батьківське гніздо і йти на вулицю, то вони знайдуться. Я пригадую, ти мені оповідала про соціальну драбину в Америці, на вершині якої англо-сакси, щабель нижче — щепа германських племен, потім ідуть айриші, італійці, а на останньому щаблі драбини — слов'яни... Я тобі сьогодні ще раз підкреслюю, що твоя теорія про соціальну драбину й про почуття меншевартости тут ні до чого. В Америці лише індіяни є справжніми автохтонами, а всі інші поселились тут, як емігранти. Тому часто підкреслюють, що Америка — це країна емігрантів. Соціальну нерівність спричинив той факт, що емігранти, яких ти поділила на англо-саксів, німців, слов'ян нечесно скористалися з благ американської землі. Країна розбудовувалась за принципом «оселуйся і багатій». Отож, хто сильніший, той захопив під своє володіння більші обшири простору й це поставило його на вершину соціальної драбини.

— Якщо так, то мусимо ширити рух за соціальну рівність, — каже Катерина.

— Над цим також треба глибше подумати. Соціальної рівності в повному розумінні цього слова не створиш з уваги на різницю розумового та фізичного розвитку індивідумів. Наприклад, скульптора, який звеличує суспільство пам'ятниками культури та мистецтва, не поставиш на однаковому рівні з людиною, що надається пасти череду, або мити посуд на кухні. Розуміється, кожний член суспільства мусить мати гідне й достойне трактування, але стригти всіх під одну мірку не можна, бо тим зупинимо розвиток цивілізації. А так, як довго будемо (а це ми мусимо) оцінювати талан-

ти інтелектуалів вище від звичайних людей, не може бути мови про соціальну рівність. Будуть кляси й касти, будуть багаті й бідні, буде каїнова заздрість та братовбивство.

Катерина бачить, що в цьому напрямку вона не має слів для дискусії, тож переводить розмову на іншу тему:

— Я маю приємність сказати тобі, що належу до симпатиків руху гілпі.

— Чим вони тобі зaimпонували?

— Правду кажучи, я над тим не задумувалась.

Джов затримав погляд, щоб приглянутись личкові Катрусі саме в цьому моменті, коли воно мріє про брід. Яке ж бо воно по-дитячому наївне, мамине розпещене курчатко. Чому ж воно хоче випасти з гнізда та йти шукати нову течію, щоб піднести вище колін суконку й бресті? Навіть не задумується, куди? Аби брести. Катерині незручно під тим допитливим поглядом очей Джова, вона пробує боронити себе і нову «течію».

— Я думаю, що гілпі імпонують мені стилем життя. Вони розбудували острівець, де молода людина може без журно провести свою молодість.

— А як молодість проміне, що тоді?

І знову вп'ялися допитливі очі Джова, в яких по сміх, критика, ласкавість залюбленого хлопця і жаль. В Катерини на устах винувата усмішка, вона опускає очі, приглядається, чи добре налаковані нігті.

— Що тоді, Катрусю? — допитується Джов. — Молодість же не вічна? Розцвітає, дозріває, мов та ягода, а дозрівши, має стати корисним членом суспільства, тим, що буде, бореться й перемагає. На мою думку, раніше ніж іти в брід, треба знати глибину течії і вміти плавати, а якщо ні, то пірнеш на дно і не вийдеш із намулу...

Настала мовчанка. Катерина дуже зайнята нігтями. Такого від Джова вона не сподівалась. Це ті самі «повчання», що і в школі, в церкві, і вдома. Батько віч-

но торочить їй про якийсь намул, ніби гіппі — це намул і більш нічого.

Мовчанка.

— Ну, а тепер ти лише симпатик гіппі, чи як? — запитує Джов.

Катерина не поспішає з відповіддю, вагається. Треба відповісти так, щоб не огорчити Джова. У нього нерви, як оті клявіші в піяніно...

— Можна сказати, що так і ні, — відповідає Катерина.

— О, коли б ти знала, як дратуєш мене отим своїм «можна сказати»... Скрізь ти непевна й нестійка.

— Але чого ж ти вже аж підскочив?

— Не можу збагнути твого характеру. Він нагадує мені пожовклий листок, упалий з дерева, щоб вітер мав чим шарудіти...

Мовчанка. Напруження. Зідхання.

Катерина пробує заспокоїти Джова. Розкудлує йому на голові волосся, цілую, але він сидить насуплений.

— Змінімо тему, — каже Катерина. — Розкажи мені щось про любов. Як ти розуміеш християнську науку про любов?

— Ти дуже високо сягаєш, — сміється Джов. — Але я маю на це свій погляд, тільки слухай уважно. Отже: християнська наука про любов. Тут мова йде про духові якості людини, які не мають нічого спільногого з настановами екстремістів типу гіппі, що розбудовують свій, так званий, культ, на принципах вільної любові та наркоманії, мовляв, тільки через наркотики шлях до щастя!.. Для нормальної людини такі заяви не є інше, як глупота. Дальше, як пригадуєш із попередньої розмови, я проти соціальної рівності, але я обстоюю соціальну справедливість, вона і є основою християнської любові. Наприклад, ти маєш у банку десять мільйонів доларів. Кожний розуміє, що такий капітал не може придбати одна людина власними силами, а лише з допомогою інших. Отже, маєток є власністю всіх тих, хто вкладав у нього свою фізичну, чи розумову силу. Поділися! У могилу й так не візьмеш ба-

гатства. Отак я розумію християнську любов до ближнього. А любов між двома статями хай залишиться у формі щасливого родинного життя, і хай буде доповненням та вивершенням людського «я».

— Я була на лекції професора філософських наук Джова Дер! — проголошує з іронією Катерина.

Джов щось пригадав. Глянувши на годинник, він сказав:

— На мене чекає невідкладна справа, я мушу їхати.

— Добре, — погоджується Катерина. — Ідемо.

Мотор реве на всю потужність, стовп пилу тягнеться за ними аж до воріт Соколової фарми.

Попрощалися. Катерина відчула, що Джов прощався дуже холодно, а це значить, що він не задоволений. Він тяжкий до співжиття. Навіть сам того не заперчує, пробує опанувати нерви, але це не завжди вдається. Можливо, що це наслідки війни. Він був у В'єтнамі на фронті, але звільнений з війська через якусь хворобу. Раз, було, пробувала дізнатись про ту хворобу, але Джов вибухнув без причини гнівом, і на тому кінець.

Якби Катерина мала нагоду заглянути в щоденник Джова, то прочитала б там такі записи:

«Сьогодні переживаю тяжкі години. Мене звільнено з війська, як наркомана. Підлікували й відсилають додому. Сам завинив у тому: попробував для заспокоєння нервів. Мав хвилинне відпруження. Наркотик за дурманює голову, додає відваги, підносить настрій. Я знехтував пересторогу друзів, попробував лише на жарт, а воно не знає жартів, ссе тебе, як гадюка, знесилую, здається, що витягає з тебе кров, а організм вимагає поповнення. Я побільшу дозу, а організм вимагає подвійно, потрійно, і нема тому кінця. Я зголосився до шпиталю. На мое щастя, ще не було пізно. Але командування має гострі погляди на таких хворих. Ти ж бо не ранений, а свого роду «самостріл», навмисне затруїв себе, щоб відбити війну в тилу... Таке трактування тяжко пригнітило мене, бо я хотів чесно слу-

жити моїй батьківщині. Я зробив помилку, за яку треба дорого платити.

Прибувші додому, я зголосився до школи. З трудом витримав іспити до університету, але тут також маю кlopіт. Я не можу спокійно вчитися. В мені спалахнуло бажання кинути свою енергію на впорядкування світу. Я бачу, що суспільство потребує моєї помочі, воно без керма і вітрил, мов той човник, покинутий рибалкою в розбурханому морі, і якщо я не прикладу своїх здібностей, човник пірне на дно... Кожного вечора маю організаційні справи, виголошую доповіді, часто виїжджаю до інших студентських громад, так що для науки в мене бракує часу. Але професори того не розуміють, вимагають знання з пройденого матеріялу, якраз того, чого мені забракло — знань. На перших іспитах я провалився і вилетів за двері університету.

Мої пляни щодо впорядкування світу перекреслені. Праці знайти не можу, вдома мені тісно, скучно й соромно вештатись без діла, і я забрів між гіппі. Без жодної ідеї, чи симпатії до того руху молоді. Пішов, щоб занурити в пісок голову, як струсь, коли він відчуває небезпеку. Але на протязі тижня я переконався, що в колонії гіппі бездонне багно. Там, як пірнеш, то на поверхню не вийдеш. Я мерцій покинув гіппі й влаштувався на працю в автомобільній індустрії.

Я хотів, щоб світ забув про мое існування. Не пишу листів до батьків, навмисне розгубив старих друзів, щоб набути нових, із нормальними поглядами на життя, без буйних ідей та довгої бороди... І все йшло так, як я того собі бажав. Лише одна моя мрія не сповнилась: про мене не забув світ. Одного дня провідали мене детективи й запропонували працю розвідника в колонії гіппі».

На цьому обірвано записки в щоденнику.

.....

Соколи повернулись додому пізніше, як того сподівались. В дорозі трапився випадок: правдоподібно Марко наїхав на цвях і з правого переднього колеса

вийшло повітря. Кинулись до запасного — також порожнє. Мусіли кликати поміч.

Годину чекали на механіків, а ті, замість відремонтувати на місці, потягнули авто до гаражу. І тут дівчинка велася чекати. На ферму повернулись після заходу сонця.

Угледівши на подвір'ї авто, Катруся кинулась до книжок. Крізь відхилене вікно вона чує батьків голос:

— Я дам їй таку «науку», що буде пам'ятати все життя!

— Марку, прикуси язики! — кричить Ганна. — Вона закличе поліцію й тебе арештують. Забудь старокрайові звичаї, ти в Америці!

Ледве встигли переступити поріг, як Ганна вже скочить до Катруся:

— Мое ти найдорожче! Воно вчиться і вчиться, бідне пташеня, а школа посилає на неї громи. Недарма кажуть: «На кого Бог, на того й люди»... Залиш ті книжки, вийти надвір, хай очі відпочинуть.

Катруся шугнула з хати, мов вітер з очерету.

А Ганна знову бере в шори Марка:

— І ще раз кажу тобі: не смій! Дитина має відчути родинне тепло, а вона на кожному кроці бита недолею. В школі не так, у товаристві не так, і вдома не має спокою... Батько вимагає науки. А на якого чорта вона їй здалась? Дівчина вийде заміж, обсядуть діти, от тобі й наука...

Марко мовчки косить на Ганну очима.

— Ну, що? Може неправду кажу?

У відповідь на те Марко закурив.

РОЗДІЛ ТРЕТИЙ

1.

Що не кажіть, а Соколам таки пощастило. Катерина закінчила середню школу, здала іспити, і її прийнято в Нью-йоркський університет. Як то кажуть: колесо поскрипувало, залишало кривий слід, але доішло... Кожному відомо, що діти бувають з ліпшим і гіршим характером, на те вони й діти! Дай їм трохи серця, терпеливости, зрозумілі для тебе незрозуміле, а головне не відступай з батьківських позицій, пам'ятай, що, народивши дитину, маєш обов'язок її виховати. Соколи тепер з гордістю можуть дати таке повчання для інших. Перший рік навчання в університеті для Катруси був успішний, мала добре оцінки з усіх предметів, а з музики та співу дісталася відзначення.

Зима того року була гостра й довга, для весни зовсім не залишилось часу. Щойно дерева встигли одягнути зелені корони, настало літо. В автодоріях університету парнота, в студентів вакаційний настрій. Кожний думає, аби швидше додому.

Ах, яка ж то радість була для Соколів, коли в вікні показалася постать довгожданного гостя, донечки-студентки! Ганна не знаходить слів, щоб виявити свою материнську любов, навіть не знає, де її примістити, чим почастувати. Боже, який же то дорогий гість!

Он Марко поспішає до хати привітати Катрусю. Сумно було, але Ганні не признавався, він же належить до роду витривалих, не те, що жінка... В голові певно вітальної саламахи, але якось то буде. От він вже на порозі, поки промовив слово, то в очах виступила вогкість, а вся радість скучилася в адамовому яблуці... Донечка біжить йому назустріч.

— О, тато, добриден!

Марко не встиг відповісти, Катруся цілує його в скроню.

— Як же там школа? — питає батько.

— Все дуже добре, — відповідає Катерина.

— Ну, то залишайтесь тут удвох із мамою, я там маю дещо...

Марко поспішає на подвір'я, де повно різної праці. Зустріч із дитиною зробила його бадьорішим, є охота кинутись до всього, але того багато на одні руки.

І Луїза прибігла привітати Катруся-студентку. Зуважила, що вона тепер уже зовсім міська дитина, фармерського в ній нічого не залишилось. Поблідло личко, підросла так, що Марка доганяє, а фігурка в неї, хоч малюй для реклами.

Ганні приємно слухати такі компліменти.

Але два тижні пізніше Луїза прийшла до Соколів зі своїм Сальваторе, щоб розповісти про людський по-говір. Люди чомусь знеславлюють Соколову дочку, прозивають її марсіянкою, або гіппі, як коли. Кажуть, ніби злі духи вибрали собі Катруся за модельку й випробовують на ній різні модерні вбрання. Раз пускають на вулицю майже голою, одягненою в «міні», тоді її кличуть марсіянкою, ніби впала на Землю з гарячого Марса... А другий раз одягають в довгу шинелю, подібну до тієї, що колись одягав гітлерівський фельдмаршал (це модерне «максі»), тоді називають Катрушю гіппі... Сальваторе пробував пожартувати, мовляв, він не проти того, щоб мати коло себе марсіянку, але Луїзі не до жартів. У неї притупився зір, і коли Катруся стане на хіднику й нерухомо стойть годину, чекаючи на автобуса, то Луїзі здається, що то не Соколівна на хіднику, а вкопаний стовп для дорожніх табличок.

Отаке розповіли сусіди. Випили по чащі кави, перепросили, бо, можливо, не все було, як слід, сказано, і пішли. В хаті залишилась сама Ганна, роздумує над тим, що чула від Луїзи. Та ніби воно так і є... В одяганні різних убраний Катруся перетягає нитку, що правда, то правда. Але чи багато може дорадити дівчині-

студентці університету мама-фармерка? Та, зрештою, що кому до того? Барбари добре приятелі, але в даному випадку вони простаки. Як можна було говорити матері отаке про її дитину? Кожне слово Луїзи всерівно, що голка в живе тіло, навіть оте Сальваторове неоковирне «Е-е» таке, як і він сам, стрикало під серце. Недарма Марко часто співає пісню: «Сусіди близькії — вороги тяжкії...»

2.

В кінці серпня приходить кінець шкільних вакацій, і громада в містечку Орчарі вирішила перед навчальним роком влаштувати панель молоді, організувати дискусію про розрив між двома генераціями, знайти причину виникнення антагонізму між батьками й студентською молоддю в інтерпретації питань з громадсько-політичного і церковного життя. Також старша генерація прагне довідатись, якими дорогами й куди поведе Америку молоде покоління, перебравши провід у свої руки.

Було створено підготовчий комітет, який очолив Марко Сокіл. Комітет відбув безліч засідань, намічав різні пляни, контактувався з провідниками молодечих організацій, словом, узято до уваги всі можливості, щоб якось покласти кладку над тріщиною — розривом двох поколінь.

І от настав той довгожданий день.

Панель.

Широкі задуми стають дійсністю. Заля міського театру не вміщує людей. Прийшли батьки і прибула молодь.

Батьки з поважними мінами займають місця в первісних рядах крісел. Студенти де-небудь, але гуртками. Хлопці пробували організувати собі «галюрку» на балконі, але Марко постарається, щоб балкон було закрито; в залі вистачить місць для всіх. Студенти прийшли на панель не для того, щоб тинятись по закутках, а щоб показати своє «я». Марко знає, в чиїх руках кер-

мо «на гальорці». Він відшукав Степана з патріархальною бородою, з індіянською пов'язкою на чолі, і каже:

— Будьте такі ласкаві, Степане, переберіть від мене команду і запрошуїте своїх друзів у залю.

— Я вам зараз повітряною поштою пришлю...

— Ні, хай ліпше по сходах зайдуть.

В ту ж хвилину зарипіли сходи, і гурт хлопців уже в залі, займають місця.

Батьки в білих сорочках, у кожного накрохмалений ковнір, на грудях довга краватка, або чорний «метелик» під бородою. Обличчя сповнені турбот, плечі дещо згорблені... Так, так, у модерному світі не легко задовольнити примхливі вимоги життя. От мусить сплачувати борг за хату, а до того дітям заманулось мати віллу над озером. Також куплено на виплату. Якщо живеш за містом, то мусиш мати два авта; щороку виїжджають на вакації, треба ж трохи побачити світу. А після вакацій у хаті не знайдеш мідного цента! Відразу йдеш до банку за додатковою позичкою. Але нема ради, все це робиться для дітей, хай живуть у сучасному стилі життя.

А погляньте на мамів! Та то не мами, а дівчата! Жодної між ними сивої. Одні підфарбовані, інші носять на голові чуже волосся, а на кожній стодолярова суконка, і не менше, як за двадцять доларів капелюх! Кинеш у їх бік погляд, і серце тобі радіє, що в нашу добу жіночий рід не старється...

Майже пів залі займають студенти. Як подивишся на них — жаль бере, що вони такі вбогі, упосліджені, навіть не віриться, що це діти отих пишних мамів. Всі в полатаних штанах, у брудних сорочках, з яких пахне торішній піт; носять індіянські пов'язки на чолі, а волосся — хоч косу заплітай. І якщо глянути на залю ззаду, то трудно сказати хто он на тому кріслі: татів син, чи мамина дочка... Батьки поголені, а сини з вусами, з бородами різних форм та розмірів.

Члени комітету дивляться на цю зовнішню декорацію людських тіл крізь пальці. Тепер такий стиль життя. Одному хочеться бути до смерти молодому, а

другому постарітись, вирватись із дитячих років, підігнати вік вусами, бородою, і цим здобути повагу. Живемо в добу атома, в добу, коли людина пішки ходить по поверхні Місяця. Може, воно так має бути, хто зна!

Звернула на себе увагу й Ганна Сокіл. Он вона з Катрусею пробивається через усю залю, щоб зайняти місце в перших рядах крісел. Це ж бо Марко доклав рук, щоб відбути панель, то вона заслужено може сісти там, де сідають визначні особи. Ганна пишна, одягнена немов моделька, все на ній модне, дороге. Хтось зауважив, що тісновато сповила себе поясом, але якщо наростає сальце, то нема ради, мусиш себе стискати, хоча воно не дуже помагає.

Поруч Ганни вмощується Катруся. Вона так одягнена, що позаздрив би ій найбільш ортодоксальний гіппі. Чорне волосся відростила до пояса, що було би прикрасою для дівчини, але чомусь воно зачесане наперед так, що зовсім закриває правий бік обличчя. Катруся може бачити світ лише лівим оком. Вона час від часу хитає головою, щоб поправити зачіску, але волосся знову спадає на обличчя. На ній квітчастого кольору чоловіча сорочка, що тісно облягає пружні груди й приваблює погляд мужчин. Штани на Катерині короткі, майже, як «бікіні», й такі вузькі, що вже не могли би бути вужчими, не витримали б у швах. На Ганні дорогі черевика, а Катруся боса.

Веселий гурток студентів, яких Марко переселив з балькону, зчинив похвальній свист на адресу Соколової дочки. Для Ганни ті посвисти все рівно, що пачка стодолярівок у кишеню, а для Катрусі — підсилення почуття гордості, бо жодна ії подруга не дочекалась такого вияву захоплення.

У старшої віком генерації інші смаки.

— Дивіться, дивіться, ота Соколова дочка зовсім здичавіла! — сказала пані в другому ряду крісел своїй сусідці.

— Я вже сама так подумала, — відповідає сусідка, і додає: — Недарма Марко мусів кликати на поміч

громаду... Та хто такому голому дідькові може помогти, чи порадити?

• • • • •

На сцену вийшов Марко. Йому доручено відкривати панель. Дещо схвильований, він бере мікрофон і пробус звернути на себе увагу.

— Шановні пані, панове й наша дорога молоде, — співуче розпочав Марко. — Прошу уваги! Мені доручено громадським комітетом відкрити цей панель і бути так званим модератором. Мета нашого панелю кожному відома з оголошень. Ми будемо вести дискусію про розрив між двома генераціями й про причини того розриву. У вступному слові я хотів би насвітлити деякі психологічні моменти, що могли мати вплив на поділ двох генерацій. Історія вчить нас, що війни відбуваються через 20-25 років. Це підтверджено вибухом другої світової війни в 1939 році. Той проміжок часу потрібний, щоб виросло нове покоління, яке можна послати на фронт. Характеристично, що в суспільно-державному житті назрівас напруження між старою і молодою генераціями саме тоді, коли доростає покоління, народжене під час війни, або зараз по війні, від батьків, що надщербили в якісь мірі своє здоров'я, переживаючи страхітливі кровопролиття. Як доказ цього, ми маємо загострення із сучасною студентською молоддю, яке виявляється в демонстраціях різних форм. Нам відомо, що агітатори ворожих нам держав підбурюють студентство до революційних заворушень, до руйнівництва та анархії. Розбудовані на протязі століть університети в небезпеці, бо деякі групи студентів мріють, як би підкласти бомбу й зруйнувати їх.

Також творяться серед студентів різні течії, — продовжує Марко. — Ми знаємо чимало випадків, коли діти, покинувши батьків, пішли організовувати «третій світ», де мала б панувати тотальна воля, яка в розумінні старої генерації є не що інше, як анархія. Тому ми зібралися, щоб спільно кинути світло здоро-

вої думки на ті темні плями. Я прошу вибрати двох осіб на членів панелю. Прошу подавати кандидатів.

— Професор Осип Будка.

— Доктор Яків Ручай.

Хтось гукнув: «Вистачить!»

— Я маю застереження, — сказав Марко. — Обидва кандидати із старої генерації. Мусить бути один від молоді, від наших студентів.

— Катерина Сокіл!

— Я підтримую кандидатуру Катерини Сокіл!

В залі пожвавлення, студенти вітають оплесками свого представника.

Марко заспокоює присутніх у залі. Він незадоволений.

— Я знову маю застереження, — ніяково усміхаючись, говорить він. — В панелю беру участь я, або моя дочка. Два представники з однієї родини — не цікаво. Вистачить одного.

Голос із залі:

— На кожному народному вічу, на кожних зборах ми питаемо: «де наша молодь?» У кожній газеті прочитаете те саме. А тепер, коли молодь прийшла, ми губимося в дрібничках. Я вважаю, що пан Сокіл не має рациї. Пропоную голосувати!

Заля оплесками підтримала промовця. Марко піддався. На членів панелю обрано професора Будку й Катерину Сокіл. Марко — модератор панелю. Він продовжує:

— Отже, приступаємо до справи; пропонуємо на розгляд таке питання: Де й чому стався розрив між двома генераціями?

Слово попросив представник молоді Джов Дер, якого мало хто знає із старої генерації, але студенти привітали його оплесками, а в останніх рядах крісл дівчата підняли такий вереск, яким зустрічали на концертах виступ «бітелсів» з Англії. Джов обдарований музичним талантом, часто виступає в телевізії з власною оркестрою. На сцену він вийшов чисто одягнений, поголений, волосся трохи задовге, але не закриває ко-

міра. Ось Джов уже коло мікрофону й виголошує промову:

— Розрив між генераціями стався в двох площинах — духовій та матеріалістичній. Ми живемо в повні діялектичного матеріалізму. Економіка в нашій країні, тобто, розбудова індустрії, транспорту, житлове будівництво, а разом із цим добробут народу досяг найвищого рівня, але духове життя почало занепадати. В погоні за добробутом, ми забули про душу і загубили ті незвичайні почуття, які звикли називати щастям. У цій залі, серед наших людей, не знаю, чи знайдеться десяток таких, які сказали б, що вони щасливі в повному розумінні цього слова. А загублене духове почуття щастя не заступить нова хата, чи нове авто.

Нам відомо, — продовжує Джов Дер, — що студентська молодь завжди була і тепер є дзвінком-передвісником змін у соціальному та державно-політичному житті суспільства. Отже, активність студентської молоді побажана, але біда в тому, що кожний рух породжує екстремізм і сьогодні серед студентської молоді ми маємо багато екстремістів різних напрямків, навіть маємо течію, так званих гіппі, яка викликає пострах в обох генераціях. Гіппі — це доказ духового недомагання в суспільстві, це червоне світло на міждоріжжі, світло перестороги.

Джов закінчив. Марко подякував йому за виступ, назвавши його добрим заспівом до початої справи. Він затер той факт, що виступ був понад програмовий, бо першими мали сказати слово обрані члени панелю.

— А тепер попрошу до слова професора Будку.

Високого росту, сухорлявий, в окулярах, професор пригладив рукою кущик непокірного волосся й підійшов до мікрофону.

— У нас заіснував конфлікт світоглядів двох генерацій, — почав низьким голосом професор. — Це не нове в суспільстві. Як довго існує цивілізація, конфліктів ніколи не бракувало, але тепер цей процес відбувається в добу дехристиянізації світу. Колись люди ма-

ли страх перед Богом. Віра, закон і мораль були тими обручами, що втримували суспільство від розпаду. Сьогодні ми є свідками сумного явища, коли американський суд виніс ухвалу, яка забороняє дітям молитву в школі. Суд уважає молитву не конституційною, але в той же час американський Конгрес і Сенат розпочинають свою працю молитвою, а судді того ж суду, що заборонили молитву в школі, приймають присягу вірності своєму народові й державі з молитвою на Біблії, і так само заприсяжнюють президента. Отже, маємо конфлікт не лише генерацій...

У мене таке вражіння, — продовжує професор, — що наше студентство має жаль до батьків, ніби вони, мандруючи нерівними дорогами життя, загубили щастя, і молодь творить рух, щоб відшукати той скарб душі, а течія гіппі провадить геологічні розшуки... Дорога молоде! Ми щастя не загубили й не шукайте того, чого не знайдете на землі, ані на небі, бо маєте хибне поняття про щастя. Наші предки передали нам землю, ремесло, розум, мозолясті руки, і навчили в поті лиця добувати хліб для щоденного прожитку. Оці скарби ми приготували для вас, як спадщину. Але сучасна молодь має інше поняття про щастя. Гіппі хочуть жити, як пташки: не працювати, але споживати, лежати в парку, вигріваючись на сонці, та співати під гітару. Стиль такого життя нагадує мені ховрахів на полях урожайної землі, які живуть коштом людської праці.

Ми знаємо зі статистики, — продовжує професор, — що течію гіппі творять переважно діти заможних батьків. Вони розпещені добробутом, уникають труднощів, які кладе нам на плечі життя. Такі діти без болю в серці покидають рідну хату, церкву, школу, громаду, друзів, з якими виросли, та йдуть шукати волі, якраз того, чого їм не бракувало. Ми знаємо, що гіппі не захоплюють своїм «рухом» молодь, здорову тілом і душою. Відомо, що в християнському житті секта духоборів не стала дороговказом. Так само гіппі не можуть дати молоді напрямку для духового життя.

Кінцеві слова промовця вкрили гучні оплески ста-

рої генерації та голосне і неприємне «бу-у!» студентів. Аудиторія поділилась.

Модератор, дякуючи професорові за його виступ, запросив до слова представника молодої генерації — Катерину. Але в той момент обізвалась Ганна Сокіл:

— Я маю запитання до професора Будки.

— Прошу! — нерадо озвався Марко.

Глянувши на залю, Ганна зніяковіла, від хвилювання розгубила думки. І що вона хотіла запитати? Не пригадує. Про щонебудь запитає, а при тій нагоді показеться перед людьми, що й вона з родини Соколів. Марко модератор, Катруся репрезентант молоді, а вона ж не може ось так сидіти...

— Прошу, пані Сокіл, — з іронічною усмішкою говорить Марко, — не затримуйте нам панелю.

— Власне, я у тій справі, що сини професора Будки були арештовані разом із наркоманами, то цікаво знати, що спонукало їх піти на той шлях?

Професор Будка аж підскочив, Ганна сипнула на нього жаром... Він іде до мікрофону.

— Це не запитання, а полічник! — кричить професор. — Я можу також запитати в пані Сокіл, чому її дочка вийшла на сцену босою, і я сказав би, нагою?

В залі виник неспокій. Хтось пробував підтримати оплесками професора, а молодь боронить Катерину. Щоб привернути спокій, Марко стукає молотком об стіл.

— Прошу до порядку! — гукає модератор. — Я закликаю майбутніх промовців висловлюватись у спокійному тоні, це стосується й до тих, що даватимуть запитання. А вас, пане професоре, перепрошую... Мені тим більше прикро, що вас образила моя дружина. Думаю, що ви мене розумієте.

По тих словах в залі запанувала тиша.

З черги Марко надає слово членові панелю від молодої генерації. До мікрофону підійшла Катерина.

— Я дякую друзям-студентам за честь бути їхньою репрезентанткою на цьому панелю, — почала свою промову Катерина. — Але я не буду говорити від

імені молодої генерації. В кожному моєму слові буде моя особиста думка, з якою можете погоджуватись і не погоджуватись. Та перед усім я хочу відповісти на запитання, чому я боса?

Сказавши це, Катерина повернулась лицем до професора й почала:

— Я можу так само запитати вас, пане професоре, ю цілу стару генерацію, чому пані й панове взуті? Адже ж надворі температура понад дев'ятдесят ступнів. Чому мужчини в накрохмалених комірцях, які мокрі від поту, а пані-добродійки сповіті широкими поясами та станиками? Це не що інше, як вияв дивної упертості, щоб утримати непотрібний, так званий, бон-тон. Мовляв, хай пече сонце, скільки йому хочеться, а ми докажем свое... Отже, на ваше запитання, пане професоре, відповідаю: я боса тому, що мені гаряче... І закликаю вас зробити те саме: скиньте черевики, які печуть так, що плакати хочеться, а пані-добродійки хай скинуть із себе «шори», що тиснуть, печуть та гріють, і ви зразу відчуєте наближення двох генерацій...

В залі сміх. Студенти оплесками підтримали Катерину.

— А тепер переходжу до справ, які маємо порушити на цьому панелю. Всім нам відомо, що молодь в Америці виховується в двох традиціях і в двох культурах. Кожна національна група докладає всіх зусиль, щоб зберегти себе від асиміляції, а запорукою такого збереження є виховання молоді в дусі, в традиціях і культурі тієї країни, з якої походять батьки-емігранти. Отут ми маємо найбільший розрив між двома генераціями. Підкреслюю, що це не стосується лише української етнічної групи, а всіх емігрантів. Стара генерація живе історичним минулим, а ми — сучасним. Вам, нашим батькам-емігрантам, Америка, ніби золота клітка для пташок, а для нас — тут народжених, вона — батьківщина. Але наші серця поєднують любов до Америки і до тієї країни, з якої походять наші батьки, в даному випадку до України. Якби тієї любови ми не мали, то ця заля була б сьогодні порожньою.

Публіка нагороджує Катерину гучними оплесками.

— Далі, мої погляди й відповідь на запитання, куди поведе Америку нова генерація. Покищо ми на тих дорогах, на які ви нас спрямували... В гонитві за матеріальними здобутками, наші матері залишали нас на виховання телевізійним апаратам, і були щасливі, що ми тихо сиділи, захоплено переживали фільми з часів перших поселенців на американському континенті, де ксвобії безкінечно воювали з індіянами, по-звірячому проливаючи людську кров. Коли діти виростили, то почали влаштовувати власні війни на вулицях та в школах, бо того вони навчилися від механічної «няньки» — телевізійного апарату...

Ми стоїмо далеко від тих вершин, на яких утвердилася Христова церква, — продовжує Катерина, — але в Бога ми віримо. І дивно, що стара генерація бачить у серцях сучасної молоді лише спокуси диявола, на кожному кроці пригадує нам подвиги цивілізації в минулому, мовляв, дивись, дитино, як то колись було... І ми дивимось, але не можемо погодитись, що світ мав колись вищу мораль. Дві світові війни, які знищили мільйони безневинних людей, не можуть бути для нас дорожноказом. Ми приймаємо світ таким, яким ви його створили: з високою технікою та атомовою бомбою, духово немічним, фізично вичерпаним старцем із торбою на плечах... Такими пессимістичними картинами наші мистці малюють старий відступаючий рік... Можливо, ви маєте рацію, що стара генерація не загубила щастя, бо не мала його, але це не значить, що молоде покоління мусить спокійно чекати, щоб хтось кинув йому на голову атомову бомбу... Ми в пошуках країції долі, і того руху ніхто не зупинить.

Сьогодні молодь зазнала поділу в політичних на-прямках на крайнє - консервативних, радикальних, і крайнє-лівих, які пропагують комунізм. Але найпопулярніша течія — це всім відомі гіппи, які мріють створити «третій світ». Тому, що попередні промовці говорили про гіппі, то й я також вважаю за доцільне вивити свій погляд. Ортодоксальні гіппі повчають: роби

все, що тобі любо, щоб бути щасливому, і не роби того, що тобі не подобається, що поневолює душу й тіло. Серед людей займай власну позицію і дотримуйся її за всяку ціну. В таких закликах я не бачу злочинних намірів, за які варто карати. Також не погоджуєсь із твердженням пана професора, що гіппі — ховрахи. Вони пішли в світ, щоб знайти ліпшу долю.

Катерина відійшла від мікрофону й сіла на своє місце. Модератор панелю закликає авдиторію давати запитання, або зголошуватися до слова.

— Я маю запитання, — сказав і підвівся з крісла з піднесеною рукою пан Петро Нич.

— Прошу! — відповів Марко.

— Я хотів би почути докладніші інформації про гіппі. Чому молоді люди запускають до плечей патли, обривають у сорочках і піджаках рукави, натягають на себе діраві штани і тікають із дому в середовище гіппі. Що їх там приваблює? Чи ті «ортодоксальні» повчання вимагають від кандидатів на члена гіппі зdemolювати себе, щоб не бути подібному до нормальної людини? Далі, практикують гіппі так звану «вільну любов». Але хто буде виховувати дітей тієї любові? Ці запитання для панни Сокіл.

— Запитання дуже скомпліковані, — відповідає Катерина, — і якби я говорила на цю тему цілу годину, то всерівно не вдалося б вияснити. Ви не зрозумієте мене...

З другого кінця стола озвався член панелю, професор Будка:

— Я не вважаю це за відповідь. Якщо б мова йшла про будову атомового реактора, то в різних математичних формулах ми могли б заблудитись, а тут порушуємо звичайні справи, що їх можна назвати справами щоденного вжитку: полатані штани, обірваний рукав, некупане людське тіло... Чому? Також чим мав би бути відмінний той «третій світ» від існуючого?

— Власне, чим відмінний? — повторив пан Нич.

— Комунальним, родинним життям, — з місця відповідає Катерина. — Життям, де все належить усім,

де не буде грошей, не буде торгівлі, а це гарантує, що не буде обману людини людиною. Кожний член того суспільства має виконувати свій обов'язок так добросовісно, як працьовита бджола. Діти вільної любові будуть дітьми цілого суспільства так, як народжена бджола у вулику. Бджола не допитується, хто в неї батько... Вона є дитиною цілої родини в вулику, і до неї не може бути більшої, чи меншої любові, такої, які ми знаємо від рідної мами і від мачухи...

В залі пожвавлення. Було чути кпини, репліки, які стищував Марко. Дідусь Пилип Ревук, відомий всім із того, що завжди має гумор, пішов на сцену і має намір сказати щось до мікрофону.

Марко знає, що Ревук здібний лише на анекdotи, пробує затримати. Але Ревук домагається слова.

— Я маю формальний внесок, — хитрує він. — Ви не можете відкинути мій формальний внесок, це було б порушенням усякої демократії.

— Прошу! — погоджується Марко. — Послухаємо ваш формальний внесок.

Ревук іде до мікрофону. В його очах прихований сміх. Зморшки під очима, що так випромінюють той сміх, лякають Марка. Але нічого не зробиш.

— Пані і панове! — гукає Ревук. — Я зголосую свою кандидатуру в нове суспільство, що його творять гіппі. Оскільки я вже немічний до праці та й крил не маю, щоб літати, як бджола, з квітками на квітку, то беру на себе обов'язок трутня... Це можна і без крил...

В залі залящає регіт. Навіть молода генерація тупотить від захоплення, а кандидат на трутня стоїть коло мікрофону з широко відкритими очима, в яких повно здивування. Він вдає з себе невинного, знизує плечима, мовляв, що сталося? Чи я не так зрозумів філософію гіппі про комунальне життя?

Модератор розмахує руками, немов вітряк крилами, але його ніхто не слухає. Аж тоді, коли Ревук сів у своє крісло, в залі вгамувався сміх.

— Ми, панове, легковажні, — з невдоволенням вичикує Марко. — Драму життя пробуємо перетворити

в комедію... Ми не прийшли сюди для розваги. Отже, продовжуємо панель. Прошу до слова представників студентства.

Зголосився студент університету Андrusик. От він уже коло мікрофону. В його руках помітне хвилювання, перепрошуює, бо він не є добрий промовець.

— Я часто задумуюсь над таким питанням, — говорить Андrusик: — чому молода генерація мусить наслідувати в своєму мисленні і діях батьків? Від нас вимагають, щоб було тільки так, а не інакше... За півстоліття життя на землі змінило свою форму і зміст. Ми не хочемо жити категоріями минулого. Але це не означає, що ми не шануємо культури наших предків. Бо що таке культура? Це століттями виношена в людських серцах традиція, віра, звичаї, мова, літературна творчість, архітектура та й інші форми мистецтва. Того не створиш за день, чи за рік. Ми те шануємо, але не вимагайте від нас, щоб ми мали точнісінько ті самі погляди й почування. Коли говорите про розрив між двома генераціями, то не беріть за приклад діяльність скрайніх елементів, які попали під вплив нищівної сили і готові палити книжки та університетські будинки. Чому ви не згадаєте українську молодь, народжену в Америці, яка в день річниці Крутів групою пішла до Червоного Хреста — дати кров для американських воїків, що бороняють світ від комуністичної навали.

Гучні оплески перервали промову студента. Та за хвилину він продовжував:

— У вияві своїх патріотичних почувань наші батьки часто знижуються до примітивізму: намалюють ліпляну з глини, з одним вікном убогу хатину й підписують: «любіть Україну»... Чому ми маємо любити оту допотопну хатину? Розуміється, що, приглянувшись хатині, у ваших серцах безліч дум, спогадів, переживань, але ви не можете передати нам ті почування в образі убогої хатини. Ми знаємо, що хоч в Україні панує експлуатація, все ж вона високо-індустріальна, а Київ такий же гарний та пишний своєю красою, як Віденський чи Прага. Я був у тих містах, як турист, і бачив

на власні очі. Ми розуміємо, що здобутки в технологічному розвитку в Україні не належать комуністичному режимові. Це здобутки всесвітнього розвитку людства. П'ятдесят років тому в Америці також не було атомо-вих реакторів та інших досягнень у науці, що їх ма-емо тепер.

Закінчуючи мій виступ, я хочу сказати, що в нас нема такого розриву між двома генераціями, про який дехто має уяву, приглядаючись діям екстремістів. Запевняємо вас, що започатковане вами — батьками добре діло ми продовжимо з синівською любов'ю.

Після виступу студента Андрусика, було ще чимало промовців. Марко Сокіл, як модератор, своїм заключним словом закрив панель.

3.

Катерина стоїть при виході з клубу, чекає на Джова. В дверях затримка, на сходах тісно, парно й безкінечні розмови про панель.

— То, значить, так, — ділиться своїми міркуваннями старша віком пані, — ти виховуєш дитину, вкладаєш свою душу, а вона залишає тебе на старість.

— Воно не пошкодило б мати ще один світ для тих босяків, — продовжує її приятелька. — Мудро говорив професор, що гіппі — це ховрачня! Де ж бо хто коли бачив таке? Залишити рідну хату, запустити бороду, як у бізона, та відмовлятись від мила, щоб мати запах пращурів, що жили в печерах?! Хіба ж не ганьба?! Я пропоную, щоб гіппі, які відмовляються купатись, замикати до криміналу, бо інакше в країні виникне пошкість. А до них прилучити тих, що босі й напівлітні бігають по вулиці та домагаються комунального життя...

— Пані добродійко! — гукнув білявий в окулярах мужчина, — вам треба було на панелі зголоситись до слова, ми радо б прийняли вашу пропозицію...

— Ге-ге, тепер уже пізно, і я не з тих, щоб зголошуватись. Я тієї вдачі, що не соромлятися сказати правду просто в вічі.

Слова «добродійки» були спрямовані вістрям у лиці Катерини Сокіл. Вона їх чула. Також зауважила, що проходячи мимо неї, люди відвертали голови. Щоб навіть не зустрітись поглядом. Кому потрібна отака «комунальна» дівчина, яка публічно виступає за тим, щоб люди множилися немов бджоли у вулику, щоб діти народжувались і росли, не знаючи, хто їх батьки?

Джов проходив у товаристві кількох своїх колег і також забалакався й витирав око, ніби засипало йому піском... Навіть і тоді не зауважив Катерину, коли вона помахом руки кликала, щоб підійшов. А на хіднику Джов так поспішав, що, здавалось, від когось утікав...

Надійшли Марко з Ганною. В їхньому товаристві не було розмови про панель, вони мовччи спускалися сходами вниз.

— Ну, то час додому, — звернувся Марко до Катерини.

Вона не обізвалась. Вийшла разом із батьками, але вже на хіднику сказала, що додому не поїде, затримається на якийсь час у місті.

А в думці Катерина мала що інше: вирішила раз і назавжди попрощатися з родинним гніздом та з усіма цими клопотами щоденного життя. Перенооче в готелі, а рано візьме зі свого конта гроши й пойде до Нью-Йорку в колонію гіппі. Незадовго почнеться в університеті навчання і, якщо з якоїсь причини не вдасться залишитись серед гіппі, то займе своє студентське помешкання, яким користалась у минулому році, а тоді по телефону додому, перепросить батьків, пообіцяє, що буде вчитись, і пригадає мамі, щоб якнайшвидше вислали гроши, аби було чим заплатити за школу. Батьки добрі, гроши вишлють, а тоді видно буде, як і що...

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

1.

Соколи повертаються додому без дочки. Ідуть мовчки, неначе з цвінтаря. Мотор гуде, колеса крутяться, Марко повертає керівницю праворуч-ліворуч, але авто щось не тримається дороги. До нього трублять з усіх боків водії, ніби їм тісно. Шофер таксівки під'їхав до Маркового авта близько, як тільки міг, і гукає:

— Гей, чоловіче, уважай, що робиш. Людей поб'еш! Якщо напився, то йди пішки...

Марко відповідає жестом руки, винувато всміхається, перепрошує, що так сталося. Ганна тяжко зітхає, але не бере участі в розмові. Фактично нема про що. Сказав — відповів, і далі ідути. Вони себе розуміли.

Пересторога шофера помогла. Авто панства Соколів котиться між лініями, вже ніхто до нього не трубить. Марко так і не забагнув, чому він крутився по вулиці. Можливо, що задрімав, чи хвилево втратив припомінські, або хто зна, що воно трапилося. Добре, що пощастило вийхати з міста без ушкодження.

За містом широка асфальтова дорога, свіже повітря й чудові краєвиди. Багряне сонце сідає за обрій, якраз у тому місці, де лежить Соколова фарма. З дороги видно, як бліскучою биндою мальовничо тече ручай і зникає в перелісках. На сіножатах гріє на сонці своє плесо став, а на горі березовий гай біліє та розмахує косматим віттям. Але приглянувшись до будинків та до яблуневого саду, зауважите, що фарма запускається. Садок почав обростати бур'янами, чорніють непофарбовані будинки, машини розкидані довкола, немов дітсьми забавки на хіднику. Все те навіває невеселі думки. Марко чув раз, як Сальваторе сказав

про його фарму, що вона подібна до того горіха, в якому хробак виїв зерно і залишилась порожня лушпинка...

Прибувши додому, Марко сів переглянути пошту, а Ганна приготовляє вечерю. В кухні парно, відчувається напруження; вікно зайшло випаром і по шибках тече краплиста роса. Ганна поправила фіранку, заслонила, хай вікно само собі плаче...

— Сьогодні знову те саме, — каже Марко. — До міста поїхали з дочкою, а повернулись удвох. Куди пішла — не питай, коли прийде — не чекай. Недоля веде її на манівці. До того дійшло, що ходить вулицями міста бosoю, а одягає таке лахміття, що бридко глянути.

— А винен у тому батько! — відрубала Ганна. — Дитина мусить відчути батьківський авторитет. Тверде батькове слово вартніше, як цілий мішок маминих слів, а в тебе ні слова, ні авторитету, ходить вічно задуманий...

Ганна покрикує, немов адвокат у суді. Марко деякий час мовчав, а тоді пробує боронитись:

— А чи пригадуеш, той вечір, коли ми приїхали від директора школи? Я був би тоді її провчив, але ти заборонила, навіть настрашила поліцією... Того не за-перечиш!

— Так, я пригадую. Я боронила дитину, бо жаль мені її. І що те дало б? Чи досягнемо мети насильством?

— То не докоряй, що я був байдужий до дитини.

— Я не докоряю, але мусиш знати, що в твоєму характері є жилка диктатора, любиш нав'язувати свою волю іншим, силою нав'язувати, а це дуже прикра вдача.

— Я так і знав. Кожна розмова про Катрусю кінчається тим самим. Я винний в усьому. А дочку ж ти виховала, правда? Мої функції зводились до того, щоб дати гроші. Я з болем переживав оті плиткі мрії дівчини про кавалерів, а для тебе те було неймовірною втіхою, аякже! Якимось чудом пощастило випхати до університету, то думаеш буде вчитись? Чорта з два! Натягне батьків на грубі видатки та й по усьому.

Ганна уважно слухає і готується дати належну відповідь.

— Ти вже закінчив свій виклад? — питає Ганна, сповнена гнівом.

— Закінчив, починай свій! — відповів іронічно Марко.

— І почну. Думаєш, буду мовчати?

— В тому я не маю сумніву. Наші розмови про дочку завжди потрясають хатою. Та я вже до того привик. Але пам'ятай, що тільки ти розбестила дівчину й несеш за неї повну відповідальність. Для тебе було найбільшою приємністю, коли довідалась, що в школі хлопчика билися за твою дочку... Доконала славного діла — спричинила бійку. Авеж, мамі є чим радити! А коли приїжджаю з Англії «бітелси», то твою Катруся змушені були винести із залі, бо зімліла від дивацького захоплення та вереску. Я думав, що від сорому провалюсь крізь землю, а ти переживала радість, бо в газеті з'явилася Катеринина знимка. Для людей посміховисько, а для тебе велика подія...

Ганна не має більше терпеливості. Кожне Маркове слово викликає біль.

— А чому ти викрикуеш «твоя дочка», «твоя Катруся»? А твоя де?

— Добре, погоджуєсь... Маєш рацію. Хай буде їй моя. В нас чомусь так казали, що татів син, а мамина дочка... І ти її виховала такою!

— Якою? Скажи мені, якою?

— Отакою, як бачимо тепер. Пішла і нема, а ми гризим одне одного. Але запевняю тебе, що якби я був на місці того поліцая, якому припала «честь» виносити нашу Катруся з театральної залі, то вона пам'ятала б до самої смерти. Я би привернув їй пам'ять! Шанувала б правила пристійної поведінки й заповіла б кожному, як треба поводитись у театрі. Думаю, що ти не забула тих диких видовиськ під час концертів... Як тільки конферансье проголосить, що зараз буде виступ «бітелсів», то в залі мамині донечки так галасують та верещать, що не знаєш де ти: в театрі, чи в бойні, де

ріжуть свиней. І не пробуй доказувати мені, що в сучасної людини той вереск є виявом захоплення мистецтвом. Я називаю це дикунством. Якщо хтось пробує доказати, що людина походить від мавпи, то в нашу добу це трудно заперечити...

— Від тебе, Марку, чогось лішшого й не сподівається, — каже Ганна, — живеш допотопними європейськими категоріями, залишився на рівні старосвітсько-го поміща.

Марко міряє кімнату широкими кроками, рвучко повертається від стіни і йде в протилежному напрямку. У ньому все кипить, аж мусить розмахувати руками, так легше йому говорити.

— Якщо трагедію, яку ми переживаємо з нашою дочкою, ти називаєш поступом, а мене заскорузлим февдалом, то нам нема про що більше говорити, все ясно. Але запам'ятай: твою дочку треба було виховувати в школі з монастирськими приписами і тримати в тому режимі, аж поки розум прийде до голови. Так було за добрих часів, коли королі та гетьмани керували державами, тоді з дівочих шкіл виходили дівчата, мов зірниці!

— Та ж в Англії та в Голляндії — королівства! — скрикує Ганна. — Ну й що з того? В Лондоні більше гіппі, як у Нью-Йорку...

— Тепер в Європі немає королівств, — відповідає Марко. — Там лише бавляться в короля та в королеву.

— Добре, хай буде по-твоєму. Але школа з монастирським режимом — це насильство, — стоїть на своєму Ганна.

— Ну, що ж, не подобається тобі така система шкільництва, то втішайся демократичною сваволею, яка виростила нам гіппі. Маєш чим радіти: едина дитина — надія батьків, тікає з дому. Чи не валиться світ у прірву? Панна на виданні залишає рідну хату і йде на нічліг в якусь колонію гіппі, між брудних мужчин. А тепер кожне місто занечищене розпусними маминими дочкиами! Епідемія наркоманії заливає світ, а суспільство бавиться в демократію, ухвалює закони,

з якими ніхто не рахується. Дай мені в руки кермо держави, і я гарантую тобі порядок!

— Чим ти загарантуюеш? Диктатурою? — питає Ганна.

— Законом! — викрикує Марко. — Законом, який мусили б усі респектувати, бо основою державного життя є закон. Зламаєш закон, зникає лице держави, настає анархія, яку ми маємо на кожному кроці.

Ганна втомлена гіркою полемікою, не має більше сили слухати Марка й боронити свої позиції. Її думки де інде, її серце сповнене невимовним жалем, бо бачить, що тратить єдину дитину.

— Цим разом вона вже не повернеться, — втираючи слізози, каже Ганна. — Панель викінчив мою Катрусю. Чи ж треба було тобі того панелю? Що він приніс доброго?

— Про панель ти ліпше не починай, це не ділянка з твого фаху, — відповів Марко. — А про Катрусю, то скажу так: якщо не повернеться — вішатись не буду. Вона сама собі вибрала той шлях.

— Я знаю, я знаю, що так, — зітхає Ганна. — Батьківське серце напхане ватою... У ньому не може бути того жалю, що в серці матері.

Ганна вийшла в ідалню, щоб глянути на годинник. Добігала дев'ята вечора. В цей час сусідський собака приходить під хату Соколів, зупиняється навпроти вікна спалень і жалісно віє. Не віє, а плаче. Починає голосіння з низького тону, а тоді підносить голову догори й скавулить, ніби скаржиться на весь світ.

Соколи знають, що не на добре плаче під вікном вівчур. Звірята обдаровані відчуттям наближення якоїсь біди. Недарма, коли в пристані щурі масово тікають із корабля на берег, то це ознака, що той корабель, під час чергового рейду, неминуче зазнає катастрофи. Також польові звірята мають інстинкт відчувати, якою суveroю буде зима, й ховають свої запаси харчів на такій глибині, де їх не досягне мороз. А собаки сповіщають людей про наближення біди виттям. Так було місяць перед тим, коли Ганна одержала по-

відомлення про смерть Курта. Тоді на фармі кожного вечора відчуvalося собаче голосіння. За Куртом пла-кав його найближчий друг, отой Рекс, якого він виро-стив з малого цуценяти. Але з Рексом не було вели-кого клопоту: зачиняли в хаті двері та й сидів тихо, а з сусідським того не зробиш.

Ганна повернулася з їdalньї й просить Марка вий-ти на двір.

— Прожени, Марку, того вівчура, хай хоч сьогод-ні не буду чути його виття.

Марко вийшов. Він сьогодні таки припильнує. Сто-ятиме цілу ніч на варті...

Тільки так подумав, коли бачить, плужиться по-під плотом вівчур, щоб виконати свій обов'язок — по-плакати Соколам під вікнами. Він не біжить підтюп-цем, по-собачому, а йде повільно, з опущеною голо-вою, хвіст при самій землі, і з-під лоба поглядає на Марка, мовляв, не чіпай мене, я йду сповістити тебе про нещастя...

Марко стойть мовчки. Хід собаки нагадав йому по-хорон. В такому смутку людина йде за домовиною сво-го друга.

Собака зупинився проти вікон Катерининої спаль-ні, припав шиєю до землі й болюче застогнав-запла-кав...

— Марку! Ти там заснув? — кричить з вікна Ганна.

Марко затупотів ногами, щоб налякати.

— Пішов геть! Ну?! Марш додому, а то я тебе...

Собака перервав виття, дивиться на Марка розум-ними очима, але не відходить. Марко роздивляється довкола, щоб кинути чим-небудь, але на траві нема камінців. Пробує налякати капелюхом — не помогає. Відломив гілляку з вишні, що всихала...

— Я тебе зараз... Іди геть, а то як оперіщу! Отоді знاتимеш, як вити... Геть із мого двору! Дивись, який упертий...

Гілляка помогла. Вівчур повірив, що його сусід не жартує. Підібгавши хвоста, ображений пішов, невдо-волено поглядаючи на Марка. Із-за паркану власного

подвір'я він гавкнув на Соколову фарму і на її господаря, ніби кажучи: «не вдалося сьогодні, то прийду завтра, а поплакати таки мушу...»

Марко затримався на подвір'ї, проходжується й курить. Із того всього він навчився курити. Димить, аж голова чадіє. А, можливо, що то від різних думок. Думки снуються й снуються, улягаються, як туман над цими вишнями, які садив і підливав, а тепер виріс садок, та ще який, тільки впорядкувати б. Пригадує перші дні свого перебування на цій фармі, драматичний відхід Курта, одруження з Ганною, народження Катруси, яка тепер лишає їх та йде в гіппі. Чому? Яка причина такого падіння молодої людини? Різні думки снуються, а з ними запитання та відповіді — все разом. Виринає в пам'яті фронтове життя, де люди, озвірівши, вбивають одне одного, пригадав своє скитання в Сибірі під час заслання, і, вдумуючись у все це, Марко прийшов до переконання, що поява серед молоді гіппі — це те, чого можна було сподіватись. Життя та напрямки розвитку людства в нашу добу створили ґрунт, на якому можуть виростати різні виродки.

2.

Соколи в ту ніч не лягали спати. Сидять мовчки коло телевізійного апарату й чекають на дочку, можливо, що навинеться. Так уже було не один раз, що Катруся приходила додому уранці; до того звикли, але сьогодні в батьків гірші передчуття.

В притемненій кімнаті невтомно трудиться телевізійний екран. Там співи, танці, вбивства, грабунки, любов, ненависть, і вся ця мішанина має одну мету: затримати увагу глядача, в слушний момент дати можливість торговельним фірмам показати свої продукти та заохотити, щоб купляли. Для того закликано найліпших артистів. Вони рекламиують цигарки, горілку, пиво, печиво, солодощі; тут же можна набути таблетки для appetitu, для зменшення ваги, чудодійні ліки для припинення всіляких болів. Той же артист, що закли-

кав до обжирання, хвилину пізніше продає таблетки «Х4», від яких тижнево загубиш двадцять фунтів ваги, а крем «ХК-85» зберігає жінкам молодість, ніколи не постарієшся й будеш гнуучкою... А ще хвилину пізніше на тому ж самому екрані глядач бачить урядову пересторогу, що таблетки «Х4» спричиняють затруєння нирок, горілка руйнує печінку й поширює хворобу алькоголізму, цигарки вирощують мікроби пістряка в легенях, а крем «ХК-85» — нісенітниця, обман.

Отак цілий вечір: горілка, співи, цигарки, мікро-би, танці, таблетки й перестороги...

Часто демонструють пригодницькі фільми. Без пересторог, як чистий твір сучасної доби, на якому має виховуватись молоде покоління. Ось у масках гангстери масакрують свою жертву, або летять на конях ковбої, від яких тікають прикрашені пір'ям індіяни. Одні перемагають, другі гублять життя. Смерть людську показано немов сміховинку: трах-бах із револьвера і нема людини. Вбили. Чому? За що? Яка різниця! Хто над тим має час думати? Режисер? Чи, може, артист? Вони живуть мрією, щоб стати мільйонерами, а це можливе лише тоді, коли дадуть глядачеві фільм, що викликає певну емоцію й приведе публіку до екрану. Хай це буде нудизм, масакра, або найгіршої форми брутальність та садизм, яка різниця...

Бувало, Катруся з мамою не відходили від екрану. Але сьогодні не до того. У Ганни голова, наче порожній казан, навіть забуває, що вона бачить, сидить, щоб «убити час». Мусить себе підкріпити. Ганна дістає з полички плящину з таблетками білими, другу з червоними, третю з зеленими. Білі невтралізують болі, червоні заспокоюють нервову систему, зелені на безсоння... Годину пізніше прийме ложечку плину для скріплення втомленої крові й тоді готова під удар ковальського молота...

А тим часом годинник відбив другу годину ночі. Минула й третя, вже сіріє в вікнах ранок, а Катруся нема. У Ганни з'являються слухові галюцинації. Вона

чус, як хтось стукнув об поріг, клацнув замком у дверях...

— Марку, ти чув? — біжить до дверей Ганна.

— Я нічого не чув.

— Отаке моє життя! Він нічого не чує, не бачить, і не хоче знати! Батька дитина не обходить, сама надривай собі серце...

Ганна відчинила двері — нема. Вибігла на хідник — ані живої души!

— Це нерви, — каже Марко.

— Так, нерви, — погоджується Ганна. — Таблетки лише задурманюють голову.

Вулицею пролетів амбулянс зі свистом сирени. Рідкий випадок на фармі амбулянс. Ой, скільких тривог він приніс у материнське серце. Ганна вже певна, що повезли Катруся... Вийшла з автобусу та й щось трапилось. Повезли нещасну дитину просто в операційну залию! Ганна уявляє, як метушаться в масках лікарі, медсестри ім помагають, виблискують ножі в хірургів, близкає кров і червоніє на білому, а Катрусине личко жсвте, над нею марило смерти.

— Марку, розшукуй дитину! — кричить Ганна. — Дзвони на поліцію, дзвони в шпиталі.

Марко телефонує до поліції, до шпиталів у Орчарі та околиці, але там Катерини Сокіл немає.

— Ну, то добре, що немає, — з полегшенням зідає Ганна. — Все таки, ми маємо крихітку щастя.

3.

...П'ята година ранку. В Соколів задзвонив телефон. Здавалося, що потряс цілою хатою. Зриваються й біжать, немов гасити пожежу. Марко випереджує Ганну, хапає до рук слухавку. Ганна тяжко дихає, тримається за груди, дивиться Маркові в лиці, але бачить, що в нього зникає переполох.

— О, Катруся! Галло! А ми з мамою тут журимося за тобою...

Ганна нетерпляче шарпає Марка за рукав і каже:

— Дай мені телефон, я тут заволоку зараз провчу!
Марко ніжним голосом, щоб не спокохати пташку:
— Катруся, ось тут мама чекає, хоче з тобою...

Одну хвилину...

Слухавка в маминих руках:

— Де ти?! — скрикує на всю хату Ганна.

Катерина не вперше чує такі грізні запити й знає, як викручуватись. Вона мимрить плаксиво:

— Після того панелю я боялась їхати додому, бо знову будете мене гризти... Але я ж там нічого злого не говорила. Чому старий Ревук так висміяв мене? Чому люди дивляться на мене такими осудливими очима? Чи я їм заслоняю сонце? Чи топчуся по їхніх п'ятах? Що їм до того, що я ходжу боса? Хочуть, то хай одягають дві пари черевиків, одні на ноги, а другі на руки, я не матиму нічого проти того, я тільки хочу мати спокій.

Катерина не бачить, що мати вже має повні очі сліз, але догадується, бо мамин голос розм'як.

— Мое ти сонечко... Та ми з татом сидимо, мов сироти. Ми тієї ж самої думки, що й ти. А той Ревук — він народився сміхуном. Є такі люди, що ти покажи йому палець і буде сміятись... А звідки ти говориш? Тебе ледве чути.

— Я в дорозі до Нью-Йорку.

— А чого ж ти туди їдеш?

— О, я так собі подумала, що ліпше буде для мене й для вас, коли я тимчасово виїду. А крім того, за два тижні починається в університеті шкільний рік, то всеодно треба буде їхати.

— Добре, Катруся. Якщо ти mrієш про школу, то ми з татом... Затримайся хвильку, він щось запитує (ми вдвох коло телефону). Хотів би знати, звідки ти говориш? Сказати, що із Скрентону? Добре, він чує...

— Ти вже так далеко загналася? — дивується Ганна.

— Зараз же після панелю я сіла в автобус і поїхала.

В розмову знову втручається батько:

— Скажи їй, якщо в школу, то добре, і запитай те вітрило, чи має гроші?

Марко навмисне сказав так, щоб Катерина чула, в тоні його голосу спокій, а слово «вітрило» Катруся чула тисячу разів. У ньому батьківський докір і похвалила, як коли...

Катерина відповідає, що на цей тиждень грошей має досить, але вже час висилати оплату за перший семестр в університеті, також потребуватиме грошей на книжки та на харчі і помешкання.

Ганна затримала розмову й переповідає батькові, що він на те?

— Добре, — говорить Марко. — Гроші вишлемо сьогодні, аякже! Що треба, то треба!

— Чула, що сказав тато? Ну, от, бачиш, усе буде гаразд! І не переймайся дрібничками. Хай той Ревук реве, як йому хочеться, що нам до того?

Кожна хвилина телефонної розмови з Катрусею приносить у хату Соколів спокій. Все, що може загострювати відносили — на бік. Марко задоволений, що так щедро говорив про гроши. Хай знає дитина, що батько не ворог для неї. А якщо він «гострий», то лише тому, що має очі, які по-іншому бачать її, ніж очі матері, які все прощають і все дозволяють. А з того виходить, ніби він не має в серці для дитини батьківського тепла.

— Хай іде до школи, то все віддам! — каже Марко, і то голосно, щоб навіть стіни почули його.

Він знову прихиляє вухо до слухавки.

Ганна, підігріта надією, що повертається в їхній дім родинне щастя, не говорить звичайною мовою, а кожне слово виспівує.

— О, так, Катрусю, маеш рацію... Тільки уважай на себе... Але ж забудь, то все дрібнички, важне здоров'я та майбутність... Ет, що там люди! Тепер кожний про себе дбає... Ти в нас одна й про гроші не журись, завтра вишлемо... О, перепрошую, тато сказав —

сьогодні? Добре, так буде, як сказав тато... Ти про те не думай, у нас на все вистачить...

Розмову закінчено. Мама й дочка ніжно попрощались. Марко ходить по кімнаті, має піднесений настрій.

— А що вона ще там? — цікавиться розмовою.

— Та, знаєш, дівчина при розумі... Перепрошую, налякана, журиться, що завдає нам клопотів, але каже, від сьогодні бере себе в руки; а що я їй на те відповідала, то ти чув. Я не винувачу дитину. Той студент правду сказав на панелю: суспільство, захопившись матеріалізмом, забуло про людську душу.

Марко засміявся в думці. Він певний, що Ганна не знає глибшого значення сказаних нею слів, які почула від студента.

— Я не раз казала, що з нашої Катрусі будуть люди, — продовжує Ганна, — а ти заслав би в монастир, з високими мурами та палочною дисципліною... В мужчини немає в серці тієї теплоти, що в жінки, а якщо мова йде про дітей, то ви безвартісні... Скажи, що не так?

Очі в Ганни прижмурені, випромінюють усмішку, в її словах ані тіні докору.

— Може, й так. Жінки завжди мають рацію, — мимрить Марко. — Порахую, скільки треба висилати тих долярів...

Вийняв із шухляди зошит із різними записками й підраховує:

— Оплата за семестр в університеті 1277, помешкання за місяць 110, на книжки треба буде яких 120, харчуватись буде в Лобчука, як і в минулому році, а він рахунок пришле. Двадцятку тижнево на кишенькові витрати...

— Не будь скупий, Марку! — поправляє Ганна, — дай дитині кишенькових тридцять долярів. Що тепер двадцятка. Сам знаєш.

Батько перекреслив написане й поправив: «kishen'kovikh 30 doliariv tижнево».

Ганна підійшла з-за плечей, обняла й поцілувала.

— Ти добрій, Марку, коли хочеш таким бути. Хай дитина має. Якщо б утратили Катруся, то на яку біду потрібні нам гроши? Для кого й для чого?

Заспокоєння викликало приємну втому. Ганну хильть на сон. Повіки злипаються, світло лямпи двоїться. Попрощавшись, вона пішла до ліжка.

Але Маркові не до сну. У вікнах білий день, на фармі проснулось усе живе й чекає на господаря. Він випив чарчину вишняку, щоб підкріпитись, і вийшов на подвір'я.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

1.

Катерина мала телефонну розмову з батьками не зі Скрентону. Вона тимчасово зупинилася в дешевень-кому мотелі поблизу Орчару, з вікон якого було видно поля фарми Соколів. Все, що говорила матері, було вигадкою, наперед продуманою, але так улесливо сказанаю, що не можна було не повірити. Щойно о десятій годині ранку, коли відкрились банки, Катерина пішла по гроші, а о п'ятій по полуудні від'їхала автобусом до Нью-Йорку.

На дворі стояла соняшна погода. В вікнах автобусу появляються й зникають мальовничі краєвиди зелених полонин та перелісків, що прикрасили себе різnobарвним листям, у небі відлітають ключами на південь журавлі, але Катерину не зворушує краса природи. Це ж бо не звичайна подорож — прогулянка, а втеча з рідної хати в невідоме, з надією відшукати загублене людством щастя. Дивлячись у вікно, вона пригадує дні, прожиті на фармі, дні безжурного дитинства, коли мама кликала її ангеликом... Але сталося так, що роки життя, оточення, різні більші та менші події стерли маминому ангеликові крила, а залишилось у Катрусі оте невикінчене скульптором людське маленьке «я», в тілі якого заховано потенціальну силу творити зло і добро. Пригадала не дуже приємні дні науки в народній школі, а потім перший рік у Нью-йоркському університеті. Той рік можна назвати «переломовим». В Нью-Йорку Катерина познайомилася з молоддю, що має назву гіппі. Маючи музичні здібності, Катерина часто виступала, як аматорка співу, і під акомпанімент гітари чудово виконувала циганські пісні.

Пригадує, як кожного вечора вона ходила до парку Першої евеню, між гіппі. Якась невидима сила тягнула її до нестрижених, по-дивному зодянених, байдужих до всього людей. Вона не знала тоді й тепер не знає, що приваблює її в тій новій течії молоді: чи та байдужість, чи тотальна воля? Справді, тут твориться щось досі нечуване. Відкидають науку, не визнають і поборюють закони Божі й людські. Сідають на траві в парку, грають на гітарі та співають. Хіба ж не щастя? І воно тут у реальній формі, як у багатому ресторані на столі цукор. Треба тобі — сягни рукою й солоди, скільки бажає твоя душа.

Їдучи в автобусі, вона пригадує, як пішла в брід тією «течією». Чим глибше йшла, тим швидше гасло в ній почуття моралі. Але вона все ще була на правах, так званих, «семі гіппі» — тимчасовим гостем. Прийде, погуляє і йде. Мешкала приватно, мала свою кімнату, телефон і часто розмовляла з мамою. Відчепно, але мусіла, бо з дому капав гріш, без якого вона ще не вміла жити.

Пригадує, як при кінці того ж першого навчального року вона вирішила стати ортодоксальним гіппі, таким, що цілком відходить із старого світу й посвячує себе ідеям нового. Тоді вона купила вбрания, пошите на замовлення, щоб мати зовнішній вигляд гіппі. Блюзка чорного кольору в жовтих і червоних трояндах, штани в білих та рожевих квітах, пошиті «конусом». Кінці штанів не підрублені, ніби обшіті бахромою. Волосся зачесала так, що майже закриває обличчя, на чолі пов'язка, щоб мати подібність до американських індіянок із минулих століть. Гарні дівочі ноги залишила босими, в тому оригінальність. На плечах гітара, на шиї — ланцюжки з безліччю прикрас, які ліпше надавалися б на вдекорування різдвяної ялинки.

Глянувши в дзеркало, була певною, що її ніхто зі своїх не пізнав би, але почекала, щоб вечір притемнив вулиці.

Йшла, не оглядаючись. Мала якийсь острак. Між гіппі потрапила якраз у той час, коли там відбувався

кснцерт. Одні грають на гітарах, другі співають, треті танцюють і дико кричать від захоплення. Танцюристи намагаються помагати співцям, які в гістеричному співі-риданні пробують передати свої почування, викликані піснею, чи наркотиком, не відомо, чим. Коли затихли гітари й спів, на траву звалилося з десяток танцюристів від знесилення, але Катерині здавалось, що їх утримувала на ногах сила звуку, а тепер мусіли впасті, бо все затихло.

Близько Катерини сидить на лавці худий, як хорт, гіппі, трясеТЬся й щось фантазує. Кажуть, що перебрав мірку наркотику і вже другий день не може зійти з «висоти». Він у стані галюцинації. Чомусь стискає долонями свою кудлату голову, ніби намагається її вирівняти. Під час тих вправ він не по-людськи рогоче і слухає свій голос, від якого, йому здається, лящеТЬся земля...

До Катерини обізвалась дівчина-гіппі:

— Гей, пташко, ти граєш на гітарі, чи для форми носиш?

— Граю.

— І, може, співаєш?

— Співаю.

— Ну, то сідай з нами.

Сіла на килимі трави, струни гітари обізвалися мелодійним акордом, і пісня про циганське кочове життя понеслася з такою силою, красою та мелодійністю, що гіппівський мурашник завмер. Голос Катерини лине до найвищих тонів, а тоді в глибокому грудному контратальто спадає на низькі. Драматично передані слова пісні викликали фантастичні почування.

Катерина пригадує, як підійшов до неї кучерявий гіппі, з чорною бородою, мав смагляве, як в арабів лиці, й білі, подібні до часникових зубців, зуби та незвичайно гарної, міцної будови тіла. Чорнявий красунь не відрекомендувався і не цікавився, чи Катерина має ім'я, тільки лукаво всміхаючись, запитав:

— Чи можна просити співучу пташку пройтися?

Чекаючи на відповідь, він промовляв очима..

— Ходімо, ми діти сонця й вільної любові...

Чорнявий наставив широку сильну долоню. Катерина злякано вклала до неї руку й пильно дивиться йому в очі, мовляв, а що ж далі?

Чорнявий веде її хідником Шостої вулиці, відміряє метрові кроки, ступає широко й певно, а Катруся — підтюпцем. Часом гітара побренькує нерівним гулом струн, якось досадно побренькує, ніби перестерігає, але мовчазний гіппі веде й чомусь поспішає. Дещо стишив ходу на сходах житлового будинку, який надбали собі гіппі для загальних потреб колонії.

Треба було зійти на четвертий поверх. На висоті третього поверху Катерина відчула втому, в грудях прискорено б'ється серце, їй важко дихати. Чорнявий зауважив на її обличчі переляк та непевність, ознаки, які захищують рішучість.

— Втомилася? — запитав з усмішкою.

— Трохи. Без звички мое серце...

— То нічого, з кожним таке буває.

В кімнаті не було меблів, навіть крісел, щоб сісти, лише на підлозі рядками матраци. Чорнявий допоміг Катерині зняти з плечей гітару і поставив під стіною.

— Ми діти вільної любові, — сказав він.

Пізніше мали розмову, під час якої користалися псевдонімами, а власні імена, якими їх було колись охрищено, залишили старому світові, батькам, братам, сестрам, друзям. Хай згадають, що колись такі жили з ними... Довідавшись, що Катерина має намір стати ортодоксальним гіппі, чорнявий охоче прочитав їй лекцію про створення так званого «третього світу».

— Наша мета — порвати ланцюги, якими скували нас закони старої цивілізації. Наш клич...

— Я знаю той клич, — похвалилась Катерина.

— А-ну?

— Роби тільки те, що тобі довподоби. У кожній годині прожитого життя відчуй щастя.

— Це ще не все, — додав чорнявий. — Щоб осягнути в житті щастя, треба щодня споживати наркотики. Без того можеш почути й написати мільйон слів про культ гіппі, але відповіді не знайдеш. Ніхто не може сказати, що він ортодоксальний гіппі, коли він не засвідчив це вживанням наркотиків... Наркотик піднесе тебе до тих висот, де все інакше: звук, кольор, почуття, і дасть тобі таку відвагу, що зможеш із рук накормити голодного лева... Коли приймеш у кров геройну, одержиш силу всесвіту... А від «ЛСД» — стають іншими відносини людини з оточенням, досягнеш фантастичних висот... Тільки через наркотик пізнаєш, що таке щастя... Ми маємо в Нью-Йорку безліч різних культів гіппі. Культ, до якого я належу, найбільш романтичний. Ми любимо музику й пісню. Ми також віримо в бессмертність душі, хочемо жити так, як жили колись у незаселеній Америці індіяни. Їхні душі кличуть нас повернутись до вільного, кочового життя.

Катерина пригадує, як той красунь — чорнявий гіппі, крім вільної любові, подарував їй дозу героїни, яка викликала почування, ніби вона перебуває в космічному леті. Розплি�валися в різних напрямках контури людських фігур, світ розцвів дивними кольорами; здавалося, що зриваються з фундаментів хмаросяги і летять у безвість, залишаючи на своєму місці килими трави. Якщо в тому «третій світ» гіппі, то вона його побачила... І що ж? Те, що вчора було загадкою, тепер стало ще більше незрозумілим, нерозгаданим, мстивим і страшним. Чи це те, чого шукала? Вона не має на те відповіді. Вона лише знає, що до того життя спрямовує її якась невидима сила.

З такими міркуваннями та невиразними думками-мріями, Катерина Сокіл іде до Нью-Йорку, в колонію гіппі.

2.

В автобусі пасажири сідають, де кому вигідніше. Поруч Катерини довший час було вільне місце, аж на третій зупинці сів середнього віку, гарний з вигляду

мужчина, одягнений у дорогий костюм, на руках перстені, годинник, мабуть, щойно підстригся, бо пахнув парфумою, яку вживають стрижії. У його постаті було щось спокусливо-притягаюче для жінок.

Затримавши погляд на Катерині, він запитав:

— Чи можу з вами познайомитись, молода панно? Мое ім'я Дан Руссо.

— Приємно пізнати вас, пане Руссо, — відповіла з усмішкою Катерина.

Вона пригладила на голові непослушне волосся, поправила на грудях блузку. Її очі неспокійно, але з усмішкою, пильно дивляться Данові в лиці.

— Мое ім'я Джени... Джени Бобер.

Замість справжнього імені, подала псевдонім, яким користується Катерина від того часу, коли зв'язалася з гіппі.

— Як довго триватиме ваша подорож? — запитав Руссо.

— Я до Нью-Йорку, — відповіла Катерина.

— То ви матимете дещо довшу дорогу. Я живу на фармі, пару годин їзди.

Настала павза. Мають охоту поговорити, але чомусь бракує відваги. Можливо тому, що Дан хотів би порушити тему про гіппі, а можливо й тому, що Катерина не привикла до свого псевдоніму, і виступати під чужим прізвищем якось було ій незручно.

«Зрештою, яка різниця, — міркує Катерина, — під час бесіди має значення не ім'я, а логічно висловленна думка, дотепність, щирість і віра в сказане».

— Ваш одяг викликує здогад, що ви... — почав розмову Дан і обірвав.

— Хочете оминути слово «гіппі»? — сміється Катерина. — Тим не зробите мені кривди. Я симпатик гіппі, душою належу до течії тієї молоді. Іду, щоб оселитися в їхній колонії.

— Чому? — запитав Дан і пронизав її гострим поглядом.

Катерині стає невигідно сидіти. Вона змінила позу,

піднесла опертя в кріслі, але запитання висить над нею, як гострий серп.

— Можливо, що я не так запитав, — пробує злагоднити ситуацію Дан.

— Ні, я вас розумію, але, правду кажучи, я не вмію відповісти на ваше «чому?». Мусіла б прочитати вам цілу лекцію про занепад цивілізації, що й стало причиною нових шукань. Але я не лектор, а автобус не академічна заля... Гіппі, на мою думку, це передвісник змін у суспільному і державному житті. А коли чуєте над головою курликання журавлів, то знайте, що настав кінець докучливій зимі, весна надходить...

Сказавши, Катерина відчула самовдоволення, навіть горда, що так влучно відповіла.

— Так, — зажурено похитав головою Дан. — Курликання журавлів почуєте також і тоді, коли наближається зима... Вони відлітають, але мріють знову повернутися до своїх гнізд. Летять через простори безмежного океану, ім стираються крила, іх знесиле буревій, а вони летять... Чому ж гіппі нехтують своїм гніздом, відлітають, щоб більше ніколи не повернутись? Коли я гляну на те місце, де народився й виріс, то не раз кажу: Боже, як тут гарно! Бідний той, що йому не дано дару піznати красу цього світу.

Співрозмовці обмінялись поглядами, в кожного на думці своє.

— Знаєте, що, Джені? (Дан обірвав на хвильку розмову, щоб зібратися з думками) Знаєте, що?.. На одній станції, де зупиняється цей автобус, ми попрощаємося, кожне піде своїми дорогами, чи стежками і, мабуть, ми ніколи більше не зустрінемось. І моїм бажанням є, щоб під час цієї подорожі вести розмову відверто; від широго серця. Піддаймо заторкнту справу під мікроскопічний огляд, як у лябораторії бактерію. Якщо треба буде, то мусимо призватись до гріха і вдарити себе в груди, як християнин після сповіді. Чи ви згідні?

— Чому б ні? Я згідна, лише не знаю, з чого почнати сповідь...

— Між іншим, я знаю про це інтересний анекдот, — каже Дан. — Одна бабуся під час сповіді призналася, що прелюбодіяла з молодшим від себе чоловіком, спокушала його. Отець вислухав, дав покуту, просив у Бога прощення, і наказав, щоб того не повторилося. Але другої неділі та сама бабуся знову прийшла й сповідається в тому ж гріхові... Пан-отець розгнівався, почав напоминати, що не дастъ розгрішення.

Тоді бабуся каже:

— Отче, та це ж діялося тоді, коли я ще дівкою була...

— То чому ж кожної неділі сповідаєшся про той сам гріх?

— Бо приемно згадати, отче, — відповіла бабуся.

Закривши долонями лице й затиснувши по-діво-чому коліна, Катерина сміється щирим дитячим сміхом.

— Так само й ми, — продовжує Дан. — Полинувши думками в минуле, пригадаймо події, які тимчасово приносили нам хвилини щасливих почувань, але пізніше стали причиною духового занепаду. Мені дуже цікаво поговорити з вами про екстремізм різних на-прямків, що виникає серед нашої молоді, а найбільше серед так званих гіппі. І знаєте, чому? Моя сестра пішла в гіппі... Є в мене три сестри. І ота, наймолодша, найбільш нами люблена, яку ми плекали в родині, немов троянду, — залишила нас. І повірте, найбільш болючим не сам факт, що так сталося, а те, що не знаємо чому? Чи вона свідома свого вчинку? Ми не можемо того збагнути. І коли ви сказали, що ідете в колонію гіппі, я запитав «чому?». Я не думав тим дошкуюти вам, а хотів зрозуміти незрозуміле.

Згадка про сестру викликала в Дані нервовий на-стрій. Рука зашпорталася в кишенні, щоб знайти цигарки. Катерина стежить за його рухами, як він, спритно здобувши вогник, пустив до стелі струю диму.

— Чому ви курите? — запитала Катерина, маючи думку на тому будувати діялог.

Дан винувато звів плечима.

— Не знаю. Дурна звичка, від якої не відв'язешся.

— А вашу сестру потягнула в гіппі не звичка, а порив душі й серця знайти щастя. В соціальному житті старої генерації це неможливо, а та генерація керує світом.

— Гм, — дивується Дан, — кажете, порив душі? До чого? Щоб упасти? На мою думку, найнижче падіння для дівчини — це вільна любов, яку практикують у колоніях гіппі. І ті, що пішли на ту ганьбу, не можуть мати жодних виправдань. Вони відійшли від тисячолітньої культури людства. Наркотик — це духова похива гіппі, від якої вони загинуть і то тяжкою повільною смертю залишивши цьому суспільству ціле покоління калік.

Після короткої павзи, Руссо додав:

— Я говорив про мою сестру. Якщо ж ці слова образливо діткнули вас, то прошу боронити свої позиції, я охоче послухаю.

— Ми маємо умову, щоб висловлювати думки щиро, відкрито, — відповідає Джені, — тому не може бути жодних образ. І я не збираюся боронити себе, чи вашу сестру, а ще раз спробую відповісти на поставлене вами запитання — «чому?». Отже, повторюю, я йду в гіппі, щоб знайти загублене щастя. Я даю кредит молодим та відважним, що пробують розірвати окови неволі, які зв'язують наші серця законами, традиціями, культурою предків. Ми хочемо, щоб у кожному прожитому дні відчути насолоду. В танку, в пісні, в любові, в соняшників днях, одним словом, в усьому, дотримуючись принципу, на якому будують свою ідеологію ортодоксальні гіппі: роби тільки те, що тобі треба, щоб бути щасливим.

Закінчивши свій монолог, Катерина подумала: «як то добре, що мала зустріч із тим чорнявим гіппі, а то не знала б про що говорити...»

— Ага, значить, вас не цікавить минуле, ані майбутнє, — зауважує Дан. — Ви вломлюєтесь у світливий день життя, як пірати на корабель, наповнений скарбами... Чи даете кредит піратам, що зруйнували ко-

рабель і відпилили, щасливі тим, що мали що грабувати?

Мовчанка.

— То чому даєте кредит тим молодим та відважним наркоманам? — запитує Дан.

Знову мовчанка. Дан курить, а Джені задумано дивиться в вікно. Ій тісно, Дан загнав її в куток, як мишу. Страшне порівняння гіппі з піратами, але не за-перечиш. «Ми вломлюємося в світливий день життя»... Але треба ж продовжувати діялог. Слово належить Джені. Чому вона дає кредит наркоманам? Дуже невідгідне запитання... Джені пробує відхилитись від того удару й розпочала монолог з іншої теми. Вона каже:

— Ви, пане Руссо, дуже самовпевнено висловлюєтесь про мораль. Але дозвольте запитати, про яку? Я бачу на вашій руці шлюбний перстень, який до чогось зобов'язує, але я певна, що ви радо пішли б із гарною дівчиною до готелю, провести ніч... Далі, говорячи про традиції та закони й про вільну любов, я маю на думці шлюби. В нашу добу вони перетворились у своєрідне театральне видовище і не являються жодною святістю. Шлюб у моєму розумінні — це контракт, домовленість між двома партнерами різних статей, підписаний при свідках, лягає тягарем на молоде подружжя, часто викликає терпіння, непошанування, заздрість, зраду, але не дає гарантії щасливого життя. В роки молодості, ми допускаємося гріхів, часто свідомо, а на старість б'ємо себе в груди, як та бабуся на сповіді, згадуючи незабутні хвилини приемності, що колись мала... Добре, що світ має одну таку унікальну бабусю, бо інші навіть під тортурами не признаються до гріхів. То скажіть, чого варта така мораль?

Павза. Джені згадала, що треба причесати волосся. Має піднесений настрій. Її супротивник, зазнавши поразки, хвилево замовк.

— Вам ще не докучило мене слухати? — з усмішкою запитала Джені.

— Ні, ні, я слухаю з приемністю. Розуміється, я з вами не згоджуєсь, ви ортодоксальна гіппі, але хочу

вести з вами дискусію, як кажуть, до переможного кінця.

— А який кінець перемагає? — сміється Джені.

— Той, на якому правда, — відповів Дан.

— Сказано влучно, але, на жаль, у щоденному житті правду рідко зустрінеш. Майже на кожному кроці неправда, обман, ненависть, зрада, братовбивство; то чи не варто йти в брід, з тією новою течією?

— Не варто. Бо неправда, обман, ненависть і таке інше знайшли собі місце там, де порушенено і зневажено закон. А нова течія гіппі сперта на беззаконні, і вона затягнеться мулом, обміліє, наповниться смородом і будемо мати ще одне багнище. Та мені здається, що ми вже його маємо...

Джені не поспішає з відповіддю. Вона відхилила шибку в вікні, її пронизує гостра струя повітря. Автобус гуде монотонно, у вікні пливуть краєвиди.

— Я не погоджуся з вашими поглядами в справі шлюбів, — продовжує діялог Дан. — Я беззастережено підтримую закони про шлюбне життя. На тому базуються різні релігії: християнська, магометанська, буддистська, бо людство чогось лішшого не могло придумати. Навіть безбожницький комунізм та різних зафарблень атеїзм дотримується принципу так званого «цивільного шлюбу». Інакше людське життя нагадувало б мурашник.

— Добре, погоджуюсь, — відповідає Джені, — може, ви, шлюбний праведник, маєте рацію, але мене до шлюбу не заведете.

— І не маю в тому наміру. Але я можу запевнити вас, що ваша мандрівка в колонію гіппі заведе вас на самісіньке дно пекла... Розуміється, сказані мною слова про пекло не що інше, як символічний вислів. У нас часто малюють пекло в вигляді великого казана з кип'ячою смолою... Чорний диявол підкидає дрова і варить там грішні душі... Це карикатурне уявлення пекла. Але, вірте мені, що в гіппі ви таки побуваєте на дні пекла в той момент, коли вас опанує наркоманія. Наркоматична отруя спалить вас без казана зі смолою...

лою... Тоді не лише вільна любов, а навіть власне ті-
ло буде огидним. Отоді батьківське гніздо у вашій уяві
стане небесним раєм...

— Цим аргументом мене не переконаєте — різко
відповіла Джені. — Якщо, по-вашому, в світі є щастя,
то де ж щасливі люди? Наведіть приклад.

— Хіба не щасливий той, хто відшукав утрачену
любов? Чи той, хто виграв півмільйона долярів? Або
уявіть собі: падає літак, сотня пасажирів гине, а один
залишився живий і неушкоджений? Подорожуючий,
що заблукав у безводній пустині, буде безмежно ща-
сливий, коли натрапить несподівано на криничину й
пригорцями нап'еться води. Коротше кажучи, я не
знаю точної формули, якою окреслюється щастя. Ду-
маю, щасливий той, хто почувався щасливим. Ви
згідні з тим?

— У тому є сенс...

— З вашого дозволу, — продовжує Дан, — я тро-
хи відхилюсь від теми про те, чи є в світі щасливі лю-
ди, і оповім вам про мою подорож до Африки, де я був
свідком такої пригоди: В одному селищі напівдиких
племен почала висихати криниця, яка була джерелом
життя кількох сотень людей. Коло тієї криниці щодня
збиралися племена, щоб пожуритися, поплакати. Я ба-
чив, як ворожили-викликали долю, але ніхто не подумав
опуститися на дно криниці й розвідати, чому об-
нижується рівень води? Можливо, камінь завалив от-
вір джерела, або набралося намулу? Хто зна! Отже,
единий рятунок — опуститись у криницю. Може, лише
треба очистити дно, і все буде гаразд. На жаль, такої
мудrosti в тому племені ніхто не виявив. І власне, оті
племена, їхні міркування довкола криниці, нагадують
мені гіппі, які, зауваживши, що в суспільстві щось не
так, чомусь «не б'є джерельна вода», не опустились у
глибину, щоб розвідати й прочистити дно, а взяли на
плечі гітари і пішли в парки, виспівувати крашу до-
лю... А ви, дорога панно, ідете до них, як щирий сим-
патик... То ж не забувайте про мудре народне прис-
лів'я: «До кого пристанеш, таким сам станеш»...

Запанувала мовчанка. Дан глянув на годинника, а шофер автобусу оголосив, що за п'ять хвилин буде зупинка в Окігоро Вест. Там Дан має висісти. Він прощається з Джені, бажає їй всього найкращого в житті, а найбільше того, щоб одумалась і повернулась до рідної хати.

— Затямте собі, Джені, що світ прекрасний, — повчає Дан, — під кожною зіркою небо зберігає для людини щастя, тільки треба пізнати світ і себе в ньому. Не забруднюйте землю різними гіппівськими течіями з наркоманією та вільною любов'ю. Розуміється, від таких течій цивілізація зазнає кривди, але мудрість людська не згасне. Джерело життя сильніше від смерти! Прощайте, панно Джені!

— Прощайте, пане Руссо!

Дан Руссо вийшов із автобусу.

3.

Катерина заплющила очі, щоб заснути. Хай уві сні проминуть тривоги. Вона бореться, щоб перемогти. Що тобі до мене, Руссо? Кого ти вчиш, кого застрашуєш? Каже, «течія скривдить цивілізацію, але життя сильніше від смерти». Хто він, що носить у собі такі погляди? А, можливо, що їй приснилася ця зустріч? Ні, не так. Он він чекає на таксівку. То була дійсність.

Автобус рушив, Катерина знову заплющила очі.

Їй приснився єгипетський мудрець із пов'язкою на голові. Перед ним у кошику гадюка. Мудрець грає на дудці, а гадюка ворушиться. У гадюки танцює шия.

Гадюка спрямувала погляд на Катерину й гіпнотизує, як крілика, чи жабу. Катерина безвладно йде їй назустріч. Вона знає, що це уві сні, намагається проснуться, але не в силах відкрити повік. І гадюка вилізла з кошика, підповзла й обмотує Катрусине тіло...

— Мамо! — скрикує вона в страху.

Але того крику ніхто нечув.

Проснулася й більше не закривала очей.

**

Автобус прибув до Нью-Йорку раннім ранком. Падав дощ. На вулицях бруд та задушливий випар.

Катерина приїхала до Сьомої вулиці підземкою. До Першої евеню, де оселилася колонія гіппі пішла пішки. Вона без парасольки. Холодний з вітром дощ проймає тіло; мокра суконка липне, волосся на голові збилося в лямець і вітер обмотує ним лицє. Катерина біжить біgom. Он уже видно той будинок, до якого відив колись чорнявий гіппі.

Сходами зійшла на четвертий поверх. Двері до кімнати були відчинені. Ще темно, але в вікнах уже сіріє ранок.

У підвіконня періщить дощ, вітер бавиться мотуззам, на яких колись сохла білизна. Внизу клекоче вуличний рух: гудуть мотори, автобуси скриплять гальмами, собаки під час ранкової прогулянки, зустрівшись на хіднику, кинулись один на одного, кусаються й врештать. Жіночі голоси намагаються їх замирити: «Стапед! Стапед!»

Гамір з вулиці чути в кімнаті, але це не впливає на гіппі. Вони безжурно відпочивають, сплять на матрацах. Тут гаряче, а сморід від немитого людського тіла викликує нудоту.

У кутку стоїть бородата постать і веслуючи руками, ніби пливе. Катерина здогадується, що то наркоман перебуває «на висоті», заживши геройни, манячить, напівпритомний. Мабуть, йому верзеться, що під хмарами розцвів яблуневий садок, зорі спадають додолу... Але якась потвора, подібна до змія, псує настрій наркоманові, проколює жалом груди, щоб напитися крові. Він корчиться від болів, намагається втекти. Лікарі називають це галюцинацією, а гіппі - щастям...

* * * * *

Катерина довідалася, що наркотик можна купити в того, що під стіною, з китайською борідкою. Підійшла, розбудила, подала умовлений знак і чекає.

Китайська борідка не дуже вдоволена, вона щой-

но заснула. Протерши очі, борідка пригадує свій обов'язок — продати людині трохи щастя...

— Пак? — запитує борідка.

— Пак і шат, — відповідає Катерина.

Вона вже знає жаргон гіппі. «Пак» — цигарка, дим якої викликає галюцинацію, «шат» — це застрик героїни.

Катерина розуміє, що треба зачекати. Китайська борідка повільно йде до електричного контакту в стіні і, відкривши пластикову плитку, яка там для декорації, витягає торбинку з цигарками й плящину з героїною. Цигарку дав Катерині до уст і прислужливо запалив, а героїну впорснув у руку. Вона не зойкнула, хоч застрик був дуже болючий.

Отруя швидко подіяла на мозок, і прийшли хвилини «щастя»: піднесла Катерину «на висоту»... Вона бачить світ у дивних кольорах. Голубі пташки літають між зорями, на деревах розмовляють між собою гілляки, а Місяць-молодик провадить Катрусю над хмарі, щоб показати стару поморщену Землю, де всі створіння корчаться в муках, бо народ загубив щастя...

Галюцинація триває вісім годин, інколи довше, залежно від дози та відпорності організму. Катерина прийшла до себе о другій годині дня. Сильний організм позбувся отруї за шість годин, і Катерина бачить невідрядну дійсність: брудна кімната, розкидані на підлозі матраци, коло неї лежить бородатий гіппі й тяжко дихає в ухо. У тілі біль, який може відчути людина, що випала на брук з вікна другого поверху, а сморід від цигарки спричинив нудоту. Вона мусіла встати.

В туалеті знайшла умивальник. Брудний і смердить блювотиною. З пригоріців напилася води й нудота дещо осіла, лише в голові шум, а в ухах не втихають дзвони...

.....

Дуже тужливо почався для Катруси цей день. Прикро невдоволення заломлює її. Пригадала, що мусить зголоситися до лідера культу.

Вона пробує тихо зійти по сходах униз, але сходи скриплять, підсилюють нервове напруження й розбурхують різні думки та неспокій. Раптом виникло запитання: чому вона мусить зголошуватись у лідера культу? Хіба це не та сама реєстрація, практикована в комуністичніх державах? А якщо вона не зголоситься, що тоді? Не належатиме до культу? То, значить, зголошення обов'язкове, а лідер культу має доручення його членів припильнувати, щоб у культі були всі «зголошенні». Отже, такий розпорядок є в певній мірі законом, так як і кожний розпорядок, схвалений мешканцями міста, затверджений його обранцями. То де ж та повна воля без законів-примусів? І чи вона може бути?

Таке міркування ще більше пригнобило Катрусю.

Над одвірками, де колись було віконце, хтось привів величими цвяхами без рамок картину, залатав діру. Катерина зауважила, що вітер надуває полотнище, дощ залив його, але олійні фарби не піддалися. На польотні юнак-рибалка в плоскодонному човнику на розбурханому морі плаває без керма й без вітрил. Катерині видалося, що це хтось її так намалював.

Зустріч із лідером культу була теплою, родинною.

— О, вітаємо, вітаємо сестру Джені! — ласково промовляє лідер, сильної будови бородач. — У нас прийнято вживати терміни брат і сестра... Кожний культ гіппі — це ніби окремий вулик у пасіці, окрема родина бджіл... Чи Джені ознайомлена з ідеологічною побудовою культів?

— О, так.

Катерина знає, що тут існує спільна каса, або кслективна комора на цілий культ, до якої складають свої заощадження члени, як бджоли до вулика. Тож гроши, які прислали батьки для оплати університету Катерина віддала лідерові. Вона стає ортодоксальним гіппі в повному розумінні цього слова.

— Маю ще пару долярів, — каже Катерина, — залишу для себе, як кишеньковий гріш. Чи брати й сестри не будуть тим отірчені?

— Не будуть, — відповів лідер.

— А якщо пізніше потребуватиму на обід, то...

— То завжди одержиш із спільної каси. Розуміється, дотримуємося принципу, що кожний член культу старається щось принести, аби доповнити...

— Цілком природньо! — погоджується Катерина.

Минули перші дні та й почали снуватися тижні, спірі й монотонні. Кишеня в Катрусі опорожніла. Вчора вильнув хвостиком останній долар, і вона змушенна була звернутись до спільної каси культу, щоб дали грошеву допомогу.

Першого разу не відмовили, другого дня також дали на обід, але третього дня сказали, що в касі порожньо. Колонія гіппі не те саме, що дім для немічних старців. Живи тут вільно, як пташка, але вмій сама знайти собі «хробачка»... Катерина залишилась без обіду й без вечера лягла спати. Тоді вперше подумала не ортодоксально про ортодоксальних гіппі.

А голод не знає жартів. Вже розвіялись думки про вільну любов. Таке життя змушує до кримінального злочину, один із них — прилучитись до банди, яка тортує наркотиками. Ні, вона на те не піде. Пригадала крамницю, де купила собі вбрання, яке носять гіппі. Пані Ліда тоді казала їй:

— Дитино, нашо тобі це лахміття? Підеш туди — зруйнуєш життя.

— Я лише на жарт, — відповіла Катруся, — самі знаєте, що молодій дівчині завжди хочеться мати щось нове.

— Але не таке, — дораджувала пані Ліда. — Потім жалітимеш. Я не повинна б тобі про це говорити, мое діло продати, але шкода, що така гарна квітка передчасно зів'яне...

Пригадавши цю розмову, Катерина зайшла до крамниці.

Тоді не було там покупців. Можна б побалакати «про все на світі», але Катерина, привітавшись, зараз же запитала:

— Чи могли б ви дати мені працю?

Пані Ліда з подивом глянула на дівчину.

— Панна Джені вже не належить до гіппі? (Ліда знає Катерину під прибраним іменням «Джені»).

— Я б у вас працювала, — оминула Катерина пряму відповідь.

— Мені треба було б когось до помочі, але робітник тепер дорогий, а прибутків, як кіт наплакав.

— Я не думаю про нормальну платню, мені так, аби вистачило за що пообідати, я маю дуже тяжке життя...

Катерина розплакалась; пані Ліда кинулась її заспокоювати:

— Бідна дівчина, — з жалем промовляє Ліда. — Чому ж ти покинула рідну хату? Сядь ось тут коло мене, і не плач. Я тобі поможу... Мабуть, ти голодна, правда?.. Ну, та не плач же... Ходи зі мною, я маю за лаштунками маленьку свою кафетерію; там завжди є гаряча вода, чай, кава, цукор, солодкі тістечка. Потвоєму змарнілому личку бачу, що в гіппі тобі не «пікнік»...

Катерина розповіла про своє життя в колонії, школувала свого вчинку, але тепер повернувшись до батьків вона не може.

— Боїшся, що не приймуть? — запитала Ліда.

— Ні, але я мушу якийсь час побути тут.

— Ну, якщо мусиш, то нема ради, — спокійно сказала Ліда. — Але приходь до мене кожного дня, й ми будемо одна одній помагати...

— Я вам дуже вдячна, — прощаючись, відповіла Катерина.

Цим разом доля всміхнулася Катрусі. Йшла до праці в крамницю в вигідний для неї час і всього на пару годин. Снідає в пані Ліди й має за що купити собі обід. А пані Ліда піклується нею, мов рідна мама.

Але одного ранку Джені не прийшла до праці. На другий і на третій день те саме: нема Джені. Ліда почала розпитувати про неї й довідалася, що її «помічниця» виїхала до Каліфорнії. Це була прикра неспо-

діванка. Чому ж та Джені навіть не попрощалася? Ну, що ж, гіппі мають свій стиль життя, нічого не вдієш... Майже кожного дня Ліда згадувала свою робітницею й мала надію, що вона таки навідається до неї.

Надії не були марні. Джені повернулась. Але та-
ка виснажена й утомлена, що Ліда ледве пізнала.

— Джені, Джені, де ж ти пропадала?

— Я розкажу вам, де я пропадала. Але перш за все
хочу перепросити вас, що зникла, нічого не сказавши.
Не майте до мене жалю, бо це сталося не з моєї волі.
Я пережила велику драму.

— Ти була в Каліфорнії?

— Ні, я там не була.

— А де ж тебе біда носила?

— Я вам зараз розкажу.

Вони сіли близько одна до другої, й Ліда уважно
вислухала Катеринину пригоду:

— В парку підійшли до мене хлопці й запропону-
вали їхати з ними в Каліфорнію. Я дала згоду; мала
на думці сказати про це вам, але крамниця в той час
була замкнена. Хлопці не могли чекати до ранку, й ми
виїхали. В дорозі я дізналася, що ми ідемо не в Калі-
форнію, а на мексиканський кордон. Виявилося, що
один із тих, якого я знала, був лідером шайки, що по-
стачає на чорний ринок наркотики і має зв'язки з під-
земним світом злочинців в Америці й Канаді. Оце він
щойно одержав таємне повідомлення, що з Мексико
перелачковано на американську територію наркотиків,
вартості понад двісті тисяч доларів. Отже, ми мусимо
прибути туди в домовлений час і з секретного місця
забрати той «скарб».

— А вони не боялися, що ти їх зрадиш?

— Там цього не бояться. Ортодоксальний гіппі не
зраджує своїх, це раз. А по-друге: якщо поліція знайде в авті наркотики та ще й на таку суму, як двісті
тисяч доларів, то вся «сім'я», затримана в авті, відпо-

відальна за злочин. Хтось у більшій мірі, а хтось у меншій, але всіх чекає кара. Єдиний рятунок — втеча, якщо вона можлива. Той, хто втік від рук поліції — оправданий. Про нього не питаютъ, бо не знають, хто він такий.

— Продовжуй розповідати про тих хлопців, — заохочує Ліда. — Ти, дівчина, була в страшній халепі...

— Отже, перший і головний — це Півон, емігрант із Сіцілії, прибув до Америки віці дванадцяти років. Він низького росту, бльондин, із зеленими неспокійними очима, дуже енергійний та рішучий. Виріс без батьків на вулицях Брукліну; ледве вміє читати й писати, але має вправну руку злодія.

Його друг — Ран, з чорним кучерявим волоссям, високий, важить понад двісті фунтів, у минулому належав до клубу боксерів. Ран беззастережний виконавець наказів Півона, готовий кинутись вогонь і воду.

Третій член цієї «сім'ї» — Грін. Середнього росту, з рижою бородою й рижими очима. Грін на вигляд дуже спокійний, урівноважений.

Під час акції, кожний знає свою роль. Півон — фронтовик. Він уміє підкрестишися й зробити «чисту роботу». Ран має за обов'язок охороняти Півона. Грін — шофер і охоронець набутого майна.

«Сім'я» Півона під час таких рейдів має з собою кілька тисяч доларів, і в малій кількості дешеві наркотики. Якщо налітає поліція, то Півон залишає в авті на сидінні гроші й наркотики, і тоді всі тікають. Кинувшись до авта, поліція знаходить там усе, що залишив Півон, і тимчасово припиняє погоню. Цю акцію Півон звє «підкупною» і вона майже завжди вдається.

До мексиканського кордону ми приїхали перед заходом сонця. Зачекали, щоб стемніло, а тоді Півон сам сів за керівницю, бо він там частий гість і знає кожний кущик, кожну надломану гілляку. Може, миль три ми їхали фармерською доріжкою, без світла, а тоді Півон запаркував авто «точно в тому самому місці, що й минулого разу» — зауважив Грін.

— А тепер побажайте нам щастя, — сказав Півон,

— і вони побігли з Раном шукати підкинутий «доп» — наркотик.

Потривало з двадцять хвилин. Півон з Раном повернулися з вантажем. Тяжко дихають, але щасливі, що наркотик вартості двісті тисяч доларів в їхніх руках. Півон, відшукавши мене в темноті, поцілував.

— Хіба ж не варто йти на таке ризико? А тепер давай газу, Гріне! — командує Півон. — Ми мусимо прибути до Чікаґо в домовлений час.

Авто ірвонуло з кущів, а вибравшись на головну дорогу, набрало швидкість 90 миль на годину. І раптом нами почало кидати, авто закрутілось немов на льоду сани, а Грін, зціпивши зуби, тримає керівницю, гальмує... Від переляку мені здавалося, що зупинилось серце... Грінові все ж пощастило зупинити авто. Ми вийшли й бачимо — розірвалось заднє праве колесо.

Засвічуємо ліхтарню, дістаемо запасове колесо, і зараз знову будемо їхати. Але не так сталося. Навинувся патруль і зажадав від шофера документи: дозвіл на їзду й реєстрацію авта. Грін усе мав, але навмисне шпортається в гаманці, щоб виграти час, а Ран, (стояв близько від поліцая), вдарив його зі всієї сили під груди. Від такої несподіванки патруль упав, а ми кинулися вrozсипну... Хвилину пізніше чути було кілька пострілів. Включивши радіо, патруль домагається негайно вислати йому поміч.

Півон зібрав нас на поляні й дораджує заатакувати патруля, поки він ще сам, і забрати наркотик. Грін був проти того. Сказав, що якби це і вдалося, то, втікаючи, в темному лісі розгубимо ті пакунки, а себе наразимо на велику небезпеку. Але Ран став по боці Півона і ми повернулись, щоб заатакувати патруля.

Півон підповз близько, як тільки міг, вистрілив, але не потрапив. Патруль безперервно стріляє в нашому напрямку, і до нього більше не підступиш. А тут уже показались поліційні авта — поміч патрулеві. Гудуть сирени, мигають червоні світла, і ми мусимо тікати, поки не пізно. Програно бій і загублено двісті тисяч доларів. Півон сказав, що це перша його невдача.

Миувірвались на одну фарму. Господар і його дружина сиділи в кухні. Півон зараз же арештував їх. Радіо в ту хвилину передає повідомлення з поліційного департаменту про наші «подвиги» і про те, що за нами організовано погоню, а місцеве населення закликається до обережності, бо банда озброєна.

Півон домагається від фармера і його дружини співпраці, якщо їм дороге життя. Фармер сказав, що всі бажання гостей він задоволить.

— Ну, коли так, то слухайте мої розпорядження, — каже Півон. — Ти, — звернувшись він до фармера, — перебуватимеш весь час на подвір'ї. Мій приятель (показав рукою на Гріна) буде тебе пильнувати. Коли б прибули патрулі, то скажеш, що він твій робітник. Якщо спробуєш дати поліцаям знак, що ми ті, кого вони шукають, всіх нас чекає смерть; але ти згинеш перший. Далі, — продовжує Півон, — Ран іде вартувати в'їзд до фарми, а я, господиня й ця панна (показав на мене) перебуватимемо ніч у кухні. Якщо б наскочила поліція, то ти (Півон звернувся до господині) мусиш також сказати, що ми тут на праці. Відповідай на кожний телефонний дзвінок, але давай мудрі відповіді, що тут спокійно й гіппі на фармі немає. Попробуєш щось схитрувати — розсажу кулею чоло... .

Ніч пройшла спокійно. Вранці господиня приготувала нам сніданок. Півон виніс на ґанок їжу для Гріна й фармера, і наказав їм занести хліба з шинкою Ранові.

В той час, коли Півон вийшов із кухні, господиня запитала мене:

— А хто ти, дівчина?

Я мовчки знизала плечима. Господиня зрозуміла, що я також невільниця. Вона хотіла ще щось сказати, але я прикладала до уст пальця, щоб мовчала.

О дев'ятій годині ранку на фарму заїхало поліційне авто з такої польової доріжки, що ніхто не сподівався. Ран пильнував заїзд у протилежному напрямку і не міг зауважити. Два патрулі, озброєні автоматаами, підійшли до фармера й запитали, чи тут спокій-

но? Фармер не відповів. А тоді запитали: «хто цей чоловік?» — тримаючи зброю, направлену на Гріна.

— Бандит! — скрикнув фармер.

Грін смикувся рукою до кишені по револьвера, але патруль пустив у нього чергу з автомата і той загинув. Із хати вискочив Півон, прибіг на допомогу Ран, але патрулі мали перевагу в зброй. Півон з Раном стріляли з такої віддалі, що не могли досягнути цілі, і патрулі посікли їх з автоматів, як капусту.

Коли все затихло, з хати вийшла на подвір'я господиня. Привітавшись, патруль запитав її:

— Ну, пані Лоретто, більше не маєте тут гіппі?

— Нема. Вистачить і цієї трагедії, — відповіла фармерка.

З їхньої розмови можна було догадатись, що поліцай з фармеркою знайомі, мабуть, дільниця, в якій сталаася та драма, належала до його поліційної станиці.

Повернувшись до кухні, господиня сказала до мене:

— А ти, дівчино, йди, куди собі бажаєш.

Я відповіла зі слізами:

— Мене привезли сюди, як кота в мішку, я не знаю, в якому напрямку йти.

— То я зараз відвезу тебе до автобусної станції.

І відвезла. Навіть купила квиток до Нью-Йорку. Я певна, що вона добре знала, хто я, але поліцаяєві сказала, що гіппі більше на фармі нема. «Вистачить і цієї трагедії»...

— Ти говорила комусь про цю подорож в колонії гіппі? — запитала Ліда.

— Про такі справи там не питают і не розповідають. Що кому треба знати, той знає. Трагедія, що трапилася на фармі близько мексиканського кордону, повторюється щодня на вулицях великих міст.

Ліда тяжко зідхнула. Помовчавши, сказала:

— Думаю, що тепер уже нікому не вдасться намовити тебе на якусь подорож.

— Що ні, то ні! — відповіла Катерина.

— Тримайся моєї крамниці, звикай до людського

життя, — продовжувала Ліда. — Напиши батькам та повертайся додому.

На таку пораду Катерина нічого не відповіла.

4.

На обід ходила в ресторан при Першій евеню, де харчувалася майже вся колонія гіппі. Власник ресторану, відламок грецької аристократії, семидесятилітній Арій виявив до гіппі своє милосердя і відчинив для них двері їdalyni, чого не робили інші. В перші дні за-знав деяких втрат, але коли побільшав наплив молоді в колонію, Арій повернув утрачене з великою надвишкою. Добрий прибуток дав можливість обнизити ціни на харчі й тримати ресторан відкритим цілу добу.

Власне, тут трапилася Катерині приемна несподіванка.

Шойно сіла коло столика, як хтось із-за плечей ласкаво пригорнув її.

Оглянувшись, вона побачила Джова Дер. Які ж то зворушливі хвилини радости! Сльози заблищали в очах і дрібними краплинами зросили змarnілі щоки. Але Катерина під час розмови уникала його погляду, губила слова, як людина, зловлена на неморальному вчинку. Адже ж Джов просив її, щоб не йшла в гіппі...

За столом, серед гамору, було неможливо вести розмову. Джов запропонував після обіду зробити прогулянку до побережжя океану. Там менший рух, і вони поговорять.

• • • • •

Ах, як то приемно йти широкою алеєю, коли відчувася, що поруч тебе друг. Здалеку чути шум океанських хвиль; вони валами бороздять океан, вдаряються об берег і відпливають. У порті перегукуються кораблі, а морські чайки, літаючи, жалісно скиглять. Видно, як трудаються вантажники, підносять і опуска-

ють тягарі елеватори. Обабіч алеї вільні лавочки, де можна б сісти, але Джов із Катериною мають присміність триматись за руки і йти. Розмовляють. Катерина виливає свої жалі. Вона вже не та, що колись була, пізнала трохи світ, мабуть, не так світ, як себе, й широ говорить про все. Джов уважно слухає, але стриманий у словах. Він же поліційний розвідчик серед гіппі. Це не легка праця. Життя постійно в небезпеці, навіть у поліційному департаменті Нью-Йорку не знають про його діяльність. На кожній демонстрації-протесті Джов у перших рядах, між гіппі; був арештований і три дні відсидів у в'язниці разом з наркоманами, але з посту розвідчика не сходить. Навпаки, з'явилася охота пірнати в найглибші нетрі кримінального світу і, діставши інформації, здемасковувати злочинців. Той, хто продає малолітнім геройну, подібний до ката, який спокійно пускає кров зі своєї жертви. До таких не може бути жалю. Підземелля кримінальних злочинців мусить бути розкопане.

Джов обережний в розмові й не пробує робити на-тиск, щоб Катерина поверталась додому. Вона може цілком логічно запитати: «А чому ти, Джове, вештаєшся по смітниках Нью-Йорку?» Тоді спробуй дати відповідь.

— Мені здається, що ти покинула університет, правда? — запитує Джов.

— Отак, як бачиш, — відповіла Катерина.

Їй ніяково за себе. Мовчала б, якби в тому був порятунок. Вона дивиться в далечінь океану й починає «сповідь».

— Я тепер зрозуміла свою помилку, але що ж. Бити себе кулаком в груди, каятися, не поможет. Treba вживати рішучих заходів...

— Коротше кажучи, ти нещаслива?

— Я дуже нещаслива, Джове. Живу, наче на вигнанні. Колонія відділена від цивілізації якоюсь невидимою стіною і нагадує мені табір інтернованих чужинецьких військ під час війни, які за щось воювали, бо-

ронили свої, чи чиєсь ідеї, але не в силах були встояти — склали зброю. А гіпні добровільно створили собі та-кий табір і домагаються знести всі закони, щоб твори-ти беззаконня.

Коротенька павза. Джов не поспішас з словами.

— Ти щойно прибув до Нью-Йорку? — запитує Ка-терина.

— Так, я мав прогуллянку до Арізони і до Флори-ди. Зібралось нас повне авто й поїхали побачити біль-ше неба. Романтична подорож.

— А звідки взяли гроши?

— Це невеликий видаток. Нас було шість, кожний заплатив тих кілька долярів на газоліну...

— Я здогадують. Привезли наркотики?

— О, ні, я на таке не піду.

— То єдина пожива. Коли б я торгувала наркоти-ками, не мала б фінансових труднощів. Але в тому я не маю щастя. Мушу призватись тобі, що я тут го-лодувала. Тепер мені ліпше, одна пані допомагас. Якби не та поміч, то не знаю, що робила б. Отаке маю соба-че життя. Тепер уже більше не вірю в ортодоксаль-ність гіпні. Шкодую, що віддала все, що мала, до кому-нальної каси...

— Що ти віддала? — питает Джов.

— Гроши. Батьки прислали, щоб заплатити за уні-верситет, а я...

— І багато?

— Всі, що мала.

Джов безнадійно киває головою, зітхає. Він мовч-ки вийняв гаманець, відрахував сто долярів і дає Ка-терині.

— Ти що, кепкуєш? — гнівається Катерина. — За-ховай. Я грошей від тебе не візьму. Залишивши бать-ківське гніздо, мушу бути тією пташкою, яка літає на власних крилах. Та, зрештою, це не розв'язує справи. Гроши — річ пливка: сьогодні є, а завтра нема. Тут і сто тисяч не поможет, все піде з вітром.

— Мене тішить, що ти починаєш бачити світ таким, яким він є, — каже Джов. — Але в колонії є ще більші проблеми, приховані. Сюди проникла агентура чужоземної розвідки й намагається використати наївних гіллі у своїх цілях.

— Звідки ти маєш такі інформації? — питає Катерина.

— З першої руки. Я особисто маю зустріч з одним таким агентом.

Павза. Катерина з подивом глянула йому в очі й запитала:

— Як ти міг на таке рішитись? Тепер я розумію, звідки ти маєш гроши...

— Нічого ти не розумієш, — образився Джов.

— О, вже скіпів... В цьому випадку я можу мати рацію. Ти не працюєш, як і я; правда? Наркотиками не торгуєш, то звідки маєш гроши?

— Я виясню тобі іншим разом.

— Добре, я чекатиму на те вияснення. Але ми мусимо якнайскорше вирватись із цієї пастки.

— Не так воно легко.

— Чому? Що нас затримує? Ми прийшли і ми відходимо! — енергійно говорить Катерина.

— Воно так, але намул залишається... Якщо я не зустрічатимуся з тим агентом, мое місце займе хтось інший. Він тут глибоко запустив коріння!

— Чи могла б я бачити того агента? Вибач, що в цьому випадкові наслідув невірного Хому, — винувато всміхнулась Катерина.

— Є нагода, — відповів Джов. — Нам треба кращого перекладача з російської мови на англійську. Є один, але він комуніст, і я хочу якось його позбутись. Погоджуєшся бути перекладачем?

— Не знаю, яку тобі дати відповідь. Я не хочу мати жодного відношення до будь-яких агентур, чого й тобі бажаю. Але мене цікавить сам факт їхньої діяльності, і я радо була б гостем під час такої зустрічі.

— Гостем неможливо, але перекладачем — так.

— Добре, — каже Катерина, — я погоджуєсь.

Тільки на одну таку зустріч.

— Про час і місце зустрічі я дам тобі знати.

На дворі вечоріло. Від дерев та будинків падали довгі тіні, які бувають при заході сонця. Катерина з Джовом пішли тією доріжкою, що веде до парку Першої евеню. Там жалібно побренькують гітари. Це гіпні співають пісню про загублене щастя.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

1.

Минулого року бувало так, що Катерина два рази на тиждень телефонувала додому. Тоді матері, немов рукою знімало з серця тугу. А цим разом не телефонує й не пише. Що ж би могло статися? Різні думки та здогади не дають спокою. А вночі тривожні сни. Оце приснилось Ганні, що в комин їхньої хати вдарив грім. Ой, щось недобре. Покликала сусідку Луїзу, вона на кожний сон має розгадку. Ганна довідалась, що удар блискавки в комин — це несподівана вістка. Може бути добра і погана. Як коли... Ганна чекає на добру вістку. Від Катруся. Інших вісток вона не потребує.

От ще годинка й прибуде пошта. Але та годинка стає роком. Ганна йде назустріч листоноші, на хіднику відбирає пошту, різні там газети, реклами — цілий жмут, а Катруся не пише. Дуже досадно йти до хати з порожніми руками.

— Ну, що ж могло б статися? — запитує в поштаря, ніби він має на це відповідь.

— Тепер студентів тиснуть науковою, — пробує підбадьорити поштар, — У них брак часу. Я знаю, що таке мовчання завдає журби; сам колись пережив. Під час другої світової війни мав сина на фронті, бувало, місяць очікували на листа. О, скільки тих думок...

Він довше побалакав би з Ганною, та на нього чекають інші мами.

Телефонували до Катерини. Телефонували ввечорі, опівночі, перед сходом сонця, але не відповідає. Значить, у помешканні нікого нема, інакше мусіла б піднести слухавку. Врешті на один із викликів обізвалась телефоністка і сказала, що те число телефону виключено.

— Чому? Яка причина? — пробує дізнатись Марко.

— Це приватна справа, — відповіла телефоністка. — Хочеш мати телефон — просимо, не хочеш — не мусиш.

І на тому кінчилась розмова. Вона принесла ще більше тривожних думок. Вже й Марко не в силах приховувати своїх переживань, помагає Ганні журити-ся, але заспокоює, що все буде гаразд. Сьогодні пошта напевно їм щось принесе.

Ганна знову вийшла назустріч поштареві. Він по-правив на бакір кашкета й усміхаючись, вручає аж два довгожданні листи.

— Чи не на моє вийшло? — каже поштар. — Тепер уже маєте що читати!

Ганна дякує, швиденько повертається до хати, але як глянула на адреси, то в душі похололо. Вони ті самі, але писані не Катрусиною рукою.

— Ой, щось уже сталося, — прикладає долоню до чола Ганна.

Перший лист — повідомлення дирекції університету про те, що Катерина Сокіл не рахується в них студенткою, залишила школу за власним бажанням. Подано адресу, де можна одержати вичерпні інформації в тій справі. Другого листа прислав господар житлового будинку. Пише, що Катерина, виходячи з помешкання, не мала грошей розрахуватись, то залишила в заклад майже всі свої речі, які перевищують вартість заборгованості. Просить негайно прибути й погодити справу.

— Оце маєш грім і то в самісінький комин, — каже Марко. — Сни тобі снятися не на вітер...

Аж під серцем заскоботало. Сів на отаманці, щоб закурити. А Ганна, заломивши руки, гістерично плаче.

— О, доню, моя, доню, чому ж ти осиротила нас?

В Марка мурашки ходять по тілі. Дуже трагічне це голосіння жінки.

— Її вкрали! — скрикуч нараз Ганна. — Прийшли злодії та силою... Клич поліцію! Лети до Нью-Йорку, або роби, що сам знаєш, тільки відшукай мені Катруся.

Марко пробує заспокоїти Ганну:

— В поліцію нема чого телефонувати. Я певний, що Катерину ніхто не вкрав, це видно з листів. Школу покинула за власним бажанням, а речі залишила для господаря, бо в колонії гіппі того не потребує...

Марків натяк, що дочка пішла в гіппі, Ганна ігнорує, не хоче слухати. Могло таке статися, але чому вірити, що вже сталося? Мусіло бути щось інше — насильство! Авжеж, що так!

— Марку, клич поліцію, клич увесь світ на поміч!

Ганна стискає долонями лице, падає на ліжко, заливаючись слізами; хату наповнює материнське скорботне ридання:

— Ой, де ж ти пропадаєш, моя дитино?

Марко намагається якось заспокоїти. Він підходить до Ганни, розважає, але не має тих магічних слів, що від них ущухає біль материнського серця.

— Ніде вона не пропадає, — рішуче каже Марко. — Якщо б притиснула справжня біда, то знайшла б дорогу додому, біда за руку приведе. Якщо ж вона не пише і не телефонує, а в кишені чек на півтори тисячі, і відмовилася забрати з помешкання такі дорогі речі, то їй не дуже там припікає. І прошу тебе, не плач, бо я не можу того зносити. Я тієї думки, що ми вдвох мусимо їхати до Нью-Йорку, та розвідати на місці, як там вона. І не літаком, а поїдемо автом, треба щось буде взяти з собою. Можливо, вийшла заміж. Притиснуло та й вийшла. Дев'ять місяців мине, як у долоні сплеснути, і будеш мати онука...

— Та навіть і два, я не проти... — похлипуючи, каже Ганна.

— Ну, то чого плачеш? — дивується Марко.

В Ганни прояснюється лице. Може, Марко масрацію.

— Я знала, що будемо мати біду, — вже спокійніше говорить Ганна. — Кожної ночі маю такі сни, що

хоч живою в труну лягай, а виття собаки під вікнами — то один жах. Навіть Луїза приходила сказати, що вівчур так собі не вис, він за кимось плаче. У Сіцілії, як почуєш такий собачий плач під вікном, то хоч бери на шию мотуз і вішайся...

— Якби ти менше слухала та прислухалася, то було б краще, — зауважив Марко.

Цілу ніч Соколи готуються в дорогу. Ганна втомлена, невиспана, з червоними від сліз очима, складає до авта вбрання для Катрусі на що-день і на вихід, пакує білизну. Вона не вірить тим листам. Наближається зима, дитину треба зодягнути. І Ганна носить і носить, вона все має для Катрусі. В авті вже ніде голкою ткнути, але Марко не зупиняє.

Врешті вирушили. Помахом рук прощалися з сусідами, Ганна ще раз попросила Луїзу «наглядати», але Луїза й без того знає свої обов'язки, вона тепер господиня на дві фарми.

.....

— Чи пригадуєш, Марку, як ми відвозили Катрушу до школи? Ми їхали цією ж дорогою, он на тій лавочці мали перекуску. Тільки прошу тебе, не зупиняйся...

Авто зі свистом пролітає повз місце з лавочкою, але Ганна мусить таки поплакати. А подорож щойно починається, і якщо кожний спогад викличе голосіння — не витримаєш. Марко вирішив вести розмову про щось сторонне й тим загатити потік думок про Катерину. За двадцять років спільногого життя з Ганною, він майже ніколи не розповідав про себе. Ганна народжена в Америці, вихована в польсько-національному дусі, тому життя в Україні її не цікавило. Навіть ніколи не запитала в Марка, де він народжений, хто були його батьки. А, можливо, що вони ще десь є; для неї жодної в тому різниці. Марко тепер розуміє, що Ганна виходила за нього заміж не з тієї любові, на якій зкладається основи подружжя. Але сьогодні нічого не

вдіш. Йому даровано таку долю. Він вірить у призначення.

Марко оповідає пригоди зі свого життя:

— Будучи студентом, я також не завжди погоджувався з поглядами моїх батьків на різні життєві справи, але ніколи не нехтував їх знань. Мій тато казав, що звичка — це другий характер. А на мою думку звичка є зайнім баластом, або причепою, яку людина мусить усе життя за собою тягнути. Якщо хтось носять у кишені цигарки й курить, то це погана звичка, її можна позбутися. Але характер — дзеркало людської душі; характеру не зміниш. Можеш його дещо «вигладити», «одшліфувати», як ми це часто робимо з дорогоцінними каменями, але камінь залишається каменем, ти його не перетвориш у дерево. Те ж саме з характером. Про це, як пригадуєш, говорив директор школи, під час нашої з ним зустрічі. І я цілком погоджуєсь з його поглядами. Не раз нам доводиться зустрічати високоосвічених людей, які в соціальному житті велиki диваки і часто кінчають життя самогубством, пояснивши свою смерть прощальним листом, мовляв, у цьому світі я виконав свою місію, і більше нічого не залишилось... А чи справді так? Ні. Часто такий «герой» стояв осторонь гарячих справ, чекав, хай хтось інший проявить ініціативу й попече пальці... Якщо наша Катруся має від народження характер в якому взяла верх сила зла, то ми безпомічні, але я чомусь вірю, що вона потрапила під вплив нестійкого елементу, тобто, набула дурну звичку, як отої курець...

— В тому нема жодних сумнівів, — зауважила Ганна. — Сам знаєш, що Катруся була зразковою дитиною аж до часу, коли пішла в школу. Оточення на неї вплинуло...

Марко промовчав. Він був іншої думки.

— В моєму житті я мав чимало різних пригод, — продовжував він. — От хоч би взяти мое ув'язнення советським режимом в Україні. Арешт я прийняв спокійно як неминучість, але тюрми ніколи не забуду. Не

через те, що там голод, холод, бруд, поневіряння. Ні. Я пізнав там, що людина лише назовні має Божу подобу, а внутрі заховує прикмети, які часто характерні для звіринного світу.

Мене кинули в камеру для політичних в'язнів, так наповнену, що не було де ступити ногою. На порозі оточили мене злодії, що їх совєтська влада навмисно тримає разом із політичними і дає їм вільну руку катувати людей. Моя зустріч з ними обійшлася без великих ускладнень. Вичистили кишені і з уваги на мій вік — я мав тоді сімнадцять років — залишили в спокою. Ватажок злодіїв сказав, що з мене ще можуть бути люди... Але, пригадую, годину пізніше кинули в камеру професора університету, середнього віку, високого, міцно збудованого мужчину. До нього також підбіг миршавий злодюжка й безцеремонно почав нишпорити по кишенях, шукаючи здобичі. Професор відштовхнув нахабу, а той пожалівся своєму ватажкові, що він покривдженій, і що новачок необізнаний із законами тутешнього життя. Думає, що приїхав сюди на курорт...

— Під барабан його! — подав команду ватажок. — Вишколити!

Наче гайвороння налетіли на професора жуліки, б'ють, ламають йому кості, домагаються, щоб ходив на чотирьох, як собака, і щоб гавкав... Професор стікає кров'ю, але не гавкає. А жуліки якраз того хочуть. Він має до вибору: гавкати, щоб задоволити бажання розбійників, або вмерти, його заб'ють. Священик, що також перебував у тій камері для політичних, упросив професора, щоб гавкав, кажучи: «Якщо ти, сину, в соbachій державі, то гавкай по-собачому. Ми в звіринці...»

Професор послухав. Став на коліна, обіпірся длонями на цемент, що в розбійників означає «став на чотири лапи», і гавкає... Ватажок сидить на нарах, грає в карти й прислухається. На його лиці появляється крива гримаса невдоволення. Йому не подобається, що професор гавкає басом, як старий немічний собака.

«Що за чорт!» — кричить ватажок, — «тут його

хлібом годують, а він навіть порядно гавкнути не хоче. Такого не може бути! По зубах, диявола, хай дзя-
вонить, як молоде цуценя...» Професора знову катують, і він таки мусів гавкати, як цуценя...

Але слухай далі. Ти слухаєш?

— Слухаю, — відповідає Ганна.

— Ти уявляєш, як стойть на «четириох лапках» людина й удає з себе цуценя? Дзя-
вонить?...

— Уявляю...

— І от у цей момент відчиняються оковані двері й на порозі з'явилася двометрова постать із страшними шрамами на обличчі, широкоплеча й з неприродньо довжелезними руками; дикою московською лайкою звертає на себе увагу. Всі затихли, лише професор дзя-
вонить. Змірявши очима камеру, постать запитала:

— Хто тут король?

Ватажок злодіїв відповів поважним басом:

— Я-а!

Страшна постать каже:

— Будеш моїм заступником...

Очі нового «короля», який щойно сам себе «коронував», зупинилися на професорові, а той пискливо, тоненько гавкає, намагаючись імітувати голос цуцентя.

Король пізнав професора, який колись, припадково, врятував йому життя. Він підійшов, узяв професора за комір і поставив на ноги.

— Пригадуеш? — запитав король.

Довелося зачекати кілька хвилин, поки професор віднайшов пам'ять.

— Пригадую, — відповідає професор. — За тобою була погоня, ти вскочив до приміщення ліабораторії університету, а я замкнув двері...

— Які маєш тепер бажання? — питає король.

— Я не хочу по-собачому гавкати...

— Тільки й усього? — дивується король. — Я зроблю тебе моїм другим заступником...

— Ні, ні... — каже професор. — Ради Бога — ні...

— Не хочеш, то й не мусиш. А тепер погавкає той, хто скривдив тебе.

Недавній ватажок злодіїв покинув гру в карти, й покірно зайняв місце професора, став на чотири «лапи» й гавкає.

— Бачиш? — повчає король професора, — отак вірний слуга служить своєму господареві. Звикай...

Якщо запитаєш, що має спільногого мое оповідання з трагедією, яку переживаємо, то відповіддю будуть мої слова, які я говорив на панелі: сучасна молодь народилась від батьків, що пережили тюрми та страхіття під час другої світової війни.

А ось другий епізод у моєму житті:

Ми тікаємо з сибірського заслання. Я і мій друг Кіндрат готувалися всю зиму, мали розмову з тими, що вже пробували втікати, але їх зловили і знову повернули до концентраційного табору. Вони розповідали про різні несподіванки під час утечі. Найгірше те, що місцеве населення з монгольських племен, яке живе виключно з мисливства, полює на втікачів із більшою охотою ніж на звірів, бо за шкіру звіра держава платить найвищу ціну три рублі, а за голову втікача з концтабору — двісті п'ятдесят рублів. Це ми мали на увазі. Також нам відомо було, що тікати можна лише просміками-стежинами в тайзі, що їх протоптали дики звірі. Всі дороги, стежки, річки та можливі засоби транспорту — під сильною охороною. На кожному кроці перевірка документів, мусиш мати посвідку на право подорожі.

Ми вирвались із табору тоді, коли з'явилися у лісі ягоди — єдина наша пожива. Щоправда, траплялися пташині гнізда, це теж була велика поміч у нашому харчуванні, але другого тижня ми зайдли в такі хащі, де не було нічого юстівного, лише мох під ногами. Голод і спрага викінчували наші сили, вже ледве можемо йти, бачимо наближення смерти.

Надвечір зауважили довкола незвичайний рух звірів. Олені летять табунами, лисиці шниряють по кущах за гніздами, двічі пробігали мимо нас вовки, але

не напали, бо влітку мають досить поживи. Поява в такій кількості звірини викликала здогад, що ми поблизу річки, або озера, що служить тваринам за водопій. Також не виключена можливість оселі кочовиків.

І ми не помилились. Ще година ходи — і ми побачили поляну, в центрі якої озеро, а на горбочку чорніє дахом землянка. Ми напилися води, підкріпляємося ягодами, і ввесь час пильнуємо землянку. Цілий день там не було ознак життя, але як почало сутеніти — появився мисливець. Він з рушницею в правій руці, а лівою притримує на плечах в'язку різних шкурок — напевно повертається з полювання.

Ми домовляємося з Кіндратом, що я залишуся в кущах, так би сказати, в запіллі, а Кіндрат побіжить навпротець, щоб зустрітися з мисливцем віч на віч, можливо, що вдастся випросити якусь поміч, хоч би тимчасовий притулок, де можна б спокійно виспатися.

Око мисливця бистре, він, правдоподібно, зауважив нас у кущах. Він бачить, як біжить в його напрямку людина — рідкісний гість у тому просторі, але жодної тобі реакції. Не оглянувся й не відповів на оклик. Іде з опущеною головою, як глухонімий. Підійшовши до землянки, затримався коло дверей, потім відчинив. А тоді зник. Рушниці ж не взяв із собою, залишив коло одвірка. Це була свого роду пастка: простягнеш руку, щоб узяти зброю, — впадеш трупом. Мисливець мав у землянці ще одну рушницю — снайперську, яка не схібить... Про це ми довідалися пізніше, а тим часом Кіндрат інстинктивно відчув, що рушницю під дверима, сперту на одвірок, чіпати не слід. Він гукає, викликує господаря:

— Гей, брате, я потребую помочі!

Я добре пам'ятаю, що Кіндрат вжив слово «брать», мабуть, тому, що воно звучало тепліше, ніж «товарищ», чи «гражданін». Але це не мало жодного впливу на господаря. Він появився на порозі з мотузом і з рушницею. З його скісних очей промінює радість, на устах посміх. Мисливець говорить ламаною російською мовою:

— Гей, чоловек, твоя тікай — моя стріляй... Твоя
моя понімаєт?

— Понімаєт, — відповів Кіндрат.

— Када понімаєт, то лягай...

Мисливець підступив, щоб зв'язати Кіндрата. На вигляд він уже старий, лице в зморщках, не дуже проворний в рухах, але надія на краще майбутнє ще з ним. З нагоди такого рідкісного «улову» переживає радість, щось бурмоче собі під ніс, час від часу вимахує рукою в бік куща, за яким я сковався, ніби розповідає комусь, як то все сталося... Але він має клопіт — за-плутався мотуз. Мисливець розплутує, а Кіндрат одчайдушно кидається й сягає рукою по рушницю. Мисливець відкотився й хапнув ту, що стояла коло одвірка. Чую, два постріли, що один за другим врізалися в тишку дрімучої тайги. Я побіг на поміч та не було кому помагати. Кіндрат з мисливцем лежать, віddaючи останні подихи...

Кінець цієї пригоди я прочитаю тобі іншим разом. Маю записану в моїх спогадах, які думаю колись надрукувати.

— Ти обіцяв раз, та не дотримав слова, — зауважила Ганна.

— Тепер вже ніколи. Ми під'їжджаємо до Нью-Йорку... Але я ще встигну зробити висновки з того, що розповів. Пригадуеш, я розповідав, що під час нашої втечі навпроти нас двічі бігли вовки, але вони не нападали, бо влітку мають досить поживи. Мисливець також не був голодний, але жадний на гроши. А таких «мисливців» зустрінеш серед нас на кожному кроці. Убивають, крадуть, беруть у заклад безневинних дітей і домагаються викупу. Не викупиш — убивають. Коротше кажучи: людина з'їдає людину. А втеча дітей і розшуки їх — це речі викликані аморальним станом людства нашої доби.

**

До Нью-Йорку приїхали ще за дня. Вибравшись з Лінкольн тунелю, звернули в напрямі публічного пар-

ку при Першій евеню, між ІІстою та Десятою вулицями. На хідниках тут повно гіппі, нема де й ногою ступити. А парк нагадував Маркові ярмаркову площею в провінційному містечку, де зібрались на торговицю цигани з довгим волоссям і бородаті жиди; різниця тільки в тому, що нью-йоркська «торговиця» дуже вбога. Продають лише гітари...

Ганна просить Марка їхати на ночівлю в ліпшу околицю міста, бо близько колонії вона не засне.

— А я побоююсь, що ми з ними будемо «посвоячені»... Може, той тичкуватий волоцюга стане твоїм зятем, — кивнув Марко головою в напрямку бородача, що оминав їх.

— Вони тут страшніші, як в Орчарі, — зауважує Ганна. — Худі, немов хорті, а обірвані, а брудні...

Про «посвоячення» Ганна ані слова з уст. Вона рішуче не вірить, що таке могло б статися.

Марко знає багато прикрих випадків, під час ось такої зустрічі батьків з дітьми, які втекли з дому. Він приготовляє Ганну до різних несподіванок.

— Уяви собі, — каже Марко, — що он там, із-за рогу будинку з'явилася Катруся, вона нас не бачить, проходить мимо...

— Я скопила б її й не випустила б ані на крок...

— Я маю записану адресу крамниці для гіппі, — продовжує Марко. — Можливо, що нам дозволить власник стати в куточку й наглядати...

— Було б дуже добре зробити таку засідку, — погоджується Ганна.

РОЗДІЛ СЬОМІЙ

1.

Соколи винайняли кімнату в готелі Комадор, при 42-їй вулиці. Звідтіля далеко до колонії гіпні. Але чи втекли від них? І чи треба було аж так далеко? Вони ж бо приїхали в ту гущу, щоб знайти загублену дочку. Коли мисливець зібрався на полювання, то він таки йде в ліс, у нетри, і не боїться колючок глоду, обвислих гілляк та навіть не відчуває, по якому мочариці ступають його ноги. А Ганна намовила Марка, щоб чим далі від них. Це помилка. Від дійсності трудно заховатись. Ганна тільки те й бачить перед собою: отой мурашник у парку, худих та бородатих хортів, з запалими очима дівчат. Усе воно марнується, як отой колосок пшениці, що впав на стерню.

Авта не розпаковують. Вони затримаються тут сьогодні, можливо, ще й завтра, а там видно буде, як і що. У Марка назбиралося різних справ до полагодження: треба провідати університет, в якому вчилася Катруся, розрахуватись за її помешкання. До Лобчука конче треба зайти, довідатись, коли востаннє Катерина була там на обіді, і також покрити рахунок. Умовилися, що Ганна залишиться в готелі, відпочине, а Марко сам полагодить ті справи. Він записав до бльокноту назву й адресу готелю, число кімнати, щоб не блукати по вулицях і не розпитувати людей, де той готель, в якому залишилась його дружина.

Марко вийшов. Ганна залишилась на самоті. В неї такі почування, немов хтось її душу викрав. Снуються різні думки, спадають, мов хмарини, спогади про дні молодості, про нещасливе життя з Куртом. Хоч би тобі один радісний день. Зниділа молодість, спли-

ла, як пелюстка цвіту, що випала в струмок. Одруження з Марком ощасливило її. Здавалося, що почалося справжнє життя, про яке мріяла. Залишилось вивести в люди дочку, діждатись зятя, онуків, та й чого ще? Живи й радій, душі! Але не так вийшло, обірвались надії. Катруся поставила на всьому хрест...

Була одинадцята година, коли хтось постукав до дверей. Зайшла прибиральниця готелю Ігнація, вродлива чорнявка з Бесарабії, яку в Америці «перехрестили» на Ігні. Так простіше, коротше: Ігні. Батьки Ігні були кочовими циганами, дитинство провела вона в шатрі, в безкінечних мандрах, а тепер уже осіла американка, 23 роки працює в цьому готелі.

Привітавшись із Ганною, Ігні мовчки виконує свій обов'язок. На людей не можна накидатись із словом, якщо не знаєш, хто вони. Тут різні бувають гості. Але Ганна сама почала розмову, їй конче треба було побалакати, бо отак, сидівши мовчки, здуріти можна. Розповіла, що вони з чоловіком приїхали сюди з фарми...

— На вакації? Схотілося відпочити в Нью-Йорку?
— питала Ігні.

— Ні, не на вакації.

Ганна розповіла про свій клопіт: дочка втекла з дому. Мають здогади, що пішла в гіппі. Оце приїхали на розшуки, може, вдасться знайти та опам'ятати. Схилившись на стіл, вона плаче, розповідаючи, ніби з собою говорить, і їй байдуже, слухає Ігні, чи ні. Але зauważила, що Ігні, спершись на мітлу, слухає. Дивиться задньористим поглядом карих очей, але не виявляє найменшого співчуття до горем прибитої матері.

Врешті Ігні каже:

— Хіба то клопіт, що пішла з дому? Легше на твою голову. Хай живе на власну руку. Подумаєш, велике горе. Хіба не знаєш, що пташка потребує помочі, доки в гнізді, га?.. Те ж саме з дитиною: виросло, маєш власні «крила» — лети під чотири вітри! А як же ти думала? Я також маю сина, незадовго матимемо дев'ятнадцять років, але запитай у мене, де він? Я не знаю. Десять

живе. І була б я дурною, щоб їхала на розшуки. Добре, що дає собі раду й не сидить на моїй шиї...

Ганна не може збагнути: жартує Ігні, чи говорить правду. Ігні не має багато часу; міняє рушники, витирає дзеркало, вся в русі. Залишила Ганну на самоті з власними думками та горем. Ганна не йме віри, що в матері-циганки нема в серці тепла для рідної дитини. Якщо вона говорить щиро, то не варто з нею вести розмову. Але трапляються люди, що одне думають, а друге говорять, не розкусиш. Ігні вже при дверях; Ганні страшно залишатись самій, пробує затримати прибиральницю, продовжує розмову:

— Хлопець не те, що дівчина, — каже Ганна, — самі знаєте, як воно буває...

— А що ж тут треба знати? Ти хіба не була молодою? Забула, як тягнула до хлопців? Може, неправду кажу? Го-го-го! — регоче Ігні.

— Власне, я мала таку буйну молодість, — каже Ганна. — Навіть прикро згадувати, і я мріяла показати дочці ліпшу дорогу, аби вона оминала ті ями, в які ступала моя нога. Шкода, що мої мрії не здійснилися. Катруся витікла з моїх долонь, як вода...

— А якби вмерла? — резонно зауважує Ігні. — І таке буває. Але ті, що залишаються, мусять жити.

— Ігні, ви такого мені не говоріть! — каже Ганна.

— От бач, ти навіть не знаєш, коли плакати, а коли сміятись... Коли людина губить почуття гумору, то їй уже прийшов кінець. Старість.

Ганна сидить мовчки й думає, яка ж бо вона тяжка в розмові, ота циганка. Кожне її слово, як брила землі падає на голову.

Глянувши на годинника, Ігні сіла поруч Ганні; вона ще має трохи часу.

— А знаєш, що? — каже Ігні, — шкода, що я постарілась. А коли б мала двадцятку, то була б першою в гіппі... Не віриш?

Ганна дивиться на Ігні широкорозкритими очима й тяжко зідхає.

— Тобі трудно мене зrozуміти, — продовжує далі

Ігні. — І знаєш чому? Бо ти селючка, тобі ритись у землі, як хробакові, а в моїх жилах циганська кров, у мене серце, немов у перелетній пташки... У дні молодості я танцювала довкола шатра з бубенцями в руках, а циганчуків одним поглядом уміла причаровувати! — сказала і знову зайшлася сміхом Ігні.

— А чи ти коли танцювала довкола своєї хати? Га... Не танцювала! — викрикує Ігні, — сусіди засміяли б, або викликали б амбулянс і завезли б у дім для божевільних... Чи не правду кажу? Правду! Отож то... Запам'ятай: під одним сонцем ми родилися, але життя створило нам різні світи.

Ігні на хвильку перервала розмову, переставила крісло ще ближче до Ганни так, що відчуває її дотик рамена, і притишеним голосом, майже пошепки, каже:

— Може, в твоєї дочки серце, як мое... Щоб відчути щастя — воно мусить мати простір. І не пробуй замкнути дівоче серце в домашню клітку, бо не вдастися. Повір мені, що не вдастися; а якщо віриш у Бога, то будеш мати ще один гріх... Повір мені! Ти тільки вдумайся в життя і не дивись тупо очима, як сарна... От, не раз бачиш, як на твоїй фармі ходить дикий фазан, ніби й привик до тебе, але не вір, бо фазан ніколи не стане домашнім півнем, дарма, що так подібні до себе. Якщо вдастися тобі зловити фазана й прив'язати до одвірка, то буде на мотузку, але не стане на порозі й не заспіває, як півень... Те саме з твоєю дочкою. Викинь з голови різні розшуки. Навчись, де треба плакати, а де сміятись. На все є міра...

Невідомо, як довго ще повчала б Ганну з «пташиним серцем» Ігні, але, на щастя, повернувся Марко. Прибиральниця обірвала розмову, відчула, що її присутність в кімнаті зайва. Всміхнулася і вийшла.

**

Марко розповів дружині про наслідки своїх мандрів.

Пані Велч, з якою він розмовляв в університеті,

має записане в документах, що Катерину було арештовано за вживання наркотиків, але їй пощастило уникнути кари тому, що суддя надто ліберально ставиться до вчинків молоді. В Лобчука, власника ресторану, Катерина цього року не харчувалась, так що жодних рахунків не треба було покривати. А щодо речей, які вона залишила в своєму помешканні, то Марко дав господареві вільну руку: продати, або віддати тим, що потребують допомоги. Оце все, що Марко полагодив. Залишилось головне: організувати розшуки дочки. Було б добре мати якийсь плян. Місяць не будеш тут вештатись, ходити марно від вулиці до вулиці.

Ганна нагадала про гіппівську крамницю. Туди обов'язково треба зйти.

— Власне, Марку, ти перший мав думку про ту крамницю, навіть казав, що маєш адресу.

— Так, але після розмови з пані Велч, я дуже пессимістично ставлюсь до наших розшукувів.

— Чому? Що ж вона тобі наговорила?

— Вона була свідком випадку, коли батьки, відшукавши сина в колонії гіппі, пережили ще одну драму. Син закликав поліцію, щоб відігнала від нього отих двох мавп (так син називав свого батька і матір), і заявив рішуче, що він ніколи не мав батьків, і не вірить у дурну казку, ніби дитина мусить мати батьків...

— А що на те поліцай? — питає Ганна.

— Та що він може зробити, коли ліберальні закони помагають творити беззаконня. Обов'язок поліцая охоронити людину від напастей. Він наказав батькам залишити сина в спокою, а як ні, то вони будуть арештовані. І я побоююсь, що таке може статися з нами.

— Та бійся Бога! Ти говориш, як п'янний. Я не вірю, що людина може так здичавіти.

— Ти не віриш, — бурмоче Марко. — А про що ж я тобі цілу дорогу розповідав?

— То були люди зіпсуті життям. А тут діти. Дитині дай трохи серця, промов ласкаве слово. Мені б тільки глянути на Катрусю, і вона припада б до мене.

Ганна аж утомилася, поки вдалося розвіяти недовір'я батька до власної дитини.

— Добре, — погоджується Марко, — будемо пробувати з ласкавим словом. Але, якщо ти хочеш піти до крамниці ще сьогодні, то одягайся, бо вже друга година пополудні.

— Адресу маєш?

— Маю, але якщо не знаєш міста, то легко заблукати.

— За кілька хвилин ми будемо готові в дорогу, — сказала Ганна.

Соколи поїхали таксівкою в дільницю парку при Першій евеню, легко відшукали крамницю, над дверима якої таблиця, на якій великими літерами написано:

КРАМНИЦЯ ДЛЯ ГІППІ

Отже, адресу мали добру, але зауважили, що там нема такого руху, який вони собі уявляли. Двері замкнено, вікна обтягнуті залізною сіткою. Якби у дверях ще поставити озброєного вартового, то, глянувши, скажеш — не крамниця, а тюрма.

— Оце я розумію, що тут надійно охороняється воля, гідність людини й право вільної торгівлі, — сказав з іронією Марко. — Я хотів би знати, які заходи самозбереження придумає власник крамниці, якщо оці сітки на вікнах і замки та окови на дверях будуть невистачальні?

У вікні жевріє світло, а в глибині крамниці рухається жіноча постать.

Постукали.

Жінка підійшла до вікна, глянула, хто там під дверима, а тоді відімкнула й пустила Соколів до середини. Оковані двері знову брязнули замком.

Познайомились. Соколи представились, що вони фармери, приїхали з далекої провінції в дуже важливій справі.

— А я — власниця цієї крамниці, — відрекоменду-

валась жінка. — Мої покупці кличуть мене «Пані Ліда», а ви кличте — Ліда, — додала з усмішкою, але прізвища не сказала.

«Пані Ліда» на вигляд дуже пристійна дама. Віком біля сороківки, середнього росту, має гарну фігуру, розмовляє з невимушеною усмішкою і має приемний голос. Одягнена в суконку ясно-бронзового кольору, на ший низка коралів, кольору дозрілої вишні. Біляє волосся на голові заплете в косу, на руках перстені. Коли всміхачеться, то на щоках виникають ямочки, а довкола очей постають зморшки і, здавалося, що без тих продовгастих зморщок її очі не вміли б випромінювати радости.

У крамниці більше нікого не було, і це добра нагода Соколам розказати про свою справу. Почала Ганна:

— Ми дуже просили б пані Ліду дозволити нам затриматись у вашій крамниці, може, нам пощастиТЬ відшукати дитину. У нас пропала дочка.

У Ганни задрижали уста і вона не в силах довше говорити, кинула погляд на Марка, щоб продовжував.

— ...Ніби пішла в гілпі. Це такі наші здогади. І думасмо, що вона в Нью-Йорку. Вона тут вчилася в університеті.

Марко говорив дуже повільно, ніби диктував і чекав, щоб хтось мав час записати його слова.

— А чи зголосили ви про це в місцевій поліції? — запитала Ліда.

— Та зголошували, але поліція тепер — марна надія... Чи їх обходить чиясь дитина? Заспокоюють, що вона десь є. Певно, що десь є. Може, напасник проколов ножем і зарив у кущах...

Марка охоплює жаль, голос також надривається і він замовкає. Ганна уявила собі, що ніж напасника глибоко ранить тіло її донечки, і почала гістерично ридати.

Марко перепрошує Ліду, каже:

— Вона останнім часом дуже неспокійна. Нерви не видержують. День і ніч плаче. Вже й сліз немає.

— Та не можна ж так себе надривати, — пробус

заспокоїти Ліда Ганну. — Ви не одна маєте клопіт з дитиною, подібних випадків десятки тисяч. А якщо хочете зробити в моїй крамниці засідку на свою дочку, то прошу, маєте вільну руку. І не думайте, що ви тут перші...

Ганна заспокоїлась, зникла блідість, на щоках появились рум'янці і вона знову почала розповідати про свою Катрусю, яка ж то була золота дитина! Вона, як проміння сонця гріла материнську душу, вона була мов та зірка, що прикрашає небо. І раптом: згасло проміння, не стало зірки, то нащо жити?

В дверях задзвонив дзвінок і розмова хвиливо обірвалась.

— Це хтось із покупців, — каже Ліда. — Ви сховайтесь, де вам вигідніше, бо може трапитись, що зустрінетесь із своєю донечкою; тут уже раз так було...

Крамницю відвідали два гіппі. Примірявши сорочки й пояси, запитали про ціну й вийшли. Сказали, що прийдуть завтра.

— Не купили, бо не мають грошей, — сміється Ліда, оповідаючи Соколам.

Ганна продовжує розмову:

— Ми знаємо, що задарма нічого нема, то ми вам платимо...

Ганна поклала на стіл гроши.

— Пів сотні даемо тепер і залишаємо вам свої документи, хай зберігаються у вашому столику, аби нє подумали, що ми якісь непевні люди. А решту заплатимо пізніше, тільки прошу помогти нам повернути дитину.

— Що в моїх силах, то я від щирої душі. Приходьте сюди кожного дня й пильнуйте до пізньої ночі. Але документи й гроши сковайте. О-о, маєте й сковайте... Це не в моєму характері. І більше не пробуйте давати, бо буду гніватись.

Ганна з тим примирилася і за хвилину запитала:

— А вони часто сюди приходять?

— Хто вони?

— Ну, ті самі гіппі...

— А ці два босяки, що приміряли сорочки, хіба не гіппі?

— Ні, я не про те. Чи приходять дівчата?

— Інколи приходять цілими гуртами.

— А чи платять?

— Справжні гіппі — вони кличуть себе ортодоксальними — платять. Але між ними тепер повно злодіїв, різні політичні пройдисвіти й вислужники комуністів звили там собі гнізда, то, як бачите, мушу замикатись на чотири засуви. А раніше цього не було.

Довідавшись від Ліди, що ортодоксальні гіппі чесні, Ганна відчула полегшення, бо якщо Катруся між ними, то вона належить тільки до ортодоксальних...

— Я читала в одному журналі, — каже Ганна, — гіппі виникли в наслідок плянетного забурення... Марс тисне на Землю з одного боку, Юпітер з другого, а Сатурн з третього... Лише одна порядна плянета Венера — сестра Землі, прихильно наставлена до старої генерації, але що вона проти трьох вдіє? Створилось на Землі непорозуміння: виростиш дитину, а воно відрікається від тебе, тікає з дому та й шукай по смітниках.

Марко мовчить, ніяковіючи. Ліда пильно дивиться у вікно, а вираз її обличчя промовляє, що вона ледве втримується, щоб не розсміялась з історії міжпланетного забурення.

— Може й таке бути, — сказала Ліда. — Тепер кожний пише, що хоче.

Неприємні почуття з вичитаної «історії» Ліда пробує вивітрити. Вона пригадує розмову про те, чи приходять до крамниці дівчата-гіппі.

— Приходять дівчата, цілими табунцями сюди залятають. Мені навіть пощастило одну «присвоїти». Горпнеться до мене, мов до рідної мами, і помагає мені в крамниці. А гарнесьенька, як отой маковий цвіт, та ще й співуча. Часто п'ємо з нею каву за он тим столиком, часом я її попрошу, щоб заспівала. Боже, як вона співає! Серце мое бере в долоні, забиваю про все на світі, такий у неї голос. А пішла в гіппі, бо їй того хотілось, і що зробиш?

Ганна кинулась до ручної торбинки. Руки шпортаються між різними дріб'язками, а того, чого треба, знайти не може. Вона щось говорить до себе з невдоволенням...

— За чим ти нишпориш? — питає Марко.

— Я десь мала тут фотографію... О, знайшла!

Хвильку дивиться мовчки й, тяжко зітхнувши, дає Ліді, кажучи:

— А будьте ласкаві, погляньте, може, той маковий цвіт — моя Катруся?

Ліда дивиться на фотографію й думає собі: «що ж тут пізнавати?..» Але з відповідю не поспішає.

Ганна не в силах довше чекати.

— Моя душа відчуває, що це вона. Чи як кажете?

— Вона. Це та сама співуча дівчина, тільки гіпні дали їй інше ім'я, кличуть «Джені».

— Марку, та обізвися! — кричить Ганна, — радій! Вже от по її слідах ходимо... Пані Лідо, чи ваш та-кий чоловік, чи всі вони такі без душі? Не сміється, не плаче, отак, як бачите...

— А що маю робити? — озвався Марко.

— Та запитай щось трохи, поможи мені...

— Ну, добре, добре, буду помагати... Скажіть, пані Лідо, коли вона останній раз тут була?

— Здається позавчора, навіть не пригадую. Так, так, позавчора... Бо вчора її подруги тут були, купляли дешо з одягу, згадували, що Джені (тепер уже буде кликати Катрусею), трохи занедужала і не прийшла. Розмовляли про якусь подорож. Але я дуже не прислухалась і не можу вам докладно сказати, чи вона з ними іде, чи вже виїхала з Нью-Йорку. Знаєте, гіпні кочують, мов ті цигани, сьогодні тут, а завтра там...

— То, може, Катруся вже в Каліфорнії, чи в Аризоні, за тисячі миль від мене? — скрикнула Ганна, закриваючи долонями лиць, щоб стищити ридання.

Марко побоюється, що вона може зімліти, заспокоює:

— Я маю передчуття, що ми побачимо Катрусю.

— І я також в те вірю, — каже Ліда. — І ви не за-

ломлійтесь отак... У вас мусить бути надія, як у того рибалки, що йому буря у відкритому морі перекинула човен, але він держиться руками за борт і сподівається, що хтось поспішить йому на допомогу.

— Дякую за теплі слова, — каже Ганна. — Може, моя душа скріпиться такою вірою, як у того рибалки, бо що ж маю робити? А вам, дорогенька, я заплачу.

— Прошу не згадувати мені про якусь плату, — гнівається Ліда. — Мені дуже неприємно це чути. Ну, уявіть собі, що я приїхала до вас на фарму в такій же справі; то чи взяли б ви в мене гроши за те, що з вікна вашої хати дивилася б на дорогу?

Ганна заперечливо хитає головою.

— Ну, от бачите... Я вам зараз чаю, чи кави на-грію. Там, за перегородкою, я маю домашню кухню. Прошу йти зі мною. От ми сядемо й трошки відпружимось. Роздягніться, то буде вигідніше. Та-ак... За цим столиком не раз я сиділа з вашою Катрусею.

3.

Соколи не відмовились від кави. На вулиці вже западають вечірні сутінки, засвітились ліхтарні і крізь вікно видно, як по круглих абажурах росить осінній дощ. Хідники також почорніли й блищають від мокроти, так що йти в парк між гіллі, на розшуки Катерини було б недоречно, бо в таку погоду в парку ані жivoї душі, навіть голуби поховались.

Сіли за стіл. Ліда розпитує про життя в провінції, Марко розповідає, але Ганна не бере участі в розмові. Вона всіма думками розшукує дочку. Уявила собі того рибалку, що тrimається за борт тонучого човна, і не тратить надій.

— А чому ви, пані Лідо, сказали, що ми знайдемо дочку? — питает Ганна. — Чи тільки, щоб заспокоїти?

— Ні, не тому. В кожному розпочатому ділі мусить бути віра й надія. У вас ці основи захищані. А якщо нема надії осягнути мети, то шкода часу на укладання різних плянів.

Ганна спокійно вислухала. Ковтнувши кави, вона звертається до Марка:

— Одного разу ти розповідав мені про чудо. Пригадувш? Ти говорив, що викликав молитвою на поміч Божу Силу і відчув дотик тої Сили — вона врятувала тобі життя. Чи правду кажу?

— Так, — відповів Марко.

— То скажи, чому б тобі не спробувати це сьогодні? Хіба не бачиш, в якій ми біді?

Ліда широко відкрила очі. Вона частує гостей, що мають прямий зв'язок із Вищою Силою...

Марко мовчить.

— Та кажи щось, Марку! Бачите, пані Лідо, отак усе життя підштурхую... Якщо ти не хочеш помогти своїй Катрусі, то чого ми тут товчимось?!

— Ти думаєш, Вищу Силу можна викликати на поміч так само, як домашнього лікаря?

— Я це розумію, — відповідає Ганна, — але чому ти так уперто не хочеш розмовляти на цю тему?

— А про що маю говорити? Вірний християнин без Божеського чуда всеодно залишається вірним, а атеїста нічим не зворушиш, можеш тільки дати привід до глузливого сміху; атеїст покепкує над тобою. Розуміш, у чому справа? Тому я й уникаю такої розмови. Теологічних знань я не маю і вважаю за краще, де треба — помовчати. Але сьогодні задовільно твое бажання, розповім про одну з моїх пригод. Хай пані Ліда також послухає.

— Я — з приємністю, — сказала пані Ліда.

— Отже, під час другої світової війни, російський окупаційний режим в Україні перевів повну мобілізацію. Мене також узяли до війська, на фронт, і весь час я перебував на передовій лінії. В 1945 році російські війська вступили на німецьку територію. Німці б'ються одчайдушно, боронять «фатерлянд», але нам дано наказ за всяку ціну зробити переправу через річку Одер і штурмувати місто Франкфурт. Зударились кілька дивізій. Німці тимчасово відчувають перевагу на своєму боці, йдуть у протинаступ, засипали росій-

ське військо, чим тільки могли: бомбами, мінами, артилерійськими набоями. Здавалося, що від канонади трісне земля.

Я тоді був тяжко контужений. Відняло мову, втратив здібність руху, навіть не міг відкрити очей, але не втратив служж. Усе, що довкола діялось, я чув. Німці не встояли, російська війська прорвали фронт, і санітари почали очищати стару фронтову лінію від трупів та поранених. Вони підійшли й до мене. Один має голову, другий пробує, чи б'ється пульс. Я чую голос:

«Ще теплий, але напевно помре; давай ноші...»

Кинули мене, мов трупа, й несуть. Не бачу, куди, лише догадуюсь. Чую команду: «Раз-двааа-рраз!»

Ноші розгойдалися, і з усього розмаху жбурнули мене вниз. Я впав на щось м'яке, здогадуюсь, що під мною трули, і лежу, як у сні.

А довкола лютує війна. Вибухають німецькі набої, ревуть і пробиваються вперед танки, б'є артилерія, але санітари знають свій обов'язок. Знову чую команду: «Раааз-дваа-рраз!». І на мене падає труп. Від удару я відчув неймовірний біль в усьому тілі, але в той же момент відкрилися мені очі, і я почав володіти руками й ногами, тільки мова не повернулась до мене. Отже, бачу, що я в могилі й розумію, що ще живий.

«Альоша!» — кричить хтось, — «клич диспетчера, хай подає трактор».

Значить, зараз будуть засипати могилу. Закопають і мене.

Трактор не забарився. Підповз і могутнім черпаком горне землю. Ще розвернеться кілька разів і буде по всьому. Смерть наближається, і настав час прощатись із цим світом. Я почав молитись. Благаю в Бога лише одного: жити. Боже, даруй мені життя! Я молився з таким надхненням, з такою вірою, що в мені не залишилось нічого, крім молитви.

І тоді я відчув дивне внутрішнє потрясення: по моєму тілі пройшов гарячий струм, ніби пронизала мене блискавиця. Я зрозумів, що це смерть і зі страху скрикнув...

О, диво! Я знову чую власний голос... Я бачу... Я можу рухатись... То я ще не вмер? Я кричу, може почувають мене, я молюся: «Боже, рятуй мене!»

І раптом чую той самий голос, що кликав диспетчера: «Альоша! Зупини трактор, тут жива людина».

Трактор зупинився. Санітари вскочили до мене і починають рятувати. Навіть тракторист прийшов глянути на чудо. Він кричить:

— Вилазь, дурню, а то живим закопають!..

— Оце так герой!.. Бач, куди його страх загнав!

— Знав, де заховатись...

Жартують, сміються. Що ж, їхнє діло закопувати мертвих, не плакати ж... I так мене врятували.

За три тижні я цілком одужав. I я вірю, що отої гарячий струм, який пройшов по моєму тілі, був дотиком Божої Сили.

Ганна і пані Ліда слухали Марка зі стриманим віддихом. Що не кажи, а все таки страшно ступити ногою в загробне життя. Отоді пробуджується в людини непохитна віра в Бога.

— Добре, — каже Ганна, — але скажи, Марку, чи ти віриш, що ми відшукаємо Катрусю?

— Вірю.

4.

Соколи мали неспокійну ніч. У готелі парно, кожних десять хвилин зупинявся під вікном автобус і скріпів гальмами. Хтось безкінечно стукав елеватором. На першому поверсі готелю ресторан, і цілу ніч там грава джазова оркестра, лунали крики, а бас ревів так, що деренчало вікно. Словом, у нью-йоркському готелі не так вигідно спати, як на фармі. Треба привикнути.

Раннім ранком вони поїхали в ту дільницю міста, де гіпні мають свою колонію.

Була дев'ята година. Чисте небо обіцяло погожий день. На вулицях рух, на хідниках тіснота, що не проб'ється; в парку повно голубів і декілька пенсіонерів, вийшли подихати свіжим повітрям. Але гіпні нема.

Зустріли пані Ліду. Марко подумав: «Бідна ти, жінко, йдеш, щоб замкнути себе на цілий день і сидіти за гратаами, як у тюрмі».

Вони привітались, як старі знайомі.

— О, панство Соколи! Добриден, добриден... Як вам спалось та що снилось?

Пані Ліда в доброму гуморі, має охоту поговорити, але Соколам не до того. На запитання: «що чувати?» — мовчки звели плечима, мовляв, що ж у нас, покищо ходимо з порожніми руками, розглядаємося...

— Скажіть, пані Лідо, чи в ваших гіппі сьогодні шабаш? — питав Ганна. — Та хоч би один появився на хіднику.

— Ви що, жартуєте? — з подивом відповіла Ліда. — Гіппі так рано не встають. Сплять, аж доки сонце припече п'яти. Можливо, десь коло дванадцятої появиться на хіднику той, що без вечері спати ліг... Піде під продуктову крамницю, набере з бочки різних відходів, та й іст'... Голод на них тисне більше, ніж американські закони. Але до роботи не піде, каже, що своєї сили нікому не продасть. В крамниці не раз я з ними жартую, кажу: якщо не хочеш комусь продати свою силу, то продай собі, купуй фарму, або відкрий торгове підприємство... «О, ні, — каже, — я не хочу бути баражем, мати Земля має дати мені утримання, тільки хай навчусь, як користатися зі скарбів природи»... Отаке маємо з ними лихо: вдень сплять, мов африканські леви, а як стемніє — парком не пройдете. Стирчать бороди, як кущі глуди; дівчата вимахують патлами, мов ті плакучі верби гіллям, а піснями так дошкуляють людині, що сліз не втримаєш. Але до праці не піде. Школи не визнають, а закони поборюють. Дай їм волю торгувати наркотиками... Он наркомани ходять по парках наче лунатики.

— А наркомани також заходять до вашої крамниці? — запитав Марко.

— Заходять, але з ними треба дуже обережно. Наркоман, це всеодно, що ранений звір.

Пані Ліда, глянувши на годинника, перепросила Соколів і попрощалась.

Марко з Ганною продовжують розшуки. Їм сумно отак ходити по вулицях Нью-Йорку. Сонце повисло над парком і кидає скісні проміння, які не гріють, на-віть не в силах висушити на траві росу.

— Осіннє сонце нікого не тішить, — зауважив Марко. Сказав тільки для того, щоб відірвати Ганну від пекучих думок. Але вона не відкриває уст, ображена на пані Ліду за те, що так паплюжила всіх гілпі. Вчора приемніше було її слухати, казала, що ортодоксальні гілпі чесні; купують, платять і тим підтримують її крамницю, а сьогодні всіх стриже під одну мірку. Чому така непослідовність? Нащо так обмовляти дітей? Добрий шинкар ніколи не скривдить п'яниці, не обмовить, і не гнівається на нього, бо кому продаватимеме горілку?

— Знаєш, Марку, я не так думаю про гілпі, як пані Ліда, — каже Ганна. — Моє серце сповнене милосердя до них. Я прощаю провини не тільки моїй Катрусі, а всім тим убогим дітям, що вибрали собі таку дорогу. Коли б мене покликали на генерального суддю, то я наказала б не судити їх. Бо за віщо?! Чи маю рацію?

— Ні, не маєш, — відповів Марко.

— А ти судив би Катрусю?

— Не знаю. Судять за провину, за доконаний злочин. А гілпі є розсадниками наркоманії. Найстрашніше те, що вони поширяють наркоманію серед молоді. Йдуть між дітей і приманюють їх, як рибак рибу. Сьогодні дає підліткові отрую без грошей, мовляв, «спробуй», а згодом підліток уже сам шукає і купує наркотик, бо його до того тягне. А як нема за що купити наркотик, то йде на злочин, щоб роздобути гроші. І суспільство має подвійний клопіт: хвору дитину й злочинця. Отже, хто свідомо отруює людських дітей, нищить їм життя, щоб самому мати можливість бездіяльно сидіти в парку й бренькати на гітарі, того треба судити й безпощадно карати, як злочинця.

— То, мабуть, отак нашу Катрусю заманили в гіллі, — каже Ганна.

— А думаєш, як інакше? Тільки так! — відповів Марко.

* * * * *

На дзвіниці церкви Святої Варвари годинник відрахував одинадцяту ранку. Вже де-не-де появляються заспані гіллі. За той час Соколи два рази побували в парку, але без бажаних наслідків. Тоді знову почали свій прохід від Десятої вулиці і йдуть квартал за кварталом до Другої вулиці, покриваючи увесь «тепен» між Першою та Другою evenю.

І цим разом їм таки пощастило...

Катерина стояла на розі Першої evenю й Шостої вулиці в товаристві двох бородатих обірванців, обернена плечима до Першої evenю; вона не бачить батьків, але вони її зразу пізнали.

Марко зауважив, що Ганна, замість прискорити ходу — сповільнила, а лице її поблідло.

— Ой, як же б'ється мое серце, — промовила Ганна. — Притримуй мене, Марку. Поможи дійти он до того розваленого будинку, а тоді я гукну. А, може, швидше біжи сам до неї, щоб нам не розминулись, і скажи, що я тут... Гукай, затримай її!

Віддалі між ними чверть кварталу й Марко дораджує дружині йти разом.

— Ти підійдеш і промовиш до неї, вона скоріше тебе послухає, як мене.

Ганна погодилася. Тяжко їй, але йдуть. На хіднику тіснувато; Соколів виминають, обминають, і хтось сердиться на них, каже:

— Не досить тут гіллі свинять, то ще й старі по-напивалися? Сиди, боме, в шинку!

Катерина все ще стоїть, обернена плечима, зайнята розмовою.

Батьки підійшли так близько, що бракувало кілька

кrokів і Ганна рукою сягнула б... I треба було тих пару кроків зробити тихо...

Hi. Материнське серце не могло довше змовчати:

— Катруся! Донечко моя! — заридала мати.

Ті слова, немов гострі мечі, різнули Катерину. Вона стрепенулась і, оглянувшись, бачить... О, люди! За нею погоня...

Шмигнула між будинки, мов вуж у хащі, затулила долонями вуха, щоб не чути розпачливого маминого крику...

Ганна намагалась бігти за дочкию, думала, вдасться наздогнати, але не стало сили. Потемніло в очах, підкосились ноги і вона впала.

Ня хіднику затримався рух, багато було цікавих побачити, як чоловік намагається піднести безвладне тіло жінки. Глянувши, проходять мимо, їм байдуже до чужого горя. На щастя, з'явився поліційний патруль. Він допоміг Маркові перенести хвору під стіну будинку і закликав амбулянс.

— Не хвилюйся, чоловіче, все буде добре, — заспокоює патруль, — зараз прибуде лікарська поміч.

Марко не чує тих слів. Схиливши над Ганною, хоче чимось допомогти, але це не в його силах. Скинув піджака й поклав їй під голову; вдвох із поліцаем намагаються привернути притомність жінці, але нічого не виходить. Марко ледве стримує слізози, зі страхом та жалем дивиться на пожовкле обличчя дружини.

Наспів амбулянс. Ганну швидко взяли до середини. Марка також закликали, щоб був при ній.

Ідуть. Амбулянс мигає червоними світлами, жалісно вие сирена, це пересторога для всіх, щоб звільнити дорогу. I та сирена пригадала Маркові виття собаки під вікном. Ось чому приходив плакати вівчур... Мабуть, передчуває оци біду.

Ганною опікується лікар. Стан її здоров'я загрозливий. Серце ледве дає про себе знати, пульс і віддих нерівні. Лікар швидко наклав на лице маску і підклю-

чив кисневий апарат. Це помогло. Ганна швидко відкрила очі.

— Що могло статися? — запитав Марко.

— В шпиталі довідаємось, — відповів лікар. — Це ваша дружина?

— Так.

— Чому вона впала? Було слизько на хіднику?

— Ні, хідник був сухий. Нам трапилася одна пригода... Ми приїхали до Нью-Йорку, щоб розшукати дочку.

— І знайшли?

— Так, але вона побачивши нас, утекла, а мати від жалю зімліла.

— Дякую, що розповіли, це облегчить нам встановити діагнозу, — сказав лікар.

Амбулянс повернув на доріжку, яка веде до лікарні.

5.

Будинок лікарні дивиться вікнами в світ насуплено. В його стінах смуток, стогін та болі, змагання людських істот зі смертью.

Марко залишився в почекальні. Ганна по той бік стіни, біля неї лікарі та медсестри. Згодом він почув її голос:

— Вернись, Катруся, вернись, Катруся!

...Отак тая чайка скиглить над порожнім гніздом. Маркові мурашки йдуть по тілі. Ганна повторює «вернись Катруся» без кінця, наче в пошкодженій грамофонній платівці заскочила голка. Згодом мати загубила ім'я дочки й залишилось тільки одне слово: «вернись, вернись, вернись...»

Ні, Марко більше не може цього слухати. Вийшов у коридор, але дарма, бо голос Ганни пройняв його, він у ньому заліг тяжкою печаллю і не пробуй заховатися.

Лікарі ствердили, що в неї симптоми божевілля й відсилають до іншої лікарні.

Соколи знову в амбулянсі. Цим разом він не стра-

шить людей червоними світлами та виттям сирени, йому тепер не треба поспішати. Знечулені ліками Ганна лежить спокійно. Лице, немов з воску, очі дивляться в одному напрямку, а уста невтомно воруваються, пробують розказати світові про жах і біль. «Вернись, вернись», — шепоче Ганна.

Вже третій тиждень минає, а Марко все ще скитається по вулицях непривітного Нью-Йорку. Вранці відвідує Ганну в лікарні, по-півдні йде між гіллі, з думкою, що, можливо, знову зустріне дочку. Раз, здавалося, бачив її, але поки просмікнувся крізь натовп, зникла. А може це був привид?.. Бачив у тому самому місці, і так само тікала.

Марко вже сил не має ходити по цих вулицях, алеходить, бо в ньому таки жевріє надія, що настануть світліші дні: Ганна видужає, а Катруся повернеться додому. Навіть і лікар учора сказав, що здоров'я Ганни покращало. Маркові вдалося осягнути того, що дозволили перевезти Ганну до Орчару. Це дуже добре. Він же мусить їхати додому, там фарму залишив на чужі руки. Ой, горе, горе...

В день від'їзду зайшов до крамниці, щоб попрощатися з Лідою. Він так і не знає її справжнього імені й прізвища. Сказала, що її всі кличуть «Пані Ліда», і він так кличе. Але з золотим серцем людина! Покищо подякує за її допомогу, а пізніше вишле пакуночок, щось на пам'ятку.

— О, пане Соколе! Добридень, — вітається пані Ліда. — чи полагодили свої справи? А чому ваша дружина не прийшла?

— Я не знаю, з чого почати і як розповісти про те нещастя, що довелось мені пережити, — каже Марко. — Ми зустрілися з дочкою, але було б ліпше, щоб такої зустрічі не було...

— Та що ж таке сталося?

— Катруся втікла від нас, а Ганна не в силах бу-

ла того знести їй захворіла, лежить у шпиталі, і я лишився отак, як бачите...

— Певне, що це приkrість, я вам співчуваю, але не беріть собі того до серця, — заспокоює Ліда. — В околиці колонії гіппі часто відбуваються такі драми.

— Але такої ще ніхто не пережив.

Ліда мовчки зідхнула. Вона бачить, що Сокіл пережив тяжкий удар. Змарнів, здається, що вбрання одягнув з когось іншого, не на нього шите; лице загострилося, очі запали, словом, залишилась тінь від Марка Сокола, одна лиш тінь.

— Я сьогодні від'їжджаю додому, — продовжує Марко, — й прийшов подякувати вам за ласкаве ставлення до нас і за поміч, і ще дуже прошу передати моїх кілька слів для Катруси, думаю, що вона колись ще зайде до вас.

— Я передам, тільки зачекайте одну хвилиночку, а то кава википить...

Марко замовк, а Ліда побігла і включила непомітно магнітофон. Можливо, батькові слова почує колись його дочка.

Ліда повернулась назад і, вибачливо всміхаючись, каже:

— Я дуже перепрошую. А тепер продовжуйте...

— Якщо б Катруся навідалась до вас, — каже Марко, — то будьте добрі, опікуйтесь нею, як сиротою. Можливо, вона голодує — поможіть, дайте їй грошей та одягніть, щоб не виглядала так нужденно, як усі гіппі. Я вам гроши поверну та винагороджу за ваш труд. Яку приkrість вона вчинила нам — самі бачите, але що ж зробимо? Вона наша дитина. Мабуть, їй суджено таку долю. І прошу переказати, що ми, як день так і ніч чекаємо на неї і зустрінемо з батьківською любов'ю. А про те, що мати в шпиталі — не згадуйте.

Марко перервав розмову, щоб опанувати ңерви. Він говорив дрижачим голосом, стримував себе, щоб в очах не показалися слізози.

— То я ще раз сердечно дякую вам, пані Лідо.

Кланяючись, Марко вийшов із крамниці.

Додому повернувся Марко перед заходом сонця. Хоч уже пізня осінь, але надворі соняшна погода, яка буває в жовтні. Після дощу запарувала земля, в повітрі відчувається запах поля, а на бур'янах і скошенному збіжжі біліє павутиння.

Йому було чомусь страшно заїжджати на власне подвір'я. Завітав до Сальваторе й Луїзи. Треба їм по-дякувати і заплатити за догляд фарми, ну й, можливо, розкажуть якісь вістки. Пошту забере, мабуть, прийшли деякі рахунки, то треба буде позаплачувати. Отак воно... Поки в тобі ще тримається душа, то мусиш жити.

На порозі привітала його Луїза.

— О, Маркус! Мама мія... Яка я щаслива вас бачити! Сальваторе! — гукає Луїза, — а йди-но до хати, в нас гости!..

— А хто там?!

— Маркус приїхав!

Із-за дерев яблуневого садка виринув низькорослий Сальваторе. Йому не тримається голови англійська мова, говорить далеко гірше від Луїзи, і при кожному англійському слові помагає собі руками, плечима, бровами, — все в нього в русі, але бідний язык таки не може дати собі ради. Луїза має звичку часто повторювати слова «мама мія», а Сальваторе надуживає звуком «Е-е»... Підкresлює ним кожну свою думку: коли заперечує, погоджується, дивується, виявляє радість і злість, в залежності від того, яку позицію займають у тому часі руки, як знизав плечима, як промовляють очі...

Луїза зразу зауважила, що Маркус дуже змарнів, але нічого не сказала, бо знає, що він не їздив на відпочинок. Сальваторе також зауважив, але має на думці затушкувати це компліментом.

— Маркус, Маркус! — вітаючись, гукає Сальваторе, поплескуючи його по костистих плечах. — Ти міцний, як буйвол! Як буйвол, е-е! Привіз бамбіно?

— Не привіз. Дочка наша втікла від нас, — з жалем говорить Марко.

— Е-е, — знизав плечима й розвів руками Сальваторе, що мало б означати: «не журись, якось воно буде».

— А Ганна де? — спитала Луїза.

— В шпиталі.

— О, мама мія! — скрикнула Луїза.

— Е-е! — вигукнув і розвів руками Сальваторе. —

Він кинув погляд на жінку, жмурячи око, і та зрозуміла, що не слід плачем додавати жалю.

— Ексіденто? — запитує Сальваторе.

— Ні, ексіденту не було. Ганна збожеволіла...

— О, мама мія! — заголосила Луїза.

Сальваторе говорить щось по-італійському, але, пригадавши, що Маркус його не розуміє, почав «місити» англійську мову. З усіх слів, які «вистрілив» Сальваторе, Марко зрозумів, що так мало бути...

— Доля, Маркус, доля. Е-е!

— А що ж доктор каже? — запитує Луїза.

— Є надія, що Ганна за пару тижнів буде вдома, — відповів Марко, і запитав: — А які тут новини?

Надзвичайних новин не було. Сальваторе приніс у кошику пошту, яку він щодня відбирав у листоноші, і Марко почав відкривати важніші листи. Мав гадку, що Катруся щось написала. Та де там... Нема нічого. Вже навіть і до неї ніхто не пише. Луїза порядкує в кухні, приготовляє для гостя перекуску, він же з дороги, а змарнів як! Половини його не стало. Пригнічена вісткою про Ганну, Луїза порається мовчкі. Сальваторе пішов у пивницю наточити з бочки пляшку вина власного виробу; також не забув про квашений гіркий перець, який він вживає на закуску.

Сіли за стіл. Пахне смачна перекуска, гомонить домашня розмова, але Марко бере в ній малу участю; дуже втомлений. Видно було, що він говорить не про те, що думає.

Сальваторе наповнив вином склянки і проголосив тост «за розраду серця»...

Господар випив до дна і йому, мабуть, почало «роз-

раджуватися». Глянувши на порожню склянку, він самовдоволено розвів над столом руками і сказав: Е-е...

Гість не пив. Припрошування не помогло. Тоді Сальваторе випив ще одну склянку вина і надумав розказати історію про свого брата, хай Маркус знає, що не лише він має горе. На інших воно також тисне.

Говорить, ніби, англійською мовою, але підігрітій вином він творить жаргон, зрозумілий лише йому, який можна б назвати англо-італійським діялектом. Тільки завдяки багатій міміці, що нею обдарований кожний італієць, Марко міг вловити зміст оповідання.

— Слухай, Маркус, — каже Сальваторе. — Мій брат Сем має трьох синів; два нормальні, а третій — Лері, виріс на бома... В школу — ні, до роботи — ні. Кличуть до війська, а він запустив до пояса бороду і пішов у гіппі. Е-е... Ліпше торгувати наркотиками. Авеже... За ним шукає влада — нема. Е-е! Брат не може того знести і телефонує мені серед ночі:

— Сальваторе, приїжджай, бо я вішаюсь...

— Я кажу: Семе, в нашій родині ще ніхто не вішався. Е-е...

— Не говори дурниць! — кричить Сем. — Ідь швидше, бо тут нема кому перерізати шнура...

— Я кажу: Семе, одумайся. Уважай на себе, але роби, як тобі вигідніше. Е-е...

— А ти приїдеш?

— Приїду.

— То не забудь узяти гострого ножа, — плаче Сем.

Я приїхав, а Сем біжить мені назустріч і кричить без пам'яти: Сальватоорре! Хапає мене в обіими, ніби не бачив сто років. Е-е... І я не втримав сліз, гукаю:

— О, Семе!

А він знову:

— О, Сальваторе!

Я бачу, що кінця тому не буде: Семе, Сальваторе, Семе, Е-е... Я розмахуюсь та хлясь-хлясь брата в одну і в другу щоку, й кажу: — Семе, мама мія, опам'ятайся, я твій брат! Е-е...

А він тримається за щоки й каже:

— Тепер я знаю, що маю старшого брата...

— Як маєш, то не пробуй більше вішатись...

А Сем каже: — Ходи зі мною, я покажу тобі одну валізку, і ти сам захочеш повіситись.

Зайшли ми в льох, а там між бочками з вином стоять не валізка, а велика скриня, напакована наркотиками. Я кричу:

— Семе, та в тебе мільйоне долларре!.. Розкажи звідки ця скриня? Не з неба ж упала?

— О, брате, якби з неба, то не треба було б вішатись. Це мій син Лері привіз від гіппі, а він належить до якогось сендейкете...

Я брата ближче до стіни й питаю:

— Семе, скажи точно, чия це скриня?

— Не моя, а сендейкето! — кричить гістерично Сем.

— То клич поліцію!

— Якби я міг, то давно це зробив би. Скриня має свою поліцію. Довкола фарми облога. Ти не можеш вийти з моого подвір'я так, як зайшов... Я маю дати знак, що ти свій, тоді випустята.

Врешті я кажу: — Дай, брате, знак, хай вийду звідси, мама мія...

Сем дав знак, я приїхав додому і зателефонував до самого Вашингтону. За годину наїхало на братову фарму пів сотні поліційних авт і цілу ніч воювали з синдикатом, що торгує наркотиками. Лері тоді вбили, скриню забрали, Сем таки повісився, тільки не знаю чому. Із жалю за сином, чи за скринею...

Сальваторе налив собі третю склянку вина і закінчив розповідь:

— Капіше, Маркус? Семові було чого братись за шнура, а ти, Маркус, сильний, як кінь до плуга. Е-е... I знай, що я тобі приятель, коли розповів про рідного брата.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

1.

Та зустріч із батьками завдала Катерині тяжкого удару. Вона сіла в парку на порожню лавку й міркує над тим, що сталося. Чому спало їм на думку їхати до Нью-Йорку на розшуки? Невже батьківська любов є аж такою сильною? І що це дало? Зламало її цілковито. Навіть і гіпні мають тепер про що говорити, перевідповідають, як утікала... Докоряють за брак відваги. Чому не закликала поліцію? Ні, та зустріч щось їй дала. Вона раніше ніколи не мріяла, щоб утекти від довколишнього світу, сидіти на самоті й говорити з собою... Так, вона тепер розуміє, що пірнула глибоко, як тільки можна було. Хочеш, чи ні, а в колонії гіпні ти мусиш стати наркоманом і повільно вмирати, або спробуй вирватись. Легко сказати «спробуй». Вскочити в пастку значно легше... От вона вже вагітна і навіть не знає, хто батько її дитини. Оті бородачі, що недавно водили «Джені» за руку з одного поверху на другий, сьогодні не дивляться в її бік, обминають десятими стежками. Живи, як сама знаєш, роби все, що тобі любо і будь щасливо... Щоб зробити аборт у приватного лікаря, треба щонайменше тисячу доларів, а вона не має за що купити кави. Дуже досадно сидіти на цій лавочці. Запитує себе: чому втікала від батьків? Не з принципу і не з ненависті, яку колись мала до них, а щоб не бачили, як вона тепер низько впала.

В ту хвилину пригадала свою приятельку Марту Білук, яка працює в Антику, в шпиталі лікарем. Завтра поїде до неї, можливо, там вдастся зробити аборт.

На пожежній башті годинник показував пів до дванадцятої. Катерина пригадала, що обіцяла бути пе-

рекладачем. Запізнилась на двадцять хвилин. Вона поспішає на умовлене місце зустрічі Джова з агентом. Можливо, ще на неї чекають.

**

Джов зустрів агента чужоземної розвідки в парку Першої евеню, в точно домовлений час. Він переконав агента, що необхідно змінити перекладача. Сьогодні прибуде дівчина Джені, якій можна краще довірити розмову, ніж тому наркоманові. Того мало, що він щирій комуніст...

Агент, що має псевдонім «Санчо», приїхав до Америки з дипломатичною місією, працює в одній з амбасад комуністичного бльоку. Справжнє його ім'я, прізвище та по батькові — Іван Іванович Боляков. Він низького росту, не першої молодості, лисину закрив перукою і відростив рижу бороду; він дуже спостережливий, має звичку під час ходи нервово оглядатись позад себе, наче від когось утікає. Спочатку Санчові вдалось опанувати ту секту гіппі, в якій об'єднані комуністи і їх поплентачі. А тепер вже має доступ до цілої колонії. Він дуже задоволений, що гіппі легко сприймають ідеї революційного руху і в кожний час готові почати в Америці так звану культурну революцію, яку провели в себе китайські та російські комуністи. На жаль, вони ще не мають достатніх сил. Розвалили бомбами кілька університетських будинків, спалили пару бібліотек, і на тому кінець їхнім «подвигам». Але вони завжди готові йти, на яку хоч демонстрацію, протестувати проти всього, навіть проти хмар, що заслоняють сонце, кладучи за це відповідальність на уряд Америки... Молодці!

Катерина прибула на ту зустріч у поганому настрої. Мала заплакані очі та жалюгідний вигляд. Джов познайомив її з Санчо. Вона перепросила за своє спізнення й сказала щиру правду: забула про цей свій обов'язок.

— Це нічого, — заспокоїв її Санчо.

Він пробував жартувати, але, зустрівши холодну реакцію, почав розмову про важливі справи.

— Отже, перед нами невідкладне завдання: спаралізувати діяльність американського уряду протестаційними демонстраціями, страйками, саботажем, терором. І нам це вдастся, якщо вміло використаємо кожне невдоволення молоді, робітників, фармерів і трудової інтелігенції. Для цього треба мобілізувати всю прогресивну молодь цілої Америки. Негайно послати наших ентузіастів-промовців у студентські громади і почати там рух.

Даючи вказівки, яким має бути той «рух», Санчо гостро виступав проти Республіканської партії Америки.

— Чому ти проти республіканців? — запитав Джов.

— Тому, що вони при владі. А, зрештою, яка різниця, кого бити: демократів, чи республіканців? Наша мета — скомпромітувати й завалити капіталістичну систему та покликати до влади диктатуру пролетаріату.

Джов бачить, що діяльність чужоземної агентури сягнула вже дуже далеко. Треба вжити рішучих контрзаходів, а так, як ця його зустріч із Санчо буде останньою, розмову з ним провадитиме більш відверто.

— Слухай, Санчо, ти говориш про чисто політичні справи, а гіпні не є політичною партією, це лише «романтична» течія молоді, — сказав Джов.

— Для нас байдуже в якій течії бродять гіпні, можуть навіть стояти в цебрі з помиями, нас це не обходить. Важливий їх задум — повалити стару цивілізацію, угробити капіталізм; тому, що вони позбавлені матеріальніх засобів — змушені відмежувати себе, творять власну колонію, так би сказати, державу в державі. Це нам на руку. Пам'ятай, що в революційній боротьбі всі методи й засоби добри. Отже, ми зобов'язані дати гіпні належну допомогу і вони зроблять корисну справу для світової революції, тільки треба вміло скерувати їх у наше русло...

Катерина перекладає слово й непевно дивиться Джовові в очі.

— В русло комуністичного руху, так треба розуміти? — запитав Джов.

— Абсолютно правильно! — відповів Санчо.

Джов пробує ступити черевиком на болючі «нагнітки». Він каже:

— Ми знаємо з досвіду, що комуністична диктатура пролетаріату в Росії не відрізняється від абсолютно монархізму. Замість царя, культ особи, замість дворянства, верхівка комуністичної партії, а працюючий народ трактують, як робочу худобу.

Санчо скипів. Як довго він знає Джова, то був певний, що він своя людина, а тепер виявляється, чорт-знає. Санчо поплескав Джова по плечах і сказав:

— Ти не розумієш науки Карла Маркса та Леніна про революційний рух народів. Виходить, що в політичних справах ти зовсім непідкований.

— Можливо, ти маєш рацію, — відповів Джов, — але я ще раз підкреслюю, що гіпні стоять остроронь політики. Ця течія молоді прагне відшукати загублене щастя. Це такі собі романтики...

— Без політики не відшукаєш щастя, — каже Санчо. — В суспільному житті будь-якої нації жодний рух не може бути аполітичним. І я можу підтвердити це незаперечними фактами. Ось не так давно був я на одній виставці в Нью-йоркському музеї, там показували жіночі одяги в Україні за різних часів, від теперішнього часу й сягаючи вглиб років історичної давнини. Ти би побачив, як у тій, ніби скромненькій виставці, вшита політична думка про відродження буржуазного націоналізму в Україні. В кожній формі одягу відображені культуру, традицію, економічний й політичний стан народу, описано подвиги та славу національних героїв. Публіка забула про різні там суконки, вони послужили приманою, бо мова йде про гетьманів, як державних мужів, про козаччину, про політичні рухи в Україні колись і тепер... Бач, як хитро-мудро придумано. Або приглянеться й проаналізуєй боротьбу двох боксерів на арені. Уяви собі, що один з них американець, а другий росіянин. І ти побачиш, що

в тому невинному спорті відзеркалення політичної боротьби двох світів. За плечима американця — американський народ, за плечима росіяніна — російський. І кожний чекає на перемогу свого «боксера»... Правда?

— Але гіпні проти будь-якої політики, — намагається переконати Санча Джов.

— І ніхто іх не запрошує до спільногого політичного казана. Їхня справа заготовляти для кухні дрова... Ти мене розумієш? І повір мені, що американський гіпні буде з більшим ентузіазмом оплескувати російського спортсмена-боксера, ніж американського. Чому? Бо російський виступає від імені пролетарів усього світу.

Сказавши це, Санчо від вдоволення пlesнув у долоні. А до міс Джені прижмурив око й кинув жартома:

— Ви, міс Джені, беріть того лобуря (тицьнув пальцем на Джова) і ведіть його до школи... В політиці він ані в зуб ногою... Го-го-го!

Джова колинув жарт. Він засовгався на траві.

— А чому ти, Санчо, береш світовий пролетаріят під опіку російського «старшого брата»? Це не що інше, як російський великородзяній шовінізм, або просто кажучи, російський імперіалізм, прикритий червоною шапочкою комунізму.

Санчо почевронів. Кинувши з-під лоба погляд, він бубонить баском:

— Мені здається, Джове, що ти не звичайний собі гіпні, а маєш жидівську бороду...

Це розсмішило Джова. Він гладить себе по бороді й запитує Джені:

— Скажи мені, Джені, чи в мене власна борода?

— Та твоя, твоя власна, — стверджує Джені.

— Якщо так, то Санчо наносить мені образу, він кривдить жидівський пролетаріят в Ізраїлі та в цілому світі.

Санчо промовчав цю колючку. Він закурив і на тому попрощались. Про час і місце нової зустрічі не домовились.

Джов вирішив негайно зустрітися з агентом секретної служби й скласти звіт про свою діяльність.

Зустріч відбулася того ж самого дня. Інформації Джова взято до уваги. Пороблено заходи, щоб за всяку ціну «накрити» агента Санчо і викинути з Америки. Для Джова винесено подяку за проведену роботу й послано на вишкіл.

Того дня Джов записав до щоденника свої думки: «...На підставі власного досвіду та різних інформацій, що були друковані в газетах, журналах та окремих виданнях, і на підставі погляду науковців, які глибше вивчали виникнення розриву двох генерацій і виникнення серед молоді течії (найтруднішої течії за весь час існування американської держави), я прийшов до переконання, що гіппі в Америці не що інше, як робочі бджоли касті, яку творить лівий елемент суспільства з метою повалення існуючого ладу. Їхня сила в знаннях, набутих у високих учебних закладах. Вони покищо не виявляють себе, як політичну течію, бо не прийшов наказ, але, маючи між собою добрих артистів, композиторів, письменників — гіппі не будуть безкінечно писати іронічні поезії та слухати рок-н-ролл. Вони незадовго зміняться. Їхні бороди та дивна одяга можуть зникнути, мелянхолійна пісня може замовкнутися, і тоді гіппі наберуть серйозного тону, покажуть себе, як політична течія в демократичному суспільстві.

Прояви підривної діяльності гіппі проти американського уряду незаперечні. Гіппі виходять на демонстрацію з прaporом країни, яка в стані війни з Америкою. Прославляючи ворожий прapor, гіппі знеславлюють та палять прapor американський. Каста лівих екстремістів посилає тих молодиків у Вашингтон штурмувати уряд, домагаючись від нього повної капітуляції в веденні закордонної політики.

Відомо, що коли підприємство перестає бути продуктивним, воно банкрутує. Але гіппі не продукують

і не банкрутують. Головне джерело прибутків — торгівля наркотиками. Але, як відомо, наркоманів грішми не наситиш, а це змушує їх до кримінальних злочинів, як то крадіжки, убивства, проституції і т. д. А оскільки майже всі гіпні вживають наркотики, розміри злочинства очевидні. Крім того, з кожним днем збільшується число невилічимих наркоманів, які перебувають у шпиталях, на утриманні держави, яку вони поборюють.

Людські резерви черпають гіпні з середньої кляси американського суспільства, часто лівого напрямку. Та кляса виростила новий тип дитини: розпещеної, непокірної, чванькуватої, зарозумілої та до того лінивої. Розкішне життя породило ті симптоми. Розуміється, що таких дітей трудно втримати під родинною контролею, і вони йдуть на вулицю — в гіпні.

Відомо, що діти, відірвані від батьків, гублять можливість зберігати культуру свого народу. Тим користалися російські комуністи та німецькі фашисти, коли творили свої імперії. Молодь пішла за ними, бо режимові пощастило скерувати її проти старої генерації».

3.

Була десята година ранку. Під крамницею пані Ліди ані живої душі; у вікні блимає вогник, Ліда переглядає газету.

Катерина постукала в двері і стала так, щоб було видно її з вікна. Ліда відложила газету й поспішає до входу. Катерина чує металевий брязкіт; двері, звільнинившись від замків, відчинились, і на порозі постать Ліди.

— О, Джені, моя ти дорога помічниця...

Вона запрошує помічницю до середини, нарікаючи, що рідко появляється. А так змарніла!

— Ходімо до нашого столика, я зараз приготую легеньке снідання.

Ліда весь час у русі. Наповнила чайник водою,

з холодильника дісталася масло, сир, накраяла ковбаси, і на столику не «легке снідання», а таке, як має бути.

— А тепер розповідай, що в тебе новенького чувати? — питава Ліда.

Катерина не підносить очей, сидить мовчки.

— Джени! Та обізвися ж! Гніваєшся на мене?

— Чи у вас хтось був? — питава Катерина.

— Що значить, чи в мене хтось був? Тут завжди хтось є і когось нема...

— Ви знаєте, про що я питаю. У вас були мої батьки?

— А звідки ти про це довідалась?

— Я бачила їх, я все знаю, що діється тепер зі мною, але невблаганна доля, як той камінь, тягне мене на дно...

Катерина скилилася на стіл і закрила лице долонями, стримуючись від голосного плачу.

— То чому ж ти втікала від батьків?

— Бо не могла інакше. Самі бачите, чому... — і вона накреслила перед собою півколо, даючи зрозуміти про вагітність. А потім каже: — Я шукаю порятунку. Моєю єдиною мрією тепер — вирватись із колонії, але як? Повернутись до батьків з дитиною на руках? Або ось такою приїхати фармерам на посміховисько? Якби мала тисячу долярів, то є такі, що роблять приватно відповідну операцію.

— Прийди завтра і я дам тобі тисячу долярів готівкою. Я могла б зараз виписати чек, але на випадок якогось слідства, і я можу попасті в халепу.

— Я просто не знаю, що мені робити. Я тепер нікому не вірю. Може статись таке, що гроші візьмуть, а я залишусь такою, як є... Мабуть, буде найліпше, коли я пойду до своєї подруги, яка працює в шпиталі лікарем, може, там пощастиТЬ щось скомбінувати.

— А гроші на дорогу маєш?

— Так, маю.

Сказала неправду, навіть сама не знає, чому. В торбинці не було ані цента.

— Можливо, перед виїздом зайду до вас.

— І не можливо, а обов'язково. Я би гнівалась, якби ти не прийшла попрощатись, — зауважила Ліда. — І не журись, я вірю, що ти вже вийдеш на чисті води. А знаєш, чому? Бо в тобі пробудилось почуття власної гідності.

— Можливо, що так. Я усвідомила, в якому багні перебуваю, але те усвідомлення спізнилось...

Тяжко зідхнувши, Катерина спітала:

— Що ж говорили про мене батьки?

— Дуже журяться тобою, переживають; мама не перестає плакати, кличе на поміч усіх святих, щоб врозуміли тебе повернутись додому.

— Я знаю, що мама поїхала раніше додому, а тато щойно сьогодні. Чому не разом?

— Мама більш чутлива на переживання, втомилася і відлетіла літаком, а тато мав обов'язок вести додому авто. Був у мене перед самим від'їздом, просив піклуватися тобою. І знаєш що? Я записала його розмову на магнітофон. Він про це навіть не знає. Хочеш послухати?

Катерина сидить мовчки. Ліда достала з полиці магнітофон і включила.

«...Якщо б Катруся навідалась до вас, то будьте добре, опікуйтесь нею, як сиротою. Можливо, вона голодувє — поможіть; дайте їй грошей та одягніть, щоб не виглядала так нужденно, як усі гіппі...»

— Виключіть! Виключіть! Я не можу того слухати! — закричала Катерина. — Ви змовилися з ними проти мене, увесь світ переслідує моє життя... А я буду жити всім вам на злість!

Плачуучи, вона вискочила з крамниці.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

1.

До пані Ліди Катерина не зайшла попрощатись. Їй було страшно пригадувати всі ті розмови, зустрічі та записані батькові слова. Досить киснути й переживати! Треба діяти. Вона вирішила їхати до міста Антику «на палець».

Дуже рідко трапляється, щоб на міждоріжжі дівчина впрошуvalася до чужого авта, не знаючи, хто в ньому іде й куди завезе... Але Катерина в такому стані, що їй, як кажуть, море по коліна... Хто і чим це гірше може знеславити її ім'я?

Зайнявши позицію край дороги, вона «голосує», наставляючи великого пальця — відомий знак подорожуючих, що покладаються на ласку автводіїв. Та, на жаль, ніхто не зупиняється. Катерина знайшла кусень фанери й великими літерами написала «До Антику». Вона високо держить табличку, але теж не помагає. Авта пролітають із свистом, лишаючи в повітрі газ та пилюгу, від яких забиває віddих. Автводії стараються не дивитись у той бік, де стоїть Катерина, вдають, що не бачать.

Від утоми й голоду в її очах двояться предмети, від чорного диму з-під трейлерів нудить, з кожною годиною вона слабнє, відчуває, як ноги дрижать у колінах. Мусить діяти більш рішуче. Вона стала з табличею посеред дороги, може, хтось таки змилосердиться. А якщо ні — кинеться під колеса...

Обідня пора. Сонце піднялось доzenіту й пригріває, рух на шляху дещо притих, і Катерина зауважила, що одне авто різко сповільнняє швидкість, а шофер дає рукою знак — поспішати до нього.

«Ах, яке ж то щастя, все ж таки є люди з добрым

серцем!» — подумала Катерина. Кинула свою таблицю й біжить. Вона задихалася, серце так б'ється, що відчуває в скронях пульс, але біжить; все таки є люди з добрим серцем...

Шофер відчинив двері й запрошує до середини. Катерина, сівши, швидко «клацнула» дверима і привітала із своїм добродієм. Вона дякує йому.

Як тільки авто рушило, шофер надягнув кашкета. Глянувши, Катерина не вірить своїм очам: за керівницею сидить поліційний патруль. Вона думає, чи це не привид... Ще раз глянула й переконалась, що її, справді, везе патруль. Як же могло таке трапитись? Ага... Вона вже догадується... Це той патруль, що ловить на дорогах порушників правил руху. Тому авто навмисне не має поліційних знаків, а патруль був без кашкета. Катерину задержав тому, що стояла з табличкою перед дороги й могла спричинити аварію.

Патруль пристійний на вигляд, чисто одягнений, поголений, від нього пахне парфумами. Іде мовччки, час від часу поправляє від сонця окуляри. Він з першого погляду розгадав, хто його пасажир: везе дівчину-гіпні. Страшенно вбога, лице нагадує людину, яка щойно вийшла зі шпиталю; на голові розкудлане волосся, уста спалені вітром, очі червоні, довкола них сині підкови, жовте лице припало курявою, лише ноги, хоч і запорошені, але гарні дівочі ноги.

З'їхали на бічну доріжку, що веде до газолінової станції, яка служить відпочинковим місцем туристам. Авто зупинилося навпроти ресторану, патруль вийняв записну книжку й почав розмову. Записав ім'я та прізвище, а тоді попросив підтвердити це документами. Катерина показала виказку, що вона студентка Нью-Йоркського університету.

— Чи ви, молода панно, свідомі того, що такою подорожжю «на палець» наражуєте себе й інших на смерть? — запитав патруль. — Ви стояли перед дорогою, де авта й трейлери летять 70-80 миль на годину! Чи свідомі того?

— Так, — відповідає Катерина, не підводячи очей.

— То за порушення правопорядку ви понесете кару.
Голос у патруля грізний, погляд гострий.

— Я вже покарана! — вибухла плачем Катерина.

— Мене гірше ніхто нічим не покарає...

Витираючи слізки, вона згорбилась. Гілтівський одяг на ній пообвисав, немов на вішаку, а не на живий людині. Патруль подумав, що на цю дівчину, так само як на вішак, можна повісити всі приписи руху й поліційні закони, і вони не матимуть найменшого значення. Дівчина сказала правду: вона вже покарана...

— Ну, якщо так, — каже патруль, — то в нас двічі за той же злочин не карають, це було б проти закону.

Ше раз глянувши на мандрівницю, він запитав:

— Може, ви потребуєте медичної домопоги? У вас вигляд хворої.

— Ні, я не потребую. Дякую, — коротко відповіла.

— Якщо голодні, то тут є кафетерія.

Катерина глянула на патруля, і сказала:

— Я не маю грошей.

— Ну, то я куплю вам кави, — каже патруль.

Катерину огорнув жаль. Пригадала батьків голос, записаний Лідою: «...опікуйтесь нею, як сиротою. Можливо, вона голодує — поможіть...»

Не дочекавшись відповіді, патруль провадить Катерину в кафетерію.

— Ми зараз підкріпимо душу, — потішає дівчину.

Сіли за столиком. Ім подали кави і солодких тістечок.

— От маєте, прошу: пийте, їжте, помагайте собі сама. Можливо, любите доноєтися? Зараз принесу... Я уникаю їх, бо мають багато товщу, додають ваги.

— Дякую, — відповіла Катерина, — вистачить і цього. Але я насмілюсь попросити у вас яблуко. Там при дверях стоять у кошичках червонобокі кислі яблука, якщо можна...

Патруль зараз же приніс повну паперову торбинку яблук і каже:

— О, маєте... Але спочатку напиймося теплого, а тоді візьмемось до яблук, — каже патруль, сідаючи в

крісло. — А в справі того, щоб покарати вас, то я лише так, для формальності сказав. Забудьте. Ми знаємо хто заслуговує на кару, і до них маємо тверду руку.

Коротка павза. Патруль приглядається, як Катерина по-дитячому тримає в долонях чашку з кавою, насолоджується запахом, і після кожного ковтка міряє очима, скільки ще залишилось... В патруля появилось бажання висловити в якісь справі свою думку, так би сказати, погляди. Він каже:

— Я тієї думки, що людина, яка втратила здоровий глузд, і має чомусь огиду до суспільства — може впасти до рівня сучасного гіппі. Але я займаю становище, що не вільно судити того, хто на тяжкому й нерівному шляху життя, спотикнувшись, упав. Йому треба допомогти. Коли ж навмисне падає та вперто відпихає від себе поміч, бо йому хочеться лежати серед дороги і тим самим стати новатором якогось руху, то це каригідне. Ви в Антик ідете? Принаймі, так було написано на вашій табличці.

— Так, до Антику.

— Додому?

— Ні, я іду, щоб улаштуватись на працю. Маю там приятельку, яка помоге. Власне, я одна з тих, що спотикнулась, упала, але пробую підвстись... Радо повернулася б до батьків, але в такому стані, в якому ви мене бачите, ліпше не показуватись вдома... Там ще свіжі рани. Всі знають, що я пішла шукати щастя серед гіппі. А люди тепер злопам'ятні. Якщо вчинити їм добро — не зауважать, але злого вчинку ніколи не забудуть. Усе життя пам'ятали б мене такою, як зараз бачите, і кликали б чортом із гіппівського пекла на вітві тоді, коли б у мене виросли крила ангела... Насмішка, жорстокість вкорінилися в нас, як звичай.

Патруль уважно слухає Катерину. Заторкнуто тему про екстремізм, а він завжди охоче бомбардує екстремістів усіх напрямків.

— Життя суспільства впорядковане законами, — каже патруль, — але екстремісти типу гіппі виступа-

ють за знесення всіх законів, навіть оголосили війну поліції, щоб мати вільну руку творити беззаконня. Ось наведу приклад з ділянки моєї праці. Порушник закону іде 90 миль на годину там, де дозволено їхати 40. Розуміється, катастрофа неминуча. Вона приносить, крім матеріальної шкоди, каліцтво та смерть. Коли ж арештовують порушника, він обурюється, йому не подобається таке суспільство. Я знаю факти, коли злочинці-вбивці під час суду прикидуються політичними діячами — мучениками за ідею... Навіть дійшло до того, що в Америці злочинці творять організації «покривдженіх» і домагаються, щоб уряд гарантував дипломатичну недоторканість їхнім лідерам...

Патруль перервав свою розмову, попросив кельнера наповнити чашки кавою, і продовжував:

— А найгірше те, що в сучасної людини вкорінилось уперте переконання в її непомильності, що вона чесна, справедлива, лише довкола неї діється щось не-зрозуміле... Візьмімо для прикладу нашу торгівлю. Всі нарікаємо на високі ціни. І воно так є. В крамниці ми платимо за кварту молока тридцять п'ять центів, але фармер одержує лише десять центів, а в багатьох випадках ще менше. Дві третини грошей забирає крамар. Розуміється, фармер дуже покривджений, бо збуває продукт за наймізернішу ціну. Також покривджений споживач, бо змушений платити неймовірно дорогого. Страшні контрасти витворюють невдоволення. Однак, приглянувшись до цієї справи з точки погляду законодавства, то все, як кажуть, на своєму місці. Крамар не примушує фармера доставляти молоко по низькій ціні, також не примушує купувати молоко, якщо вважає, що ціна надмірно висока. Ну, а наслідки від такої вільної торгівлі все ж таки сумні: крамар на протязі короткого часу стає багачем, буде собі стотисячний дім, іде відпочивати зимою на Гаваї, розкошує: фармер же поступово йде до банкрутства, а споживач, так званий, середній обиватель, бідніє, прогелетаризується і мимоволі потрапляє до лівих екстремістів, починає mrіяти про побудову безкласового ко-

муністичного суспільства, яке існує в Росії і в Китаї, сліпо вірить, що там усі рівні.

Вільну торгівлю в певній мірі узаконено, і крамар вірить, що він живе чесно. Торгівля ж користується прайсторичним правом: купити дешевше, а продати дорожче. І це дозволяє закон. Отже, як висновок, наше законодавство потребує перегляду. Але це не означає, що прийшов час іти в гіппі, щоб завалити старий світ. Життя в ньому треба вдосконалювати шляхом науки, самопосвятою, саможертвеністю, на основі братерського ставлення до своїх співгомадян. І цей перелом кожний мусить починати від себе. Принаймні, я так розумію. А ви?

— Я розумію, але поверхово, — відповіла Катерина. — В цю хвилину, знаєте, про що я думаю? Про свою долю. Я починаю вірити, що людина має призначену долю. Прикладом може стати моя зустріч з вами. Ви не покарали мене, навіть проявили милосердя, і я вам дуже вдячна. Я була така голодна й знесилена, що темніло мені в очах...

Розмову перервав трейлер, який щойно під'їхав. Шофер привітно махає рукою до патруля й щось викрикує. Патруль пояснює жестами, що він нічого не чує, просить зайти до середини.

2.

Шофер залишив трейлер у гаражі для інспекції й зайшов у кафетерію. Патруль підвівся на ноги й знайомить його з Катериною.

— Нас в'яже одна доля, — каже патруль. — Я пильную рух на цій магістралі, а Майк щодня курсує трейлером, має незмінний маршрут, як на залізниці поїзд. Інколи пробує переступити межі закону, але я мигну йому червоним світлом у вічі й він приходить до пам'яти... Ти ідеш до Антику?

— Так, точно! — по-військовому відрубав шофер.

— Сідай ось тут коло нас, — каже патруль, — маю до тебе прохання.

Майк сів, кельнерка подала йому обід і патруль продовжує:

— Панна Катерина повертається з колонії гіпні. Підвези її до Антику. Розуміється, в кабіні трейлера не вільно нікому їхати, крім шофера. Але це винятковий випадок. Коли б тебе затримав патруль, то покличешся на мене, я зараз напишу тобі пару слів, і не матимеш клопоту. Отже, вважаю, що справу полагоджено?

— Без жодних у тому сумнівів. Завезу панну Катерину в самий центр квітучого міста Антик, — відповів шофер.

— Ну, то я дякую тобі, Майк, за поміч, а вам, панно, даю десять доларів, щоб мали за що в Антику повечеряти.

Шофер також поклав на стіл десятку. Від несподіванки в Катерини очі наповнились слізами. Вона не має слів, якими могла б висловити глибокі почуття вдячності цим добрим людям. Їй соромно, що зійшла до рівня жебрака, не в силах сама себе прогодувати. А їхала ж до Нью-Йорку закладати підвалини «нового світу»...

Патруль стойть мовчки, а шофер заспокоює Катерину. Він каже:

— Я не розумію, чому ви так хвилюєтесь? Під час подорожі ми часто комусь помогаємо. Трапляються різні пригоди. Минулого тижня мій колега мав нещасний випадок, розбив трейлера, і був у такому стані, як оце ви сьогодні. Треба ж було помогти, а як же... I знаєте що? Зачекайте на мене хвилинку.

Шофер вийшов, маючи на думці провести збірку для Катерини, але не говорив, бо не був певний, чи вдастся.

При столику залишився патруль із Катериною. Кельнерка подала морозиво й рахунок. Ідять мовчки, чекають на Майка. Катерину тривожить думка, як зустріне її в Антику доктор Марта Білук? Можливо, відмовиться розмовляти з забрудненою та знеславленою дівчиною. Де вона тоді шукатиме собі притулок? А

патруль міркує над тим, як він багато наговорив про кварту молока...

— Ми часто не в силах збагнути науки про життя, а його треба пізнавати в корені зачаття, — сказав патруль, щоб чимось завершити свої міркування.

До кафетерії повернувся Майк з добрим настроєм, приніс у капелюсі гроши. Він провів збірку серед механіків у гаражі, потім зайшов у кімнату, де відпочивають шофери трейлерів, і кожний дав свою «лепту», і майже кожний жертводавець висловлював задоволення, що вже буде менше одним гіппі. Збірка дала чималу суму, але Майк не рахував. Приніс, висипав на стіл.

— Оце для вас, панно, — сказав він, — майте добрий спогад про цю подорож.

Патруль від задоволення аж підскочив.

— Ти, Майк, золота людина. Ти завжди вмієш практично діяти. Добре мати такого приятеля.

Глянувши на Катерину, він бачить, як зворушила її ця несподіванка. Тих кілька зібраних долярів — вияв добросердечності людей із суспільства, якого вона виріklась, зробила глибокий психологічний ефект; нещасна дівчина відчула щастя. У неї на устах усміх, в очах слізини...

— Я вам дуже вдячна, ви не можете собі уявити яка це для мене радість. Я вам сердечно дякую, — каже Катерина. — Як тільки приїду до Антику, то зараз же куплю собі черевики, щось із одежі, а тоді зайду до готелю, перевдягнусь, і моя приятелька не побачить мене в цьому лахмітті.

Майк єсть обід, поглядає на годинник і вікно. Йому час від'їзджати. Он уже механік вивів його трейлер на доріжку з написом «виїзд». Розрахувавшись із кельнеркою, всі поспішають в дорогу. Після таблички з написом «виїзд», стоїть ще друга, яка стрілкою показує дорогу до Антику. Там дрібними літерами допи-

сано: «Тримайся правого боку». Прочитавши, патруль додав: «І уважай на тих, що ідуть на палець...»

Дотеп викликав загальний сміх. Навіть Катерина сміялася крізь сльози.

Шофер готовий був сісти за керівницю, коли бачить, хтось біжить з гаражу, вимахуючи руками, дас знак затримати від'їзд трейлера.

То був механік. Він прибіг сказати, що господар кличе Майка до телефону.

Майк пішов і довідався, що має інший маршрут, мусить заїхати до фабрики Дженерал Мотор і додатково взяти там вантаж. Так що подорож до Антику затримається майже на цілий день.

Така вістка попсуvalа всім настрій. Щоправда, Катерина ніде не поспішає, але іхати на якусь фабрику й чекати цілий день — неприємно.

Але ось під'їхав ще один трейлер і зупинився, чекає, щоб звільнити йому дорогу. Майк знає того шофера. Привітавшись, він питає:

— Гей, Гері! Ти до Антику?

— До Антику.

Підійшов патруль і просить вийти з кабіни, він має якусь справу...

Гері зіскочив і вислухавши історію про подорож Катерини з колонії гіппі, радо погодився підвезти її. Патруль знову написав щось на папірці й подав Гері; це на всякий випадок, якщо б хтось затримав.

Гері вскочив до кабіни, патруль поміг сісти Катерині, мотор заревів, і трейлер рушив.

— Щасливої дороги! Щасливої дороги! — гукають патруль із Майком.

— Дякую, дякую! — ледве доноситься голос із кабіни.

Коли трейлер рушив, Катерина приглянулась своєму новому добродієві. Гері міг мати 35-40 років, низького росту, худенький, з поблідлим прищеватим лицем, яке, здавалось, ніколи не бачило сонця. Він недбало підстрижений і не зачесаний. Чоло закриває чорний непослушний чуб. Гері сердито поправляє його

засмальцюваною рукою. Чорні очі бистро рухаються в вузьких прорізах повік, рухи його рук неспокійні, гарячкові.

**

...Трейлер летить в'юнкими дорогами межигір'я. Там, де рівніше, він набирає швидкості, минає особові авта, і Катерині здається, що куці фольксвагени не мають коліс, ідуть пішки. Коли ж дорога звивається на висоту, тоді трейлер губить швидкість. Малі авта стараються виминути його, проскакують, немов ті рибки, тікаючи від велетня-акули, що підплівла до гирла річки і загородила прохід. Чим вища гора, тим сильніше реве мотор, спадає швидкість, і колеса ледве повертаються довкола осі; труба для виходу газів оглушує, а лісисте межигір'я підсилює той рев, і Катерині здавалося, що десь гrimить порушуваний ракетою літак. Коли трейлер досягне вершка гори, тоді він спокійніший, мотор клекоче більш лагідно.

Під час таких хвилин в кабіні можна щось трохи чути, — Гері голосно балакає. Про себе він не розповідає, але без кінця розпитує про життя гіппі, яких він ненавидить.

— Кожна людина, яка хоче чесно жити, мусить працювати, — каже Гері. — Хіба справедливо, що я заливаюся потом, глухну в цьому трейлері, а з моєї платні держава бере податок, щоб було за що лікувати хворих наркоманів-гіппі, які вживають наркотиків, щоб відчути в голові дурман.

Шофер перервав розмову і, глянувши на Катерину прижмуреним оком, сказав:

— А щодо вільної любові, то я за тим. Я голосував би за таку поправку до Конституції...

Катерина, відвернувшись, дивиться у вікно.

Шофер намагається вловити її погляд, але не вдається. У нього викривлена несимпатична усмішка, руки ще більш гарячкові, а говорить такі нісенітниці, що закривай вуха. Врешті він каже:

— Я думаю, що ми зупинимось у мотелі на відпочинок... Ви не втомились? Сьогодні страшна парнота...

Катерина мовчить.

— За чотири мілі будемо мати мотель, — продовжує шофер, — передихнемо.

Катерина зрозуміла, що не можна довше мовчати. В таких випадках мовчанка дівчини — ознака тихої згоди.

— Я не можу вас зрозуміти, — каже Катерина, — ви жартуєте, чи це ваші погляди?

Павза.

Катерина стримує себе, щоб не образити шофера. Адже ж він її добродій, везе задарма до Антику. Але за кілька миль появляться мотелі.

— Недармо є прислів'я: «якою тебе бачать, такою й мають», — каже Катерина. — Коли б ви не знали, що я була в гіпні, то напевно не відважилися б запрошувати на відпочинок. Я вам дуже вдячна за ваше добродійство... Ваші наміри пригадали мені оповідання про фармера, який, зловивши недостріленого оленя, затягнув його до стодоли, щоб дорізати. Якщо ваші бажання, як у того фармера, то прошу зупинитись, я піду пішки...

Катерина зауважила, що шофер зніяковів і замовк, здавалось, він пройнятий страхом. В кабіні неприємна задуха, напруження. Шофер таки налякався своїх слів і думає над тим, чи було не здурів. Та ж він зразковий парафіянин, належить до товариства комбантів, очолює в школі батьківський комітет, не раз виголошує промови про виховання молодого покоління, словом, він чесна людина, а тут раптом замурувало розум... Як вийти з цього? Аджеж дівчина в кожну хвилину може зчинити крик, зупиняючи зустрічні авта, щоб люди охоронили від напасника...

Шофер міrkue мовчки, а Катерина думає, що він ігнорує її протест. Мотелі, про які він згадував, наближаються швидше, як це передбачалось, ніби хтось пхає їх назустріч трейлерові. Вже он появилися рек-

лями, які закликають, що тāм чисто, дешево й чесна обслуга...

— Ви мене зле зрозуміли, — заговорив шофер іншим тоном. — Ви не так зрозуміли мене. В трейлері подорож утомлююча, я не раз так нахапаюсь газів, що п'яню, а ви без звички... Я пожартував про вільну любов, бо про щось випадає ж говорити. Якби на вашому місці сидів інженер, то ми балакали б про машини, а з вами про гіллі, про вільну любов... Але я не той фармер, що зловив раненого оленя... Отже, послухайте, що я скажу: Ми не будемо зупинятись до самого Антику! Принципово будемо їхати... Ну, чи це задовольняє вас?

— Задовольняє, — відповіла Катерина.

— Отак би й давно... Ви бачили, як вітався зі мною Майк? Та ми ж з ним друзі...

— А я чомусь вас так зрозуміла, — каже Катерина. — Бо чого ж зупиняється в мотелі, коли ми щойно вийшли з відпочинкової станції? Але забудьмо. В житті бувають різні непорозуміння.

— Воно ніби так, — погоджується шофер. — А патруля я також знаю. О, вже яких п'ять років, як ми стак... Ну, куди ж тебе біда несе?! Бачите? Іде, як ідот! Був би крило відбив...

Шофер відхилив у кабіні віконце і виласяв того, що так необережно їхав. Катерина, всміхнувшись, подумала: «Хто почує його слова?» а вголос сказала:

— Ах, як то приємно вдихнути на повні груди повітря. А я навіть не знала, що в трейлері є віконця, що відчиняються...

Вона кинула ласкавий погляд на шофера й усміхнулась. Він також повеселішав, відчув подув гірсько-го вітру.

.....

Гориста місцевість залишилась позаду. Відплівли чарівні красвиці високогір'я. З вікна трейлера видно, як пишно розстелила килими надокеанська рівнина. Простяглися безкінечними мережами широкі дороги; фарми, з білими хатами та червоними клунями розта-

борились, як кому вигідніше; рільна земля клинами вигрівається на сонці, а готелі з мотелями примостились біля доріг і закликають до себе туристів.

— Ми вже в'їжджаємо до передмістя Антику, — сказав шофер, а сам подумав: «нарешті!..»

Катерина також рада, що вийде з кабіни й не чутиме під собою клекотіння мотору. Вона пригадала, що має гроші. Витягнувши з торбинки, вирівнює банкноти, приготовляється рахувати. Настрій бадьорий. Вона рахує вголос: двадцять сім, тридцять сім, сорок два, сорок три, сорок чотири і п'ять, то маю сорок дев'ять долярів. Яка ж я щаслива! Чуєте? Я маю сорок дев'ять долярів! — ще раз повторила. — Велике їм спасиби!

Вона клацнула замком торбинки й від задоволення потерла долонями обличчя.

— А знаєте, що? — каже Катерина, — я попрошу вас висадити мене на першій зупинці міського автобусу. Я зайду до крамниці купити собі щось із одягу й дешевенькі черевички, бо хочу виглядати по-людському.

— Добре, — радо погоджується шофер.

— Ручаюся, що за годину ви мене не пізнаєте, — смеється Катерина. — Дівчині багато не треба: до стану суконочку, причесатися, на уста трішечки помади, і менше одним гіппі... Ха-ха-ха!

Після хвилинної мовчанки Катерина продовжує:

— Один подорожуючий сказав мені так: «щасливий той, хто почувається щасливим».

Шофер затримав погляд на Катерині і всміхнувся.

— Так, я почуваю себе щасливою... О, бачите, щойно проминули таблицю зупинки міського автобусу. Он там, прошу, зупиніться. Через дорогу крамниця з жіночим одягом, а поруч готель; все, як на замовлення!

Трейлер, заскрипівши гальмами, зупинився. З високої кабіни зіскочила дівчина-гіппі.

— Хай Бог нагородить вас стократно! До побачення!

Трейлер рушив. Катерина з хідника помахала шоферові рукою.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

1.

Вона розглядається довкола, немов спросоння. Чиєтє назви вулиць, читає оголошення, освітлені реклами, які закликають до крамниць, де завжди є нагода «зберегти гріш»; готелі з різними історичними, аристократичними, а часто й романтичними назвами обіцяють туристам різні вигоди. Антик — мільйонове місто туристів, і життя тут відмінне від нью-йоркського. На вулицях майже не видно працюючого люду, лише приїжджі, вони прибули над океан погуляти, відпочити. А он та крамниця, що її бачила Катерина з кабіни трейлера. Треба зайти, купити звичайне в branня, скинути з себе брудне гіппівське лахміття.

В крамниці зустріли її, як і скрізь зустрічають гіппі, з недовір'ям, непривітно, насторожено, але про дали все, що Катерина просила. До дверей проводили мовчки очима, а коли вийшла на вулицю, то продавчині з полегшенням зідхнули й почали розмову.

— Звідки вона причалила до нашого берега? — запитала старша пані. — В Антику я чогось подібного не зустрічала. Наші гіппі все таки купаються...

Молодша продавчиня має м'якше серце. По короткій павзі, вона каже:

— Не осуджуйте, а пожалійте її. То чиясь нещасна дитина.

Молодша пані підійшла до вікна. Приглядаючись до дівчини, продовжує:

— Вона пригадала мені казку про загублену собаку, яка бігає по хіднику та скавулить, заглядає в очі байдужим пішоходам, намагається знайти господаря. А людям байдуже. Розбещені діти нацьковують на неї своїх собак, які нападають та болюче кусають. У каз-

ці оповідається про собачу радість, коли на вулиці раптом зупиняється авто і знайомі голоси кличуть заблуду. Він, мов вихор, влітає до авта, скавулиль та по-собачому обціловує всіх... Його намагаються вгамувати, покрикують, але тієї радості не зупиниш. Пес знає, що його зараз повезуть додому, нагодують, викупають, і він спатиме в куточку на обрізкові старого килима, який підстелюють, щоб не тягнуло холодом з підлоги. А коли виспиться, то побіжить із діттями на подвір'я побавитись у перегони, а тоді знову перший втиснеться в теплу хату. Пес не знає, чому він заблудився на вулиці. Нудьга та розкіш стали докучати. Вибіг на хідник, здибав такого, як сам, та й побігли хто-зна куди... Отаке лихо напевно спіткало й цю дівчину. Бачите, як розглядається довкола? Читає назви готелів, вулиць, одним словом — заблукала. Може, батьки десь розшукують її. А як знайдуть, то уявіть, якою великою буде їхня радість. І ви не ганьбіть.

— Та я ж бо не ганьблю, — виправдується старша пані, — бо не знаю, що й мене чекає. Мій хлопчикіско вже другий рік не підстригається...

Продавчині так довго розмовляли про гіппі, доки могли бачити з вікна Катерину. А тоді замовкли.

• • • • •

Вона зайшла до готелю, щоб винайняти кімнату. Її зустрів молодий чоловік, зодянений у готелеву унiformу. Його обов'язком було запитати, чим він може допомогти, хоч наперед зізнав, що нічим не допоможе, бо наказано, щоб гіппі не приймати.

— Я потребую кімнату, — сказала Катерина.

— Вільних кімнат нема. — Відповідаючи, він дивиться на стіну, щоб не зустрітися з поглядом дівчини. Так зручніше говорити неправду.

— Але ж на таблиці написано...

Він з обуренням відповідає:

— Я ліпше знаю від таблиці. — І знову відвернувся. Катерина вийшла. Йде на другий бік вулиці, спро-

бує щастя в «Домі для туристів». Це така собі дрантива хатина з буйною рекламиою, з потрісканим заїздом, довкола, замість квітів, ростуть бур'яни, а в вікні на павутинні висить муха... Ця хатина радо б вітала кожного гостя, щоб заробити хоч на податок, але власник «Дому», лисий опецькуватий мужчина, зауваживши, що йде гіппі, побіг назустріч:

— Кімнату? — запитав хрипким голосом. — У нас закрито, ми починаємо ремонт...

Катерина мовчки відійшла, а мужчина вслід її grimнув дверима.

Стала на хіднику й думає: «Який же вихід? Двобій із власниками готелів не дасть бажаних наслідків».

Повернулась до тієї крамниці, де купила собі одежду, зайшла в жіночу умивальню, скинула з себе гіппівське лахміття, вмилась, перевдягнулась, зачесала волосся і, глянувши в дзеркало, очам не повірила: та сама Катруся, що колись була, лише змарніле личко...

Думками полинула на фарму, де народилась і виросла. Батьків пригадала: «О, мамо, мамо, якою ти була доброю для мене» — сказала вголос. Плечі здригнулися, огорнув жаль за втраченим. Загубила молодість, пішла з вітром, мов той опалий осінній лист та й опинилася на цьому хіднику... Але вона вже в дорозі додому. Уявляє зустрічі з друзями, з сусідами, хто і як привітається з нею. Одні осудять і відвернуться. Інші, згадавши свою молодість, простять і привітають. Бо чия ж молодість не піддавалась буйним вітрам? Чия молодість не мала на собі «реп'яхів»?.. Але дуже важливе для Катерини те, що її побачать такою, як оце перед дзеркалом, і ніколи не дізнаються про «деталі» її безталанного скитання в гіппі. А батьки про зустріч у Нью-Йорку нікому не розкажуть.

• • • • •

Катерина залишила умивальню, і йде крамницею з такою легкістю, з якою вміють ходити лише дівчата. Продавчина, що в неї купила одяг, усміхнулась і вдячно склонивши голову, сказала «до побачення».

— О, бачите, яка пішла красуня, — зауважила молодша пані.

— Хіба це та сама гіппі? — дивується старша.

— Вона, — каже молодша.

— Я не вірю, — заперечила старша.

— А я можу присягнутись! Я ж продала їй усе, що бачите на ній.

— Невже людина так може змінитись? Хібащо відьма.

— Та при чому тут «відьма»? — гарячиться молодша. — Не раз бачимо в фільмах, як одежда міняє образ людини. Двадцятилітній юнак виступає в ролі сивоволосого професора.

— О, вона вже вийшла за двері, — каже старша, — тепер можна голосніше балакати... І знаете, що? Я вже розгадала загадку. Ця дівчина не гіппі, а артистка...

— Вже не відьма?..

— Чекайте, не смійтесь. Я вам зараз усе виясню. Мені вчора оповідали, що в нашому місті накручують фільм, приїхали з самого Голівуду. І це явний вам доказ: в умивалку зайшла гіппі, а вийшла — портрет з неї пиши... Артистка!

— Не знаю, чи вона артистка, — каже молодша, втомлена полемікою, — але даю голову на відріз, що це та дівчина, якій я продала суконку, черевики, і все, що ви бачите на ній.

— Może їй вона... .

Катерина зауважила, що жінки, з якими щойно попрощалась в крамниці, приглядаються в вікно, слідкують за її рухами; вони бачать, як на даний нею знак, різко зупинилася таксівка. Пристійно зодягнена молода жінка з поважною міною сіла в авто й помахала в напрямку вікна рукою... Молодша продавчиня відповіла таким же жестом, і, повернувши голову до старшої, спитала:

— А тепер вірите?

— Маєте рацію, маєте рацію, — двічі повторила старша.

- На яку адресу? — запитав шофер таксівки.
- Антик шпиталь, — відповіла Катерина.
- Є-ес, мем*) — вигукнув шофер і рушив з місця.
- Як далеко? — спитала Катерина.
- На другому кінці міста, 15-20 хвилин їзди. Павза.

Катерина сидить іззаду. Авто котиться широкою дорогою, довкола дерева, квітники розцвіли різними кольорами, аж любо глянути.

- Гарне місто, — зауважила Катерина.
- Є-ес, мем!

І знову мовчанка.

В одній з дільниць міста побачили на хіднику п'яного мужчину. Він усіма силами намагається вдергати рівновагу, навіть показує собі пальцем пряму лінію, але біда в тому, що ноги ослабли, чомусь тупцюють, перешкоджають одна другій зробити рівний крок. П'яний заточився й упав. Шоферові стало неприємно.

— Є-ес, мем! Місто гарне, але трапляються непорозуміння, — він кивнув головою у бік п'яного. — Випав чоловік із суспільства на хідник, як випадає трибок із машини... У машині трибок має вартість, а на хіднику, що він? Іржава залізячка, брухт...

Катерина мовчить.

— Є-ес, мем! — продовжує в тому ж тоні шофер. — Кожна людина в суспільстві має своє призначення, як у складній машині трибок. А якщо трибок зарядиве, то всеодно, що людина збосячиться... Є-ес, мем!

.....

Комплекс багатоповерхових будинків, зв'язаних між собою коридорами, нагадує Катерині університет, в якому вона вчилася, але вона певна, що це шпиталь. Видно у вікнах, як ходять у білому одязі мужчини,

*) Є-ес, мем — так, пані.

очевидно, лікарі та санітари; медсестри носять різної форми капелюшки, а в коридорах безкінечний рух: привозять і відвозять людей, одних вписують, других виписують, а третіх списують назавжди.

Катерина йде до канцелярії доктора Марти Білук. Секретарка телефонічно запитала в Марти, чи може вона прийняти Катерину Сокіл з Орчару?

— У цій же хвилині!

Поклавши слухавку, Марта біжить до дверей і відбувається хвилююча сцена зустрічі, з обіймами, поцілунками та радісними вигуками.

— Катрусьо, Катрусьо! Яка мила несподіванка! — викрикує Марта. — Стій отак, хай я на тебе з віддалі гляну... Красуне ти наша! Але скажи ж, чому вістки від тебе не мала? Писала, телефонувала і — жодної відповіді. Скажи мені, чому? Що сталося?

Катерина не поспішає з відповіддю. Марта запрошує сісти. Ось на цьому фотелі буде вигідно...

— Сідай біля мене і уявляй, що ти вдома, в нашій спільній кімнаті, пригадуєш?

Марта стискає руки Катрусі, пригортавши її до себе.

— Та ми ж, як сестри, росли на тій чудесній фармі, — продовжує Марта, — і раптом обриваються зв'язки. Мені було дуже прикро. Останній раз відповів на телефон мужчина з італійським акцентом. Ми не могли зрозуміти одне одного. Він кричить: «но капіше, леді... Но андерстендо енгліше, е-е»... Я зі шкури вилазила, пробувала добитись чогось іншого, крім того «но андерстендо» — не помогло. Та розмова викликала в мене здогад, що фарму продали. Але чому твої батьки заховались від мене?

Телефонний дзвінок обірвав розмову. Марта відповідає на телефон, а в міжчасі каже:

— Катрусьо, до твоїх послуг холодильник. Там знайдеш сендвичі, айзкрем, кока-колу, дженджерел, усе, що хочеш.

Марта продовжує телефонну розмову, а Катерина взяла з холодильника пляшку помаранчевого соку й наливши до склянки, повільно п'є, пригадує, як вони

з Мартою жили разом на фармі. І здається, те лише вчора було, а вона вже очолює терапевтичний відділ в найбільшому шпиталі міста Антику. Катерина пригадує трагічні дні, коли батьки Марти загинули під час зудару із зустрічним автом, і вона залишилась сиротою, без засобів до життя. Тоді Соколи взяли її під свою опіку, допомогли грошима, щоб мала за що вчитись. Чотири роки мешкала в них на фармі, маючи повне утримання. Катерина для Марти, немов сестра, тому зустріч після загадкової розлуки приемна для обох.

Але Марта не знає, що Катруся щойно переведягнулася, не знає, яких тяжких переживань завдала вона своїм батькам, що годину тому перед нею замикали двері найдешевші готелі в Антику, а жінки-продавчі ні думали, що вона з іншої плянети... Марта про те все не знає, але зауважила, що Катруся змарніла до невпізнання. Поблідо личко, стан зігнувсь, а глибоко запалі очі не випромінюють молодечої радості, нерво-во бігають по стінах і стелі, ніби шукають щілину, щоб заховати там біль.

Марта сказала з чемності, що Катруся красуня, бо кожному гостеві випадає сказати ласкаве слово.

Годинник показує за двадцять хвилин п'яту, час, коли Марта лишає працю, але сьогодні, як навмисне, секретарка щойно принесла дуже невідкладну справу. Також прийшла телеграма, на яку треба негайно дати відповідь. Мусиши затриматись. Будинки заповнені хворими, які вдень і вночі потребують помочі. Марта віддає тим людям усе своє трудове життя, вона знає, що до людини треба ставитись лише з любов'ю.

.....

Додому їхали в найгіршу пору вуличного руху. Мрячів дощ, уже засвітились ліхтарні, і краса надокеанського міста заховалась у сутінках вечора. Марта веде авто, увагу зосереджує на русі. Треба ж уважати не лише на себе, а також на інших автовородів. Катерина мовчки приглядається до Марти. На фармі колись кли-

кали її парижанкою. Вона має надзвичайно гарну фігуру, білява, з високою зачіскою, ніжно-блідими скронями, гарним носиком і повними устами, які під час розмови завжди усміхнені. Вона приваблює очі мужчин і мала безліч поклонників, але чекає на призначену долю, яка хто-зна, де бродить, бо вже минув тридцятий рік того чекання, нудного, самітнього життя.

Мешкає Марта за містом у старших віком людей; також лікарів. Доктор Турчан і його дружина Люба — лікар-окуліст. Довгі роки працювали в тому ж шпиталі, що й Марта, а тепер мають заслужений відпочинок — на пенсії. Марту взяли до себе, щоб було до кого промовити слово.

Кімнати, в яких Марта мешкає, модерні, що-правда, невеликого розміру, але для одної особи там досить простору. Дві кімнати мають вікна, з яких видно безмежний простір океану, аж до тієї лінії, де води вливаються в блакитне небо. За тією лінією зникають силуети кораблів, залишаючи по собі чорні хмари диму; з-за тієї лінії не раз вривається на побережжя буря, котить високі пініяви хвилі, розбиваючи їх об скелястий берег. Тоді жалісно скиглять морські чайки, безпомічно гойдаються прибережні човни, то зникають у глибині хвиль, то знову виринають.

Під час бурі Марта заслоняє вікна фіранками, і її здається, що так безпечніше...

До помешкання приїхали біля шостої вечора. Катерина відмовилася іти на вечерю до ресторану, навіть не схотіла завітати до доктора Турчана, щоб познайомитись.

— Я втомлена, — сказала Катерина, — і хочу про щось розповісти тобі. Ти не знаєш, якими тернистими стежками привела мене доля в цю хату. Я прийшла до тебе, щоб знайти порятунок, і ти мусиш знати дещо більше про мое життя. Може, спільними силами знайдемо розв'язку багатьох проблем, які я сама не в силах розв'язати. А тоді познайомиш мене з твоїми господарями.

Після вечері, Катерина почала свою сповідь. Роз-

повіла все за порядком, починаючи від того часу, як залишила рідну хату і пішла в гіппі, як батьки, відшукавши її в Нью-Йорку, благали повернутись додому, але вона втікла від них; розповіла про Джова та комуністичного агента Санчо і про пані Ліду.

Це були драматично насвітлені сценки із втечі від старого світу в новий — гіппівський. А тоді почалась втеча від гіппі.

Розповіла про подорож «на палець» до Антику; про патруля, який подав руку помочі, про подорож у трейлері з шофером Гері і не затаїла, що в Антику її не пускали до готелів, мусіла перевдягатися в умивальні... І оце вона повертається з тих блудних доріг.

— Майбутність мені не всміхається, — каже Катерина. — Я вагітна й навіть не знаю, хто є батько цієї ще ненародженої дитини. А друге горе ще страшніше: я набула звичку до наркотиків, і якщо не маю певної дози їх, щоб задовольнити вимоги організму, то так мучуся, страждаю, що ти собі того не можеш уявити. Щось роздирає мої груди й кліщами стискає серце... Хочеться розшматувати себе, провалитися крізь землю, заподіяти собі смерть. Дай мені геройни й бери мое життя, я готова на все...

Розповідала до самого ранку. Було про що. Доктор Турчан з дружиною також не спав. Хіба ж заснеш, коли за стіною розігрується драма з надгробним риданням? Незнаний для доктора голос жінки, оповідаючи, гістерично плаче; Марта старається заспокоїти, але це їй не під силу. Плач притихав лише на хвилину, а тоді знову жіночий голос, оповідаючи про якесь страждання, переходить у ридання; можна було подумати, що хтось приготовляється виступити на сцені драматичного театру...

— Те, що я почула від тебе, Катрусю, викликало в мені жах. Скажи, чому так сталося? — питає Марта.

— Я не знаю, — відповідає Катерина.

Червоними від сліз очима дивиться в лицез Марти, як дитина, що вчинила збиток.

— Щиро тобі кажу, не знаю чому, — продовжує

Катерина. — Тікати з дому не було жодної причини. А все, що сталося після втечі, сприймала напівсвідомо, наче під гіпнозою. Сьогодні я бачу ті блудні стежки і мені страшно робиться, коли усвідомлюю, що то була дійсність, а не сон... Але чому так сталося, я ще раз тобі можу присягнутись: не знаю! Йдучи до гіппі, я твердо вірила, що так має бути, що я посвячую своє життя ідеї, як колись це робили первісні християни. Чим більше їх переслідували, тим сильніша ставала віра. Чим більше мої батьки докладали зусиль, щоб затримати мене вдома, в школі, в суспільному житті, тим настирливіше я рвалась до гіппі.

— Важливе те, що ти усвідомила свою помилку, — сказала Марта. — Добре, що згадала про мене в критичну годину, коли ще не пізно. Я вилікую тебе і ти повернешся до нормального життя. Найголовніше для тебе — забути минуле. Дивись у майбутнє з непохитною вірою, що воно буде щасливим.

— Я маю таку віру, лише одне непокоїть мене: чи вдастся тобі мене вилікувати і чи вдастся зробити аборт?

— Тепер уже маємо чим лікувати наркоманів, — сказала Марта. — А про аборт я поговорю з доктором Турчаном.

2.

Доктор Турчан прибув до Антику з Європи. Під час першої світової війни він служив при головному штабі військ Української Народної Республіки, воював, щоб здобути власну державу. Коли ж збройні сили українського народу не могли встояти проти навали росіян, яких тоді підтримувала Антанта, було втрачено державу, тоді доктор Турчан виїхав на еміграцію. Спочатку оселився у Відні, а пізніше переїхав до Америки. Двадцять шість років працював у шпиталі в Антику, також мав приватну практику, і все своє трудове життя присвятив служінню народові, давав порятунок хворим людям. Рівного юому гуманіста не

легко знайти. Боронь Боже, щоб доктор надужив своїм становищем і посягнув на зайні гроші від хворого, що так часто трапляється з іншими. Від заможніших пацієнтів приймав належну йому винагороду, а біднішим махав на прощання рукою, казав: згадаєте колись добрым словом. Тепер доктор — пенсіонер, але слава його імені не старіє. Лисий, сухорявлений, високого росту, завжди веселий, бадьорий, старався влити цей настрій хворому. Марта часто чула, як доктор у своїй приймальні заспокоював хворого:

— Ти, чоловіче, міцний, як дуб, а починаєш поскрипувати... Легені немов ковальський міх, а серце, як маятник у новому годинникові... Якби я таку машинерію мав, то других сто літ прожив би! Ну, розповідай, чим грішиш?..

Доктор завжди недоспаний, утомлений, поспішав, щоб на нього не чекали хворі, одні в шпиталі, а інші в клініці. Але на нього таки чекали. Марта пригадує, як одного разу зайдов до приймальні старенький дідусь, знаний на всю околицю багач. Віком сягав вісімдесятки, ріст мав п'ять футів, а важив триста фунтів. Жартуючи, доктор казав, що в дідуся крицеве серце та мідні жили і лише це тримало його серед живих, бо мав таке високе тиснення крові, що в старих домах не витримали б водопроводні рури...

Той дідусь витратив тисячі доларів, щоб набути здоров'я, але не помогало, за гроші здоров'я не купиш. Від одного лікаря посылали його до другого, а другий до третього, і так без кінця. Нарешті хтось порадив звернутись до Турчана, який, казали, має чародійну силу оздоровлювати... І він прийшов. Пацієнт хотів знати, чи йти йому на операцію, яку дораджують хірурги.

Оглянувши хворого й вислухавши працю органів у засаленому тілі, доктор Турчан сказав так:

— На операцію можна йти, але в вашому віці вона багато не поможе, а будете змушені перенести біль. Що ж до завороту голови, то ми це зможемо поправити без операції. Розуміється, найважливішу ролю ві-

діграє діста. Строга діета! Тобто: ви можете все їсти й пити, але одну третину тих продуктів, що ви їх споживаєте денно тепер... На снідання не їжте трьох яєць, а лише одне... Не пийте денно кварту молока, а скляночку... Треба мати фізичні вправи та додержуватись душевного спокою. Шанобливо й урочисто відноситись до людей та до речей і до всього оточення. Якщо випаде вам щось із рук, то не кваптеся піднести, хай там полежить...

Доктор не взяв грошей від пацієнта, бо не було за що, але шість місяців пізніше дідусь прислав чека на триста доларів та ширу подяку за поміч. Написав, що він твердо дотримується приписаної діести, вже втратив 76 фунтів ваги, й на десять років помолодшав.

Доктор Турчан одружився випадково, принаймні, він так розповідав своїм друзям. До Антику приїхала на вакації вдовиця, також лікар, окуліст, Люба Петрович, гарна, немов грецька богиня. Зайшла в шпиталь провідати когось із знайомих, і тут вони зустрілись. Їх полонило кохання й довелось одружитись.

Як тільки розвиділось, Марта пішла до Турчанів перепросити за неспокійну ніч та поговорити в справі Катерини.

Доктор привітав Марту поцілунком у скроню, компліментом про молодість та про красу жінок — покорителькою чоловічих сердець, а тоді запросив сісти в фотель. Про неспокійну ніч — ані словечка.

Марта взяла журнал, переглядає невиспаними очима сторінки і думає, як краще почати розмову. Вона певна того, що доктор не відмовить дати притулок нещасній дівчині, але про те треба говорити. Тим часом доктор мовчки проходжується від стіни до стіни, наче його обов'язком є втоптувати килим. Навіть приглядається, чи відбиваються сліди пантофлів.

Затяжна павза. Доктор уже втомився ходити. Він сів коло Марти й каже:

— Дорога сусідко, в моїй хаті не бібліотека...

— О, я перепрошую пана доктора, я...

Доктор не дав договорити.

— Якщо добродійка зволили загостити, то не без причини.

— О, так, пане докторе, я маю щось дуже важливе.

— Карті на стіл, Мартусю, карті на стіл...

Марта починає «викладати карти», з жалом розповідає про Катерину, про її скитання та страждання.

— Отаке трапилося в житті молодої людини, — зідхаючи, говорить Марта. — Я не можу залишити її без помочі. Катруся для мене всеодно, що рідна сестра, і я зобов'язана дати їй опіку. Якщо не дозволите, щоб залишилася в мене, то буду змушена шукати інше помешкання.

Марта мала ще щось сказати, але доктор перебив її.

— Мартусю, я такого не сподівався. Мені прикро, що після довгих років спільнот праці і щирої дружби, ти сьогодні розмовляєш зі мною, як із чужим.

— Якщо чим уразила вас, то дуже перепрошую, — каже Марта.

Вона підійшла до доктора, обняла його шию, наставивши свої скроні, щоб цілуував... У Турчанів прийнято своєрідну форму перепрошення, під час якого обов'язком доктора цілувати Мартусю, чи Любу в скроні. При тій нагоді він ніколи не забуває сказати комплімент про те, що «всі жінки чарівниці»...

Дружина доктора, Люба, що саме ввійшла до кімнати, також помагає чоловікові:

— Чи Мартуся знає, що ми двічі подавали прохання адоптувати сироту? Але з уваги на наш вік, нам не дозволили.

— А тепер сирота сама напрошується до хати... Маєте щастя.

— А що ж ти думала? — продовжує Люба. — Ти не знаєш, що таке старість, як нудно проходить день за днем. Все перечитано, всі спогади повторено, зали-

шається йти на прохід тими самими доріжками, а в дощову погоду дивитись у заплакане вікно... Дитина пробуджує старших до життя. Ми не багачі, але те, що маємо, не думаємо брати в могилу.

Розмова вичерпувалась, але не все було сказано, не всі карти виклала Марта на стіл...

— А знаєте, пане докторе, — каже Марта, — є ще одна драстична справа. Катерина приїхала, щоб ми помогли їй зробити аборт.

Доктор злякано відступив від Марти.

— Такого не може бути! — скрикнув він.

Люба повторила за доктором, як відгомін:

— Не може бути!

Маючи таку надійну підпору як рідна жінка, доктор посилив наступ, навіть пообіцяв викликати поліцію і всіх трьох «запакувати» до криміналу...

— А мене за що? — дивується Люба.

— Щоб не було кривди тим двом!..

Доктор діє, як справжній переможець. Його драматичні вигуки, яких досі ніхто не чув, таки налякали, але відповідь дружині злагіднила загострення, бо слова «щоб не було кривди тим двом» були сказані з гумором, у них нотки сарказму. Те добре зауважила Марта й відважно приступила до доктора «перепроситись». Повторилася сценка 'перепросин', запроваджена в Турчанів. Доктор — відчепно — цілує в одну та в другу скроню Мартусю й після кожного поцілунку читає «нотації»:

— Отакі вони й живуть: кожна жінка то чарівниця.

— Я так і знала, що з того нічого не вийде, — сказала Марта.

— А як знала, то тим гірше! — покрикує доктор. — Ти хотіла свідомо затягнути в біду старих побожних людей.

— Що ж я тепер скажу моїй нещасній Катруся?

— Залиши той клопіт на мою голову, — каже доктор. — Я все полагоджу. Запевняю тебе, що всі будуть задоволені.

— А нещасливих — за гратеги, — сміється Люба.

— Багато не філософуй, бо на таких як ти, там завжди є вільне місце...

Катерина стояла біля стіни в своїй кімнаті й чула кожне слово розмови.

Марта повернулася в своє помешкання в товаристві доктора та його дружини. Вони познайомилися з Катериною й мали спільне снідання.

3.

Другого дня приїхали будівельники, і в хаті доктора Турчана зроблено капітальний ремонт. Переставили одну стіну, вмонтували двері, і Мартине помешкання збільшилося на одну кімнату. Доктор відступив свою спальню для Катерини, а сам перейшов до жінчиної. Навіть приемницє. Перед сном є можливість побалакати, і вдалось позбутися ще одного клопоту: собака вночі, бувало, переносив усе з одної спальні в другу, ніколи не знайдеш своїх пантофлів, а тепер мають з тим спокій. Доктор нарікав на собаку, що не хоче йти з ним на прохід, зледачів, а як матимуть у хаті дитину, то візок у руки й гайда...

— Хібащо з порожнім візком, — сміється Люба. — Хто тобі, старому, довірить дитину?

• • • • •

На прохання Марти, адміністрація шпиталю прийняла Катерину на тимчасову працю. Вона часто заходить до палати, де лежать новонароджені, приглядається, як по-різному звикають діти до життя на цьому світі. Одні, заплющивши оченята, плачуть; інші з затиснутими кулачками безжурно сплять, а ще інші, широко відкривши очі, дивляться, ніби про щось думають. Катерина закриває вуха, коли чує плач жінки під час пологів, але тим не зменшує пригноблення та журби за свою майбутність. Розуміє, що вона не в колонії тіппі, а в суспільстві, де існують етичні приписи, розуміє, що значить народити нешлюбну дитину. Рос-

тиме безбатченком. А що буде, коли прийде на світ ка-
ліка? Вона ж бо вживала наркотики...

Катерина упросила Марту й доктора Турчана не сповіщати про неї батькам аж до часу народження дитини, а тоді подумають про дальші кроки. Часто пригадує Джова. Він близький і дорогий її серцю. Де він тепер? Коли б мала адресу, написала б листа.

І так спливає день за днем. Катерині залишився місяць до пологів; у хаті вже помаленьку готуються до того. Доктор купив ліжечко й візок. Навмисне поспішив, хай Катруся знає, що для її дитини є досить тепла в людському серці.

Розуміється, передпологове поготівля в надійних руках доктора Турчана. Все доглянуто, узгіднено, погоджено. Жодних проблем. Одне лиш не сподобалось докторові: коли прийшов час їхати Катерині до шпиталю, то Люба з Мартою також сіли до авта.

Він з невдоволенням косить на непрошених пасажирів очима й притишеним голосом розмовляє сам із собою.

— Про що ти там бубониш? — сміється Люба. — Скажи голосніше, хай і ми почуємо.

— Я не потребую в авті різних додатків...

Люба штурхнула ліктем Марту, щоб дати спільну відповідь.

— Ми не додаток, пане докторе, а основа, я би сказала, фундамент життя, — з іронією зауважує Марта.

— Від нас починається схід сонця! — додала Люба.

— Яке ж воно добре, те сонце, що не відмовляється нам світити... Коли б я був сонцем, то сидів би за хмарами! — запевнив доктор.

— А ми тебе шнуром за ноги стягнули б! — сміється Люба.

— Але й тоді не світив би! — кричить доктор.

— Уважай, як їдеш, а то всі перестанемо світити! — попереджує Люба.

Доктор перестав розмовляти.

.....

В шпиталі треба було виловнити різні формуляри.

Доктор сказав, що Катерина Сокіл його племінниця й вихованка. Всі кошти, пов'язані з народженням дитини в шпиталі, він покриває.

Секретарка, переглянувши формулляр, каже:

— Ви, пане докторе, пропустили один параграф, не поставили імені батька дитини.

Доктор зніяковів. Хвилина неприємної мовчанки. Ale, на щастя, підійшла Люба і вдало звела прикірстю на жарт:

— Запишіть, що батьком є доктор Артем Турчан...

— А думаєш, ми того не варти? — відповідає доктор.

Секретарка зрозуміла, в чому справа. Вона не першої молодості, працює в шпиталі одинадцять років, доктор Турчан її великий приятель, і якби знала, що дитина нещлюбна, то хто б питав про батька? Глянувши з усмішкою докторові в очі, вона поклала формулляр до шафи, між папери, до яких ніколи ніхто не заглядає.

— На все добре, пане докторе! — сказала секретарка.

.....

Катерина народила дочку, їй дали ім'я Наталя.

На столику молодої матері появився вазончик із живими квітами. Медсестра поставила тоді, коли Катерина спала. Це був перший ранок після пологів. Уперше принесли показати матері дитину. Вона оглядає її, пригладжує волосся на голівці, цілує маленькі рученята, прислухається віддихові. Дуже повільний, здається не дихає. Наталя спить.

— А який у неї голос? — питає Катерина в медсестри.

— Дуже приемний, — сміється медсестра, — як проснеться, то почуете.

— А ви вже чули? Дуже пискливий?

— Та ще й який! Немов у сопілки...

Катерина заспокоїлась. Вона знає випадки, коли дівчата-наркоманки у колонії гіппі народжували глу-

хонімих дітей. Її оминуло те нещастя. І слава Богу, хоч одним горем менше. Вона пригортася дитину, пестить; у неї почуття, яких ще не знала, це — материнські почуття. Їх не виміряєш якоюсь міркою, їх не збагнеш, і в них немає меж. Вони такі, що лише мати дитини їх знає й відчуває, а більше ніхто. Тепер Катерині стає зрозумілим умлівання матері, розшуки за нею в Нью-Йорку. В колонії гіпні повно заблуканих Катерин, але для Соколової Ганни лиш одна в серці.

А тим часом медсестра принесла ще один вазончик і китицю троянд.

— Від кого ці квіти? — питала Катерина.

— Перший вазончик від доктора Турчана, а цей від Джова. Китиця троянд від нас усіх. Доктор Турчан працював з нами довгі роки, а ви ж бо його племінниця.

— О, так! — каже Катерина, — я племінниця...

Вона зрозуміла, що квіти на столику з пошани до доктора Турчана. Але хто такий Джов? Може, Джов Дер? Невже розшукав її? Від тривожних думок відчула біль у голові.

— А чи могла б я побачити Джова? — питала Катерина.

Медсестра вийшла в коридор і покликала через гучномовця: «Доктор Джов! Доктор Джов!»

Е-е, це не той Джов, про якого думала Катерина.

До кімнати зайшов посивілий широкоплечий чоловік, з волохатими руками, в короткому білому халаті, і привітав матір з народженням дочки.

— А я покликала вас, подякувати за квіти...

— Ми з доктором Турчаном старі друзі, — розповідає доктор Джов, — а він піклується вами більше, ніж рідною дочкою, то я подумав: племінниці моего друга хай прикрасять столик живі квіти.

Гучномовець закликав доктора Джова й він похапцем попрощався з Катериною.

Незабаром прийшли відвідати Катрусю Марта, Любя й доктор Турчан. Ой, який же гамір вони зчи-

нили! Привітання, ґратуляції, дотепи, вигуки радости, і все таке інше... Доктор пробував кілька разів вклинитись у розмову, але не допустили. Щоб вбити час, він витягнув з кишень журнал, сів близче до вікна й читає. Читаючи, береться за груди й так регоче, що на очах показалися слізози.

— Що там тебе так розсмішило? — питає Люба.

— Читаю гумореску.

— Дуже добре, що тобі на старість смакує гумор, — каже, сміючись, Люба.

— А про що там іде мова? — питає Марта.

— Про життя.

— Може, прочитаете нам? — просить Катерина.

Вона не раз чула, як по-мистецькому читає доктор. Найкраще йому вдаються гумористичні оповідання.

— Я прочитаю, — погоджується доктор, — тільки Катруся мусить уважати на себе. Хоч, кажуть, сміх — це здоров'я, але в шпиталі інколи... Прочитаю вам уривок. Прошу уваги.

«...З віддалі двох бльоків я пізнав свого приятеля, професора Чайкуна. Він кудись поспішає й так розмахує руками, що люди уступають йому дорогу. Я зупинив Чайкуна, як зупиняють наляканого коня:

— Гоов! — розмахую руками, — куди це так гальопуєш?

— Іду в школу стрижіїв. Я з них, дияволів, витрясу душу! Чи ти знаєш, що сталося?

— Не знаю, — кажу. — Але ти не гаряччись так, дай біді влягтися, тоді вона буде лагідніша.

— Е-е, тобі легко це сказати. Я напитав таку біду, що не вляжеться. Спричинив судову розправу! Фактично не я, а вони — стрижії, — каже Чайкун. — І повір мені, що почалося з нічого. Уяви собі, що ми вийшли з онуком на прогулянку. Наша бабця, тобто моя дружина, вирядила нас, кажучи до Ромчика: «Йди з дідусем, хай вас трохи вітер обвіє...» І ми помаленьку проходжуємося. Знаєш, як то з дитиною, воно щось там оповідає, а я притакую і зайшли в дільницю, де я ніколи не був. Бачу вивіску: «Школа для голярів та

стрижіїв». Вікно на всю стіну, повно дзеркал, учнів також не бракує, але вони байдикують: одні грають у карти, інші так собі нудяться, бо нема на кому відбувати практику. Я глянув на онука й подумав, що його треба підстригти, бо патлате, як гіппі. І ціни зaimпонували. За стрижку беруть доляра, а наш професійний гребе три долари. Ну, подумай! Раз так, то я вирішив, хай і на мені повчаться. Людям зробимо приемниць та й собі вигоду, на двох головах заощаджу чотири долари. А я знаю, що підстриги моого онука не легка справа. Таке норовисте, що втрьох мусять тримати. Гарне хлопченя, але дикувате, мабуть, у бабцю вдалося...

І ось уяви, що ми вже підстрижені, щасливо повертаємося додому. Онук радий, що вирвався з-під нохиць, іде з підскоком і тримає в руці на патичку цукерка, несе показати бабці. Та й у мене настрій добрий. Все таки вийти з дитиною на «гави» і знайти чотири долари, то воно не зле.

Але я зауважив, що перехожі дуже звертають на нас увагу. Ніхто нічого не каже, тільки зиркне, усміхнеться і йде собі. І от ми вже на власному подвір'ї. Ромчик вибрикує, пищить, знаєш, як то дитина.

Дружина показалась у вікні. Дивиться на нас, дивиться, ніби, не пізнає. А тоді питает:

— А то ж з якого цирку вас випустили?! Людоњки добрі! Чи ти старий паталах з розуму з'їхав?.. Як же бідна дитина завтра піде до садочка?

Аж тепер я приглянувсь дитині. Ромчикова бабця має рацію. Воно так і є: не підстрижено, а підскубано. Такі драбини, що хоч ногою ставай. Зайшов я до хати, глянув до дзеркала, а там цирковий кловн... Але ж кричати «гвалт» не буду. Бо що це поможе? Пробую якось викручуватись, неприємно признатись, як то воно сталося. Кажу:

— Ми зайдли до Матвія. А він підстригав сусіду й каже мені: «Ваша черга; сідайте, або давайте обробимо онука...»

Бабця аж в долоні сплеснула.

— Я так і знала! Це він так відплатив! — кричить бабця. — Я вчора посварилася з Матвіїхою, а він уже віддячив. Оце знаю, що мужчина! Вміє оборонити свій рід... Але я цього не прощу! Бо за що має терпіти дитина?!

Бабця кинулась до телефону, набрала число Матвіїхи, і ти б жахнувся, якби почув. Содом і Гомора! Слухавка не витримує, бабця аж ногами тупотить, ніби чорт її на гарячу бляху поставив...

Бачу, що біда, починаю признаватись, вияснюю, що на наших головах училися стрижії-початківці, що таку школу громадянство мусить підтримати, бо інакше будемо ходити патлаті, як гіппі, але до бабці ані приступу. Вона колотить Матвія, Матвіїху, що аж на мені шкіра терпне. І не зупиниш! Ой, чоловіче, тобі навіть трудно уявити! А сьогодні пошта принесла нам повістку: моя Галя має з'явитись у суді за образу чести.

Розуміється, що впечутъ бабцю по всіх правилах; а як же! Може, обійтися без в'язниці, але адвокати потрусять банківським контом, як дозрілою яблуне... Я кажу: «Галю, доки не пізно, вибери з банку гроші. А як бойшся, що в хаті хтось поцюпить — поклади на мое конто».

Мені все таки шкода. В стрижіїв заощадив чотири долари, а суд присудить заплатити чотири тисячі... Подумай тільки! Але, як я це сказав, то моя Галя знову підскакує під стелю.

— Он де воно! — кричить. — То ти так зумів зарати комедію з Матвієм, щоб вициндрити в мене гроші?! I тоді ви мали б за що випити? Га? О, не вдасться! Я вже більших мудрагелів бачила!..

Я кажу спокійно:

— Галю, я був з Ромчиком у школі стрижіїв. Це раз, а по-друге, я ж ніколи не п'ю. Ти це знаєш.

— Ти був у Матвія!

— Я був у школі!

А вона своєї: — Ти був у Матвія!

Далі я не міг витримати. Гримнув дверима, вирвався з хати і лечу. Дякую тобі, що зупинив, трохи

охолону... Але, як заскочу до стрижіїв, то витрясу з них душу! Вони, чортові придуруки, навіть ножицями не вміють орудувати. Наш професійний так лагідно цвякає, що охота заснути, а в тій школі наче косою солому на січку ріжуть: «ч-аа-ах, чааа-ах». Аж морозить!

Катерина стримувалась від сміху, як тільки могла, але доктор, зауваживши, що вона кладе руки на живіт, перестав читати. Люба з Мартою також угамували сміх. Люба каже:

— Ну, то ми дякуємо тобі за мистецьке читання, але пам'ятай, що ти ніколи не підеш з дитиною на прогулянку.

— А для чого ж я купив візочок та ще з таким гарним дашком? — питає доктор.

— Будеш ходити з порожнім візком...

• • • • •

За тиждень Катерину та її дочку виписали зі шпиталю. Доктор Турчан з Мартою везуть їх додому, а Люба, як господина, вийшла назустріч. Собака також відчуває якусь небуденну подію й лациться, але доктор зловив його за нашийника й повів до буди.

— У собачій шерсті можуть бути різні бацили, — пояснив свій учинок доктор. — Поки організм дитини зміцниться, то собаці нема місця в хаті, будемо тримати в буді.

Доктор, склонившись над дитиною, каже:

— А тепер, Наталю, можеш нам заспівати, ми радо послухаємо...

Дитина наче розуміла, про що говорив доктор і голосно «заспівала»...

— О, бачите, ми вже маємо свої «коди», — жартує доктор.

В хаті веселий настрій, багато руху, чого колись бракувало.

Катеринину дочку няньчати три лікарі. Головним дорадником у всьому — доктор Турчан, за ним — доктор Марта, тоді доктор Люба, а вже після всіх Кате-

рина могла сказати своє⁵ слово. Годувати, або вийти на прогулянку з дитиною можна було тільки з дозволу доктора Турчана. Він кожного дня оглядав дитину й мав підозріння, що воно нездорове. Про це говорив з Мартою і Любою, здогадувались про хворобу, але від Катерини затаювали. Доктор Турчан закликав на по-міч свого колегу — дитячого лікаря, який цілком по-годжувався з діягнозою. Дитину треба було відвезти до шпиталю.

На другий тиждень лікування Катеринина дочка померла. Стверджено лябораторним дослідженням, що смерть дитини — наслідок вживання матір'ю наркотиків під час вагітності.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

1.

(Уривок із щоденника Джова).

«...Моя зустріч з агентами бюра детективів була вчасною й корисною. Після моого звіту, мене відкликали з колонії гілпі та запропоновано їхати в школу. І ось я знову студент. З часом одержу диплом, стану професійним детективом, поборюватиму беззаконня.

Праця детектива надзвичайно різноманітна своїм змістом, повна несподіванок та пригод. Навіть коротке перебування в школі відкрило мені багато таємниць із ділянки психології людського життя.

З кожним днем я все більше думаю про Катерину Сокіл. Де вона? Тихе зникнення її з колонії гілпі не покоїть мене. Катерина знала про діяльність чужоземної розвідки серед гілпі; агент Санчо міг дати наказ убити її й цим осягнути гарантію, що про ту подію вона ніколи й нікому не розповість, бо мертві не говорять...

Я їздив у службових справах до містечка Орчару і мав нагоду провідати фарму Соколів, проходжувався тими доріжками, на яких мав зустріч з Катрусею, легковажною мрійницею, яка хотіла знайти загублене людством щастя; вона легко прийняла нашіптану утопічну ідею про створення так званого «третього світу» без законодавства, за принципом анархії, де вольному воля... Я не осуджу її. В молодості часто виникають такі мрії. Вони і в мене були, але доля змілосердилася наді мною.

Фарми Соколів я не пізнав, вона перетворилася у пустир. В садках виросли бур'яни вище дерев, дрях-

ліють будинки; до стайні, де колись стояли расові коні, не проб'ешся без коси, а на дверях хати висить замок. Там безлюдно й сумно.

Я зайшов до сусідів Соколів, де привітала мене середнього віку, круглењка жінка Луїза Барбаро, веселої вдачі й надмірно балакуча. На голові мала білу хустину, підперезана фартушком голубого кольору, лице засмалене на сонці, а вся її постать мала у собі силу, яка необхідна селянці, щоб встати зі сходом сонця й лягти на відпочинок опівночі, перебуваючи ввесь час у русі. Говорить по-англійському з виразним італійським акцентом, співучо, як усі новоприбулі емігранти з Італії. Оповідаючи, всміхається прижмуреними очима, а свої думки викладає з допомогою жестів та часто вживає вигук «мама мія!»...

Луїза сказала, що я дуже подібний до її зятя Тоñі, з віддалі вона зовсім не могла б нас розрізнати.

Хоч і з великим трудом, але ми розуміємо одного. Я розпитую про ферму Соколів, чому там на дверях висить замок.

— О, мама мія! Це їхня дочка так усе занапастила, — каже Луїза. — Втікла з дому, і все пішло догори дном. А я свою й на крок не пускала з хати, притримали коротше, як тільки могли, то й вийшла в люди. Дуже порядного зятя маю, мудрий, з добрым характером, і вже онук в дорозі...

Згадавши про онука, Луїза всміхнулася своїми карими очима; між довгими віями залишились маленькі прорізи.

— А Соколи дуже пестили свою, — продовжує Луїза, — виплекали в ній таку зарозумілість, що було й не приступай. А як виросла, то свиснула на батьків... Знайшла собі товариство в гіллі та й сама стала бомом... А мудра була така, що професора могла заткнути за пояс... Але що зробиш? Прийшов дівчині до голови одур, і повіялась... Може вона того собі не бажала, але якщо людина віддасть чортові душу, то нема ради. Звідти вже не вирвешся... О, мама мія! Ми те пережили, як ми те пережили! А знаєте чому? Бо

Катерина і моя Марія були подруги. Але ми свою три-
мали в руках, не раз з неї пір'я сипалось... І вийшло
на добрe, а Соколам не пощастило.

Ми розмовляли отак зпівгодини, а тоді Луїза за-
питала:

- А скажіть, пане, чи ви маєте ім'я?
- Певно, що маю...
- Ні, я не про те хотіла. Як ваше ім'я?..
- Джов. Джов Дер.
- О... Ну, то мені дуже приємно з вами розмов-
ляти. А мое ім'я Луїза Барбаро, а мій чоловік підпи-
сується Сальваторе Барбаро, ми приїхали з Італії.

Я знову цікавлюся Соколами, розпитую про різні
дрібниці, які не мають для мене жодного значення, ли-
ше підтримую розмову, щоб не загасла.

Після нашого «формального» знайомства Луїза
кличе мене «сеньйор Джов», інколи «містер Джов», як
їй зручніше.

— О, мама мія! Сеньйоре Джове, ви не знаєте. На
тій фармі чорти влаштували пекло. Що там діялось!
Бились, судились, розводились, мирились, як у театрі.
Так, що ми знаємо, чому Катерина пішла в гіппі.

— Але ті родинні непорозуміння відбувалися пе-
ред народженням Катерини.

— Так, це правда, сеньйоре, але її мама, що мала
в крові, тим і благословила. А як же ви думали? Те-
пер одна в шпиталі, друга пішла з вітром, а Маркус
ще при своєму розумі та йому вже багато не бракує,
щоб потрапити до Ганни.

Я запитав, хто такий Маркус?

— Ну, як хто? — здивувалась Луїза. — Той же
Марко Сокіл. А про кого ж іде мова? Ганна також за-
вжди мене поправляла, казала: «Не роби з моого Мар-
ка макаронів, він не Маркус...» По-вашому Марко,
а по-нашому Маркус; по-вашому містер, а по-нашому
сеньйор. А воно ж те саме. А Маркус має собаче життя.
До своеї хати навіть не заходить, можливо, там звили
собі гніздо духи страху, і лякають... У нас переспить
ніч, зготовлю йому кави, та й іде в шпиталь до Ганни.

— О, мама мія! — скрікує Луїза, — ви би побачили! Я раз їздила провідати Ганну... Прив'язана до ліжка, часто кидається без пам'яти й благає наче в молитві: «Вернись, Катруся!» А якщо втомиться, то розмовляє лише одне слово: «Вернись!» Не кричить, а скиглий, так благає, що ви не витримали б; я мусіла вийти.

Оповідаючи, Луїза втирала фартушком слізки. Про страждання Ганни розказала з таким жалем, що я побачив ту трагедію перед собою; вона болюче вплинула на мене.

— Дитину треба тримати на поводі, як застогоного лошака, — повчає Луїза. — Якщо лошак зірветься з поводу, то пропав, покалічить себе...

Вона витирає лице, поправляє фартушок і кидає на мене багатозначний погляд. В її очах іскорки нової думки.

— А чому ви так цікавитеся Катериною? Може, вона ваша дівчина? Тоді вибачте, що я так відверто про неї говорила. Ми ж бо фармери, яким небо бачимо, таким і малюємо, де ж бо правду діти.

Я зробив помилку. Не знаю чому вирвалося з моїх уст сказати, що я детектив...

— О, мама мія! — скрикнула Луїза.

Вона зробила кілька кроків назад і, прикладивши пальці лівої руки до уст, щоб мати над ними контролю, сказала:

— То ви вибачте мені, що я розмовляла з вами по-домашньому... А може ви зажартували? Маєте зі собою виказку?

Іншого виходу я не мав. Треба було показати виказку. Луїза приглядалась ій здалека, насторожено, як пташка-жовтобрушки в городчику, коли відчуває якусь небезпеку.

— Дивіться, дивіться, як то легко можна напитати собі лиха... Чому ж ви, містерес, того не сказали на початку??

Луїза налякана й держить язика за зубами. Я та-

кож не можу позбутися незадоволення, не можу собі дарувати того промаху: чому я сказав, що я детектив?

Розмова між нами не в'яжеться. На мої запитання Луїза відповідає зі страхом, не кличе мене «сеньйоре Джове», а «містер детектив»... Але згодом страх у неї розвівся, як це трапляється з ранковим туманом, і повернулась балакучість. Тоді я запитав:

— А скажіть мені, де, на вашу думку, могла б перебувати Катерина?

— О, містере детективе! — співуче відповідає Луїза. — Ви запитуєте про таке, що нас усіх цікавить. Ми знаємо, що вона в гілпі. Соколи їздили до Нью-Йорку, але вона вирвалась їм з-під рук, та й шукай вітра в полі. Коли б ми знали, де вона, то в цій хвилині пішли б гуртом: я, мій Сальваторе, Маркус і ще когось кликнули б на поміч та силоміць завели б її до шпиталю. Хай би подивилася, як зраница материнське серце. Я вірю, що це навернуло б дівчину на розум. Ганні тепер уже однаково, але молода прозріла б!

Я запитав, чи Соколи виїздили на вакації?

— О, містере детективе! — відспівує Луїза, — та вони возили її кожного року. Все робилось для дитини, а вона он як. Катерина любила відпочивати в містечку Буд над Атлантиком, я навіть не знаю, де та місцевість, але там щороку Маркус відвозив жінку й дочку на цілий місяць.

Я більше не розпитував про Катерину. Відомо, що стежки, якими в молодості ступала людська нога, мають магічну силу притягати до себе людину на протязі цілого життя. Я вирішив якнайшвидше взяти вакації і поїхати в містечко Буд.

Глянувши на годинник, я сказав, що мушу прощатись. Попросив Луїзу затримати в таємниці, що з нею розмовляв детектив у якісь справі, бо це викликає в людей зайві здогади, або підозріння.

— О, містере детективе, ви можете бути певні, що довірене мені слово залишиться між нами двома. Я навіть не скажу своєму Сальваторові. От можу забожитись.

Луїза повеселішала. Її рухи невимушенні, навіть накреслила черевиком якусь фігурку на піску й запросила мене на склянку власного виробу вина. Коли я відмовився від вина, — запросила на каву. Але я рішуче відмовлявся від усього. Глянувши знову на годинника, я мав намір від'іхати.

— А чи можете затриматися ще на хвилинку? — питас Луїза.

— На хвилинку можу.

— Я розкажу вам про одну подію. У нас почали будувати збірник на воду. Отуж всю дільницю, що під лісом, буде зацементовано. Контрактори вже риють на фундамент ями, які наповнилися дощовою водою, а, може, натрапили на джерельну воду, хто зна. Але я не про це. Тут у нас розвелося багато диких гусей. Цілими табунами проводять літо у мочарах — gnіздяться, а восени відлітають у теплі краї. І ось бачимо, кружляє табун тих, що мають чорні крила й дуже гарно перекликаються під час лету. Кажуть, що вони канадійські й пораховані вченими. А я не розумію, чому вони канадійські, коли gnіздяться під нашою фармою. Тоді африканці можуть їх назвати африканськими, бо ті гуси мають чорні крила... Чи правду кажу?

Я мовчки кивнув головою, притакнув.

— Отож, слухайте далі, — оповідає Луїза. — Гуси зробили круг і сіли на воду, але чогось налякалися та й знову зірвались на крила і з галасом відлітають. Лише одне гусеня залишилось на воді. Пробувало піднести, але не мало сил. Плаває та жалісно перекликується з тими, що відлетіли. Ми зауважили, що одна гуска відстала від табуна та кружляє над гусеням, але що ж, на крила не візьме. І та гуска пригадала мені Соколиху. Вона так само кружляла за своєю дочкиою, аж мусіли забрати до шпиталю. І знаете, що сталося з тим гусеням? Його оточили люди, які там були на будові, й почали ловити. Ми чуємо їхні крики:

— Баб! Давай швидше ножа, а то втече.

— Я не маю ножа, — відповів Баб.

— То шукай каменя! Або кинь нам рубанця! Зараз наваримо супу.

Ми з Сальватором біжимо, щоб зупинити, але поки прибігли, то вже вбили. Не мали ножа, так одірвали голову. Отакі є люди. Я аж плакала. Навіщо було вбивати? Скільки там того м'яса? Чи комусь забракло харчів? А мій Сальваторе прийшов до хати, наче з похорону. Він має дуже м'яке серце. Навіть курки не заріже. Зловить, принесе мені, а сам утікає. Я ножем також не можу. Беру сокиру, закриваю очі та — чах! І по всьому... Може, таки зайдете на чашку чаю з содлдким? Чайок з медівником, не зашкодить.

— Ні, я дякую, я дуже дякую...

Луїза затихла. Я приглядаюсь їй, щоб розгадати характер, надмірно сантиментальний до гусеняти, але безпощадний до курки; хоч і з закритими очима, а все ж відрubaє голову...

Павза.

Луїза міркує, мабуть, над тим, чи вона так сказала, як думала? Її непокоїть раніше висловлена думка про Катерину; то сама тобі жорстокість.

— Я навіть не знаю, чому так сказала, ніби ми силою повели б Соколову дочку в шпиталь показати маму, — вилідується Луїза. — Ви тому не вірте. Хто б таке зробив? Я першою пішла би привітатися з нею. Ми з Сальватором тієї думки, що це не її вина. Тепер така пошестъ кинулася на молоде покоління, щоб утікати з дому. Але відомо, що кожна пошестъ не вічна, і гіппі не вічні. От ще рік-два полежать у парках, а тоді набридне їм бездомне життя і наберуться розуму. Повірте, що на моє вийде!

Я згідливо кивнув головою й поглянув на годинника.

— Ви поспішаєте, — зауважує Луїза. — Я знаю, що того всього не переслухати, але запам'ятайте мої слова: з людьми, як і з рослинами, трапляються виродження. Не раз буває, що з зернятка доброго яблука виростає в лісі дичка... Її треба нащепити, і тоді стане тим, що колись була — родючою яблунею. А це може

зробити добрий садівник. Отак само і з гіппі. Їх треба нащепити, бо кому потрібна дичка? Пригадую, коли я молодою була. У нас, в Сіцлії, бувало, одною рукою дівка хреститься, а другою чорта за роги притримує... Але пройшов той час. Сонце випекло з нас одур та й якось живемо. От фарму вже маемо, а як же.

Луїза хотіла розповісти, як вона діувала в Сіцлії, але я знову глянув на годинника, сказав, що мушу вже їхати, бо маю невідкладну справу.

— Ну, то їдьте в свою дорогу; всього за один раз не розкажеш...

Ми попрощались.

2.

Луїза подає Сальваторі та Маркові обід і розповідає, що вранці тут був молодий, пристійний мужчина.

— А чого він приходив? — цікавиться Сальваторе.

— Я й сама не знаю, чого. Розпитував про Катерину.

— Треба було винюхати, чому? — знову зауважує Сальваторе.

— Це не моя справа, — відповіла Луїза.

Така байдужа відповідь вразила Сальваторе.

— Не твоя справа? А чи ти знаєш, хто він? Може, бом? Е-е! Правда, Маркус? Прийшов, щоб вивідати, а завтра обікраде. Е-е...

Сальваторе налякав Луїзу. Вона допитливо дивиться на Марка, чекає, що він на те скаже.

— І таке може бути, — відповів Марко. — Злодії тепер мудріші від чесних людей.

— А чи подібний був до гіппі? — знову спитав Сальваторе.

— О, мама мія! — скрикує Луїза. — Так лише в суді чіпляються до людини. Хто, що та чому?

— Е-е! — махнув рукою Сальваторе, виявляючи своє незадоволення. — Моя жінка сердиться, коли треба визнати власну помилку. Переконувати не берись.

По короткій павзі, Марко каже:

— Я дуже хотів би знати, хто той гість.

Він затримав погляд на Луїзі, чекає на відповідь. Луїза деякий час вагалася, а тоді каже:

— Він був детектив.

Слово «детектив» викликало тривогу, приголомшило. В очах Сальваторе відбився страх, а Марко почав шукати в кишенях цигарки. Сальваторе відставив тарілку, безнадійно розвів руками й сказав: Е-е... А після хвилинної мовчанки, він знову взяв на допит Луїзу.

— А ти певна, що той гість був детектив, а не бом?

— Певна, — спокійно відповіла Луїза.

— А чому ж ти не домагалась, щоб показав візитівку?

— Він показував.

— А ти ж не читаєш по-англійському.

— О, мама мія! — кричить невдоволена Луїза. — Ти маєш щастя, що призналася, з ким говорила!

Повернувшись лицем до Марка, Луїза каже:

— Він чомусь хотів знати, куди ви їздили з Катериною на вакації. Я відповіла, що ви їздили в містечко Буд, над Атлантиком. І він пішов із тим. Не знаю, чому мій Сальваторе так розшумівся?

Розмова незнайомого чоловіка з Луїзою про Катерину не давала Маркові спокою. Чи справді це був детектив? Якщо так, то що ж вона, нещасна дитина, вчинила, коли за нею погоня? Довго роздумував над тим, цілу ніч не спав і спало йому на думку ще раз поїхати на розшук. Налякана в Нью-Йорку, Катерина могла вийхати на відпочинкову оселю, яку любила з дитинства. Вона має досить скитальщини, і цим разом пощастило б намовити її повернутися додому. Лише не

був певний, чи не матиме віна страху, що там зустрі-
не знайомих людей, від яких гіпні чомусь утікають.
Але на побережжі Атлантику досить місця, щоб захо-
вати себе в натовпі.

Марко попросив Сальваторе знов наглядати за
його фармою, залишив йому адресу свого прияте-
ля в Вуді, щоб у наглій потребі міг викликати те-
лефоном, і попрощавшись, від'їхав таксівкою на авto-
бусну станцію.

РОЗДІЛ ДВАНАДЦЯТИЙ

1.

Автобус від'їхав точно о дев'ятій ранку. Марко вмостиився в другому ряді крісел, майже поруч із шофером, щоб з широкого вікна бачити красу природи. Очі «фільмують», а думки бродять, пробуджують приспані часом події, все, що довелось пережити. Ще не так давно Марко їхав цими крутими дорогами Пенсильвії на вакації з дочкою та дружиною... Він шоферував, а Катруся сиділа поруч із мапою в руках, підказувала батькові, з якої на яку дорогу скрутити, з якого заїзду виїджати та в який заїхати, щоб не блукати. Ганна, буває, любила в дорозі здрімнути. Тоді в авті тихо. Якщо ж Ганна не спить, то надмірно захоплюючись красою природи, не дає спокою.

— Катруся! Диви-диви! О, вже проїхали... Яка ж то гарна була поляна...

— Марку! Глянь на ту гору... Та глянь же! Козел вибрався на самий вершок, стойть, як Наполеон... Катруся, дай апарат! Швидше, швидше. Проїхали... Ото ж було гарно...

Під час останньої подорожі, саме в тих горах, захопила Соколів буря. Дощ ллє, як із ринви, небо спалахує блискавицями, громи б'ють із такою силою, що стогне земля. Дорогу ледве видно; Марко приглядається до світла авта, що іде перед ним. Якщо воно не летить у прірву, значить, вони на добрій дорозі... Одною рукою він держить керівницю, а другою витирає запотіле вікно.

— Гей, Марку, зупинись! — скрикує Ганна.

— Що сталося?

— Ой, я щось пригадала... Чи ти позачиняв у хаті вікна?

Марко мовчить. Дощ періщить, б'ють громи, авто ледве рухається, але Марко не зупиняє.

— Марку, та слухай же! Чи зачинив вікна, питаю?!

— Ну, зачинив, зачинив... Дай спокій з вікнами!

А хіба хтось відчиняв?

— Я відчиняла, щоб зайшло свіже повітря.

— То чому ж не зачинила?

— Я не пригадую, може, й зачинила... Але для чого ти? Ти ж бо господар! Чи ж мені, жінці, вікнами серце гризти?

— То нащо ти відчиняла?

— Може, й не відчиняла... Не присягну. Але чому ти ніколи нічого не припильнуеш?

— Скажи мені, що дасть нам оця балачка? — сердиться Марко.

— Телефонуй до Сальваторе! — командує Ганна,

— хай подивиться.

Он на тій відпочинковій станції зупинялись, телефонували сусідам.

Сальваторе відповів, що в них також падає дощ, погримує, але вікна в хаті зачинені. Він щойно був там. Все в порядку.

Ганна задоволена. Вона каже:

— Бачиш, Марку, ти щасливий, що маєш жінку, яка про все пам'ятає.

Тоді це було непорозумінням, а тепер приемний спогад.

Автобус гуде монотонно; Марко приглядається панорамі, як за шпилем високої гори сідає розпечено сонце, догоряє багряна заграва, гасне день і починається вечір. Авта освітлюють дорогу, зустрічні автомобілі сліпуче разять очі, втомлені довгою подорожжю пасажири дрімають.

Але Марка не клонить на сон. Пригадав, що мас з собою написані спогади із свого життя. Він розшукував у валізці записну книжечку і, перелистуючи сторінки, зупинився на розділі «ОРИСЯ»; це пригоди в сибір-

ській тайзі під час утечі з заслання. Власне, про Ори-
сю він обіцяв розповісти Ганні, а про смерть друга Кін-
драта та мисливця почав був оповідати під час подоро-
жі до Нью-Йорку, але не закінчив. Тепер читатиме для
себе з олівцем у руці, можливо, дещо поправить, ад-
жеж має задум їх надрукувати. Марко читає:

«Після бою з мисливцем, тільки я залишився се-
ред живих. Мисливець лежить мертвий, а Кіндрат до-
живає останні хвилини. Ковтаючи повітря, наче воду,
він показує рукою, щоб я вкоротив його муки. Але то-
го я не міг зробити, дарма, що між нами була умова:
на випадок поранення ворогом, чи звіром, або при смер-
тельній недузі, той, хто залишиться живим, хай до-
поможе вмерти вмираючому і поховає. Хай ворог не
глумиться, а звір не шматує тіла. Коло дверей мислив-
ської буди стояв рискаль, але я не відважився взяти
його, хай Кіндрат не бачить, що вже копаю для нього
яму. Щойно тоді, коли в Кіндрата перестало битись
серце, я взяв рискаля, щоб сповнити свій обов'язок —
поховати.

Земля тверда, камениста, рискаль тяжкий, я ж
сбез силений, шпортаю ним, як дитина, а мені ще ж тре-
ба для мисливця рити яму. Залишити його на поверхні
я не смію. Можливо, він не винний, що так озвірів. Ко-
муністична система зробила його послушним механіз-
мом державного апарату; ловить людей-утікачів, бо за
їх голови платять більше, як за шкіру звіра. Але я не
маю сили викопати ще одну яму. Вирішив поховати
обох в одній могилі. Це проти моєї волі. Це не була
братьська могила, і мені здавалося, що тим кривджу
Кіндрата. Розділив їх слоєм землі: мисливця кинув на
дно і присипав, а тоді Кіндрата. Тіло перетвориться в
прах, а душі їхні хай Бог судить.

В помешканні мисливця я знайшов чимало про-
ductів, набої й досконалу снайперську рушницю. Від-
чуваючи нестерпний голод, ів усе, що попадало під
руки. Знайшов мішок сухарів з чорного хліба, оселед-
ці в маленькій бочці, мабуть, видані мисливцеві, як
заплата за здану сировину; також знайшов у торбинах

сушені ягоди. Стимував сїбе, щоб не об'їстися, але тієї самоконтролі було мало, і я захворів, здогадуюсь, затруїв себе оселедцями. Відчуваю неймовірні корчі в шлунку, біль голови й таке ослаблення, що ледве тримаюся на ногах.

А все таки охота жити... Навантажую себе продуктами, набоями, беру рушницю й вирушаю в дорогу.

Я сам у тайзі, не маю найменшої орієнтації, в якому напрямку йти й відчуваю страх, що не довго зможу триматись на ногах. Коли нас було двоє, то один спав, а другий стояв на варті. Тепер, лігши на відпочинок, більше не відкрию очей. Хижі звірі розшматують. У цьому районі так багато вовків, ніби тут їхній збірний пункт з усієї тайги... Олені, кози на інші травоїди пробили собі стежинки між хащами, а за ними облавою йдуть м'ясоїди.

Від болів мені темніє в очах. Я часто лягаю відпочити, але, пригадавши, що можу заснути непробудним сном, зриваюсь на ноги.

Моя подорож тягнулась недовго. Я побачив поляну, а на ній збірник води, подібний до саджавки, викопаної людською рукою. Відчуваю таку спрагу, що в мені все горить. Я п'ю воду. Ліг грудьми на камінь і п'ю. Здавалось, що обнизився рівень води у саджавці, але я не погасив спраги, ледве піднісся.

Довкола тиша. Таємничо шумлять карликові сосни, до водопою підкрадаються звірі групами й поодинці. Нікому не подобається моя присутність. Олені круто повернули й зникли в хащах, кози не втікають, але й не ідуть, щоб напитися. Бурій ведмідь ігнорує мою присутність. Напившись, заричав і йде в моєму напрямку; чую, він знову ричить з погрозою й прискорює ходу. В моїх жилах холоне кров. Про втечу не може бути й мови, я мушу боронитись. Прикладавши до плеча рушницю, натиснув на гачок, і тайга сколихнулась від пострілу. Кінським галопом утікає ведмідь, а рушниця, вдаривши мене в плече, вилетіла з рук. В житті я ніколи не стріляв і не мав наміру вбити ведмедя, а налякати; навіть не прицілювався, а шарахнув наосліп. Мій

постріл пролунав над поляною з такою силою, ніби хтось висадив у повітря бочку динаміту. Довкола зчинився рев, писк, тріщать хащі, зграями піднеслись різні птахи, все сполохане втікає, а я, настражений, сиджу. Від удару рушниці мені затерпла рука, але яке щастя, що я мав чим стріляти! Зник ведмідь, заспокоїлась дрімуча тайга. До озерця повернулися птахи, але звірі сидять у скитах, пильнують кожний мій рух. Відважніші вигулькнуть із хащів і знову ховаються.

Розглянувшись довкола, я побачив під горбком будівлю; вона чорніє стінами й дахом, дещо відмінна від землянки мисливця, подібна до хати. Від саджавки-озерця, з якого я щойно пив воду, протоптано до будівлі стежку, зроблено просіку, а це ознака того, що хтось там живе, інакше стежки не було б. Хвороба не лишає мене, вода ще більше знесила, продовжувати втечу не можу, і я вирішив іти до тієї будівлі, як кажуть, на пропаще: що буде, те й буде. Так чи інакше, тут чекає на мене смерть.

У тій просіці стоїть висока перегородка, міцно збудована, яку не перескочить і не завалить жодний звір. Я також мушу обійти перегородку; ось так поверну ліворуч, вийду на поляну, а тоді на просіку-стежку. Але щойно я ступив на ту поляну, як підо мною провалюється земля й я падаю в якусь прірву. Чую вибух: моя рушниця сама вистрелила, і більше нічого не пам'ятаю.

Відкривши очі, я не міг збагнути, сон це, чи дійсність? Я на дні глибокої ями, мене мучить нестерпний біль у нозі та плечі. Ліва рука й ліва нога безвладні. Над головою діра, крізь яку пробивається денне світло, довкола тихо, лише вітер час від часу постукує сухим гіллям дерев.

Минуло кілька годин; денне світло почало меркнути, в ямі темінь стає непроглядною, навіть не бачу власних рук. Я зрозумів, що настав вечір. У тайзі, як тільки сонце сяде за обрій, раптово темніє. Там нема вечірнього часу, а відразу вступає в свої права ніч. Чую, як довкола потріскують хащі, рух, тупіт; маю здогад, що це звірі підкрадаються до водопою. Ось

чую тупотіння якогось стада, аж стугонять у ямі стіни. Той гул наближається з неймовірною швидкістю, пролітає над моєю головою і... в яму провалюється звірина. Перші хвилини лежить нерухомо, а тоді дає про себе знати, мекає... Догадуюся, що маю в товаристві козу, чи козла. Добре, що не вовк. Я стараюся зберігати спокій, бо звірятко, рятуючись, пробуватиме вискочити крізь діру й затопче мене. Стримано постогнула, коза своєю мовою також жаліється на болі.

Так проминула ніч. В дірі почало сіріти, пташки дали про себе чути, мабуть, уже сходить сонце, бо в ямі стало світліше. Я виразно бачу перед собою козу. Вона дивиться на мене, але не рухається, мабуть, дуже покалічилася. Приглядаючись стінам ями і тому накриттю, крізь яке провалився, я почав догадуватись, що я влетів у пастку. Мабуть, для того й побудовано отої високий пліт-перегородку. Якщо це так, то хтось колись прийде сюди глянути, чи є улов.

І я не помилився.

Я чую: до ями наближаються людські кроки, хтось покашлює; спалахнув вогник, і на мотузку опускається в яму ліхтарня, а над ліхтарнею жіноче обличчя; голова закутана хусткою. Жінка говорить сама до себе:

— О, сьогодні, аж два попалось... Маю щасливий день.

Я подумав, що треба обізватись, кажу:

— Тут коза і людина...

Жінка вихопила з діри ліхтарню.

Тихо. Лише вогник поблискуне з віддалі.

— Гей, хто там?! — гукаю. — Поможіть!

Ніхто не обзвивається. Але чую — потріскує під ногами лісовий підстіл, і людські кроки знову наближаються до діри, ліхтарня опускається цим разом до самого dna; коза починає рухатись, але не може встати на ноги. Над ліхтарнею те саме обличчя, налякані очі кидають погляд то на мене, то на козу.

— А ти що за людина? — питает жінка.

На таке запитання не легко дати відповідь.

— Я, — кажу, — заблукав і провалився в цю яму.

— Ого, то ти знав, де блукати... І не говори, що ти в ямі, це пастка на звірину...

— Мені байдуже, яма, чи пастка.

— Тобі байдуже? — перепитує жінка. — А як вілізеш? На кусники не поріжу, ти ж не коза. Оце мені заблукав... Зачекай, я принесу драбину.

Голос жінки рішучий, з нотками невдоволення. Відвернувшись від отвору, вона розмовляє сама з собою: «Замість чого доброго, то якийсь дивак улетів до пастки».

Жінка зникла, а ми з козою чекаємо на свою долю.

Незадовго вона повернулась з драбиною й каже:

— На, лови сокиру!

— Я не можу рухатись, у мене зломана нога.

— А ти ногою не лови. Лови руками.

Я кажу:

— В мене рука також безвладна.

— Ого-го! То ти, чоловіче, знав, як падати! А тепер маю клопіт з тобою.

— Я вас дуже прошу...

— Кожний на твоєму місці просив би...

Дрантива драбина опустилася в отвір, жінка спритно ховзнула в яму й каже:

— Спочатку мушу розрахуватись з козою, а тоді вже ти...

Вона накинула на шию козі петлю, мотузок закрутила за ногу, а тоді зі всього розмаху вдарила сокирою між роги. Я не міг повірити своїм очам. Щупленька, невеличкого зросту жіночка, а такий вправний мисливець. «Біда навчить» — подумав я.

Кров цвиркнула на стіни, забризгала ліхтарню і все довкола, а коза, стрепенувшись, затихла.

— Хай так лежить, — каже жінка, — пізніше почетвертую й винесу на поверхню.

Вона торкнула ногою козу і, переконавшись, що не живе, повернулась лицем до мене.

— А з тобою маю більшу мороку. Не встанеш?

— Навіть підвєстись не можу.

— А в якому місці зламав?

Я показую рукою.

— У стегні? — скрикує жінка. — Ти що, дурний?
Я того не направлю!

В кожному її русі, вислові, в холодному пронизливому погляді я зауважую симптоми ненормальної людини, і це непокоїть мене.

— Ти з концентраку тікаеш? — питася.

Вона пильно оглядає мене, хмурить брови; в неї страх і недовір'я. У мене ще більший страх і неймовірний біль; я мовчки постогнула.

— Тікаєш? — знову питася й пронизує поглядом.

— Так, тікаю, бо кожному хочеться жити.

— А рушницю, таку близьку, де взяв? Когось убив, чи як?..

Я кажу:

— Пізніше про рушницю. Я все розповім, тільки помогіть вилізти з ями.

— Я тобі вже раз сказала, що це не яма, а пастка. Чому такий упертий?

— Я не упертий, болі запоморочують мені голову.

— Ну, коли так, то беремось до діла... Тримайсь! Я обмотаю довкола тебе мотуз і буду тягнути, а ти чіпляйся рукою за щаблі драбини.

Зав'язуючи на моїх грудях мотуз, жінка пильно подивилася мені в очі. Вираз лиця промовляє, що вона ніби пізнала мене, але не може пригадати, хто я? Де і коли ми зустрічалися.

— Гей, то ти ще молодий. А як тебе кличутъ?

— Марко.

— А я — Орися, — сказала й заховала погляд.

Вона швидко змотала в кільце мотуз, і полізла на поверхню.

— Напружуй сили, Марку, я тягну! — гукає Орися. — Пробуй тією рукою, що можеш, і знай, що тут нема кого кликати на поміч. Хочеш жити, то так, а як ні, то ні...

Я закусив уста, щоб не кричати від болю, і підтягаюсь з щаблем на щабель. Драбина обсувається, я

тримаюсь рукою й підборіддям, Орися щось там по-крикує, але вона доконала свого. Я лежу на траві, від-дихуюсь, чекаю, може, вгамуються трохи болі. Орися присіла коло мене й по-дитячому дивиться мені в очі.

Вона каже:

— Тобі, Марку, не на жарт болить, ти аж поси-нів. Але не журись, я також пережила. Мій чоловік був політичний. Його на допитах катували і мене з ним. Я сиділа в карцері. Ти знаєш, що таке карцер? Звідти мало хто виходить живий.

Орися на хвилину замовкла. Її розмова розвіяла в мені страх. Я вже знаю хто моя рятувальниця. Вона не спускає з мене очей, витирає з мого чола піт.

— Знаєш, Марку, що я пригадала? У мене є тачка на одному колесі...

Вона швидко підвелаась на ноги й побігла в напрямку будівлі, до якої я йшов. З віддалі яких ста метрів, Орися, приклавши долоні до щок, гукає до мене:

— Я по тебе тачкою прийду!

Я мовчки помахав рукою. Мені тяжко було обізватись, зупинити її, бо то зайвий клопіт. Як же я сяду з поламаною ногою в тачку? Мені тяжко дихати, млосно, хвилинами трачу притомність. Але чую, як десь у хащах поскрипую колесо. Я вже бачу постать Орисі. Вона не пхає, а тягне тачку, як мурашка тягне багато більшу за себе здобич. Тачка тягне за собою галуззя дикого хмелю та бур'яну, з кожним кроком все більше та більше. Орися часто зупиняється, «ви-зволяє» тачку з бур'янів, а тоді знову шарпає. Ось уже вона приїхала... Я кажу:

— Орисю, ми спробуємо йти.

— Яке там іти, коли тобі навіть тяжко лежати. Я повезу тебе з великою парадою... Ну, підводиться!

Я пробую ще раз переконати, що з тієї «фірманки» нічого не вийде, але бачу, що вона сердиться й настирливо домагається, щоб сідати в тачку. Сісти я не міг, лише сперся рукою та коліном, але й того вистачило для експерименту. Орися навіть не може рушити з місця, а не то, що везти з парадою... Колесо

глибоко вгрузло в мох, який грубим шаром покриває там землю.

— Коли б ти був меншого росту, а то вигнався аж під гілляки! — з невдоволенням каже Орися. — Хто таке бачив?..

— Хіба я винний у тому?

— Ні, не винний, Марку, я люблю високих мужчин, але не в тацці.

З великим зусиллям я стою на одній нозі. Орися підтримує мене ѹ ми ледве рухаємося.

— Спираїся сміливіше, — каже Орися, — і не дихай так тяжко... Які ж бо ви, мужчини, нетерплячі! А якби прийшлося тобі родити, що тоді сказав би?

— Я не родив би.

— А-а, бач, який хитрун... Уважай на пеньок, бо полетиш сторчака! А як упадеш, то більше не встанеш.

2.

З великим трудом ми прийшли до будівлі, яку я побачив, коли був біля саджавки. Це землянка, але більшого розміру, глибше вкопана, внутрі пристосована витримати сибірську зиму. Піч, викладена з каміння, стоїть посеред кімнати, а до неї прикріплено стіни ѹ дах; це — проти снігових штурмів. У південній стіні дуже вузьке вікно. Замість ліжка, збитий з брусів лежак. Замість матрацу, виплетена з лози сітка, встелена пахучим сіном. Коло того примітивного ліжка, вкріплено на двох пеньках лавку, тут же ѹ столик на курячій лапі, який можна перенести у вигідне місце.

— Я помогу тобі лягти, — каже Орися, — принесу під голову свіжу в'язочку сіна, напою цілющим зіллям, догляну тебе, і ти одужаєш. Ой, як то добре, що ти навинувся. Мені було тяжко ѹ страшно самій. Мого чоловіка вивели за хату, примусили викопати для себе яму, розстріляли і пішли, а я сама насипала могилу. З Москви прийшов наказ розстріляти, а міс-

цева влада того й чекає, щоб когось із'їсти. Вони тут, немов вовки.

Від тієї згадки в Орисі пожовкло лице, в очах показалися сльози. Тяжко зітхнувши, вона знов звернулась до мене:

— А тепер дам тобі напитися, накормлю, і ти спробуй заснути. Я мушу йти до пастки та впорати козу, бо як занюхає вовк, то вскочить і з'їсть, а з вовком я вже мала раз багато клопоту. До нього не приступиш і мусіла давати отрую: а вовк живучий, як чорт.

Я маю догляд, як у лікарні. Ліки сучасної медицини заступають різні зілля: гіркі, кислі, солодкі, терпкі. Одні мушу пити, другі для натирання, треті Орися прикладає до рани, а з інших вдихаю випар. Помалу видужую, вже не маю болів у плечі, цілком добре володію рукою, але нога, покалічена в суглобі, тримає мене в постелі.

Орися дуже змінилась; минуло нервове напруження, спричинене різними страшними пригодами на засланні, у ній пробудилось бажання жити. Вона не відступає від мене. Не раз, прокинувшись уночі, бачу її схилену наді мною.

— Орисю, чому ж ти не відпочиваєш?

— Я люблю дивитись на твоє лице, коли ти спиш. Ти, мабуть, маєш солодкі сни, усміхаєшся, як дитина, або щось тяжке переживаєш. Що тобі завдає нині найбільших болів?

— Чужина. Туга за рідним краєм.

— А як довго ти в Сибірі?

— Третій рік, Орисю, третій рік...

— А я загубила рахунок. Колись, бувало, рахувала дні заслання, а потім тижні, місяці, а тепер вже стаєшся та байдужію. Нас вивезли в Сибір у 1939 році. Батьки мої повмирали, а я тепер залишилась удовою, і живу тільки спогадами та надіями, щоб хоч перед смертю ще раз побачити рідну землю. Мені завжди

сниться, що на Україні весна... Я дуже люблю весну, любила піти на леваду нарвати квіток і ввечері принести на вулицю. А там хлопці з дівчатами співають пісень, і якщо з віддалі вслухаєшся в той спів, то, здається, вся земля співає... Розкажи мені, Марку, щось про нашу Україну. Тільки гарно оповідай, як, бувало, моя мама... Вона брала мене за руку й у тих спогадах вела на леваду, в гаї, в садки; я бачила, як розцвітає рожевими пелюсточками яблуня, як бджола заклопотано й працьово перелітає з одної чашечки цвіту на другу, і в повітрі тоді запах меду... Я бачила, як у небі тріпоче крильцями й співа Богові пісню жайворонок...

Я розповідаю. У моїй душі ще бренять струни того обірваного життя, про яке пригадала Орися. Мені хочеться передати їй у живих картинах подих рідної землі, пригадую обряди, звичаї та традиції на Україні. Інколи забиваю, що я в сибірській тайзі і, як артист на сцені, деклямую, а де треба — співаю, як це вміють сільські парубки на вулиці, або змальовую картину, як дядьки ведуть розмову на посиденьках...

Мої оповідання вона завчилася напам'ять, а щоб я не байдикував, зробила розподіл: кожного ранку я муши оповідати, як пробуджується село; після снідання — про події на річному ярмарку в Ямполі; по обіді — про старовинне весілля в Україні, а ввечері — про вулицю, про звичаї на свято Івана Купайла і на Андріївський вечір. І так з дня на день.

Часто викликаю в Орисі слізози. На неї дуже гнітуче діє, коли оповідаю, як дівчата на свято Івана Купайла йдуть до річки й кидають свої віночки. Орися також кидала свій віночок, але він заплив у кручу... Отак спливла її молодість і доля. Орися плаче, а я замовкаю.

Втерши фартушком слізози, вона пригадує мені про мій обов'язок:

— Оповідай, Марку, у мене вже сухі очі...

— Не можу, Орисю, спогади побільшують наші терпіння.

— Якщо не можеш, то ти не мій друг. Я залишу тебе й більше ніколи не прийду! Не віриш? Ій-Богу! От не гріх, що забожилася.

Я неохоче накручую свій «грамофон», оповідаю, ради спокою. Орися вмощується так, щоб не пропустити ані слова, і слухає, але зауваживши, що оповідаю без захоплення, зупиняє мене. Вона каже:

— Ти не говориш від щирого серця, а відбуваєш панщину! Не співаєш, не смієшся, у твоїх словах нема тепла, сиплеш ними, як градом. І куди ти поспішаєш? І чому ти, Марку, такий невдячний! Ти для мене навіть доброго слова шкодуєш.

Орися закриває долонями лице й плаче. Її худенькі плечі здригаються; я ніяковію, перепрошую, обіцяю оповідати так, як вона собі цього бажає.

— Для мене твої оповідання всеодно, що любисток до рани, — каже Орися. — Не поспішай, розкажи, як учора. Так, бувало, моя мама вміла. А сьогодні ти — аби позбутися, якнебудь. Навіть пропустив те веселе місце, як на Андріївському вечорі хлопці калиту кусають... Парубок Терешко іде на мітлі, а дівчата питаютъ: «Куди ідеш?» «Калиту кусати». «Будем тебе по зубах кресати».

— Терешко був тоді відъмою, — пригадує Орися.

Я чухаю потилицю, перепрошую, що якось пропустив ту сценку...

— Ми зараз усе пригадаємо наново, — заспокоюю Орисю.

— Ну, то починай.

В нашій землянці знову «Андріївський вечір». Я розповідаю без найменшого відхилення, граю ролю парубка Терешка на мітлі. Орися дуже задоволена. Пригладжуючи мою розкуйовджену чуприну, всміхається й каже:

— Яке щастя, що ти маєш такого кучерявого чуба. Якби мав лисину, то не удав би Терешка на мітлі, бо в нас усі парубки були чубаті.

Але вона пригадала, що я не співав пісеньки про голуба й голубку.

Я кажу:

— Орисю, дорогенька... Ця пісня не має нічого спільногого з Андріївським вечером; її співали хлопці, щоб заповнити час.

— Те саме і в нас, — каже Орися, — заповнуй час. Ну, починай про голубку.

Я заспівую, а Орися гарним сопраном підтягує:

Сидить голуб на дубочку,
А голубка на вишні,
Ой скажи — признайся,
Молода дівчино,
Що в тебе на мислі...

— Отак воно має бути! — повчає Орися.

Я видужую. З допомогою костура, помаленьку ходжу. Біля мене в'ється Орися, мов та ластівка коло свого гнізда перед дощем. Нервові припадки відійшли від неї. Завжди всміхнена, часто підходить до вікна, на якому стоїть кусник дзеркала і чепуриться. Вона гладенько зачесана, з проділом посередині; біляве волосся з тіннями медового кольору заплетене в товсту косу. Високе чоло не має зморшок; брови двома довгими, майже рівними лініями підкреслюють чоло й прикрашують очі, голубі, як волошки в житі. Ніс у Орисі якраз такий, яким пишаються всі гарні жінки. Личко маленьке й бліде. Уста, ніколи не фарбовані, зберегли кольор малини, яка щойно почала дозрівати.

Перед дзеркалом Орися має звичку трошечки прикусити уста й приглянувшись, чи в них затримався яркий кішний кольор. Ноги в Орисі пухкенькі, а стан немов у артистки, що виступає на сцені з танками. Завжди, коли Орися гляне на мене з-за плеча, я ніяковію.

— Може, ти, Марку, хочеш поголитися? — запитала якось мене Орися. — Я маю заховану бритву. Тобі і з бородою добре, але в нас колись молоді мужчини голились, тоді від них пахнуло туалетне мило...

— А в нас же нема такого мила.

— Тобі не треба, Марку; є такі мужчини, що вони від природи пахущі.

Орися голосно засміялась і швидко вийшла на двір, заховалась.

Я поголився, вмився холодною водою і, витираючись, у тому надбитому дзеркальці побачив на своїх щоках рум'янець.

Орися, приглянувшись мені, з подивом зауважує:

— Але ж ти молодий, Марку! Чиясь жіноча доля буде щасливою.

— Орисю, я твоя доля! — пристрасно і з переконанням сказав я. Підійшов до неї, пригорнув і хотів поцілувати.

— О, того не смій! — скрикнула і виховзнулася з обіймів. — Бач, який ти!

У тих словах не було зневаги до мене, але мені стало неприємно. Стою з опущеними руками й школую, що затіяв таку гру. Я пробую виправдатись, кажу:

— Орисю, це я з любові та вдячності...

— Так, так, я знаю, Марку. Але в нашому випадку любов і вдячність не йдуть у парі. І я не хочу, щоб ти мені дякував.

— А чим же виявити мої до тебе почування?

— Ти сам ліпше знаєш, чим. Тільки не так легко важно. Мене поцілує лише той, хто стане моїм законним мужем. Не забувай, що великі клопоти починаються з маленьких...

— А як же нам узаконитись? — питаю. — Ми в тайзі, з якої мені не вільно вийти.

— Я знаю, я знаю, — двічі повторила Орися. — Але ми можемо одружитись, присягнути на вірність, як це інші роблять на засланні. Нема тут церкви, нема священика, але ми віримо, що над нами є Бог, і повинні жити, як велять Божі Закони. Якщо хочець присягнутись на іконі, то я маю.

Про таке одружження я чув не один раз, навіть сам думав говорити з Орисею, але раптовий поворот справи, власне, оте випередження здивувало мене. Орися

не спускає з мене очей, стежить за кожним моїм рухом і поглядом.

— Ну, що, налякався? Отож то воно й є! Віра стримує від гріхопадіння. Без віри людина, як дичина в лісі. Таких, що обманюють поцілунком є багато. Чи не правду кажу?

— А ті, що присягають, хіба не грішать?

— Ти, Марку, не будь премудрим філософом. Не хочеш — не мусиш.

Вона сказала різким голосом, але зараз же усміхнулась. Підійшла до мене ближче й продовжує:

— Тепер я переконалась, що ти не любиш мене, хочеш «віддячити» і в дорогу...

— Скажи, Орисю, що ж тебе так переконало?

— Все. У жінки інстинкт, як у пташки. І якщо не маєш до мене серця, то лахи під пахви і — гайдя!

— Ні, Орисю, я ніколи не лишу тебе, — відповів я.

Вона пригорнулась до моїх грудей, усміхнулась і розкудлала мій чуб.

• • • • •

...Ми сіли за тим столиком, що на курячій лапці. Поклавши пальці на маленьку іконку, яку Орися зберегла, як пам'ятку від мами, присягаемо.

Орися «завершує» тайство нашого шлюбу. Вона каже:

— Ти молись мовчки, всім серцем і всією душою. Я також буду молитись. Просімо, хай Бог зішле нам благословення. Присягнімо в серці на вірність одне одному, ти мені, а я тобі. Я не хочу чути голосних слів присяги. Збережімо їх назавжди в наших серцях. А після присяги будемо, як чоловік і жінка, добре?

Я мовчки склонив голову.

3.

Ми з Орисею вже як чоловік і жінка.

Я не знаю, чи може бути сильніша любов від на-

шої. Ми є доповненням одне одного. Навіть у найтяжчих умовах життя ми не сумуємо. Йдемо спати якнайпізніше, а встаємо раніше, як це було колись, щоб продовжити день, щоб довше разом про щось говорити, мріяти і мати насолоду відчути, що ми духовна і тілесна цілість.

— О, Марку, Марку, ти не можеш уявити, яка я щаслива, — каже Орися. — Мені здається, що я щойно починаю своє життя. Я вірю, що Бог послав тебе для мене. Йде зима, страшна сибірська завія; уяви собі, як би я жила тут сама?

В Орисі зникла журба. Вона така ніжна й гарна, що я не можу надивитись на неї. Не раз питав себе: як могло статися, що страждання на засланні, голод, холод не в силах були знищити її краси? А може, я мав тоді серце, що так щиро могло кохати?

Як голова родини, я маю обов'язок думати про завтрашній день. У двері стукає зима, під час якої жодної мови про втечу не може бути. Ми вирішили зачекати до літа, а тоді разом підемо шукати волі. Я свідомий того, що в цій землянці може спіткати мене смерть. НКВД часто робить наскоки на такі поселення в тайзі, так що мушу думати про самооборону. Ми з Орисею копаємо підземну криївку — вихід із землянки на випадок наскoku ворога. Криївка глибока, довга, вихід з неї закрито в'язанками сухої трави. Ми знаємо, що можуть бути дні, а то й тижні, коли під час завірюхи не вийдеш із землянки. Ми маємо в запасі продукти, паливо, інакше — замерзнеш. Словом, готові зустріти зиму, байдуже, якою вона буде.

Під час літа, Орися працювала в радгоспі, що має невеличку дільницю рільної землі. За працю видавали їй пайок продуктами. В осінньому сезоні для жінок праці нема, але щотижня треба йти на реєстрацію в місцевій управі, дати про себе знати, бо інакше перенесуть у графу «пропалих без вісті», тобто, спишуть з рахунку й нема тебе серед живих. Кожного разу я йду з Орисею, щоб охоронити її від нападу звірів. Щоправда, вовки нам не страшні, для них я маю

рушницю, але ми боїмся погратити в засідку людосвів. Тоді Орисю також чекає смерть за переховування втікача. Кожного разу ми йдемо іншими стежками. Я весь час тримаю рушницю напоготові, підводжу Орисю до орної землі радгоспу й там чекаю.

Одного вечора Орися каже мені:

— Я хотіла б, щоб нас засипало снігом. Хай над нашою землянкою ляжуть намети аж до хмар і відгородять від цього світу неволі та страждань. Нам було б тут добре... Правда, Марку? А коли б прийшов час умирати, то я склонила б голову на твої груди і заснула б вічним сном.

Довго не довелось чекати, в тайгу увірвалась зима. Як буревій на безмежних просторах океану, скаженіючи, розбурхує води, так у Сибірі хуртовина заходить усе на своєму шляху.

Ми засипані снігом, як того бажала Орися, «намети лягли аж до хмар». Раптом відчуваємо, що до землянки не доходить повітря, дим із комина повертається в наше мешкання, нам нема чим дихати. Орися, закривши руками обличчя, впала на долівку й кашляє. Я кинувся до дверей, але там гора снігу. Одинокий рятунок — криївка. Я швидко беру Орисю на руки й опускаюсь у підземний вихід.

Мені пощастило пробити отвір, і нас проймає сильний вітер. Від протягу брязнули дверцята в печі, гарячим полум'ям спалахнули дрова. Небезпека минула. В Орисі перестає біль голови, зникла блідість. Ми підкладаємо в піч дров, полум'я нерівно палахкотить, у комині свистить хуртовина, але нам тепло. Я жартиую, пригадую Орисі, що смерть не є такою романтичною, якою вона собі уявляла: склонити голову на груди і з приемністю заплющити очі...

Третього дня хуртовина вщухла. Нормально, посибирському, шугає вітер, сипле сніг, але вже можна вийти з землянки, триматись на ногах та бачити перед собою стовбури дерев.

— Марку, Марку, я тепер не уявляю свого життя без тебе, — каже Орися. — Чи ти щасливий зі мною?

— Так. Я маю до тебе ті самі почування, що ти до мене.

— А не тужно за Україною?

— Тужно, але що зробиш?

— Ну, то розкажи мені щось...

Я вже не маю про що, вичерпав увесь свій репертуар. Навіть казки, байки, які зناє напам'ять, повторюю й повторюю...

— А ти ще ніколи не розказував про свого дідуся і бабусю, — каже Орися. — Чи пригадуеш їх, Марку?

— Пригадую.

— Ну, то починай. Якби ти знат, як я люблю слухати твої оповідання.

• • • • •

Весна в Сибірі приходить раптово. Тільки встигне злигнути сніг, як природа покриває тайгу зеленню та цвітом. Усе там поспішає жити, щоб під час короткого літа вирости, дозріти й розсипати на землю насіння.

Настав час, коли треба було подумати про пастку на звірів. Незадовго повисихають снігові води в долинах і звірі почнуть мандрувати до водопою. За траївдами будуть підкрадатися м'ясоїди, слабші мусять утікати й потраплять у пастку.

Я так і не знаю, чому Орися пішла сама наставляти пастку. Ми завжди і скрізь ходили в парі, навіть по воду. І не зі страху за власне життя, а з любови одне до одного. Ми йшли й трималися за руки, як діти...

Ні, долі хотілося розлучити нас. Орися пішла до пастки сама. Хвилин двадцять пізніше, я також пішов туди, але там уже нікого не було. Залишилися з Орисі сбривки одягу та пляма крові.

Я кинувся в хащі на розшуки, але там не було жодних слідів, лише на поляні клаптики одежі й пляма крові... Мое серце знемагало від болю. Я припав до землі й, ридаючи, кликав: О-рриисю!!

Страшна тайга повтбряла мій голос, здавалося,
реготала з мене: Orrriissсю!..

А світ мовчав. Я у ньому залишився сам.

Кров закопав. Вона ж бо була джерелом життя
Орисі. Закопав і поставив на тому місці хреста.

Як довго наді мною сходитиме сонце, пам'ять про
Орисю в моєму серці ніколи не загасне.

.....

...Увага, увага! Наступна зупинка автобусу в місті
Вуді, — проголосив гучномовець.

Марко закрив свій записник, склав у валізі й
приготувався до виходу.

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

1.

Одного погожого ранку прибув до Вуду Джов Дер. У канцелярії туристів одержав потрібні інформації і цілий день їздив-оглядав, зробив свого рода «облет», як пілот довкола нового аеродрому. Містечко можна б назвати відпочинковою оселею в тихій місцевості над Атлантиком. Коли приходить літній сезон, до Вуду безкінечним потоком прибуває народ. Тут ви зустрінете туристів з Оттави, Монреалю, Торонта та з кожного міста Америки. Тоді в готелях бракує місць, на пляжах десятки тисяч народу, за чашкою кави треба стояти в черзі, в крамницях тіснота, навіть церкви в неділю заповнені приїжджими прочанами. Так тягнеться до кінця серпня, а тоді починається відплів. Туристи, прощаючись, обіцяють приїхати і в наступному році, бо друге таке чисте, привітне, веселе та затишне селище трудно знайти. Маленькі господарські невигоди нікого не страшать. Не обов'язково стояти в черзі за чашкою кави, бо є можливість у своєму мешканні приготувати на час і до смаку. Найбільш пам'ятливий Вуд для молоді. Крім соняшних та океанських купелів на пляжі, молодь має можливість ходити на вечірні гуляння над Атлантиком. У південній частині міста, над самим пляжем побудовано місцевий «Дізнесленд», який Джов назвав «бізнеслендом» — торговицею, де можна все побачити й купити. Там укладено широкі хідники — «борд вок», і тисячі туристів мають там розвагу до пізньої ночі: Також можна гойдатись на різних каруселях, грati в голфа, є місця для тих, що люблять танці, а для тих, які мають у серці неспокій і жадні дізнатися, що принесе їм доля завтра, там є мудреці-астрологи і різно-

го сорту ворожки. За п'ять доларів розкажуть вам, що діється в вашій душі, й що вас чекає. Одним пропро-кують щастя, іншим неймовірне страждання.

Джов цілий день оглядав, спостерігав, і довідав-ся, що Катерина Сокіл під час вакації, мала постійне місце в готелі «Лілея».

Готель із цією романтичною назвою стоїть при Пацифік евеню і своєю будовою нагадує старовинну віллу якогось графа, чи князя, які колись для влас-них вигод та слави любили будувати отакі споруди в стилю старовинної архітектури. Кожний стовп, усі стіни, двері та вікна прикрашені якимись фігурами з життя океанських глибин, чи африканських пущ, або пишними вазами; кольорові фонтанни розбризкують воду перед заїздом, який широкою дугою проходить до самого парадного входу. В минулому готель «Лі-лея» був пристановищем усіх туристів у Буді, а те-пер там побудовано ціле місто готелів, і то біля само-го пляжу, з купальними басейнами, бальовими заля-ми, з охолоджувальними спальнями, через вікна яких бачиш безмежний простір океану і чуеш шум пінис-тих хвиль. В ті будови вкладено мільйони доларів і, власне, ті мільйони, створили люксус та приваблю-ють до себе десятки туристів, які починають рахувати гроші від десятки.

Власник готелю «Лілея», Іван Линок, низького росту, з черевцем, у коротких штанцях, стрижений під машинку, з сірими великими очима, в яких пильно приховано гордість. Недавно ще був скитальцем, утік з комуністичної неволі, а тепер власник готелю. Він зустрів Джова усмішкою і стандартним запитанням американського торговця: «чим можу вам допомогти?»

— Я потребую кімнату, — відповів Джов.

— Прошу дуже; для ваших послуг одна з найліп-ших. Цілу ніч заглядатиме вам у вікно ота струнка ялиця (і показав рукою на вкриту шишками голубу ялинку, варту пензля мистця). А в другому вікні оке-ан і блакить неба. Як довго будете в нас гостем?

— До кінця тижня.

— Добре. До кінця тижня, значить, п'ять повних днів, — говорить Линок, ніби до себе, й виповняє якісь формуляри. — А тому, що сезон кінчается, вам коштуватиме пів ціни — сімдесят долярів.

Джов дякує за таку гостинність господаря, все таки пів ціни заощадить йому трохи грошей, але він не знає, що повна ціна за цю кімнату також сімдесят долярів, і то під час сезону.

— До ваших послуг ключ, — каже Линок, — маєте посвідку, що все заплачено. Бажаю вам теплої соняшної погоди! Вода в океані аж парує.

Линок веде Джова коридором, видно, що він у доброму гуморі. Відмикаючи двері, сміється.

— Що вам так веселить душу? — питает Джов, — Може, я мені розкажете?

— Знаєте, я тут зустрічаю різних людей, — каже Линок, — з веселою і з понурою вдачею. Один гість цілими днями оповідає анекdotи, він начинений ними, як ковбаса. З кожної дрібнички спече вам анекdot. Ми сиділи там на лавочці, а коло нас бавились діти, й хтось запитав хлопчика, скільки йому років. Той знизав плечима й побіг. Але цього вистачило для майстра анекdotів. Він каже:

— ...Одного разу п'ятилітній хлопчина зустрів молодшого від себе й запитав:

— Гей, малий, чи ти знаєш скільки тобі років?

— Не знаю, — відповів той.

— Мені п'ять, — похвалився старший, — а ти не знаєш?

— Ні, не знаю.

— А дівчата тобі не докучають?

— Ні, не докучають.

— Ну, то тобі не більше, як чотири...

Линок прихилився до стіни й сміється, притримуючи рукою груди. Джов теж сміється. Більше з Линка, ніж з анекdotу. Линкові треба було тримати руку не на грудях, а на животі, який підскакує від сміху, немов надутий м'яч.

Господар помагає гостям занести валізку й провожує розмову:

— З вашого дозволу, я розповім ще один анекдот.

— Прошу дуже! — відповів Джов. — Кажуть, ложка сміху корисніша за фунт вітамінів.

— Ну, от, послухайте. Це з того самого джерела.

— ...Пустирями Індії подорожують песиміст і оптиміст. Вони заблукали, розуміється, голодні і втомлені. Раптом бачать у кущах корову, яку в Індії вважають священною твариною. Корова дійна, є нагода видоїти й підкріпитись, але песиміст рішуче відмовився, сказав, що корова на вигляд дуже стара, і він певний, що в неї кисле молоко... А оптиміст не піддався кислим настроям; видів корову, напився, а з залишків молока зробив сир.

Линок знову сміється, каже:

— Оце так, молодчина! Люблю оптимістів за те, що мають здоровий глузд і відвагу проявляти отаку винахідливість. Світ гарний, але не кисни в ньому. Будь, як ота бджілка, працой, будуй; майже у кожній квітці є солодощі — користайся з того. Аякже! Дивись на світ, як добрий господар на свою ниву, де біліє цвітом гречка. Якщо трапиться там бур'ян, — господар вирве, а з кислого молока наробить сиру і наварить вареників... Ха-ха-ха! О, я маю нагоду зустрічатися з різними характерами.

— А скажіть мені, пане Линок, — питає Джов, — чи у вас випадково не гостює панна Катерина Сокіл?

— Катерина Сокіл... Хвилиночку, зараз пригадаю... О, так, я знаю ту дівчину. Це дочка Марка і Ганни Соколів; вони мають фарму недалеко Орчару. Між іншим, добре мої приятелі, щороку приїжджають до нас на вакації, але цього літа мати з дочкою не приїхали, лише Марко тут. У них трапилось нещастя.

— Що ж там могло трапитись? — питає Джов.

— Їхня дочка, ота сама Катруся, про яку розписуюте, пішла в гіпні. Ви б не повірили! Єдина дитина, надія батьків, залишила дім і пішла.

— Шкода...

— Так, мій приятелю, це сучасна трагедія. Я знаю цю дівчину від немовляти, не раз на руках її носив, а бачите, що сталося. Пестиш на руках дитину і не знаєш, що ти пестиши.

— То ви кажете, що Марко сам приїхав на вакації? — питав Джов.

— Сам. І знаєте, чому? Його дружина від горя збожеволіла й тримають у шпиталі, а пан Сокіл має надію, що тут пощастиль йому розшукати дочку. Ходить немов тінь. Постарів, згорбився і нагадує мені пташку, якій підв'язали крила, щоб не могла літати. Жаль мені родини Соколів. Якщо хочете, я познайомлю вас із паном Марком. Он він під липою, у плетеному кріслі. Бачите?

— Так, я бачу.

Джов пригадав свою зустріч із Марком. Це було в Орчарі, на панелі молоді, де Катерина своїм виступом про вільну любов скомпромітувала себе. Пан Сокіл був модератором на тому ж панелі.

— Якщо бажаєте, то я вас познайомлю з паном Соколом, — повторив Линок. — Могли б навіть зараз підійти.

— Дуже вам дякую, — відповів Джов. — Я сам підійду до нього, але пізніше.

2.

(Уривок із щоденника Джова)

...Деякий час я приглядався Маркові з віддалі. Він сидить у тіні розлого дерева і пильнує на хіднику перехожих. Примостиався на краю крісла, нервово та напружену витягує шию, щоб далі міг сягнути зір. Він вірить, що одної щасливої хвилини пізнає на тому хіднику свою дочку.

Я сів поруч нього, спробував нав'язати товариську розмову, але це мені не вдалося. Відповівши на привітання, Марко відвернувся від мене. В той час появився на хіднику гурт гіппі і Марко пильнує їх, як

рибалка поплавок, коли щось шпортається коло гачка. В його очах надія, тривога, радість і страх. Усе разом.

Я не залишаю наміру поговорити з Марком. Другого ранку знову підсів до нього зі своїм лежаком. У моїх руках книжка. Привітавшись, перелистковую сторінки. Як і вчора, він байдуже відповів мені на привітання й знову зайнітій своєю справою — пильнує хідника.

На обкладинці книжки, яку перелистковую, витиснено золотими літерами її назву: «Астрологія». Прочитавши напис на обкладинці, Марко питає:

- Ви астролог?
- Так, я астролог, — відповідаю.
- Ви тим живете, чи з того живете?
- Трохи того і другого... Але головна моя мета — пізнати космос та навчитися передбачати майбутність.

Наша розмова обірвалась, бо в той час на хіднику з'явилось багато людей, а серед них молоді дівчата в купальниках. Кольор купальників зливається із засмаглою на сонці шкірою. Глянувши з віддалі, маєш враження, що йдуть члени клубу нудистів. Марко марно приглядався. Катерини між ними не було. Пригадавши нашу розмову, він повернувся до мене й каже:

— Знаєте, приятелю, передбачати майбутність — це пророцтво. Думаю, ви розумієте, що значить бути пророком.

— Так, я розумію.
— То чому спрошуете? Я не вірю, що, прочитавши книжку, можна стати пророком. Очевидно, я не проти науки, але справа в тому, що пророцтво, тобто духова сила людини, не є плодом наукових знань; вона дается людині Зверхньою Силою.

— Можливо, ви маєте рацію, — відповів я Маркові. — Але я знаю незаперечні факти, що кожний добрий астролог має в собі потенціальну силу передбачати і тими передбаченнями нагадує нам єгипет-

ських мудреців, які своїми знаннями конкурували з біблійними пророками.

Марко зміряв мене скептичним поглядом і посміхнувся. Він має намір покепкувати наді мною.

— Значить, ви маєте в собі потенціальну силу, — каже Марко, — і можете передбачати майбутність людини? Чи так я зрозумів вас?

— Так, але часом...

— Часом, що? Потенціальну силу не можете перетворити в наявну енергію, тобто, задум у дійсність? — дзьобнув мене Марко.

— Так, в цьому ви маєте рацію. Але я можу з ліній на долоні вашої руки сказати вам про ваше минуле, і яка доля суджена вам на майбутнє.

Марко поквапно підніс до моїх очей долоню.

— Прошу, читайте! За кожне слово правди плачу десятку.

— Десятку забагато, пане Соколе, ви збанкрутуєте, — відповів я.

Марко сникнувся назад з долонею, і зміряв мене поглядом.

— А звідки вам відомо мое прізвище? — питав Марко. — Я добре пам'ятаю, що ми офіційно не знайомилися.

Я не відповів відразу. Мені дуже неприємно говорити людині неправду, хоч у даному випадку не маю злих намірів, а навпаки, хочу допомогти Соколові. Але чорт-зна чому між нами відбувається комедія з астрологічними передбаченнями. Вона виникла з нічого, із звичайного запитання, чи я астролог, на яке треба було дати правильну відповідь і було б усе на своєму місці. А я брехною загнав себе в сліпий кут і тепер мушу, паленіючи від сорому, «читати» з Маркової долоні минуле і майбутнє.

— Я також пригадую, що ми не знайомились, — продовжує діялог. — Добрий астролог знає, з ким розмовляє... Отже, ваше прізвище Сокіл, ваше ім'я — Марко. А тепер прошу близче вашу долоню, тоді почуете дещо більше.

Марко покірно наставив² долоню, і я продовжую «астрологічне пророкування»:

— Ваша дружина Ганна перебуває в шпиталі. Ви маєте дочку, але вона відійшла від вас.

— А чи повернеться? — з нетерпінням запитує Марко.

— До того я ще не дійшов...

— А чи можете сказати ім'я моєї дочки?

Марко совгаеться на кріслі. Він рішуче не хоче мені вірити, але мусить. Я задержався з відповіддю навмисне, удаю з себе мудреця-всезнавця.

— Якщо скажете ім'я моєї дочки, то ви не звичайна людина.

— Це не завжди вдається, — відповідаю. — Здається, Катерина, і ще якесь ім'я вона має... Та я певний, що ім'я вашої дочки починається з літери К.

— Ми її кликали «Катруся», — підказує Марко.

— А тепер вірите, що десятку за слово було би багато?.. Але я з вас нічого не візьму.

Марко вибачливо дивиться мені в очі, він повірив, що перед ним астролог, і йому неприємно, що так зневажливо віднісся, говорив з підсміхом.

— Воно, знаєте, кожна людина отак живе і перестає сама собі вірити... А скажіть мені, чи повернеться моя дочка додому?

— Повернеться, — запевнив я. — В перших днях наступного місяця плянета Сатурн матиме на вашу Катруся надзвичайно позитивні впливи.

На цьому я закінчив свою «ворожбу». На моє щастя, Марко не ставив більше запитань, а я тримав язик за зубами, бо все, що знов про родину Соколів, прочитав Маркові на долоні...

Я бачу, що Марко відпружився, сидить спокійніше, час від часу розправляє м'язи, ніби з його плечей щойно зняли стофунтову вагу. Він уже не пильнує перехожих на хіднику, присунувся до мене з кріслом і сів так, що ми торкаємось плечем плеча; він хоче якось нав'язти зі мною близчі відносини. У мене та-кож те саме бажання. Але в нас не однакова мета. Він

хоче більше покористатись моїми «астрологічними знаннями» і глибше розвідати про долю Катруси, а я маю на думці сказати Маркові правду, що я брехун, і перепросити за ошуканство.

— Ви любите океан, чи приїхали, щоб засмалитись на сонці? — питає Марко.

— Як коли, — відповів я. — Під час штурму не люблю. Тоді навіть морські чайки скиглять і відлітають у глибину суходолу.

— Я маю велику приємність іти на пляж перед сходом сонця, — каже Марко. — Приходьте, тоді там дуже гарно. Людей на пляжі нема, океан сам із собою гомонить. Щоправда, вранці не хочеться вставати, але над океаном дуже приемно. Я чекатиму на вас коло першої вежі.

Я не люблю вставати зі сходом сонця, а тим більше йти на пляж, де все ще покриті мрякою, але я примусив себе зробити прогулінку з вірою, що мені й Маркові спільним зусиллям таки вдастся знайти для нас обох дорогу Катрусю.

Я прибув на пляж дещо пізніше. Бачу, як Марко чомусь пішов у брід на острівець, якого спорудила мати-природа у формі мініятюрних скелястих гір. Могутні хвилі вдаряють об ті гори, шумлять і творять затоки, де безпечно купаються діти. А між каменистими шпичаками острівця часто ходять маньянки, які вірять, що можна підслухати таємниці океанських глибин. Приклавши вухо до морської скелі, маньянка голосно запитує: «чи чуєш мене?» А хтось із-за скелі, жартуючи, відповідає: «чую!..»

Я бачу, як Марко на тому острівці з великим поспіхом відкидає каміння, намагається щось там дістати. Ось у його руках якась пластикова каністра, він вийняв із неї жмут паперів і почав палити, оглядаючись довкола. Підсилює вогонь, дмухає, розділяє сторінки для ліпшого доступу повітря й пильнує, щоб полум'я перетворило папір у попіл. Доки я встиг набли-

зитись, було все скінчено, лише дим сизою хмаринкою зникав у повітрі, як після пострілу.

— Доброго ранку, пане Сокіл! — привітавсь я.

Марко злякано оглянувся. Він чекав на нашу зустріч, але не на цьому острівці і не в момент, коли під ногами чорніє попіл від паперу. Я зауважив, що в Марка тяжкі внутрішні переживання, як у людини, яка щойно загубила якийсь скарб.

Я спробував зажартувати, кажу:

— Мені здається, ви хотіли запалити оці мокрі скелі...

— Та хто їх запалить і нащо? — відповідає Марко, стараючись уникнути моого погляду.

— Я бачив, як ви з поспіхом та завзяттям щось палили.

Мені конечно хотілося знати, що Марко знищив. Він не мав наміру про те розповідати, і я мусів налякати його, пригадав, що маю потенціальну силу астрологічних знань, від яких таємниці не утаїш. Я кажу:

— У вашому гороскопі передбачено, що ви можете сьогодні завдати собі великої шкоди; мусите бути обережним з вогнем, з водою та під час подорожі. І, власне, мене цікавить, що ви могли тут спалити?

— Не знаю, чи ви мене зрозумієте, — відповідає Марко. — Я спалив рукопис. Спалив... Кожну годину моого вільного від праці часу туди вклав, але потім переконався, що того не треба. То чи не ліпше спалити?

— Не ліпше. Я не входжу в деталі, що і як було там написано, але була причина, яка дала вам до того поштовх. І як довго ви писали, шукали за словом, яким можна було б образно передати якусь подію, то на тих листках паперу жевріло життя. А тепер маемо попіл. Чи могли б ви сказати, що там було написано?

— Спогади. Спогади про мое життя. Коли наша дочка пішла з дому, то мені спало на думку написати про ту трагедію, а крім того я мав багато більше розповісти світові, але після нашої розмови, маючи на увазі ваші передбачення про повернення моєї дити-

ни, я вирішив їх спалити. В погожий день не варто писати про шторм... Кожна людина має свою хресну дорогу. І вдумуючись, я переконався, що в моїх спогадах не було жодних сенсацій. А крім того, перечитуючи рукопис, я зрозумів, що не мені братись за перо. Одна справа пережити подію й розповісти про неї, а зовсім інше виходить, коли починаєш писати. Никне під пером думка, марніє краса мови, залишаються кострубаті фрази, якими нічого не сказано, а тільки зіжмакано думку. Словом, щоб писати, треба мати талант перетворювати факти в живі картини. Я його не маю. І кожному, хто береться за перо, я би порадив ось що: пробуй, пиши, небоже, але якщо на твоєму олівці гумка стирається швидше ніж списується олівець, перестань.

— А чому рукопис зберігався в каністрі між камінням? — запитав я.

Марко винувато всміхнувся.

— Мушу призначатись, що я тут трохи злукавив, — каже він. — Як тільки закінчив писати спогади, то виникла непередбачена проблема: хто надрукує? І я подумав так: покладу рукопис в пластикову каністру, кину в океан, а за якийсь час хвилі викотять її на суходіл; а тоді хтось знайде, занесе до видавництва й появиться друком спогад невідомого автора з корабля, який, зазнавши катастрофи, пішов на дно. Чи ж не фантастично? Якої ви думки?

— Фантастично, — відповів я. — І в тому «лукавому» вчинкові не було гріха, з яким треба йти до сповіді; і не погоджується з думкою, що в погожий день не варто писати про хмари. Коротше кажучи, ви, пане Соколе, не злукавили. А от зі мною щось інше...

— А що ж трапилося з вами? — запитав Марко.

— Мене мучить сумління за астрологічні передбачення. Я не маю жодних астрологічних знань і дару передбачати.

— То як же ви могли сказати мені правду? — дивується Марко.

— Дуже просто. Про Катерину я дещо знаю тому,

що зустрічався з нею в колонії гіппі, де я був поліційним інформатором. Також недавно відвідав вашу фарму і мав розмову з сусідкою Луїзою Барбаро, яка розповіла про хворобу вашої дружини. А пан Линок доповинув ті інформації та допоміг мені зустрітися з вами. Я пригадую, ви були модератором на панелі молоді в Орчарі. Приглянеться мені ближче, і пізнаєте того самого Джова Дер, який перший промовляв тоді про розрив двох генерацій... .

Марко в повному замішенні. Йому соромно за свою слабодухість, бо в тяжку годину почав вірити ворожці... Він піdnis долоню — з якої я йому ворожив — до очей і, похитуючи головою, розсміявся.

— А все таки, ви великий містифікатор, — сказав Марко. — Признаюсь, що я щиро повірив, що ви маєте дар передбачення і запросив вас на пляж, щоб довідатись більше про свою майбутність.

4.

Ми проходжувались уздовж пляжу. Пінисті хвилі з шумом розливаються по піщаній рівнині й знову відпливають в океан. Ноги приемно вгрузають у насичений водою пісок. На сході жевріє небо, повільно викочується сонце, а над океаном блідне й зникає місяць.

У нас багато тем для розмов. Я оповів Маркові все, що знат про життя Катерини в колонії гіппі, про її намір повернутись додому, про її загадкове зникнення та про мої безуспішні розшуки.

Вислухавши мене, Марко каже:

— Мені відомо, що про Катрусю розпитував детектив. Можливо, крім вас ще хтось ходить по її слідах. Це мене дуже турбует, боюсь, що моя дочка попала в банду наркоманів, торгує наркотиками і за нею погоня.

— Могло й таке статися. Але я зацікавлений до-лею Катруси не як детектив. Між нами існували друж-

ні відносини, які бувають між парою молодих людей, що мають намір одружитись.

Я розказував Маркові, що, перебуваючи в службових справах у місті Антику, припадково довідався, що Катерина працювала там у лікарні. Як вона туди потрапила й чому зникла, мені не відомо. Без офіційного доручення, я не міг на власну руку починати слідство, але в мене склалося враження, що в лікарні хтось навмисне приховував інформації про Катерину.

— Там працює наша вихованка, Марта Білук, — каже Марко, — і, можливо, Катерина була в неї. Не виключене, що й сьогодні вона там. Ви розмовляли з Мартою?

— Я говорив з її секретаркою. Марта не мала для мене часу. Вона переказала через секретарку, що ім'я Катерини Сокіл їй уперше доводиться чути.

— Ото ж то воно й є! — каже Марко. — Кінець нитки від клубка знайдено!

На пляжі ми мали досить часу, щоб поговорити на різні теми, але Марко ввесь час розпитував про життя гіппі, до яких заблукала його дочка.

Я сказав Маркові, що бачити на вулиці, чи ось тут на пляжі кількох гіппі, то цього замало, аби мати наглядну картину їхнього життя в колонії, як теж, побачивши на вулиці одного дідуся з костуром у руках, не можна мати уяву про життя старців, яких вік відсунув від активної участі в суспільному та родинному житті. Одного разу я зайшов у притулок для старців, де вік та недоля зібрали під один дах понад сотню дідусів і бабусь, сивих, немічних, з очима, в яких погасли промені надії. Вони свідомі того, що прийшли в цей притулок повільно вмирати без родинного тепла, без помочі синів і дочок, яким дали життя і добробут. Я бачив, як обслуга вела тих старців на обід, як, сівши за столи, вони тримали в руках ложки, очікуючи, щоб хтось пригадав, для чого вони сюди прийшли. Мені здавалося, я бачу сон, під час якого моя душа заблукала на іншу планету, де нема молодих людей, і їх там ніколи не було, де всі ро-

дяться сивими старцями й ними залишаються до кінця життя, а виростають для того, щоб можна було згорбитись та спиратись на костур. Те саме я бачив у колонії гілпі. Отруєні наркотиками, неголені, нестрижені, немиті, гілпі нагадують старців, про яких щойно оповідав; різниця лише в тому, що гілпі самі себе викинули за борт корабля. Чому? Щоб не шанувати історичне минуле, відкинути сучасне, щоб знештувати майбутність, бо вона кладе певні обов'язки на людину. Вони плекають у собі «культ» наркоманії, тобто стан, у якому вищі ідеали людського «Я» зникають, починається озвіріння, і людина перестає визнавати закони Божі та людські.

Марко уважно слухав моє оповідання.

Ми прийшли до місця, де жалісно скиглють морські чайки над кормом, викинутим на пляж хвилями. У чайок незгода, хто сильніший, той і правий. А найбільше крику довкола устриць. Це дуже смачна пожива, але міцно закрита, знаходиться у панцирі, який розбити дзьобом неможливо. Тоді чайка проявляє свою мудрість: підносить у кігтях устрицю на висоту й кидає. Від удару панцир розбивається, і є пожива. Але не для тієї чайки, що підносила устрицю; на поживу чекають інші, приглядаяться, в якому місці устриця впаде, гуртом кидаються туди і з'їдають. Працьовита чаечка, що підносила устрицю, зчиняє лемент, бо її обікрали, але її посестри кидаються на неї з рішучим наміром дзьобнути в болюче місце.

— Бачите, яка несправедливість? — каже Марко. — Мабуть, у людей навчилися. Літають, спостерігають і набули звичку жити нечесно. Я їй зараз поможу.

Він розбиває устриці й кидає покривденій чайці.

.....

О дев'ятій годині ранку ми поверталися з пляжу. Зупинились коло книжкового кіоску. Я купив газету,

а Марко книжку — автобіографічний нарис, де автор розповідає про своє життя. Переглядаючи сторінки, Марко згадав свій рукопис, який пустив із димом; ма- бути, аж тепер дійшло до його свідомості, яку зробив собі шкоду.

— Біда зі мною, що не можу писати так, як оцей, — показує Марко на книжку, — в мене брак таланту. Я намагався, щоб моя дочка була головним героєм у творі, а вона чомусь зникала в спогадах, я не мав сили й терпіння показати її читачеві.

Я мовчки слухаю й переглядаю сторінки газети.

— I мені здається, — продовжує Марко, — що в тому рукописі було порушене усталені в письменстві закони: дати читачеві образ героя, з духовими прикметами, які служили б дорожковказом для читача. Всі мої персонажі — звичайні люди, часто з негативним характером, бо таким я є сам.

— Не думаю, що сучасний читач шукає за героєм, який має ангельські крила й непоборну душу святого, зображеного мистцем так, що його стопи не торкаються землі, — сказав я. — Недавно я бачив фільм «Тарас Бульба», а пізніше прочитав той твір Гоголя в перекладі на англійську мову. Я зрозумів, що всю драму побудовано на факті, коли один із синів Бульби зраджує свій народ і переходить під час бою на бік ворога, за що батько — опісля — власно- ручно вбиває сина. I, власне, той негативний герой твору, син-зрадник, привокує до себе увагу читача, повчає та перестерігає ліпше, ніж штучний витвір — герой непомильний, видуманий автором.

— А що, на вашу думку, найважливіше в творі? — запитує Марко.

— На першому місці сюжет, а тоді мова, мистецьке слово. Щоб мова не була штучною, зі словами, яких не знайдеш у жодному словнику. Розуміється, письменник покликаний опрацьовувати народну мову, але він не може відриватись від неї і творити власний жаргон, мало кому зрозумілий. Картини з життя му-

сять бути живими й повчальними, щоб будили приспану свідомість читача.

Ми зайдли в кафетерію поспідати. У нас знову розмова про Катерину. Марко запропонував мені поїхати в Антик, провідати Марту Білук. Якщо Катерина була в неї, то напевно вдастся довідатись більше про ту нещасну заблукану душу.

Я погодився. В неділю ми від'їжджаємо до Антику.

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

1.

До лікарні, в якій працює доктор Марта Білук, прибув на практику студент медицини, Володимир Корик. Він активний у громадському житті, належить до молодечої організації Пласт, добре володіє українською мовою, взагалі, незвичайно мила людина. Марта просить Володю їхати з її сестрою Катериною на фестиваль української молоді, який має відбутися в Нью-Йорку. Марта тепер представляє своїм знайомим Катерину, як сестру. Вона показує фотознімки, де Катерину зфотографовано коли вона виступала в телевізії, під час показу молодих талантів. Тоді вона співала арію з опери «Тоска», а також знимку в українському народному строї.

— Ну, Володю, то як? — питает Марта, — побажати вам щасливої дороги?

Володько радо б поїхав, але він же студент, у кишені ані цента, а трохи хденна прогулянка з мешканням у готелі, до того ще й баль-маскарад та різні зустрічі. Це ж колосальний видаток!

Володько мнеться.

— Я би з охотою, але...

Марта перехопила розмову, обірвавши Володю на «але».

— Того мені не говоріть; я також була студенткою з порожнім гаманцем, і це мала на увазі ще перед нашою розмовою про цю подорож. Я позичу вам мое авто і дам по двісті доларів на душу. Поїдьте, розвійте тугу та забавтесь.

Відмовлятись не було причини. Але в міру того, як Марта настирливо просила Володю їхати, в нього

наростав сумнів і якесь дивне недовір'я, здавалося, що хтось хоче його ошукати. Має таке почуття, наче виграв у карти доляри, але не вірить, що друзі віддадуть...

— А Катерина не має хлопця? — запитує Володько.

— Я не хотів би комусь зіпсувати настрій.

— В цьому можете бути спокійні, — відповідає Марта. — Ми шукаємо для Катруся когось із ліпших. Завтра привезу її з собою в шпиталь і, якщо бажаєте, познайомлю з нею. Познайомитись не зашкодить. Ну, як приймаєте мою пропозицію?

— Добре, — каже Володько, — поїдемо на фестиваль, якщо Катруся не погордзе мною.

Попрощаючись, він вийшов із кімнати, а Марта кинулась до телефону, покликала доктора Турчана і розповіла про запляновану подорож Катерини на фестиваль молоді.

— Чудесно! Знаменито! — вигукує доктор. — Я над тим також думав, але маю таке щастя, що мене завжди хтось випередить.

— Як не Любa, то Марта...

— А хто ж бо інший? А знаєш що, Мартусю? Я фінансую подорож.

— Прошу тим не турбуватись, пане докторе, бо все вже полагоджено. Вони їдуть моїм каделаком і мають по двісті долярів на видатки.

— Мартусю, я також зголошуєсь на фестиваль!

— Запізно! Квитки вступу вже не продаються...

Доктор притишів голос і змінив тон з веселого на поважний.

— Чи ти йому говорила про Катеринині митарства?

— Про те ані словом не згадано.

— Думаєш, що так ліпше?

— Певно. Зустріч випадкова, на час фестивалю, то, чи варто втасмничувати гостя в цілу історію?

— Маєш рацію. А якщо влюбиться?

— От чим наш доктор зажурився! — сміється

Марта. — Якщо влюбиться, то станеться з ним те, що з вами сталось — спіткає та сама доля...

— Отож то воно й є. Недарма кажуть, що всі жінки чарівниці! — жартує доктор.

Попрощались.

* * * * *

Найліпша школа в житті людини — це практичний досвід. А найтрудніше вдається подолати людську впертість. Не повірить, що тонкий лід на річці, підмітий течією, проламується, доки не переконається, наївавши в вуха води... Не умовляй, що розпечена бляха на вогні пече; повірить тоді, коли стане на ній босими ногами... Такий досвід дуже жорстокий. Найбільше терплять від нього молоді люди, пізнають свої помилки після нерозсудного вчинку, зазнавши катастрофи.

Те саме сталося з Катериною. Треба було забрести в колонію гіппі, щоб навчитись відрізняти чорне від білого. Школа, батьки, церква не помогли, не переконали. Тепер вона перебуває в доктора Турчана, в «екзилі»...

Часто згадує спокійне життя на фармі. Чому ж вона не була тоді щасливою? Хіба від того треба було тікати в колонію гіппі? Катерина пробує забути своє скитання, думає над тим, як позбутися плями і ганьби. Це не легко. Ще недавно вона думала, що про її вчинки світ не довідається, а тепер, здається, що про неї знають більше ніж вона сама. Единий порятунок — вийти заміж, заховати себе, прикрившись родинним життям. Тоді можна було б сміло повернутися в село-водище суспільства, з якого втікала.

Кожного ранку листоноша приносить пошту. Катерина покищо нікому не пише, але з нетерпінням чекає, коли поштар стукне скринькою. Пригадує, що на адресу її батька приходили майже всі ті газети й журнали, що їх одержує доктор.

У тому місці, де поштова скринька, росла заквітчана мальва. Вибираючи із скриньки пошту, Катери-

на затримує в руці мальву, має про цю квітку спогад. У них на фармі також ростуть мальви, там їх безліч. Коли ще дитиною була, то запитала в батька про мальви: чи правда, що насіння цієї квітки розноситься вітром по всьому світі й має силу прийнятись і рости на різному ґрунті, в різному кліматі, і цим мальва нарадує життя людини?..

«Неправда, — відповів тоді Катерині батько. — Мальви-квітці скрізь однаково, але не людині. Люди на під вікном чужої хати не житиме — зів'яне...»

Переглядаючи газети, Катерина затрималась на тій сторінці, де мова йде про фестиваль молоді. Довгі статті, реклами, фотознімки та заклики: всі на фестиваль!

Марта переглянулася з доктором і запитує:

— Поїдете, пане докторе?

— Я — ні. Але наша Катруся поїде, — відповів доктор.

— Не нам тепер співати пісень, — сказала Катерина, і згодом додала: — Але, думаю, що найгірше я вже пережила. Незадовго піду до праці й буду рахувати літа, як зозуля, чекатиму на старість.

Доктор пересів ближче до Катерини.

— Не будь пессимісткою, — каже доктор. — Не гаси надію на світліше «завтра». Ти ще вийдеш заміж, тільки прямуй до того і май непохитну віру.

Марта перехоплює розмову доктора.

— Я маю для тебе, Катруся, приемну несподіванку. Один студент медицини запрошує тебе поїхати на фестиваль молоді. Що ти на це?

— Не вірю. І прошу облишити цей жарт.

— Катруся, тут жодних жартів, — каже доктор.

— Я зраджу тобі таємницю: подорож на фестиваль тобі приготована давним-давно. Любая має для тебе українське народне вбрання, і ти будеш на балі «вишивана пані»...

— Для вас — це зайвий клопіт і непотрібні видатки, — каже Катерина.

— Ми не маємо ані клопоту, ані видатків, — від-

повідає Марта. — Володько походить з багатої родини, має гроші, так що видатками не журиється. А щоб було вигідно подорожувати, я позичаю вам мое авто.

— Якщо він довідається, що я була в гіллі, то се-ред дороги вискочить з каділака...

Марта невдоволено зідхає:

— Ти не мусиш відкривати перед ним свою душу. Зустріч припадкова, на час фестивалю.

— Мартуся має рацію, — каже доктор. — Я про-жив з Любою двадцять сім років, але так і не знаю, хто вона й що...

— То вже й не будеш знати! — відповіла Любка.

Вона звертається до Катерини:

— Не пробуджуй у собі почуття меншевартості. Пам'ятай, що в світі не лише ти одна зазнала нездач. В пошуках за ліпшою долею, впало багато на роздо-ріжжя... Але хто знає, може, ця подорож на фести-валь стане початком здійснення твоїх мрій?

— Чула, Катруся? — питает доктор. — Я мав на думці це саме сказати, але...

— Мої думки завжди проголошують інші, — до-кінчила Марта стандартний вислів доктора і виклика-ла в кімнаті сміх.

Розмову продовжує Любка:

— Я маю для тебе такий прекрасний народній стрій, що ти одержиш першу нагороду.

— Та я вже про це говорив, — каже доктор. — Як то тяжко чоловікові між жінками...

Весела розмова закінчилася тим, що Катерина по-годилася їхати на фестиваль.

• • • • •

Марта влаштувала зустріч Володимира з Катери-ною. Познайомивши їх, вона зателефонувала до Любки, хотілось розповісти, що перший раз у житті пощастило так легко здійснити свій задум. Щойно встигла сказати пару слів, як посередник, а між Катрусею й Во-лодьком вже така дружня розмова, що варто б записа-

ти на платівку. Але знаєш, чому я телефоную? Володько не має українського національного строю. А я пригадала, що доктор має чудесний козацький; чи не міг би він позичити?

— В тому жодних сумнівів.

.....

Люба витягнула з пластикового мішка обіцяний для Катрусі народній стрій, за який вона колись одержала на конкурсі першу нагороду. Давненько відбувалась та подія. Тоді Люба була струнка, гнучка, гарна, а тепер гляне в дзеркало — очам не вірити. Як руйнуеть людину невблаганна старість! Чи ж треба Любі того погрубіння, або зморщок на шиї? Сальце на підборідді Люба масує щоранку, але воно не піддається.

— Вдягай, Любцю! — командує доктор. — Хай ще раз глянемо на «вишивану пані»...

— Ой, який же ти ущіливий, — відповідає Люба. — Тебе в твій козацький стрій також не засупониш... Животик маєш, як бочівку.

Марта поспішила Любі на поміч:

— Мусіли б два пояси зв'язувати, щоб сповити.

Після такої поразки, доктор замовк. Катерина також мовчки слухає родинні жарти, хоче залишитись невтимальною. Дотепи на місці, але вони колючі.

Катерину одягнули для проби в народній стрій, а тоді закликали доктора.

— Ну, що скажеш? — запитує Люба.

— Це та «вишивана пані», про яку колись я mrіяв...

Ходи до дзеркала, Катрусю.

Глянула й очі наповнилися сльозами. Згадала про маму. Вона отак виряджала свою Катрусю на забави. Пригадує баль студентів-градуантів середніх шкіл, який влаштувала громада українців у Орчарі; незабутні хвилини радості. Вона тоді вперше танцювала вальс «Над голубим Дунаєм» з Джовом Дер. Минули дні, залишився тільки спогад.

.....

В хату доктора Турчана зайшов довгожданий Во-

лодъко. Ах, який же він елегантний! Вітаючись, цілус дамам ручки з таким умінням, ніби виріс у палаці княжої родини, де кожного дня навчали, як і кому віддавати пошану. В кожному русі було видно його вроджену інтелігентність. Марта бачить Володю в шпиталі кожного дня. Ходить у білому халаті, скромненький, тихий, й не хотілось вірити, що він уміє так грati ролю поклонника та покорителя жіночих сердець. Ось він уже теж одягнув докторів козацький національний стрій; Катерина стала поруч, Любa навела фотоапарат, робить знимку, а доктор з віддалі приглядається мовчики. На його обличчі помітні пережиття — спогади про дні молодості.

Володю запросили випити чашку кави. За столом розмова на різні теми, але найбільше про фестиваль.

Перед від'їздом, Марта замкнулася з Катериною в кімнаті й мали про щось розмову. У них часто бувають такі розмови, мають якусь таємницю, про яку наєть не вільно знати ні Любі, ні докторові Турчанові. Марта дала Катерині таблетки на дорогу; це новий лік для тих, що мусять вживати наркомані. Невідомо, чи вдастся вилікувати Катерину, але оті страшні муки, які терпить наркоман коли організм потребує нової дози наркотиків, — у неї не повторюються. Важне, щоб вчасно прийняти ліки. Але дуже небезпечно збільшувати дозу. Тому Марта, вирахувавши години й ліки в таблетках, наказувала Катрусі вважати на себе. Якщо б збільшила дозу, то вона не побачить ні фестивалю, ані балю, а шпиталь.

Після шостої вечора, коли зменшився вуличний рух, Володъко з Катрусею виїхали до Нью-Йорку.

2.

В одинадцятій годині вечора задзвонив телефон. Марта піднесла слухавку. Телефоністка повідомляє, що за хвилину вона матиме розмову з далекої віддалі.

— ...Галло! Марта? Добрий вечір. Це я — Марко Сокіл.

— О, добрий вечір! Яка ^є ж мила несподіванка! Скажіть, де ви? Звідки говорите?

— З телефонної будки...

— Ой, облиште жарти!

— Я телефоную з готелю «Лілея».

— Від пана Лінка?

— Так, від Лінка. Я маю намір в неділю загости-ти. Дозволиш?

— Маєте десять дозволів.

— А скажи, Мартусю, чи тобі відомо, що Катерина пішла з дому?

— Так, я знаю про те. Вона гостює в мене. Але маю для вас радісну вістку: Катруся вже в дорозі додому.

— Ну, то Богу дякувати. Це для мене дуже й дуже радісна вістка. Ти не уявляєш, що ми пережили з Ганною, і що сьогодні переживаю я сам.

— А де ж пані Ганна?

— В лікарні для нервово хворих.

Марко чує, що Марта розплакалась.

— Яке нещастя! — скрикує вона.

Голос Марти обривається риданням. Марко намагається її заспокоїти.

— Плач нам, Мартусю, не допоможе. Не хвилюйся. Ганні вже багато краще, лікар каже, що за тиждень-два, можна буде взяти додому. Отаке лихо нас спіткало. Тільки прошу, не згадуй Катерині про хворобу мами.

— Я не буду про те згадувати. Вона тепер тужить за вами й така страшна вістка підкосила б її.

— А чому ти не писала і не телефонувала нам? — питает Марко.

— До того часу, поки я не знала про трагедію з Катрусею, я писала й телефонувала, але без жодних наслідків. Одного разу розмовляла з вашим сусідом Сальваторе Барбаро, але ми не могли одно одного зрозуміти. Коли ж прибула до мене Катруся, то я боялася дати вам про неї вістку. Вона просила тримати в таєм-

ниці перебування її в мене до часу, коли прийде до нормального стану.

— Я розумію, я розумію, — каже Марко. — Добре, що йде до ліпшого. Я тепер такий знищений горем, що мені страшно самого себе... А скажи, чи я своїм приїздом не спричиню нового лиха? Боюсь, що можу налякати. Ми мали з нею клопіт у Нью-Йорку. Втекла від нас. Як дика пташка вирвалася з наших рук...

— Катруся розповідала мені, — каже Марта. — Я знаю про всі її митарства.

— А поклич мені її до телефону.

— О шостій вечора ми відпровадили її в товаристві моого приятеля на фестиваль молоді в Нью-Йорку. Повернеться в понеділок.

— А чи повернеться?

— В тому не маю жодних сумнівів.

— А чому ж вона не іде додому?

— Боїться людського поговору.

— Нещасна дитина. Залишити хату і йти до босяків не мала сорому...

— Ну, що ж, так уже сталося.

Марко тяжко зітхнув.

— То я довше не буду тебе затримувати. Приїду в неділю, десь між першою і другою годиною.

— Не забули адреси?

— Ще пам'ятаю: 1627 Арізона евеню.

— Ну, то добре. Збирайтесь у дорогу. Я на вас чекаю.

— Але я приїду в товаристві одного моого приятеля. Нічого не матимеш проти?

— Нічого не матиму проти. Чи я його знаю?

— Не думаю. Я познайомився з ним у готелі «Ліллея». Називається Джов Дер. Перебував там на вакаціях. Він також розпитував Линка про нашу Катруся.

— А чому розпитував?

— Докладно розповім, коли приїду.

.....

Джов проходить коло телефонної будки, че-

кає на Марка. Він уже втомився чекати. Заглянув до будки, показав руками, що вже час йти спати. Марко привітно усміхнувся. Він бадьорий, в очах іскорки радості. Ось він уже закінчує розмову, з кимось прощається, вішає телефонну трубку й виходить з будки. У нього легка хода.

— Ми на добрій дорозі! — каже Марко.

— Ну? — запитав Джов.

— Ну-ну... — відповів Марко і голосно сміється.

Джов із подивом дивиться на свого приятеля.

— Ви не знаєте чому я сміюся, — каже Марко. —

Ви запитали «Ну?», а я відповів «Ну-ну...» Ми випадково повторили анекдот про торговицю в Європі. Якщо там зайдуться звичайні собі купці та продавці, то вони говорять, торгують, виторговують один в одного, і з того нічого не виходить. Коли ж зустрінуться там два жиди, то в них, як оце в нас — коротко. Один питав «Ну?». А другий відповідає: «Ну-ну!» І все зрозуміло...

— То я вже більше не питаю, мені все зрозуміло, — каже Джов.

— Нарешті пощастило нам знайти заблукану душу, — розповідає Марко. — Катерина перебуває в «гостях» у своєї подруги й нашої вихованки Марти Білук. О шостій вечора вона виїхала до Нью-Йорку на фестиваль молоді. Я домовився з Мартою, що ми приїдемо до неї в неділю, між першою й другою годиною.

— То скажіть, чи я не добре вам ворожив? — пи-тає Джов.

— Та ніби добре...

— А тепер послухайте, який я маю плян, — каже Джов. — Ви поїдете до Марти самі. А я тим часом шугну літаком до Нью-Йорку. Побуду на фестивалі, зустріну там Катрусю й приїдемо до вас разом. Приготуйте нам теплу зустріч.

— Приготую, Джове, приготую, аби тільки приїхали...

Наступного дня вони купили квітки кожний у свою дорогу.

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

1.

Фестиваль молоді відбувався в приміщенні спортивного стадіону. Двадцять тисяч місць виповнено вщерть. Глянувши на вехні яруси, Джов уявив, що він бачить з літака величезний квітник; людські обличчя нагадують маленькі чащечки квітка, а про те, щоб там когось піznати, не могло бути й мови. Залишилась єдина надія, баль-маскарад, який мав розпочатись о восьмій вечора, в залі «Гільтон» готелю.

Фестиваль чарує красою. Співають хори, солісти — майбутні зірки оперних театрів, віртуозно танцюють танцюристи; на їхню честь лунають овації й вигуки «браво!» Приємно бачити, що в молодому поколінні, народженному на чужині, зберіглася любов до культури й традицій України, до національного кореня своїх дідів та прадідів. Мабуть, у тому й сила Америки, що тут вільно шанувати минуле, критикувати сучасне, і нікому тут не сковані руки й розум будувати майбутність.

Молодь запросила на свій фестиваль прославлену на весь світ українську Капелю Бандуристів. Вони — дух старовини, отої невмирущої козацької слави, про яку писав Тарас Шевченко. І як заспівали, та як заиграли на бандурах, то здавалося, з ними співає земля цілої України. І Джов подумав: «Оце той фундамент, на якому молоде покоління може будувати ще ніколи й ніким незавершенну будову духа народу».

Увечорі він перший зайшов у балеву залю, зайняв вигідне місце, щоб було видно кожного, хто появиться в дверях. Джов не з тих, що захоплюються танцями та балями, але з приємністю ходить на так звані забави.

Сідає за столиком і, підперши долонею підборіддя, прислухається мелодіям музики, приглядається людям, які так завзято танцюють, здається, вкладають свою душу в танок. Молоді жіночі постаті в обіймах своїх партнерів гнучкі, немов стеблинині квіток під час вітру, а старші віком дами уміють схилити голову на груди своїх партнерів, і прислухатися до гомону серця...

На баль-маскарад гості прибувають автами й автобусами. В дверях і коло гардероби черги, в залі стає тіснувато, на естраді гримить оркестра. Аранжер балю приступає до своїх обов'язків, організовує танці під команду.

— Коло! Коло! — кричить аранжер. — Пані в седину! Пані вибирають!

І танець вихиляється праворуч, а потім ліворуч, а оркестра підсилює настрій, і пані на залі, мов мак леліють.

Аранжер балю, Юрій Горець, студент Бостонського університету, покликаний на цей пост комітетом, що організовував фестиваль. Він у цій ділянці незамінний.

— Пара за парою! — командує Горець. — Коло! Пані в седину!

Джов не вірить своїм очам, що молодь під час балю така послушна. Вона чекає на команду, ніби в тому увесь зміст. Але Джов зауважує, що аранжер чомусь пробивається до виходу. У дверях він вітає молоду пару. Вона в усьому вишиваному, а він у малиновому козацькому жупані.

— Володю! Володю! — гукає аранжер.

Володимир знайомить Катерину:

— Це Юрко Горець; ми з ним разом вчимося і в одній кімнаті спимо.

Гості пробиваються до вільного столика. Жіноцтво затримує погляд на стрункій та високій постаті Володі.

Приглядаючись тій парі, Джов відчуває, що йому стає тісний комір у сорочці, а в грудях нерівно б'ється серце... Так, так, це — вона, Катруся.

Аранжер поспішає до своїх обов'язків, але не забув про комплімент:

— Володю, — каже він, — біля тебе королева балю!

І знову грає оркестра, лунають ніжні звуки вальса, і знову чує Джов команду аранжера:

— Коло! Коло!

Джов бачить те коло, що вже раз було. Воно круться то вправо, то вліво, танцюристи міцно тримаються за руки, заля мерехтить жіночими вбраннями та народними строями чоловіків наче квітчаста левада на весні. Джов вичекав на зручний момент і вмикається в коло танцюристів. Рука «вишиваної пані» в його руці. Але вона не завважує в чий.

— Танок зліва! — командує аранжер.

І рука «вишиваної пані» у Джова на плечах.

— Джове! — скрикнула Катерина й припала до його грудей. — Ходімо до столика, я мушу сісти... Ой, яка ж зустріч! Зі мною студент медицини, він мій опікун на цьому балі й фестивалі. Он він вже йде до нас. Джове, я тебе дуже прошу, не згадуй про гіппі...

— Чи я вже аж такий дурень?

— Зможеш поїхати зі мною до Антику?

— Поїду, Катруся; я з тобою, де хоч, поїду. Тільки не хвилюйся. Все буде так, як твое серце бажає.

— Ти мені віриш, що мій партнер є тільки опікуном на цьому балі?

— Вірю.

— А як ти сюди потрапив?

— Я на вакаціях.

— Ну, то добре. О, прошу познайомитись...

Джов і Володя привітались потиском рук. Джов покликав кельнера, і на столику з'явилася пляшка шампанського.

Дзвенять чарки, дзвенять слова, шумус, мов молох вино, баль, лунають вигуки та дотепи.

Аранжер повідомляє про наступний пункт програми: вибір королеви балю.

Володілько з усміхом поглядає на Катруся. Він каже:

— Джове, за нашим столиком надійна кандидатка на королеву. Знимка нашої Катрусі буде в усіх газетах. Я перепрошую на хвилину...

Він залишив столик, пішов до аранжера й прощось говорити.

Катерина з Джовом удвох за столиком. Він каже:

— Катрусю, я не хотів би, щоб ти була кандидаткою на королеву балю... Ти мене розумієш?

— Розумію.

— То як тільки почнеться вибір — зникни. Затримайся в жіночій кімнаті, або захворій. Придумай щось.

— Я так і зроблю, — каже Катерина. — Не мені одягати вінець слави.

Володько закінчив розмову з аранжером, повернувшись й зайняв своє місце. Він переживає хвилини надзвичайного настрою, коли-то хочеться співати, декламувати. Він наповнює келехи шампанським, проголошує тост за вимріяне «завтра», але в цей момент спадає, немов грім, приkrість: Катрусі недобре, вона, здається, буде мліти... Володько з Джовом допомогли їй пройти в кімнату для пань.

Королеву балю вибрали без участі Катерини.

2.

Баль затягнувся до другої години ночі. Вирішили не чекати до ранку, коли автомобільний рух забивас вулиці. Розплатилися за готель і вирушили в дорогу.

Катерина з Володьком навіть не перевдяглися, доїдуть так, як є. Вона вмостилася за керівницю, біля неї Володько, а на задньому сидінні Джов. В авті гамір, переповідаються події з фестивалю. Володько горнеться до Катрусі, але той Джов... Чому він іде до Антику? — дивується Володько. Джов говорить і говорити, аж нудно слухати. Але не Катрусі. Вона розуміє його з півслова. У них такі вислови, що Володько не зловлює змісту, про що йдеться, але підтримує загальний сміх. А Джов хоч би на хвилину обіперся спиною; у нього мусить бути міцний хребет. Поправляє Кате-

рині намисто, волосся, а вітер, як навмисне, роздмухує-кошлатить, щоб Джов мав що робити. Катерина байдужа до того. Вона усміхнена, щаслива, вправно вимірює трейлери й пасажирські авта. Мартин каделак, не-мов літак.

На дворі починає свіtlішати, долини вкриває туман, вже жевріє на сході сонце. Хочеться спати. Джов тієї думки, щоб заїхати на каву.

— Незадовго буде газолінова станція, — каже він,
— ми там зупинимось, і розімнемо трохи кості.

Добра думка. Всі погоджуються. Володько читає на таблиці, що до тієї станції залишилося ще п'ять миль. Катруся каже, що вона іх скоротить... Вона твердіше натискає ногою на педаль, і каделак зі свистом спускається вниз, а тоді тільки «шишшшшш!» — і вони вже на горбку...

Вигульнули з-за дерев будинки, вкриті черепицею, довкола підстрижена травичка, цвітуть завжди квітучі петунії та розалії.

Катруся пізнала станцію. Тут патруль подарував їй десять долярів і відпроводив трейлером до антику. Спогад про гіпні зіпсував настрій, і якби їхала сама — не затрималася б тут ні на секунду. Але зараз іншого виходу немає. Катерина притиснула гальми й авто, сповільнивши швидкість, зупинилося. Але в той момент позаду Мартиного каделака заверещали гальми іншого авта...

Це поліційний патруль. Його авто сердито кидає довкола себе червоні свіtlіа... Він стукнув дверима, поправив капелюха і твердими та певними кроками підійшов да Катерини.

— Прошу документи на право їзди та реєстрацію авта!

Патруль без зайвих церемоній наставив руку й чекає. Катерина розшукує в торбинці документи. Її пальці непослушні, серце б'ється, аж піт виступив на чолі. Нарешті знайшла. Патруль оглядає їх з усіх боків, та-кож зміряє поглядом пасажирів. Це не звичайні ту-

ристи, а одягнені, як музейні експонати...

Патруль каже:

— Якщо ви, пані, кудись поспішаєте, то купуйте квиток на літака... Ви іхали сто миль на годину! Я не міг вас догнати. Ви арештовані, і свій вчинок будете оправдувати перед судом.

Катерина починає плакати. Від неприємності патруль морщить чоло, але він має обов'язок карати порушників закону.

Джов не може довше сидіти мовчки. Катруся в скрутному становищі, треба якось рятувати. Він звертається до патруля:

— Чи можна мені вийти з авта?

— А чому б ні? — дивується патруль. — Ви лише пасажир, правда?

Джов стверджуюче кивнув головою. А коли вийшов з авта, показав посвідку, що він поліційний детектив.

— Якщо так, то кара подвійна! — відрубав патруль.

Все ж таки Джовові пощастило відкликати патруля на щиру розмову.

— Я розумію, — каже Джов, — що закон є для всіх законом, і беру провину за порушення правил їзди на себе; я готовий зараз же заплатити встановлену кару. Справа в тому, що дівчина, яку ви затримали, щойно вертається до нормального життя.

— Іхати сто миль на годину в зоні, де дозволено шістдесят п'ять миль, ви уважаєте нормальним життям?! — гостро запитав патруль.

— Ні, я не про те. Вона щойно вирвалася з колонії гіллі, готується до весілля, але замість шлюбу — арешт. Маємо щастя, що менше одним гіллі... І самі знаєте, що в тяжкому каделаку не завжди відчуєш швидкість їзди.

Патруль слухає мовчки. Раптом він щось пригадав; залишив Джова й пішов до авта, вдає, що записує номер, але пильно приглядається до Катерини. Він пізнав її й мовчки подумав: «Та це ж та сама загублена

мамина дочка... Чому ж ти знову шукаєш на свою голову біді?»

Повернувшись до Джова, патруль розповів про подорож Катерини до Антику «на палець» і про всю ту пригоду.

— Вона мала такий жалюгідний вигляд, що я дав її свою десятку й відправив на трейлері до Антику! Ну, що ж, я прощаю. — сказав сердито патруль і від'їхав.

3.

Зайшли в кафетерію, сіли за круглий столик, щоб випити кави, радіють, що трапився совісний патруль, інакше мали б багато клопотів.

Катерина подумала: «Як то добре, що він мене не впізнав. Напевно наговорив би дурниць про гіппі, і тоді було б від сорому крізь землю провалитись...»

Володько від'їхав автом на газолінову станцію, а Катерина з Джовом вийшли на поляну, сіли на лавочці й чекають. З лісу повіває свіжий вітерець, на деревах співають пташки, тіло відчуває присмну ранкову прохолоду.

«...Я ніколи не забуду поляну біля газолінової станції, — записав у своєму щоденнику Джов. — Ми розмовляли на різні теми, але я мав на думці, щоб ось тут, на цій поляні, запропонувати Катруся одружитися зі мною; хай цю справу буде вирішено до приїзду в Антику, перед зустріччю з батьком. Я довго думав над тим, з чого почати, як сказати й чим закінчити. Нарешті, я відважуюсь й кажу:

— Катруся, ми вже в такому віці, що повинні висловлювати свої думки відверто...

— Висловлюй, я радо послухаю.

— Я маю бажання одружитися з тобою.

Катруся пильно дивиться мені в очі, у неї виступили слізози. Вона, пригорнувшись до мене, сказала:

— О, Джове, ти не знаєш, яка я щаслива! Моя мрія стає дійсністю. Чи з любови?

— Зі щирої любови.

— А що таке щира любов? — запитала вона з на-
голосом на слові «щира».

— Це те саме, якби ти запитала «що таке білий
сніг?» Кожному відомо, що сніг білий, так само любов
може бути лише щирою, інакше сніг не сніг, а любов
не любов. Щоправда, бруд у снігові може надати йому
брудного кольору...

Слухаючи мою «філософію» про щиру любов, Ка-
терина кинулась до ручної торбинки, знайшла там пля-
щинку, і вжила якийсь лік.

— Мені дуже розболілась голова, — сказала вона.
— Такі раптові зміни... А коли візьмемо дозвіл на
шлюб?

— Як тільки приїдемо до Орчару.

— Боюсь, що ти до того часу зміниш свою думку, —
жартом зауважує Катруся. — А чому не сьогодні,
в Антику?

— Сьогодні нас чекає ще одна приемна несподі-
ванка.

— Яка?

— У Марти ти зустрінешся зі своїм татом.

Я пильную, яку реакцію викличе моя загадка про
зустріч із батьком. Катруся такою несподіванкою зди-
вована, вона розгублена, налякана, і мені здавалося,
що вона була готова в ту хвилину зірватись на ноги й
знову тікати. Я намагаюся підбадьорити, кажу:

— Бачиш, все тобі складається, немов у казці, як-
найкраще.

— Як найкраще! — повторила вона. — Але мені
страшно уявити зустріч із татом. Ти, Джове, не знаєш,
як мої батьки через мене натерпілись.

— Те все хай іде в забуття.

— Але ж і день! — вигукує Катерина. — Що за
день! Арешт, одруження, зустріч із татом і ще, може,
щось?

— Так, я міг би ще тобі щось сказати...

— Ну, то не затримуй. А може щось прикро?

— Ні, абсолютно не прикре. Хочу, щоб ти знала, що я був у колонії гіппі, як поліційний детектив...

Катерина широко відкрила очі.

— А як розуміти твої зустрічі з агентом Санчо?

— Яка акція, така й реакція. Наш уряд добре дбає про безпеку країни. Колонія гіппі і їм подібні «братьства миру» обсаджені нашими людьми. Ми скрізь маємо вуха й очі. Не поспішаємо, кожну подію аналізуємо, ю будь-яка ворожа затія одержить належну відсіч. Ти знаєш, що я з українського роду, і хай тобі буде відомо, що я володію українською мовою, вивчав і де-що знаю російську, так що мені не треба було перекладача під час розмови з «Санчо».

— То для чого ж ти кликав перекладача?

— Розвідка й політика часто вимагають від людей виступати в тих ролях, які їм приписані «режисером».

Я запитав Катрусьо, де вона перебувала в той час, коли зникла з колонії гіппі в Нью-Йорку. Вона почала оповідати, але повернувся Володько.

— Гей, голуби! — кричить він, — час у дорогу!

Ми, взявши за руки, біgom, як школярі, бігли з поляни до авта. Володько показав великим пальцем руки, що наше місце ззаду.

— Закоханим до безтями не можу довірити свого життя, — сказав він, не то серйозно, не то жартома.

Він зрозумів, що моя зустріч із Катериною не була першою й припадковою, але мені здавалося, що це не вразило його, чи, може, вдавав із себе байдужого.

— А знаєте, що трапилося з нашим автомобілем? — пи-тає Володько. — В гальмі зламалася пружина й колесо було таке гаряче, що на ньому кипіла вода. Механік казав, що бракувало яких двадцять миль проїхати в такому стані й мали б аварію.

— Ми маємо щастя, що я їхала сто миль на годину, — каже Катерина, — колесо охолоджувалося повітрям...

— Тепер я знаю, чим охолоджувати гальми, — з іронією сказав Володько.

— Тримай сто миль на годину! — докинув ще одну кипину Джов.

4.

Марко чекає на зустріч із дочкою. Він хвилюється. У ньому радість і тривога, боїться, що Катерина може не приїхати. Він часто виходить на вулицю, приглядається в тому напрямку, звідки мало б появитись авто з Катериною. Має різні уяви з тієї зустрічі.

Марта підійшла до Марка сказати, що Катруся щойно телефонувала; за півгодини будуть тут.

— Ну, то слава Богові, — відповів Марко. — І знаєш що, Мартусю? Я подумав, найліпше буде, коли я зустріну дочку в кімнаті, не на подвір'ї.

— А яка різниця? — питаває Марта.

— Велика. Я вже не той, що колись був. Тепер я не володію нервами, а вони мною...

Марко зайшов у кімнату, але двері залишив відчиненими навстіж, вікно також, і чекає, приглядається, як вітер бавиться фіранкою.

У подвір'я доктора Турчана заїжало авто. Любка, Марта й доктор вийшли назустріч, вони вітаються, знайомляться з Джовом і спрямовують Катрусю в кімнату, де на неї чекає батько.

Вона зупинилась у дверях з опущеними очима, з похиленою головою. Стоїть мовчки, чекає на вибух... Але вибуху-гніву не було.

— Ходи ближче, Катрусю, — сказав батько тихо, спокійно.

Катруся кинулася в обійми, чолом доткнулася татового плеча, щоб заховати лице, і здригається від плачу, хоч це було почуття радості. Марко також переконався сьогодні, що хвилини здійснених мрій бувають деколи тяжкими.

Найгірше, чого боялася Катерина, проминуло. Боялася гніву й докору; але батько ласково пригорнув дочку, поцілував її в чоло, і це був кінець тривоги. В смиренні та прощенні проявило свою батьківську любов серце Марка Сокола.

— А мами нема? — запитала Катерина.

— Мама не приїхала, — після короткої павзи відповів батько. — Вона трохи занедужала.

Він сказав про страшну хворобу дружини з таким спокоєм, що сам повірив, ніби вона має легку перестуду.

* * *

В хаті відпружнення, все стало на своє місце, вже гомонить розмова на різні теми, але ніхто не догадався познайомити Марка з Володьком. Про нього забули. Був момент, коли він хотів тихо вийти з хати й від'їхати, але, передумавши, прийшов до переконання, що, власне, нічого не сталося.

«Я в своїй ролі, — міrkue Володько. — Погодився бути візником і є ним. Завіз Катрусьо на фестиваль і привіз. Які ж я можу мати претенсії, і до кого?»

Зайшов до сусідньої кімнати, сів у фотель і мовчики переглядає альбом.

І раптом чомусь про нього згадали.

— Де Володько? — питас доктор.

— Володю! — кличе Марта.

— Я тут!

— I чому ж ти, як сирота, сидиш сам?

— Прошу не роздмухувати ватри, яка вже попеліє, — відповів Володько.

— Ти ображений? Хочеш вийти зі мною на хвилінку з хати?

— Можемо вийти, — відповів байдуже.

Марта з Володьком у садку, оглядають квітники. Володько продовжує розмову:

— Я маю таке враження, що хтось пошив мене в дурні.

— Як ти міг таке придумати? — ображується Марта.

— Але я не нарікаю. Як візник, свій обов'язок виконав чесно. Маю в серці неспокій, бо, день проживши, нічого не побачив позаду себе. Вийшов на леваду, щоб потолочити траву, навіть квіток не нарвав...

— Таке трапляється не раз зі мною, — каже Марта. — Та я не з тих, що падають у зневіру, бо знаю, що тільки по заході сонця можна сказати, яким був день.

Павза. Вони обмінялись поглядами.

— Ти закохався в Катрусю? — п'ятас вона.

— Ані остільки! — і Володько показує на пальцеві ніготь. — В нас різні характери.

— Чому ж насупився?

— Сам не знаю. Нудьга напала.

— Ах, який же ти нещасний, — говорить Марта в жартівливому тоні, — дай, хай прикращу тебе китицею живих квітів.

Вона нарвала квітів і вложила в горішню кишеню піджака. Володько затримав її руку і з вдячністю поцілував.

— Твоя рука, Мартусю, налякана, як пташка, — сказав Володько.

— Може й налякана, не знаю, — відповіла й заховала погляд.

Володько пригорнув її.

— Знаєш, Мартусю, я мушу признатись, що не міг спокійно проходити мимо твоєї канцелярії...

— А відвага, мужеська відвага, де? — сміючись, питаває Марта.

— Не знаю. Мабуть, треба було чекати, щоб визрів час.

«Кому визрівав, а кому перезрівав», — подумала Марта, а вголос сказала:

— Думаю, що то не були змарновані дні.

— Я певний того, — підхопив Володько.

Раптом чують — хтось шарудить гіллями дерев. Уже на стежці чийсь кроки. Приглянувшись, Марта пізнала доктора Турчана, він пробивається в іхньому напрямку.

— Он воно що... Тепер уже знаю, чому в'януть мої квіти... Я перепрошую, я дуже перепрошую, — спохватився доктор. — Я попав у халепу, як той зять.

— В яку ж то халепу? — запитує Марта з підсміхом.

— О, то ціла історія, — відповідає доктор. — Одного разу зять побачив у вікні жіночу постать та й каже: «О, вже чорт тещу несе...»

За хвилину теща відкриває двері, вітається, а наймолодший онук підбіг до неї й запитує:

«Бабцю, скажіть, чи ви прийшли?»

«Прийшла, дитинко, прийшла, або що?»

«А тато щойно казали, — вас чорт несе...»

Марта з Володьком голосно сміються.

— Але мене чорт не приніс, — продовжує доктор, — Люба прислала; наказала кликати до обіду.

5.

В хаті доктора Турчана відбувається гучне прийняття. Доктор трошечки захмелів. Йому вистачило однієї чарки. Щоки почервоніли, широко відкрилися і округлились очі, він сповнений бажанням говорити й співати.

Доктор сів поруч Марка й заспівав старовинну пісню:

Стойть явір над водою,
В воду похилився,
На козака пригодонька,
Козак зажурився.

Не хилися, явороньку,
Ти ще зелененький,
Не журися, козаченьку,
Ти ще молоденький...

"

Доктор вимахує рукою, диригує, заохочує співати. Але Маркові не до співу. Пісня нагадала йому власну «пригодоньку». Він часто зупиняє свій погляд на Катрусі й Джові, що сидить поруч неї. Має здогад, що вони одружаться. Це, ніби, пробліск щастя, але згадавши Ганну, яка так мучиться в шпиталі, його

огортав жаль, що так змаїновано життя. Маркові не до співу...

Як тільки закінчилося прийняття, Джов зателефонував на аеродром, замовив три квитки на літак. Для себе, для Катрусі й для Марка.

О третій годині дня доктор Турчан з Любою та Марта з Володькою попрощали своїх гостей.

.....

Прибувши до Орчару, Катерина з Джовом узяли цивільний шлюб і поїхали до лікарні, провідати матір.

Зустріч була хвилююча. Катерина плакала, просила простити їй, але мама...

У дверях вона пізнала дочку, кинулась назустріч, та зразу ж загубила пам'ять і почала розмовляти сама з собою: «Вернись, Катрусю, вернись!»

Пізніше Джов і Катерина говорили з лікарем. Він сказав, що стан здоров'я їхньої мами значно покращав і є надія, що незадовго її випишуть з лікарні. Прикро, що сьогодні стався припадок, якого вже давно не було. Розуміється, це наслідок зустрічі.

РОЗДІЛ ШІСНАДЦЯТИЙ

Осінь того року протягнулась аж до різдвяних свят. На деревах довше, як будь-коли, затрималось листя, прикрашуючи барвистими коронами сади, ліси, поляни та дороги. Ота дичкувата груша, яку Марко посадив при в'їзді до фарми, приваблює до себе зір, як дороге декоративне дерево. На кожній гіллячці листячко має інші кольори: жовті, золотаво-бронзові, червоні, темно-рожеві й сріблясті, навіть кожний листочек має на собі декілька барв.

Навесні груша цвіте дрібненьким білим цвітом. Грушки гіркаві та терпкі, а як прийде осінь, то вбирається в кольори, немов пава. Тільки із-за цієї краси Марко доглядає грушу: на весні підрізує гілки, ціле літо обкошує довкола траву, а на зиму обгороджує стовбури залишеною сіткою, щоб зайці не обгризли кори.

Он Ганна вийшла на подвір'я. Тихий погожий ранок, сонце з-за дерев сліпить очі. Ганна, прикладавши до брів долоню, щоб охоронити себе від різких променів, — розглядається довкола.

— Марку! — каже Ганна, — а твоя дичка ще ніколи не була такою гарною, як цього року, ніби на-вмисне так перед кленом прибралася ..

— Шарудить короною, мов дівчина намистом, — додав Марко.

Вже четвертий тиждень, як Ганну виписали з лікарні. Пощастило вилікувати, але вона не та, що колись була. Марко й тим задоволений, що жінка вдома. Він пильнує її, старається догодити і не викликати нервовий настрій, багато розмовляє з нею, щоб не докучила самітність, стежить за кожним її рухом. Характерно, що так як колись вона не була доброю господинею, то так тепер до всього має цікавість; загля-

не в кожний куточок, все чимось зайнята. Он вже курей годує, воює з індиками, щоб не горланили...

— І якої біди ти гельгочеш без толку? — скрикує Ганна. — Осточортіло слухати!

Інколи збиває довкола стежок бур'яни, або йде в садок обчищати дерева. Їй охота підрізати кінчик тієї гілляки, яку без драбини не дістанеш.

— Марку! — кличе Ганна, — а йди, поможи, ти довгий, як тичка.

Марко кидає роботу на другому кінці подвір'я і йде помагати. Йому пригадались перші дні приїзду на фарму. «Марку! А йди — поможи сісти на коня!» — покрикувала Ганна. Або: «Марку, йди зніми з сідла... Та тримай же по-людському! Ти що, душі не маєш?».

Помагав колись і помагає тепер. Ех, життя, життя, скільки в тобі химерності, які нерівні стежки, які фантастичні мости мусить прокладати людина над прірвою, щоб ступити ногою на ту твердиню, яка дає надію бути щасливим.

Соколи впорядковують фарму. Маляр відмальоює кімнати, столяр вбудовує модерні шафки в кухні, Ганна замовила килим, дніами привезуть; куплено на вікна нові фіранки, чекають, хай закінчить працю маляр. На весні також малюватимуть хату знадвору й добудують веранду.

Два робітники помагають Маркові очистити подвір'я, також витягають трактором з різних леговищ машини і ставлять їх під накриття. Треба буде відчистити від іржі, помастити олівою, щоб весною було з чим вийти на ріллю. Одним словом, на фармі відновлюється нормальне життя.

Катерина з Джовом мешкають за шістдесят миль, часто приїжджають до батьків, але кожна зустріч і прощання мами з дочкою дуже сантиментальні, викликують тривогу в Марка; на щастя, хвороба не повертається до Ганни.

Майже кожного вечора відвідує Ганну сусідка Луїза. Вони люблять розмовляти про своїх дочок, ра-

ді, що повідавали заміж, позбулися клопотів. Луїза часто хвалиться Ганні, що вона знає її зятя. Це той «містер детектив», що так розпитував про Катрусю. О, мама мія! Як він налякав тоді Луїзу. Про ту зустріч із Джовом Луїза часто розповідає, а Ганна з присмішкою слухає.

* * * * *

В другій половині жовтня загостили до Соколів Марта, доктор Турчан і його дружина Люба. Мали також приїхати Катерина з Джовом, але не прибули.

Після прийняття, Люба залишилася з Ганною в хаті, а Марко, доктор і Марта вийшли на прогулянку в дубовий лісок; доктор узяв із собою кошичок, можливо, вдастся назбирати грибів... Справжня мета їхньої прогулянки — поговорити про Катерину, але так, щоб про це не знала Ганна. Марко старається затримати в таємниці від дружини все, що могло б подражнювати її нерви. Ганна не знає, що відколи Катерина повернулась із колонії гілпі, перебуває під лікарською опікою Марти. Кожного тижня Марта висилає на адресу фарми Соколів пакуночок, в якому ліки для Катерини, що допомагають наркоманам позбутись того пекельного навику.

Але процес лікування ускладнено ще й тим, що Катерина приховує свою хворобу перед Джовом, боїться, щоб він не відрікся від неї. Тому Марта змущена висилати ліки на адресу батьків. Кожного четверга Катерина приїжджає на фарму, ніби, щоб провідати маму, й забирає ліки.

Тоді був тихий погожий день, температура досягла семидесяти градусів, земля в ліску покрита лапатим, бронзового кольору, дубовим листям. Золотаві жолуді з чашечками й вилущені, дозрівши, опали, й доктор збирає їх, щоб показати Любі, ніби вона ніколи в житті не бачила жолудів.

— Як же тут гарно! — з захопленням каже доктор. — Такі чудові осінні дні пробуджують у мені спо-

гад про мою молодість. Я також народився і ріс на селі, у нас був отакий лісок, тільки дуби... Гей, які ж то там ростуть дуби!

— А скажіть мені, — перервав оповідання про дуби Марко, — чи вдастся нам її вилікувати?

На це запитання мала б дати відповідь Марта. Доктор Турчан довідався про хворобу Катерини недавно; Марта мусіла втамничити, бо в лікуванні наркоманів не мала досвіду. Але Марко звернув погляд на доктора, й знову запитав про те саме:

— Якої ви думки, чи вдастся її вилікувати?

— Це залежить від неї, — каже доктор. — Хвороба наркоманів вимагає від людини такої сили волі, щоб могла побороти сама себе. Так, мусить побороти сама себе! А це не легко. Побороти когось значно легше. Один філософ сказав, що сильний той, хто може себе побороти. Тут мова йде не про фізичну силу, а психологію людини. У хворого на наркоманію мусить відродитись у душі бажання повернутись до нормального життя і стати корисним членом суспільства. Це головна передумова для вилікування.

Є такий наркоман, що навіть не згадуй йому про лікування. Він свідомо вибрав собі цю дорогу на цвинтар і нею йде. Такого хворого ніхто не вилікує. Інший тип наркомана — це той, що намагається стати нормальнюю людиною, але він слабодух, не має сили волі запанувати над собою. Влипнув у ту біду, як муха в мелясу і борсається. День-два потерпить без наркотику, а тоді знову приймає дози і то побільші, щоб наздогнати втрачене. Такого не вилікуєш. Даремні надії лікаря, якщо тих надій немає в хворого. Я знаю випадки, коли наркоман, вийшовши з лікарні, поспішає на чорний ринок, купує і заживає дозу героїни... Але є такі, що самі виліковують себе. Це ті, що я їх називаю «сильні духом». Бувають години, коли хворий наркоман терпить і перебуває, немов у тифозній грячці; організм вимагає поповнення отрути, а він зарікся, сказав: ні! Маючи таку сильну волю, він пере-

магає кризу — вимогу організму, і помалу повертається до нормального життя.

А тепер відповідаю на запитання, чи вдається вилікувати Катрусю, — продовжує доктор. — Я тієї думки, що вдається. Дуже шкода, що вона не приїхала, щоб побути разом з нами, але, думаю, що її стан здоров'я задовільний. Цю заочну діагнозу я виставляю, користуючись такими позитивними факторами: по-перше, Катруся працює, лікується, і навіть намагається затримати свою хворобу в таємниці від Джова, тобто, живе надією, що прийде світліше завтра. Це дуже промовистий в її користь фактор.

Марта не втручається в розмову. Те, що вона мала на думці про стан здоров'я Катерини, не могла сказати в присутності Марка. Минулого тижня Катерина написала їй листа, в якому благає прислати більшу кількість ліків, бо те, що одержує від неї на тиждень, не вистачає на п'ять днів... Значить, у лікуванні нема жодного прогресу. Катерина вже набула звичку до того ліку і вживає його, як звичайний наркотик. На цю тему вона говоритиме з доктором пізніше.

· · · · ·

Марта й доктор Турчан з дружиною перебували в Соколів на фармі в суботу й в неділю. Пробували мати телефонічну розмову з Катрусею, хоч би довідатись, чому вона не приїхала зустрітися з ними, але без успіху. Ніхто навіть не відповідав на телефон. Марко пригадав, що минулого четверга Катерина також не прибула, щоб забрати Мартин пакуночок з ліками, і це викликало різні тривожні думки. У понеділок вранці він знову подзвонив до Катерини і знову ніхто не відповів.

Аж десь в обідню пору зауважив Марко, що Джов зайдить автом на фарму, тільки сам, без Катерини.

Соколи радісно вітають зятя. Ганна швиденько приготовила закуску та випивку, багато запитань і докорів почув Джов, але до всього він байдужий; його

поведінка дивна. Багато Маркових слів не доходять до Джова, він їх не чує, чи не розуміє, й розмова не в'яжеться.

Після гостини, Джов попросив Марка поїхати з ним до міста в якійсь довірочній справі. Про те він не хоче говорити в присутності тещі.

— Добре, — каже Марко, — поїдемо. Я вже кілька днів збираюся до міста, але все брак часу.

Марко поголився, одягнув новий костюм, і вони поїхали.

На передмісті Орчару зайшли в ресторан, сіли в вигідному місці. Джов замовив горілки, і почав довірочну розмову.

— Дорогий пане Сокіл, — каже Джов. — Я приїхав повідомити вас, що я вже не є вашим зятем...

— А то ж, як? — здригнувся Марко.

— Катерина знову пішла з дому.

В Марка на щоках зник рум'янець. Хвилину він сидів мовчки, рукою стискав чоло, аби переконатись, що він не уві сні, що Джов перед ним це жива людина.

Джов продовжує:

— Якщо не бажаєте знати подробиць тієї трагедії, то на цьому я закінчу розмову про вашу дочку, а мою колишню дружину.

— О, мене це дуже цікавить, — застогнав Марко.

— Вона ж бо моя дитина... Розкажи мені про все, що сталося, від початку й до кінця. Тільки, прошу тебе, нічого не затаюй.

— Отож, слухайте: Як вам відомо, ми мешкали в найкращій дільниці міста, з усіма вигодами. Катруся мала все, чого бажала її душа: гроші, одяг, дозвілля й мое серце. Я думав, що ми найщастильніші під сонцем. Катруся відвозила мене автом на працю, але мені був задовгий день без неї, і я двічі телефонував додому, раз о десятій, а тоді о другій дня, щоб почути її голос і сказати їй тепле слово. Але вона почала жалітись, що її скучно самій у хаті, вона радо пішла б до праці. А тоді якраз наше бюро потребувало ще одної секретарки. Я поговорив з приятелями, і її прийняли на працю.

Катрусею всі задоволені, вона виявила не абиякі здібності, бо крім секретарства, виконувала обов'язки перекладача східно-европейських мов, словом, нам дуже щасливо вкладається життя.

I, можливо, не сталося б лиха, коли б у нашому бюрі не було тієї комірчини... Ми маємо окрему кімнату, де зберігаються конфісковані в злочинців різні речі, як то зброя, якою доконано вбивство, дорогоцінності, викрадені з багатих домів та ювілейних крамниць, а також наркотики: в величезній шафі героїна і ті сприці, якими продавці наркотиків заганяють у людський організм отрую, а в торбинках — «зілля» (висушені листя та стеблини рослин), призначене для курення; таблетки, викрадені зі шпиталів та з аптек, або привезені з-за кордону. Все це зберігається в бюрі до закінчення слідства та судової розправи, як матеріальний доказ злочину, а тоді знищується.

Усі працівники бюра мали вільний доступ до тієї комірчини. Наніч замикали двері, а вдень мало хто туди заходив, тим «крамом» ніхто не цікавився і було б смішно тримати там при дверях поліцая.

Але ми помилилися. Виявилося, що до шафи, де зберігаються наркотики, хтось заглядає...

— Маю здогад, що в Катерини пробудилася хвороба, — вставив Марко.

— Так, пробудилася, — продовжував оповідати Джов. — Те виявили, встановивши в кімнаті фотографічний апарат, подібний до того, який встановлюють у банках, щоб зфотографувати злочинця під час грабунку. Круглу добу кожний рух у тій кімнаті фотографується, шеф бюра власноручно міняє в апараті фільмову ленту, й вислідив, що домашнім злодієм є Катерина. Їй про це нічого не сказали, а покликали мене, показали той фільм і запропонували, щоб Катерина більше не приходила до праці. Лишає на власне бажання. А все інше буде затримане в таємниці.

— Що ж там було на тому фільмі? — запитав Марко.

— Те, що бачили мої очі, трудно розповісти. Ось вона заходить у ту комірчину й зупиняється перед шафою. На фільмі показано кожний її рух, видно як переживає, здавалось намагається стримати себе, в її очах показались сльози, значить, свідома, що чинить злочин, але...

— Хвороба сильніша, — зауважив Марко.

— Хвороба перемогла її, — сказав Джов.

— А що ж далі? — спитав Марко.

— Ми приїхали додому і я розповів Катрусі, що її було зфільмовано коло шафи з наркотиками. Показав їй кусник фільмової ленти, де видно, як вона бере з шафи й кладе до торбинки таблетки.

— І що вона на те?

— Розплакалась і пішла до ліжка.

Другого ранку я сам поїхав до праці. Катруся спала. А коли ввечорі повернувся додому, її не застав. На столі лежав аркуш паперу, на якому написала оті прощальні слова.

Джов дав Маркові той аркуш паперу й він читає:

Дорогий Джове!

Дорогі мої Тату і Мамо!

Не шукайте мене ї не тужіть за мною. Я пішла, щоб більше не повернутись, як слон віходить у хащі, щоб прийняти смерть, коли відчуває, що смерть наблизилась. Я в таких же хащах. Для мене рятунку нема. Я пробува-ла, я хотіла повернутись до нормального життя, але хво-роба перемогла мене й мушу відійти з цього світу. Хай це стане пересторогою для інших.

Прощавайте.

Помолітесь за мою душу, якщо я варта того.

Ваша Катруся

Марко закрив долонями лицез, схиливши на стіл, заплакав.

Опанувавши себе, він запитав:

— Коли вона пішла?

— Минулої п'ятниці. Я робив усе можливе, щоб

розшукати, але не вдалось натрапити на її слід. Мабуть, знову поїхала до Нью-Йорку. Я довше не міг тримати це в таємниці перед вами й приїхав, щоб розказати. Тепер уже знаєте, чому не приїхали до вас минулої неділі.

— Тепер вже знаю, — досадно повторив Марко, й піdnіsshi очі на Джова, каже: — Ти втратив дружину, а я дочку. Ми це переживемо. Але я дозволю собі зауважити, що той фільм не треба було показувати Катрусі. Все ж таки, вона має людську душу. Вона налякалась тієї пастки й пішла, щоб більше не повернутись. Мені дуже жаль Катрусі. Я вірю, що й ти його маєш, але твій жаль не такий. Твій жаль без батьківських почувань. Ти навіть не маєш уяви, що значить втратити дитину. Це таке якби хтось відрубав тобі на руці пальця... Якщо маєш п'ять дочок, то це твої п'ять пальців... Часто й не відчуваєш, що маєш на руці пальці. Відчусь, коли покалічиш. Те саме з дітьми. І найбільше жаль за тією дитиною, яка народилася без долі так, як моя Катруся. В моїй уяві не зникає її постать: хвора, згорблена, в гіппівській дрантивій одежі йде від нас, щоб у тих гіппівських хащах спалити себе до кінця.

Джов каже:

— Ви дорікаєте мені, що я показав уривки фільму, ніби це стало причиною всього нещастя. А що я мав робити?

— На це запитання я не маю відповіді. Коли одного критика запитали, якої він думки про фільм «Десять Заповідей», то він відповів, що фільм добрий, тільки йому не подобається «награний» голос Бога. Тоді критика запитали: «А який мав би, на його думку, бути голос Бога?» Він відповів, що не знає, тільки не такий, як він чув у фільмі. Отак і зі мною. Я не знаю, як міг би ти інакше поступити в випадку, що стався з Катериною, але не так, як поступив. На мою думку, треба було покликати мене. Можливо, мені пощастило б затримати Катрусю в родинному гнізді. Я

вірю, що Марта вилікувала б'ї. Але й тепер я не трачу надії, піду на розшуки.

Хвилину помовчавши, Марко додав:

— А як дізнається мати, то знову рватиме на собі волосся й голоситиме: «Катрусь, вернись!..» Ти би почув те ридання! Я тікав від нього. Закривав долонями ухва і тікав.

У Марка котяться по щоках слози.

— Ну, що ж, будемо прощатись, — ветаючи з-за стола, сказав Марко. — Підемо кожний своєю дорогою.

Вони попрощались холодно і стримано.

• • • • •

Того ж самого дня, коли Марко мав розмову з Джовом, поліція в Орчарі одержала повідомлення, що в тій дільниці міста, де найбільше поширені торгівля наркотиками, впала на хіднику молоді жінка і її відвезено амбулянсом до шпиталю. Лябораторні висліди показали, що вона отруена героїною. Жодних документів при ній не знайдено й тільки тоді, коли відшукавши пам'ять почала говорити, довідались, що її ім'я та прізвище Катерина Сокіл.

Вона розказала про себе правду. Героїни вжила таку дозу, щоб більше не мучитись. Все ж, лікареві вдалося переконати пацієнтки, що навіть найгірше життя краще від смерти. Ці слова вплинули на Катерину, немов відкриття, про яке людство ніби й не знало, і в ній пробудилось бажання жити. На запитання, кого хотіла б побачити, відповіла:

— Батьків. Прошу повідомити їх, але так, щоб не пошкодило моїй мамі, вона недавно повернулась зі шпиталю для нервово хворих.

Доктор відповів, що такої обережності буде дотримано, повідомлять лише батька.

Маючи інформації про Соколову дочку, шериф поліційної станиці в Орчарі послав на фарму Соколів сержанта. Під час розмови сержант мав застереження

до тієї подорожі. На його думку, справу можна б погодити телефонічною розмовою за кілька хвилин, а поява поліційного авта на подвір'ї фармера завжди викликує різні здогади та міркування, як раз те, чого від даному випадку треба уникнути. У відповідь почув від шерифа, що наказ є наказом.

Сержант запаркував авто проти фарми Сальвато-ре Барбаро й зачекав, коли на Соколовому подвір'ї з'явиться чоловіча постать, аж тоді пішов їй назустріч.

— Чи можу я бачити Марка Сокола? — запитав сержант, намагаючись бути бадьорим, усміхненим, щоб від перших слів не попсувається в людини настрій.

— Можете бачити. Я той самий, про якого запи-туете.

— Ну, то дуже приємно познайомитись. Я маю до вас прохання: чи дозволили б ви на терені вашої фарми полювання? Кажуть, тут можна застрілити лиса.

— Мені не доводилось бачити тут лисів, — відповів Марко й відчув, що серце в грудях б'ється спо-кійніше.

— А зайці є?

— Зайців, скільки хочеш. Псують дерева в садку так, якби хто їх найняв робити шкоду. Можете по-лювати.

Сержант не має про що більше говорити, треба починати справу, виявити справжню мету.

— У вас велика родина? — питає сержант.

— Ні, не велика. Я та дружина. Ще мали дочку, але...

— Але що?

— Гей, чоловіче, ліпше про це не згадувати. На-ша дочка пішла з дому. Знаєте, як тепер з нашою мо-лоддю.

— Ну, що ж, і таке трапляється, — спокійно про-довживав сержант. — Але я привіз радісну вістку:

ваша дочка повертається додому. В цей час вона пе-
ребуває в шпиталі в Орчарі, кімната число 47.

Марко зблід.

Зауваживши це, сержант каже:

— Не думайте, що сталася трагедія. Я щойно роз-
мовляв з нею і з лікарем. Лікар сказав, що звихну-
ла ногу. Таке з кожним може трапитись, навіть на
власному порозі... Отже, ви негайно відвідайте свою
дочку, вона дуже хоче вас бачити.

Попрощаючись, сержант поїхав.

Коли Марко залишився сам, він помолився:

«...Ісусе Христе, Сине Божий! Дякую Тобі за ласку
й милосердя, яке ти виявив до мене в минулому. Я був
кинутий у яму, наповнену трупами, як мертвий, але
Ти врятував мене. То ж благаю, не покинь мене і бла-
гослови в цей день. Я вірю в Твою Божеську силу,
і вірю, що Ти завжди осіниш любов'ю того, хто на-
діється на Тебе. Будь милостивий до мене!»

Марка пройняв струм тепла, такий самий, як то-
ді, коли молився в могилі між мертвими, і він зрозу-
мів, що Бог почув його молитву.

1971—1972.

ІНІШІ ТВОРИ ТОГО АВТОРА:

«Кладка над потоком»

(Оповідання) — 1969 р.

«Буревій»

(Повість з волинського побуту) — 1971

